National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Arkivexemplar SOU 1967 A

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:23

Kommunikationsdepartementet

NY LÄNSINDELNING

BETÄNKANDE AV

LÄNSINDELNINGSUTREDNINGEN

Stockholm 1967

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Kronologisk förteckning

1. Kommunal bostadsförmedling. Hæggström. I.
2. Allmänna arvsfonden. Esselte. Ju.
3. Utsökningsrätt VI. Esselte. Ju.
4. Ny domkretsindelning för underrätterna. Esselte. Ju.
5. Statlig publicering. Norstedt & Söner. Fi.
6. Finansiella långtidsperspektiv. Esselte. Fi.
7. Den framtida jordbrukspolitiken. Svenska Reproduktions AB. Jo.
8. Barnstugor. Barnavårdsmannaskap. Barnolycksfall. Kihlström. S.
9. Rikskonserter. Esselte. E.
10. Linköpings högskola. Del I. Victor Petterson. E.
11. Programbudgetering. Del I. Esselte. Fi.
12. Programbudgetering. Del II. — Studier och försök. Esselte. Fi.
13. Programbudgetering. Del III. — En sammanfattning. Esselte. Fi.
14. Skolans arbetstider. Esselte. E.
15. Tjänsteställning inom krigsmakten. Esselte. Fö.
16. 1958 års utredning kyrka—stat. VII. Folkbokföringen. Beckman. E.
17. 1958 års utredning kyrka—stat. VIII. De teologiska fakulteterna. Almqvist & Wiksell, Uppsala. E.
18. Invandringen. Esselte. I.
19. Statens stöd till ungdomsverksamhet. Esselte. E.
20. Den statliga länsförvaltningen. I. Norstedt & Söner. K.
21. Den statliga länsförvaltningen. II. Bilagor. Norstedt & Söner. K.
22. Skatteförvaltningen. Norstedt & Söner. K.
23. Ny länsindelning. Victor Petterson. K.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:23

Kommunikationsdepartementet

NY LÄNSINDELNING

BETÄNKANDE AV LÄNSINDELNINGSUTREDNINGEN

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI AB
STOCKHOLM 1967

Till

Herr Statsrådet Lundkvist

Genom beslut den 25 januari 1963 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för inrikesdepartementet att tillkalla en sakkunnig såsom utredningsman och ytterligare fyra sakkunniga såsom rådgivande nämnd för att inom inrikesdepartementet verkställa utredning om ändrad indelning av riket i län och framlägga därav betingade förslag samt att i mån av behov tillkalla experter för att biträda vid utredningsarbetet.

Med stöd av bemyndigandet tillkallade departementschefen den 31 januari 1963 såsom utredningsman bankdirektören Carl-Henrik Nordlander samt såsom sakkunniga i den rådgivande nämnden numera andre vice talmannen i riksdagens andra kammare Leif Cassel, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, numera landstingsrådet Stig F. Hansson, samt ledamöterna av riksdagens andra kammare Sven Mellqvist och Manne Ståhl.

De sakkunniga har antagit benämningen länsindelningsutredningen.

Såsom experter tillkallades den 20 mars 1964 kanslirådet i inrikesdepartementet Arne Fröjd och professorn vid Göteborgs universitet Sven Godlund samt den 17 november 1965 landstingsdirektören Fredrik Lindencrona. Den sistnämnde har huvudsakligen biträtt utredningen vid behandlingen av frågor av landstingskommunal karaktär. Vid behandlingen av frågor rörande landstingskommunernas skatteunderlag och skattekraft samt om skatteutjämningsbidrag har utredningen därjämte biträtts av kanslirådet i finansdepartementet Bertil Edlund. Till sekreterare förordnades den 22 augusti 1963 länsassessorn Nils Arfwidsson.

På uppdrag av utredningen har experten Godlund utarbetat en promemoria om "Samhällets strukturförändringar och länsindelningen", departementssekreteraren i inrikesdepartementet Bengt Thufvesson en promemoria med titeln "Synpunkter på den framtida befolkningens storlek i länen" och ombudsmannen, jur. kand. Per Langenfelt en översikt över regionala indelningar i vissa främmande länder. Dessa promemorior och nämnda översikt har såsom bilagor fogats till betänkandet.

Vid besök i samtliga län utom Norrbottens län har utredningen haft överläggningar med representanter för länsstyrelserna och övriga länsorgan, för landstingskommunerna och de städer, som ej ingår i landstingskommun, samt för ett antal primärkommuner och kommunblock. Överläggningar har också förekommit med storlandstingskommittén, bestående av representanter för Stockholms stad och Stockholms läns landstingskommun. Därjämte har utredningen diskuterat länsindelningsfrågan med sådana centrala myndigheter, som är chefs- eller tillsynsmyndigheter i förhållande till regionala statliga organ, samt med medicinalstyrelsen och centrala myndig-

heter för totalförsvaret. Samråd med länsförvaltningsutredningen och landskontorsutredningen har förekommit vid ett flertal tillfällen. Likaså har kontakt hållits med länsdemokratiutredningen. Slutligen har representanter för kommuner och kommunblock vid olika tillfällen till utredningen framfört synpunkter på länsindelningsfrågan.

Till utredningen har överlämnats ett flertal handlingar avsedda att belysa olika under utredningsarbetet aktualiserade spörsmål. Av detta material kan här särskilt nämnas *dels* en av professorn Sven Dahl, Göteborg, på uppdrag av Vänersborgs stad gjord utredning om ett Vänersborgslän, *dels* en av drätselkammaren i Borås stad upprättad promemoria rörande länsindelningen i Västsverige, i vilken framhållits lämpligheten av att bilda ett län med Borås som residensstad, *dels* en av en kommitté inom Hallands län verkställd utredning angående ett framtida Hallands län, *dels* av representanter för Kalmar läns södra landsting samt för drätselkammare och köpingar i Kalmar län sammanställda synpunkter på länsindelningsfrågan i södra Sverige, vari framlagts en preliminär skiss till ett nytt sydostlän med Kalmar som residensort *och dels* en av Jämtlands läns landsting verkställd utredning rörande omfattningen av kontakterna mellan länsorgan och befolkning i länet.

I skrivelse till departementschefen den 15 september 1966 har utredningen anmält, att frågorna om antalet ledamöter i landstingen och indelningen i valkretsar för val av landstingsmän enligt utredningens uppfattning icke lämpligen borde behandlas av utredningen utan i stället prövas i annan ordning.

Experten Lindencrona har deltagit i utredningsarbetet under år 1966. De sakkunniga i den rådgivande nämnden ävensom experterna Fröjd och Godlund har kontinuerligt deltagit i utredningsarbetet i dess helhet.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag till ny länsindelning.

Om innehållet i betänkandet råder — utom på en punkt, nämligen valet av residensstad i det föreslagna nya sydostlänet — enighet mellan utredningsmannen, övriga sakkunniga samt sistnämnda experter. Med hänsyn härtill har betänkandet utformats såsom ett av utredningsmannen, övriga sakkunniga och sagda experter gemensamt framlagt förslag.

Utredningen anser sig härmed ha slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 9 maj 1967.

CARL-HENRIK NORDLANDER

Leif Cassel *Stig F. Hansson*

Sven Mellqvist *Manne Ståhl*

Arne Fröjd *Sven Godlund*

/ Nils Arfwidsson

Innehåll

Kapitel 1. *Utredningsuppdraget* 9

Kapitel 2. *Länsindelningens uppkomst och utveckling* 12

Kapitel 3. *Nuvarande förhållanden* 39

A. Den statliga länsförvaltningen 39

B. Den landstingskommunala verksamheten 41

C. Landstingskommunal samverkan 49

Kapitel 4. *Utvecklingen beträffande vissa lokala och regionala indelningar* 52

A. De kommunala, administrativa och judiciella indelningarna inom länen 52

B. Vissa regionala indelningar 53

Kapitel 5. *Den rättsliga grunden för ändring av indelningen i län och landstingskommuner* 59

Kapitel 6. *Allmänna synpunkter på länsindelningen* 61

Kapitel 7. *Förslag till ny länsindelning* 76

Kapitel 8. *Ekonomiska uppgörelser vid ändring i den landstingskommunala indelningen m. m.* 124

A. Fördelning av tillgångar och skulder 124

B. Bidrag från en landstingskommun till en annan 130

C. Förfaringssättet vid ekonomiska uppgörelser mellan landstingen 131

Kapitel 9. *Landstingskommunernas skatteunderlag, skattekraft, utdebitering och skatteutjämningsbidrag m. m.* 134

Kapitel 10. *Landstingskommunala sammanläggningsdelegerade m. m.* 147

Kapitel 11. *Ikraftträdande m. m.* 155

Kapitel 12. *Författningsförslag m. m.* 158

Sammanfattning 167

Bilagor

Bilaga 1. Samhällets strukturförändringar och länsindelningen. Av professorn Sven Godlund.

Bilaga 2. Synpunkter på den framtida befolkningens storlek i länen. Av departementssekreteraren Bengt Thufvesson.

Bilaga 3. Utredningens skrivelse till medicinalstyrelsen den 24 mars 1965 och medicinalstyrelsens svar den 24 juni samma år.

Bilaga 4. Regional indelning i vissa främmande länder. Av ombudsmannen, jur. kand. Per Langenfelt.

Bilaga 5—6. Avlöningskostnaderna under budgetåret 1965/66 för vissa länsorgan.

Bilaga 7—8. Antalet anställda vid länsstyrelserna m.fl. länsorgan 30/6 1966.

Bilaga 9. Antalet anställda vid landstingens kanslier år 1967.

Bilaga 10. Landstingskommunernas m. fl. totala ekonomiska omslutning enligt budget för år 1967 och antalet landstingsanställda samma år.

Bilaga 11. Sammanställning över samarbetet mellan landsting samt mellan landsting och städer utanför landsting.

Bilaga 12—15. Skatteunderlag, skattekraft, utdebitering och skatteutjämningsbidrag m. m. för landstingskommuner vid nuvarande och föreslagen länsindelning.

Bilaga 16. Antalet kommunblock (kommuner) polis-, åklagar- och kronofogdedistrikt, civilförsvarsområden, fögderier samt domkretsar i de olika länen enligt nuvarande länsindelning.

Bilaga 17—18. Folkmängd, areal, befolkningstäthet och vissa vägavstånd enl. nuvarande och föreslagen länsindelning.

Bilaga 19. Indelningen i sjukvårdsregioner.

Bilaga 20. Indelningen i byggnadsdistrikt/planläggningsområden för statens vägverk.

Bilaga 21. Indelningen i militär- och civilområden.

Bilaga 22. Utredningens förslag till ny länsindelning.

KAPITEL 1

Utredningsuppdraget

Direktiven för vårt utredningsarbete innefattas i ett anförande till statsrådsprotokollet över inrikesärenden den 25 januari 1963 av chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson.

Statsrådet Johansson anförde därvid följande.

Vår nuvarande länsindelning har frånsett vissa smärre jämkningar bestått i mer än 150 år. Under denna tid har självfallet växt fram en samhörighet mellan inbyggarna i länen, som gör att mera genomgripande ändringar i indelningen inte bör ske utan starka skäl. Den utveckling som under samma tid ägt rum i det svenska samhället framför allt på näringslivets och kommunikationernas områden har emellertid lett till stora befolkningsomflyttningar och avståndens alltmer minskade betydelse. Mot bakgrunden härav är det naturligt, att länsindelningen i dag på många håll framstår som föga rationell.

Frågan om en allmän översyn av länsindelningen har aktualiserats vid ett flertal tillfällen under senare år. Såsom jag framhöll vid tillkallandet av 1959 års länsindelningsutredning ansåg jag dock vid nämnda tillfälle att till en början endast en förberedande och mera begränsad undersökning beträffande stockholms- och göteborgsområdena borde göras. 1959 års länsindelningsutredning, som bestått av en sakkunnig med experter, har sålunda haft i uppdrag att göra en förberedande undersökning rörande omfattningen av de egentliga stockholms- och göteborgsregionerna samt de närmast utanför dessa regioner belägna städernas influensområden och dessa områdens gruppering i regioner, allt i den utsträckning som erfordras för att fastställa en lämplig länsindelning. Det förutsattes därvid, att en senare utredning med parlamentarisk anknytning skulle på grundval av undersökningens resultat utarbeta slutligt förslag i länsindelningsfrågan såvitt angår nämnda regioner. I sitt 1961 avlämnade betänkande (SOU 1961:40) har länsindelningsutredningen redovisat olika alternativ för en indelning av stockholms- och göteborgsområdena i län med den utgångspunkten, att länen i möjligaste mån bör omfatta från näringsgeografiska, kommunikationstekniska samt bebyggelse- och befolkningsmässiga synpunkter väl sammanhållna och naturligt avgränsade områden. Följdverkningarna av indelningsförslagen på län utanför nämnda storstadsområden har utredningen i enlighet med sina direktiv behandlat endast översiktligt.

Frågan om ny länsindelning i stockholmsområdet ansågs emellertid böra ytterligare utredas, innan en allmän översyn av länsindelningen kunde

komma till stånd. Med hänsyn härtill uppdrogs 1961 åt en särskild sakkunnig med experter — 1961 års storstadsutredning — att bl.a. pröva frågan om att sammanföra den regionala förvaltningen i Stockholms stad och län till en administrativ enhet enligt två alternativa lösningar, antingen i samband med en ändring i länsindelningen, innebärande att staden och länet sammanföres, eller inom ramen för den bestående indelningen. I övrigt skulle utredningen avse de primärkommunala samarbets- och indelningsproblemen i stockholms-, göteborgs- och malmöområdena och därav direkt föranledda ändringar i länsindelningen.

Tidpunkten synes nu vara inne, då en allmän översyn av länsindelningen bör komma till stånd. I enlighet med 1962 års riksdags beslut håller sålunda nu planer på att färdigställas för indelning av landet i kommunblock, som utgör näringsgeografiskt sammanhängande regioner. Syftet med denna indelning är att åstadkomma ett utvidgat och lämpligt inriktat kommunalt samarbete samt att underlätta lämpliga kommunsammanläggningar. Kommunblocken torde i åtskilliga fall komma att omfatta kommuner på ömse sidor om nuvarande länsgränser. En indelning i sådana kommunblock torde naturligen böra läggas till grund för övriga administrativa och judiciella indelningar. Vidare pågår f.n. inom åtskilliga utredningar överväganden rörande den statliga länsadministrationens organisation. En central ställning i detta sammanhang intar länsförvaltningsutredningen, som 1961 tillkallades för att förutsättningslöst granska den statliga länsförvaltningen och framlägga förslag rörande dess ordnande för framtiden. Ett rationellt ordnande av länsförvaltningen torde förutsätta, att länen uppfyller vissa krav i fråga om storlek och arrondering samt lämplighet i övrigt som förvaltningsområden. Samtidigt måste emellertid dessa krav påverkas av hur man bedömer frågan om länsförvaltningens lämpliga omfattning och organisation. Övervägandena om länsförvaltningens organisation och en ny länsindelning bör därför ske parallellt.

För den allsidiga utredning rörande rikets indelning i län, som alltså nu bör komma till stånd, bör följande synpunkter vara vägledande.

Utredningen skall ytterst syfta till ett fullständigt förslag rörande de ändringar i nuvarande länsindelning, som av olika skäl kan anses påkallade, dock att frågan om att sammanföra Stockholms stad och län skall prövas av 1961 års storstadsutredning.

Som underlag för detta förslag har utredningen att — med utnyttjande av det av 1959 års länsindelningsutredning framlagda materialet — ingående undersöka hur länen som områden främst för statlig förvaltning och landstingskommunal verksamhet bör vara uppbyggda för att såväl allmänhetens berättigade krav på en välordnad service som det allmännas intresse av en effektiv förvaltningsapparat bäst skall tillgodoses. I detta sammanhang bör jämväl beaktas att en med hänsyn till totalförsvarets ledningsorganisation lämplig länsindelning erhålles.

Ett av de problem som måste allsidigt belysas är vad som för en rationellt bedriven statlig och landstingskommunal verksamhet bör uppställas som riktpunkt i fråga om länens storlek, främst i fråga om det befolkningsmässiga underlaget. Vad beträffar den statliga verksamheten torde som tidigare berörts bedömningen i nämnda avseende delvis sammanhänga med vilka förvaltningsgrenar som bör ha länen som regionala distrikt samt förutsättningarna för ett effektivt utnyttjande av personella, tekniska och andra resurser i verksamheten, liksom med frågan, hur länsförvaltningen i stort för framtiden bör vara organiserad. Med avseende på den landstingskommunala verksamheten gäller att på motsvarande sätt söka klarlägga vad olika nu aktuella eller för framtiden sannolika förändringar i verksamheten kan antagas innebära i fråga om krav på befolkningsmässigt och ekonomiskt underlag i landstingskommunerna. Som framgår av det sagda bör utredningen vid dessa undersökningar utgå från att sambandet mellan län och landstingsområde i princip skall bibehållas.

Förutom frågor rörande länens lämpliga storlek bör framför allt de problem, som sammanhänger med länens arrondering, ingående undersökas. Riktpunkten bör härvid vara att ett län skall vara så avgränsat att det omfattar en befolkning, som så långt möjligt hör samman genom intressegemenskap på samhällslivets olika områden. Vid uppbyggnaden av de nya länen bör de planerade kommunblocken, som skall bildas efter samma principer, betraktas som de minsta enheterna.

Utredningen bör vid förslag till ändringar i länsindelningen ta ställning jämväl till de lagstiftnings- och andra författningsfrågor, som sammanhänger med genomförandet av föreslagna ändringar, ävensom till organisatoriska, ekonomiska och andra åtgärder, som kan aktualiseras av ändringarna.

Det av mig förordade utredningsarbetet synes böra anförtros åt en sakkunnig, biträdd av en rådgivande nämnd med parlamentarisk anknytning samt experter. Det bör ankomma på länsförvaltningsutredningen att tillhandahålla den sakkunnige det material i fråga om länsförvaltningens organisation, som erfordras för indelningsfrågornas bedömning. Den sakkunnige skall också äga att av länsförvaltningsutredningen begära bistånd med undersökningar och överväganden, som krävs för prövning av indelningsfrågorna och som jämväl faller inom ramen för länsförvaltningsutredningens arbete, samt att kalla nämnda utredning till gemensamma sammanträden. Samråd skall vidare ske med de centrala ämbetsverk, som beröras av utredningsarbetet samt med förut nämnda och andra utredningar, som behandlar i förevarande hänseende aktuella frågor. Företrädare för länsorganen, landstingskommunerna och primärkommunerna bör därjämte beredas tillfälle att framföra sina synpunkter.

KAPITEL 2

Länsindelningens uppkomst och utveckling

Vår nuvarande form av länsindelning reglerades första gången genom 1634 års regeringsform (23 §). Hela riket indelades då i 23 län, därav inom egentliga Sverige 11 jämte överståthållardömet i Stockholm. Enligt nämnda författningsrum fördelades landsregeringen (i följande citat utelämnas länen utanför egentliga Sverige) "i visse höfdingedömmen eller gouvernement efter ordning och sätt som fölier:

den förste är öfverståthållaren i Stockholm, altid en af riksens råd, som hafver sitt säte på Stockholms slott;

den andre, landshöfdingen i Upland öfver alt Upland och residerer i Stockholm i staden;

den tridie, landshöfdingen i Vestergötland öfver Scharaborgs län, residerandes i Schara;

den siunde, landshöfdingen i Småland öfver Tihäreds lagsagu och Jöneköpings län, residerandes i Croneberg;

den ottonde, landshöfdingen i Väsmanneland öfver Väsmanneland, silfver- och jernbergslagen, residerandes i Vesterås;

den tionde, landshöfdingen i Östergötland öfver alt Östergötland, residerandes i Linköping;

den ellofte, landshöfdingen i Södermanland öfver alt Södermanland, residerandes i Nyköping;

den trettonde, landshöfdingen öfver Elfsborgs län och Dal, residerandes i Göteborg;

den fiortonde, landshöfdingen öfver Calmare län och Öland, residerandes i Calmare;

den femptonde, landshöfdingen i Dalarna öfver alle Dalarne och Kopparbergslagen, residerandes på Fahlun ved Kopperberget;

den sextonde, landshöfdingen öfver Närike och Vermeland, residerandes i Örebro;

den siuttonde, landshöfdingen i Norlanden öfver alle Vesternorland och Lappmarken, residerandes i Hudvichsvald."

För Upplands, Södermanlands, Östergötlands, Västmanlands och Dalarna-Kopparbergslagens län sammanföll läns- och landskapsgränserna. Närke och Värmland utgjorde ett län, likaså samtliga landskap i Norrland. Västergötland och Småland delades båda i två län, vilket främst torde ha berott på, att Elfsborgs och Kalmar slott med kringliggande områden som regel

alltid utgjort särskilda förvaltningsdistrikt och fortfarande var av den vikt att så måste förbli. Länsindelningens övervägande anknytning till landskapen innebar ingen nyhet. Detta hade nämligen varit fallet vid de försök och förslag till reorganisation av den högre lokalförvaltningen, som tidigare gjorts under mitten och slutet av 1500-talet och början av 1600-talet. Som framgår av ovanstående uppräkning av länen förekom landshövdingar dels i en hel landsdel och i landskap, dels i landskap över län och dels i län. Detta har ansetts utgöra en kvarleva från den tid då man skilde på ståthållarna i landsändarna och ståthållarna på de förnämsta slotten.

Överståthållaren i Stockholm hade som förvaltningsområde Stockholms stad och slott. Han ägde högre rang än landshövdingarna och skulle alltid vara riksråd. I regeringsformen ägnades 24 § åt hans uppgifter, vilka till stor del var av annan art än landshövdingarnas. Enligt regeringsformen (23 §) kunde, om "riksens heder eller tarf fordrar", överlandshövdingar förordnas i Västergötland och Småland. Dessa skulle tillhöra riksens råd. Det har emellertid ansetts ovisst om titeln överlandshövding någon gång förekommit.

Senare utsträcktes länsindelningen till de från Danmark-Norge i mitten av 1600-talet vunna landskapen Jämtland, Härjedalen, Gotland, Blekinge, Skåne, Halland och Bohuslän. Man synes vid denna tid och även dessförinnan inte ha varit benägen att fastslå bestämda gränser för länen eller ens hålla på de gamla gränserna. Redan några få år efter regeringsformens tillkomst ändrades nämligen länsindelningen och år 1642 fanns i det egentliga Sverige 17 län. Exempelvis delades Upplands län redan år 1640 på två län, vilka emellertid efter kort tid åter ställdes under en gemensam landshövding. Efter ytterligare en delning skedde sammanslagning än en gång år 1654. I 1660 års "additament" till regeringsformen stadgades i 10 §: "Hvad landshöfdingedömens indelning och residence vidkommer, så finne vi, att detta intet så noga kan hållas och observeras, utan står till konungens och regeringens godtyckio efter statens trångmål och tidernes förandring att måga dem samme contrahera, förmera eller förandra."

Genom 1719 års regeringsform (32 §) fastställdes antalet län i det dåvarande egentliga Sverige till 20, förutom överståthållardömet. Lantregeringen skulle bestå av vissa hövdingedömen och fördelas efter ordning och sätt sålunda (även här utelämnas länen utanför egentliga Sverige): "1) är Upland; 2) Roslagen eller Stockholms län, hvartill nu lägges Svartsjö län; 3) Skaraborgs län; 5) Cronebergs län; 6) Jönköpings län; 7) Västmanland med Strömsholms län; 9) Östergötland, hvartill lägges Vadstena län; 10) Södermanland med Gripsholm och Eskilstuna län; 12) Elfsborgs län; 13) Calmare län och Öland; 14) Kopparbergs län; 15) Närike och Vermeland; 16) Vesternorrland; 17) Vesterbotten; 19) Gottland; 20) Malmö län; 21) Christianstads län; 22) Blekinge; 23) Halland; 24) Göteborgs och Bohus län."

Stockholms län bildades därvid av delar av Upplands och Södermanlands

län, Kronobergs län genom utbrytning från Jönköpings län och Västerbottens län genom utbrytning från Västernorrlands län.

1720 års regeringsform (38 §) innebar inga ändringar i den året innan fastställda länsindelningen.

Sedermera bildades år 1772 Gävleborgs län av landskapen Gästrikland, Hälsingland och Härjedalen, vilka utbröts ur Västernorrlands län, år 1779 Värmlands län genom delning av Närkes och Värmlands län, år 1810 Jämtlands län av landskapen Jämtland, som utbröts från Västernorrlands län, och Härjedalen, som utbröts från Gävleborgs län, samt samma år Norrbottens län genom utbrytning från Västerbottens län.

Kungl. Maj:ts kungörelser den 7 och 21 maj 1810 angående bildandet av Jämtlands respektive Norrbottens län hade följande lydelser:

"... At som Wi inhemtat, huruledes de under Wester-Norrlands och Gefleborgs Län nu lydande Landskaper Jemtlands och Herjeådalens aflägsenhet från berörde Läns Landshöfdingesäten, i betydelig mon hindrar framgången af de hushållsanstalter, Wi nu ämne widtaga, till befordran af dessa Landskapers odling och förkofran, och hwartil i synnerhet Jemtland, både i anseende til des widd och de Kronan der tilhörige betydlige Skogar samt til upodling tjenlige Lägenheter, lemnar ypperliga tilfällen; Altså hafwe Wi i Nåder godt funnit förordna, at Jemtland, nu hörande til Wester-Norrlands Län, skal ifrån sistnämnde Län skiljas och tillika med Herjeådalen, nu lydande under Gefleborgs Län, utgöra et särskilt Höfdingedöme under namn af Jemtlands Län, hwars styrelse genom en af Oss särskild tilförordnad Landshöfdinge kommer at med den 1 nästkommande Augusti, taga sin början..."

"... At som Westerbottns Län lemnar ypperliga tilfällen til nyttiga och betydliga upodlingar, hwilka uti framtiden kunna för Riket medföra de största förmoner, och hwilkas begagnande således icke böra underlåtas, utan med all omsorg befrämjas: men de hushållsanstalter, hwilka til befordrande deraf böra widtagas, icke kunna medföra nog skyndesam werkan, eller åtminstone icke på längre tid wisa någon särdeles nytta, om styrelsen af detta widsträckta Län skulle såsom hittils besörjas utaf en enda Höfding, hwilken möjeligen icke kan medhinna, at under anställande resor inom Länet, medelst des egen närwaro, wid flere tilfällen af högsta nödwändighet, bereda en önskad framgång åt werkställigheten af de Författningar, som til Landets odling och förkofran blifwa widtagne och utfärdade; Altså och då Wi i Nåder funnit detta angelägna ändamål icke eller kunna ernås genom flyttningen af Landshöfdinge-Residencet, nu belägit nära Gränsen af Wester-Norrlands Län, til et lämpeligare ställe; hafwe Wi, enär således enahanda gällande anledningar för klyfning af Westerbottns Län förekomma, som beredt delningen af Wester-Norrlands Län, i Nåder godt funnit förordna, at, enligt hwad redan den 22 augusti 1808 i Nåder blifwit för nådigt ansedt, Westerbottns Län skal klyfwas, för at utgöra twänne Höfdingedömen, af

hwilka den öfra delen under namn af Norrbottns Län, skal ifrån Riksgränsen wid Torneå och Muonio Elfwar innefatta Öfwer- och Neder-Torneå, Carl Gustafs, Öfwer- och Neder-Calix, Råneå, Luleå och Piteå Pastorater med Torneå och Luleå Lappmarker, samt den nedra delen, med bibehållande af des förra namn af Westerbottns Län, widtaga wid Gränsen af Piteå Sockn, och innehålla, jemte Piteå, Umeå och Åsele Lappmarker, Skelefteå, Burträsk, Löfångers, Bygdeå och Umeå Pastorater, tillika med Nordmalings Pastorat af Wester-Norrlands Län, hwarifrån det beqwämligen och med Inwånarnes förmon, i anseende til Landshöfdinge-Residencet i Umeå afskiljas kan: Och kommer Styrelsen af det nya Norrbottns Län, at af en särskild utaf Oss dertil i Nåder förordnad Landshöfdinge, med den första nästkommande September taga sin början..."

Den nuvarande länsindelningen har, bortsett från mindre justeringar av gränserna, bestått sedan år 1810 och antalet län, förutom överståthållardömet, har sålunda varit 24, med undantag av åren 1819—24, då Öland bildade eget län med en vice landshövding i Borgholm.

I 1634, 1719 och 1720 års regeringsformer var, som framgår av ovanstående, länen uppräknade. Den första regeringsformen angav därjämte residensorterna. I 1772 års regeringsform fanns däremot endast följande stadgande angående länsindelningen (33 §): "Landtregeringen består af de vanlige höfdingedömen, alldeles som de nu sig befinna, — — — och komma således att fördelas i den ordning, de nu och efter 1720 års regeringsform innehafva."

Motsvarande stadgande i nu gällande regeringsform, 1809 års, har följande lydelse (46 §): "Landet skall förbliva indelat i hövdingdömen under den vanliga lantregeringen."

Det kan i detta sammanhang nämnas, att författningsutredningen i sitt förslag till ny regeringsform inte upptog någon motsvarighet till nämnda stadgande i RF 46 §. Detta motiverades med att utredningens grundlagsförslag förutsatte förekomsten av regionala förvaltningsmyndigheter, liksom centrala och lokala sådana.

I direktiven för den år 1966 tillsatta grundlagberedningen har emellertid uttalats, att den av författningsutredningen föreslagna grundlagsregleringen rörande förvaltningens organisatoriska uppbyggnad är så knapphändig, att inte ens huvuddragen av förvaltningsorganisationen kommit till uttryck. Det konstateras nämligen, att den av författningsutredningen föreslagna regeringsformen — förutom en allmän bestämmelse om att det under regeringen finns förvaltningsmyndigheter — endast upptar en regel om att det för beredning av regeringsärendena skall finnas statsdepartement samt några bestämmelser om justitiekanslern, riksåklagaren och överbefälhavaren. Enligt föredragande statsrådets mening borde grundlagsregleringen på detta område omfatta åtminstone de mera väsentliga eller särpräglade dragen i

den svenska förvaltningens struktur. Ett viktigt och för vårt land karakteristiskt inslag i förvaltningsorganisationen, fortsätter statsrådet, är att mycket stora och betydelsefulla förvaltningsuppgifter anförtrotts organ med folklig självstyrelse, framför allt de borgerliga primärkommunerna och landstingen, vilket förhållande otvivelaktigt vore värt att stadfästas i grundlag. Enligt samma direktiv borde inte heller frågan om grundlagsskydd för den kommunala självbeskattningsrätten förbigås i det fortsatta arbetet på en ny grundlag.

Frågan om en ändrad länsindelning har vid skilda tillfällen framförts i riksdagen eller i annat sammanhang upptagits till prövning av Kungl. Maj:t.

Sedan det vid 1812 års riksdag meddelats, att stora skiljaktigheter förelåg mellan prästerskapets folkmängdsuppgifter och mantalslängderna, upprättades ett förslag till »regulär» indelning av länen m.m. En för »reglering av rikets styrelseverk» tillsatt kommitté uttalade år 1822 i utlåtande över förslaget, att varje län borde bli »arronderadt» och såvitt möjligt få sin civila, militära och ecklesiastika chef bosatt i mitten av länet.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 juni 1834 angående två lapplandssocknars förläggande till Norrbottens län framhöll ständerna, att landshövdingeresidensen i flera delar av riket låg vid eller nära länsgränserna, och att en mera jämn och ändamålsenlig reglering av rikets administrativa och kamerala indelning skulle kunna medföra betydligt mindre kostnader och olägenheter för såväl det allmänna som den enskilde. Ständerna anhöll därför om en efter lokala förhållanden, invånarnas bekvämlighet och övriga omständigheter lämpad ny indelning i de delar av riket där en sådan kunde visa sig påkallad. Indelningen fick dock inte leda till ökning av antalet län eller befattningshavare i länen.

Kungl. Maj:t, som år 1842 behandlade skrivelsen samtidigt med det ovan nämnda indelningsförslaget, fann detta möta så betydande svårigheter att frågan fick falla.

Denna togs dock upp vid 1856—1858 års riksdag genom en motion, vari hemställdes, att riksdagen måtte begära utredning och förslag till ändamålsenligare länsindelning. I motiveringen åberopades bl.a., att Stockholms län sträckte sig nära intill Uppsala. Motionen avslogs av ständerna.

Emellertid hade redan något tidigare frågan tagits upp av en kommitté, som år 1856 framlade förslag till inrättande av ett statistiskt ämbetsverk. Kungl. Maj:t fann vid ärendets behandling år 1859 även denna gång frågan om en allmän och samtidig omreglering böra förfalla men anbefallde åtgärder för att utröna och successivt avhjälpa befintliga oregelbundenheter i den administrativa indelningen. Under den härpå följande tiden blev i ett stort antal fall beslut meddelade i sådant syfte.

Frågan om en ändrad länsindelning väcktes åter vid 1870 års riksdag genom likalydande motioner i första kammaren (nr 21) och i andra kamma-

ren (nr 140). Däri anhölls om utredning, huruvida Uppsala och Stockholms län lämpligen kunde förenas till ett län och Södertörn överflyttas till Södermanlands län. Som skäl anfördes de förbättrade kommunikationerna och en tätare postbefordran. En ändrad länsindelning skulle också leda till besparingar för statsverket.

Motionerna avstyrktes i utskotten, som fann, att en reglering av gränserna mellan Stockholms och Uppsala län visserligen var önskvärd med hänsyn till det betydande avståndet till residensstaden för de nordligaste kommunerna i Stockholms län, men att detta inte kunde anses motivera den föreslagna ändringen.

1870 års riksdag avslog båda motionerna. Under riksdagsbehandlingen framhölls dock, att klagomål över länsindelningen framkommit och att vissa län var oproportionerligt små medan i andra län avståndet till residensstaden från vissa trakter var alltför betydligt.

År 1881 tillsatte Kungl. Maj:t, därtill föranledd bl.a. av en riksdagsskrivelse, en kommitté med uppgift att utreda hur befintliga oregelbundenheter i rikets administrativa, judiciella, ecklesiastika och kamerala indelning skulle avhjälpas. Kommittén gick inte in på frågan om en mera allmän omreglering av länsgränserna. Endast mindre jämkningar föreslogs och genomfördes.

Vid 1904 års riksdag väcktes i andra kammaren ånyo en motion (nr 15) om uppdelning av Stockholms län mellan Uppsala och Södermanlands län. Syftet var även nu vinnande av besparing i statsutgifterna. Motionen bifölls i andra kammaren men avslogs i första kammaren.

Den av Kungl. Maj:t år 1902 tillsatta kommittén för avgivande av utlåtande och förslag rörande reglering av statens ämbetsverks och myndigheters löneförhållanden m.m. — löneregleringskommittén — fick år 1904 i uppdrag att behandla löneförhållanden m.m. för landsstaten. Kommittén berörde inte i sitt betänkande frågan om ändringar i länsindelningen i syfte att minska antalet länsstyrelser. Inte heller i propositionen till 1908 års riksdag angående lönereglering för landsstaterna berördes problemet.

Frågan bragtes emellertid inför nämnda års riksdag genom två motioner i andra kammaren. I den ena (nr 265) återupptogs förslaget om Stockholms läns delning mellan Uppsala och Södermanlands län med motiveringen att det endast var en tidsfråga innan Stockholms omgivningar sammanslogs med staden, varom förhandlingar inletts.

I den andra motionen (nr 274) yrkades avslag på propositionen angående lönereglering för landsstaterna under framhållande av att överflödiga länsstyrelser borde indragas och därefter nytt förslag till reglering av landsstatstjänstemännens löner upprättas. Det hänvisades dels till Stockholms län och dels till åtskilliga län i södra och mellersta Sverige, vilka var så små både till folkmängd och ytinnehåll att de svårligen rättfärdigade upprätthållandet av särskilda länsstyrelser.

Vid utskottsbehandlingen framhölls, att Stockholms stad inlett förhandlingar med Brännkyrka, Solna, Nacka, Lidingö och Bromma socknar samt Sundbybergs köping angående inkorporering. Inom en inte alltför avlägsen framtid kunde inkorporeringen väntas bli genomförd. Då länsstyrelsen i Stockholms län därigenom skulle få en väsentlig lättnad i arbetsbördan borde frågan om länets ställning bli föremål för Kungl. Maj:ts utredning.

1908 års riksdag beslöt dels, med anledning av den förstnämnda motionen, att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheten av Stockholms läns upphörande såsom administrativ enhet samt därefter till riksdagen inkomma med det förslag i ämnet, som av omständigheterna kunde anses påkallat, och dels, med avslag på den sistnämnda motionen, att godkänna ny avlöningsstat för tjänstemän och betjänte vid länsstyrelserna i huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition, beträffande Stockholms län dock under villkor, att ledigblivande tjänster vid länsstyrelsen därefter tillsvidare endast skulle tillsättas medelst förordnande.

Den av riksdagen begärda utredningen verkställdes av länsstyrelsen i Stockholms län och avlämnades 1914. I utredningen undersöktes först möjligheterna att dela Stockholms län mellan Uppsala och Södermanlands län. Det framhölls att Stockholm var medelpunkten för näringslivet i länet, den punkt där kommunikationslederna sammanlöpte och dit man kunde färdas från betydande delar av länet med möjlighet att efter uträttade ärenden återvända samma dag. Uppsala spelade rollen av ekonomisk medelpunkt för några jämförelsevis få kommuner inom Stockholms län. Nyköping hade i detta hänseende ingen betydelse. Vidare betonades att även andra länsmyndigheter än länsstyrelsen besöktes av länsbefolkningen. Flyttades alla länsmyndigheter bort från det ekonomiska centrum blev besöken hos länsorganen tidsödande och dyrbara och alltså oftast inställda till given skada för länet och dess invånare. Man kunde inte, sade länsstyrelsen, beröva länsborna möjligheten att fullt utnyttja den särställning de intog som inbyggare i ett län, som på alla sidor omgav landets administrativa huvudstad och största affärsstad. Tanken på en uppdelning av Stockholms län mellan Uppsala och Södermanlands län avvisades på grund härav av länsstyrelsen.

I utredningen behandlades därefter ett alternativ, vari Södertörn med Öknebo härad jämte vissa kommuner norr om Stockholm lades under överståthållardömet och återstoden av länet till Uppsala län. Då en sådan lösning krävde en fullständig omorganisation av dåvarande överståthållarämbetet kunde den emellertid enligt länsstyrelsens uppfattning inte ifrågakomma.

Slutligen behandlades ett alternativ enligt vilket hela Stockholms län skulle sammanslås med Uppsala län eller Södermanlands län eller överståthållardömet. Även dessa lösningar avvisades emellertid. Sammanslagningen av länen skulle enligt länsstyrelsens uppfattning ge för stora länsbildningar. En sammanslagning med överståthållardömet kunde, ansågs det, ske endast

på så sätt att överståthållaren blev landshövding i Stockholms län men att länsstyrelsen och överståthållarämbetet i övrigt bibehölls åtskilda. En föga avsevärd besparing skulle därigenom uppkomma och vare sig staden eller länet skulle vara betjänta av den personliga föreningen av de båda ämbetena, slutade länsstyrelsen.

Den av länsstyrelsen verkställda utredningen föranledde inte någon åtgärd.

Vid 1910 års riksdag väcktes inom andra kammaren en motion (nr 183), vari hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att i sammanhang med utredningen angående fögderiförvaltningen det även måtte utredas, huruvida och i vad mån omläggning av länsindelningen kunde ske eller eventuellt, med bibehållande av länsstyrelsen i övrigt, två eller flera län kunde sortera under en och samma landshövding.

I utskottet (andra kammarens femte tillfälliga utskott, utlåtande nr 6) gjordes en omfattande statistisk utredning angående länens areal, folkmängd, antalet kommuner, länsmansdistrikt och fögderier samt i fråga om länsstyrelserna angående antalet ärenden samt personalens storlek. Utskottet fann att utredningen samt länens geografiska läge och utbredning gav vid handen, att — frånsett Stockholms län och av dess eventuella indragning berörda grannlän — kunde Gotlands, Blekinge, Hallands och Västmanlands län komma i fråga vid en länsindelningsutredning. Gotlands län undantogs härefter på grund av sitt avskilda läge. Även i fråga om de övriga länen kunde, enligt utskottet, svårigheter väntas uppstå »i den mån en dylik omreglering sönderbryter en under sekler tillskapad samhörighet mellan ett läns invånare i politiska, ekonomiska och många andra hänseenden». Utskottet förordade med hänsyn härtill och till landstingens och hushållningssällskapens verksamhet, att Blekinge och Västmanlands län i sin helhet skulle sammanslås med angränsande län, Kronobergs respektive Örebro län. I fråga om Hallands län fann utskottet särskilda svårigheter möta. Om Göteborgs stad på grund av sin storlek skulle komma att utbrytas ur Göteborgs och Bohus län kunde det dock ifrågasättas, om inte Hallands län utan större olägenhet kunde förenas med återstoden av Göteborgs och Bohus län. Därest omregleringen inte var möjlig utan att länen uppdelades på fler län framhöll utskottet som självfallet, att avsevärda svårigheter skulle yppa sig vid regleringen av de ekonomiska konsekvenser som en rubbning av landstingens och hushållningssällskapens områden medförde.

Med anledning av motionen beslutade andra kammaren, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheten av Blekinge, Hallands och Västmanlands läns upphörande såsom administrativa enheter samt därefter till riksdagen inkomma med det förslag i ämnet som av omständigheterna fick anses påkallat.

Ärendet överlämnades till första kammaren, vars första tillfälliga utskott

behandlade det i sitt utlåtande nr 9. Utskottet framhöll, att länsstyrelsen såväl med hänsyn till invånarnas bekvämlighet och övriga intressen som för administrationens skull borde vara förlagd till den plats i länet, som i större eller mindre grad utgjorde centralpunkten för rörelsen där. En sammanslagning av Blekinge, Hallands och Västmanlands län med angränsande län på sätt andra kammarens utskott tänkt sig skulle ur angivna synpunkter medföra stor olägenhet. Detta främst med hänsyn till att kommunikationerna i länen närmast var inriktade mot respektive residensstäder och förbindelserna med angränsande län i allmänhet mindre goda samt att därigenom skulle uppstå en ökad arbetsbörda för länsstyrelserna i angränsande län. Vidare framhölls de olägenheter som måste följa genom den indragning av andra länsorgan som skulle bli en följd av åtgärden.

Utskottet kunde på grund av anförda skäl inte biträda andra kammarens beslut och första kammaren beslöt i enlighet med utskottets utlåtande. Frågan hade därmed fallit.

Vid 1928 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 80) om utredning och förslag rörande en särskild kommunalförfattning för Stockholms stad och omgivande kommuner.

Konstitutionsutskottet fann i sitt utlåtande (nr 24), att om den föreslagna överkommunen skulle överta vissa kommunala uppgifter skulle detta troligen göra det nödvändigt att utsträcka överståthållarskapet till att omfatta hela denna storkommun. Detta skulle i sin tur medföra en uppdelning av återstoden av Stockholms län på angränsande län.

Utskottet fann hela frågan synnerligen invecklad och inte i sådant läge att utskottet kunde ge några riktlinjer. Därför hemställdes att motionen inte måtte föranleda någon åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Vid 1929 års riksdag togs problemet upp igen genom en motion (I: 118) där frågan utvidgats att gälla om och på vad sätt genom lagstiftning kommunal samverkan kunde praktiskt ordnas. Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen under hänvisning i huvudsak till sitt utlåtande år 1928. Motionen föranledde inte heller denna gång någon riksdagens åtgärd.

I anslutning till en proposition till 1929 års riksdag angående omorganisation av överståthållarämbetet togs motionsvis (I: 242) den gamla tanken på en delning av Stockholms län mellan Uppsala och Södermanlands län upp igen. Av Stockholms stad och de delar av länet som hade karaktären av förorter till Stockholm borde bildas ett län och återstående delen av länet uppdelas på grannlänen. Därigenom skulle kommunikations- och trafikspörsmål som berörde Stockholm och dess omgivningar kunna lösas mycket lättare och mycket mera rationellt. Även i andra hänseenden skulle bättre organisatoriska lösningar vinnas liksom inte obetydliga kostnadsbesparingar för statsverket.

I andra kammaren väcktes vid 1929 års riksdag en motion (nr 378) med i huvudsak samma syfte, vari hemställdes om utredning angående lämpligheten av att överståthållarämbetets ämbetsområde utvidgades att omfatta jämväl kommunerna i Stockholms omgivning.

På förslag av statsutskottet, som i sitt yttrande över propositionen angående omorganisation av överståthållarämbetet inte närmare tog ställning i länsindelningsfrågan, avslog riksdagen propositionen och biföll samtidigt motionerna. Frågan om en ändrad länsindelning kring Stockholm kom dock inte att i detta sammanhang upptagas till närmare övervägande.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 5 oktober 1937 framhöll dåvarande överståthållaren Torsten Nothin, att det kring de större städerna vuxit upp förorts- och villasamhällen, vilkas tillkomst varit helt betingad av vederbörande stad och vilkas innebyggare i stor utsträckning hade sitt arbete och sin utkomst där. Mellan staden och kringliggande orter hade uppstått en intressegemenskap av betydande omfattning. Då denna samverkan inte var så omfattande att inkorporering blev den naturliga utvägen eller en sådan åtgärd av andra skäl väckte betänkligheter måste det skapas någon lagligt reglerad form för närmare och regelbunden samverkan utöver vad lagen om kommunalförbund medgav. Denna samverkan skulle ifråga om Stockholm närmast gälla kommunikationsleder samt sjukvårds- och polisväsende. Ett genomförande av en lagstiftning av angiven innebörd kom, framhölls det i skrivelsen, för Stockholms del troligen att nödvändiggöra, att de till Storstockholm hänförliga kommunerna utbröts ur Stockholms län och sammanfördes med Stockholms stad till en enhet. En sådan utbrytning hade, påpekades det, redan skett beträffande luftskyddet. Vidare framhölls att en gemensam statlig administration för Stockholm och förortsområdet kunde visa sig vara av betydelse också i andra hänseenden än de angivna. Som exempel nämndes att vid behov stadsplaner och byggnadssätt för olika samhällen lättare reglerades efter enhetliga principer om frågorna även på det förberedande stadiet handlades av en och samma myndighet.

Länsstyrelsen i Stockholms län anmälde år 1938 i skrivelse till Kungl. Maj:t att genom samarbete mellan Stockholms förortskommuner och Stockholms stad hade under åren 1930—1936 utarbetats en s.k. regionplan för Stockholm med omnejd. Länsstyrelsen hemställde med en närmare motivering om utredning rörande legalisering i någon form av regionplaneinstitutet.

Kungl. Maj:t tillsatte närmast med anledning av överståthållarens skrivelse en utredning, som under namnet 1944 års kommitté för kommunal samverkan avgav betänkande i ämnet år 1947 (SOU 1947: 30). Denna kommitté fann vid sin utredning, att den kommunala indelningen inom Stockholms förortsområde medförde åtskilliga olägenheter. Ett flertal kommunala angelägenheter inom Storstockholm krävde en enhetlig handläggning.

Detta gällde i första hand planeringen av den fortsatta utbyggnaden av området samt planernas verkställighet i tid och rum. Starkast betonades samordningsbehovet i fråga om bebyggelse- och kommunikationsproblem. Vidare framhölls sjukhusvården, som ombesörjdes av två olika huvudmän, Stockholms stad och länets landstingskommun. Vattenförsörjning liksom el- och gasförsörjning och avloppsfrågor nämndes även samt hamn-, skol-, polis- och brandväsende.

Kommitténs slutsats blev att frivillig samverkan i kommunalförbund eller på annat sätt inte kunde lösa Storstockholms problem. Även inkorporeringsvägen avvisades. För en ändamålsenlig lösning krävdes enligt kommittén nya former för kommunal samverkan. Olika förslag till lösning av de kommunala organisationsproblemen framlades. Ett alternativ avsåg en förening av Stockholms stad och län till en landstingskommun, ett »storlandsting», med uppgift — utöver sedvanliga landstingsuppgifter — att upprätta regionplan för Storstockholm och verka för dess genomförande. Inträdde Stockholm i landstingskommunen skulle även, menade kommittén, delar av landstingsområdet kunna avskiljas och läggas till angränsande landstingskommuner. Kvar skulle endast stå i stort sett det egentliga Storstockholm. En på detta sätt avgränsad landstingskommun skulle även lösa Storstockholms trängande sjukvårdsorganisatoriska problem. Den skulle också vara av intresse i fråga om annan landstingskommunal verksamhet, t.ex. undervisningsväsendet och beträffande sådana nya landstingsändamål som kunde aktualiseras framdeles.

Kommittén kom i detta sammanhang även in på länsindelningsproblemet. Den konstaterade att Stockholms inträde i ett till Storstockholm begränsat landstingsområde skulle medge en osökt lösning av det statliga administrativa indelningsproblemet genom att överståthållardömet utsträcktes att omfatta hela landstingsområdet. Återstoden av Stockholms län skulle i så fall överföras till angränsande län. Genom en sådan länsindelning, framhöll kommittén, skulle det bli möjligt för landstingen att framträda som organ för de kommuner, som berördes av utvecklingen i Storstockholm och på grund därav i hög grad hade gemensamma intressen. Kommittén ansåg sig emellertid inte kunna förorda en sådan uppdelning av Stockholms län. Huvudanledningen var de starka betänkligheter, som en överflyttning måste inge ur landstingskommunal synpunkt med hänsyn till den norra länsdelens svaga ekonomi.

Inte heller ansåg sig kommittén kunna förorda en lösning av Storstockholms problem efter »storlandstingslinjen». Svårigheterna skulle bli avsevärda om man sökte att ur sitt organisatoriska sammanhang bryta loss de betydande delar av Stockholms förvaltningsapparat, som skulle behöva överföras till det nya landstinget. Även representationsfrågan bedömdes som svårlöst.

Kommittén förordade att Storstockholms kommunala organisationspro-

blem skulle lösas genom bildandet av ett slags ny kommun, benämnd regionkommun. Denna skulle omhänderha olika regionala samarbetsuppgifter utom sådana som ombesörjdes av landstinget.

Betänkandet föranledde inte någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida i här angivet hänseende.

Vid 1945 års riksdag väcktes i första kammaren en motion (nr 283) angående en allmän översyn av länsindelningen. I motionen framhölls, att dåvarande länsindelning grundade sig på förhållanden och förutsättningar vilka i många stycken väsentligt förändrats med hänsyn till senare tiders starka utveckling i tätare bebyggelse och bosättning i många trakter, tillkomsten av järnvägar, vägar, busslinjer och kanaler m. m. Motionären föreslog att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om uppdrag åt 1943 års kommunindelningskommitté att föranstalta om utredning för vidtagande av sådana förändringar i länsindelningen, som befanns lämpliga, samt för riksdagen framlägga de förslag, som därav kunde föranledas. Vederbörande utskott (första kammarens andra tillfälliga utskott, utlåtande nr 5) avstyrkte motionen under anförande bl.a., att kommunindelningskommittén, som yttrat sig i frågan, ansåg frågan om ny länsindelning inte böra utredas i sammanhang med utredningen om ny indelning av riket i primärkommuner samt att, därest det i ett eller annat fall skulle visa sig vara lämpligt att vidtaga jämkningar i den nuvarande länsindelningen, dylika frågor borde upptagas till prövning var för sig. Förhållandena kunde däremot inte anses påkalla en sådan allmän utredning som föreslagits av motionären.

Motionen föranledde inte någon första kammarens åtgärd.

Stockholms stad tog i skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 juni 1950 på nytt upp den av 1944 års kommitté för kommunal samverkan framförda tanken på ett s.k. storlandsting omfattande Storstockholm. I skrivelsen hemställdes om fortsatt utredning av storstockholmsproblemet för att söka finna lämpliga samarbetsformer. Det framhölls att erfarenheterna givit klart vid handen hur försvinnande små utsikterna skulle vara att avtalsvägen reglera de verkligt brännande och vitala frågorna i problemkomplexet Storstockholm. Även i stadens framställning sköts bebyggelse- och trafikproblemen i förgrunden. Där togs emellertid även upp övriga av kommittén angivna samarbetsområden. Ytterligare framhölls vissa typer av idrottsanläggningar och samlingslokaler som lämpliga objekt för samverkan inom Storstockholm ävensom civilförsvaret, sinnessjukvården och kommunala insatser på kulturlivets och nöjeslivets områden. Staden nämnde i skrivelsen även att en ändring av den statligt administrativa indelningen inom Storstockholm torde bli nödvändig i sammanhanget.

Framställningen föranledde sedvanlig remissbehandling. Sedermera över-

lämnades den till 1959 års länsindelningsutredning för att tas i övervägande vid fullgörandet av denna utrednings uppdrag.

I likalydande motioner till 1953 års riksdag (I: 102 och II: 127) hemställdes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om översyn av gällande indelning av riket i län och landstingsområden. Det framhölls att länen borde ge uttryck åt verkliga sammanhang mellan bygderna, vilket inte var fallet. Som exempel anfördes bl.a. stadsbildningen kring Göteborg, som även berörde angränsande län, Älvsborgs läns sammansättning av två till natur och näringsliv rätt skilda delar samt Stockholmsområdet med staden skild från länet.

Statsutskottet ville i sitt utlåtande nr 172 vid 1953 års riksdag inte biträda kravet på en utredning om ny länsindelning i landet. Befolkningen hade i stort sett anpassat sig till gällande länsindelning. Tradition hade skapats kring denna indelning och samhörighetskänslan växt. Det var värt att pröva om inte yppade olägenheter kunde väsentligen undanröjas genom förstärkt kommunal samverkan och jämkningar av länsgränserna i särskilda fall. I frågan om behovet av en ny administrativ indelning i Storstockholmsområdet anfördes, att utskottet var överens med motionärerna om att goda skäl kunde anföras för en förutsättningslös statlig utredning rörande denna fråga. Med hänsyn till det samarbete i olika former, som förekom i interkommunala frågor i Storstockholmsområdet, kunde det enligt utskottets mening inte uteslutas, att en fortsatt kommunal samverkan skulle kunna ge riktlinjer för den lämpligaste utformningen i en framtid av den statliga administrationen av Storstockholm. Med hänsyn härtill och då utskottet förutsatte, att Kungl. Maj:t ägnade denna fråga vederbörlig uppmärksamhet, fann sig utskottet inte kunna förorda en skrivelse av i motionerna avsett innehåll. Riksdagen beslutade i enlighet härmed.

Vid 1957 års riksdag togs frågan om ny länsindelning i landet upp med anledning av den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen över den samma år av dem verkställda granskningen angående statsverket.

Efter en historisk återblick på länsindelningen och de förslag till ändringar däri som framförts i riksdagen samt en kortfattad redogörelse för huvuddragen i den nuvarande statliga länsförvaltningen gjorde revisorerna följande uttalande.

Genom 1634 års regeringsform tillkom i vårt land en systematisk länsindelning, som med undantag för Norrland alltjämt i väsentliga delar är bestående. Det ligger i sakens natur att denna indelning, som får antagas ha varit ett uttryck för dåtida näringsgeografiska och befolkningsmässiga förhållanden, icke på samma sätt svarar mot det moderna samhällets struktur härutinnan. Såsom av den föregående redogörelsen framgår ha också i olika sammanhang under senare tid, bland annat i riksdagen, framförts krav på ändringar i länsindelningen, syftande till antingen en fullständig översyn eller enbart mindre gränsjusteringar. Samtliga dessa för-

slag ha emellertid avvisats, även om andra kammaren vid ett tillfälle beslutat hemställa hos Kungl. Maj:t om utredning rörande indragning av vissa län. På grund av medkammarens skiljaktiga beslut föll dock frågan härom.

Redan den omständigheten, att förslag om en ny länsindelning vid flera tillfällen framförts, kan sägas utgöra ett bevis för att någon helt entydig opinion mot ändringar i den nu bestående ordningen icke finnes. Revisorerna ha för sin del erhållit den uppfattningen, att förhållandena på förevarande område utvecklats därhän, att frågan om en allmän översyn av länsindelningen icke längre bör skjutas på framtiden. De konkreta skäl som tala för en sådan översyn variera från län till län. Revisorerna anse icke erforderligt att i detalj ingå därpå utan vilja begränsa sig till följande, mera generella och principiella synpunkter i ämnet.

Det svenska samhället har, särskilt sedan slutet av 1800-talet, undergått mycket djupgående förändringar. Denna strukturomvandling har främst förorsakats av den fortskridande industrialiseringen, som både skapat ett mera differentierat näringsliv än tidigare och lett till betydande omflyttningar bland befolkningen. Jämsides härmed har kommunikationsväsendet snabbt utvecklats, varigenom avstånden förkortats och även mera avsides belägna trakter fått ökade förbindelser med yttervärlden. Ett resultat av denna process har blivit, att de nuvarande länen icke på samma sätt som under gångna tider framstå såsom naturligt avgränsade enheter, vilkas invånare sammanhållas av gemensamma intressen. Tvärtom har den nya näringsgeografiska grupperingen i många fall utsuddat de gamla länsgränserna och kommit att förskjuta den ekonomiska intresseinriktningen. Exempel härpå kunna anföras icke blott beträffande de regioner som äro belägna i närheten av storstäder som Stockholm och Göteborg utan även beträffande andra delar av landet.

Olägenheterna av att länsindelningen icke anpassats efter de faktorer som varit bestämmande för det moderna näringslivets lokalisering och befolkningsrörelserna ha förstärkts genom det behov av regionplanering och interkommunal samverkan som i dag förefinnes på en rad viktiga avsnitt av samhällsverksamheten. Så är fallet i fråga om exempelvis undervisning, sjukvård, bostadsbyggande och väghållning. I den mån samarbetet härvidlag av strukturella skäl nödgas söka sig en väg över länsgränserna, uppstå självfallet administrativa svårigheter, vilka kunna fördröja eller rent av förhindra en ändamålsenlig lösning av de aktuella problemen. Att de nuvarande länen i flera fall äro olämpliga som underlag för en modern länsförvaltning har bl.a. framkommit i samband med den nyligen slutförda utredningen om skolväsendets lokala och regionala ledning m.m. Beträffande den lämpligaste administrativa enheten för den s.k. mellaninstansen inom skolväsendet har 1951 års skolstyrelseutredning sålunda förklarat, att man icke kunde förbise att länsindelningen vore gammal och enligt talrika vittnesbörd irrationell med hänsyn till de krav som enligt nu rådande förhållanden ställdes på en administrativ indelning. Man borde enligt kommitténs mening icke utan noggrann prövning, och endast om vägande skäl talade för en anknytning, ansluta en verksamhet till länsområdena, därest det funnes möjligheter att utan allt för stora svårigheter skapa lämpliga administrationsenheter för verksamheten i fråga.

Skolstyrelseutredningens sålunda hävdade uppfattning torde åtminstone delvis ha föranletts därav, att många av de nuvarande länen ha alltför ringa folkmängd med hänsyn till arten av de arbetsuppgifter för vilka de skola utgöra underlag. De därmed förbundna olägenheterna torde under de närmaste åren komma att alltmer framträda. I detta sammanhang må erinras, att kontorstekniska maskiner av komplicerat slag kunna bedömas få en vidgad användning även inom länsförvaltningen. Då dylika maskiner äro ytterst personalbesparande men samtidigt

synnerligen kostsamma i inköp är det av betydande vikt, att de få en så rationell användning som möjligt. Det står likväl redan nu klart, att länen i flera fall äro mindre lämpliga enheter för att ifrågavarande maskiner skola kunna utnyttjas på ett ekonomiskt lönande sätt, något som ådagalagts vid de praktiska försök med vilka statens organisationsnämnd f.n. är sysselsatt inom bl.a. folkbokförings- och skatteväsendet. Uteslutet är icke att utvecklingen på förevarande område kan leda därhän, att maskiner av sådan kapacitet komma till användning, att endast ett fåtal maskincentraler för hela den regionala statsförvaltningen komma att bli erforderliga. Jämväl vid sådant förhållande är det dock av vikt, att länsindelningen är ändamålsenligt utformad, så att underlaget för den maskinella bearbetningen blir så enhetligt som möjligt och det därmed sammanhängande administrativa bestyret underlättas. Helt oavsett vilka maskinella hjälpmedel som i framtiden komma att stå till buds för det löpande kontorsarbetet, synes det emellertid uppenbart att den nuvarande länsindelningen — även om man tillvaratager alla möjligheter till rationaliseringar inom ramen för densamma — medför onödigt höga administrationskostnader, vilka med en lämpligare storlek på varje särskilt län skulle kunna i icke ringa mån reduceras. Härutinnan må särskilt erinras om den avsevärda utbyggnad som under senare år skett av den regionala statsförvaltningen. Vid sidan av själva länsstyrelserna och utöver tidigare befintliga specialorgan såsom länsarkitektkontor, länslantmäterikontor m.fl. ha sålunda tillkommit vägförvaltningar, länsarbetsnämnder, länsbostadsnämnder och lantbruksnämnder. Av 1956 års riksdag har vidare beslut fattats om inrättandet av särskilda länsskolnämnder. Inom den statliga länsförvaltningen sysselsättes f.n. ett avsevärt antal personer, för vilka enbart avlöningskostnaderna kunna beräknas till inemot 150 miljoner kronor per år.

Den i det föregående berörda strukturella omdaningen av samhället har icke endast lett till att de nuvarande gränserna mellan olika län i många fall te sig mindre rationella. Därav har även följt, att understundom tyngdpunkten inom ett och samma län kommit att förskjutas åt annat håll än residensstaden. Exempel härpå utgör Älvsborgs län, som i nu berört avseende ingående behandlades av 1955 års riksdagsrevisorer. Dessa erinrade bl.a. hurusom förhållandena inom detta län så småningom framtvungit att länsstyrelsen jämte vissa speciella länsorgan, å ena sidan, och återstående länsorgan, å andra sidan, blivit förlagda till skilda platser. Länet har vidare av enahanda skäl utrustats med dubbel uppsättning av en del offentliga institutioner. Motsvarande förhållanden föreligga i viss mån inom andra län. Att en länsförvaltning på angivet sätt är splittrad i både organisatoriskt och lokalt hänseende måste självfallet medföra olägenheter av skilda slag.

Mot bakgrunden av nu anförda omständigheter finna revisorerna uppenbart, att den nuvarande länsindelningen är behäftad med allvarliga brister, vilka i första hand försvåra en ändamålsenlig lösning av en rad aktuella samhällsproblem men även göra länsförvaltningen onödigt kostsam och i en del fall komplicerad. Enligt revisorernas mening föreligga därför så starka skäl för en översyn av rikets indelning i län, att en utredning härom icke längre bör anstå.

Det torde icke behöva framhållas, att en omprövning av länsindelningen inrymmer många svårbemästrade problem. Ett förhållande som särskilt komplicerar frågan är, att landstingens verksamhetsområden med vissa undantag sammanfalla med länen. Även om en nyindelning av länen icke i och för sig behöver medföra att landstingskommunerna ändras, synes det dock ur flera synpunkter önskvärt att dessa båda enheter ha gemensamma gränser. Landstingens huvuduppgifter ligga inom hälso- och sjukvården, för vilken en omfattande organisation tillskapats. Det torde emellertid kunna antagas, att denna organisation uppbyggts icke i

första hand med tanke på landstingsområdenas nuvarande form utan under beaktande främst av de befolkningsmässiga förhållandena, d.v.s. bebyggelsecentra m.m. Denna omständighet torde på sitt sätt underlätta en lösning av de spörsmål som kunna aktualiseras vid en ändrad länsindelning. När det gäller sjukvården bör det f.ö. icke förbises, att den slutna sjukvården numera nått en sådan utveckling, att en fortsatt utbyggnad av specialvården ofta kräver större befolkningsunderlag än de nuvarande sjukvårdsområdena ha. Bl.a. detta förhållande har f.ö. lett till att några landsting ingått samarbetsavtal i fråga om viss sjukvård. Något avgörande skäl mot en ny länsindelning synes därför landstingens nuvarande verksamhet icke utgöra. Det må även erinras, att de skäl som på sin tid åberopades mot en kommunindelningsreform voro av delvis samma natur som de vilka i olika sammanhang framförts mot en ändrad länsindelning. Det har emellertid visat sig möjligt att genomföra förstnämnda reform utan några oöverstigliga svårigheter, och motsvarande torde gälla beträffande förevarande spörsmål. Även om problem av komplicerad art kunna uppkomma för bl.a. landstingen vid en ändrad länsindelning, böra dessa svårigheter — som i allt väsentligt torde vara av övergående natur — därför icke få undanskymma de uppenbara fördelar som icke minst på längre sikt måste följa med en i förevarande avseende ändrad administrativ indelning av landet.

I detta sammanhang må vidare erinras om det försök som gjorts inom storstockholmsområdet att genom interkommunalt samarbete över länsgränsen komma tillrätta med olika för såväl Stockholms stad som angränsande förorter gemensamma problem. Enligt revisorernas mening har här tagits ett värdefullt initiativ, som på allt sätt bör fullföljas helt oavsett hur länsorganisationen kan komma att utformas för framtiden. Med hänsyn till det föreliggande spörsmålets riksomfattande karaktär synes å andra sidan det ifrågavarande samarbetet icke rimligen kunna utgöra hinder för att den av revisorerna åsyftade utredningen, vilken nödvändigtvis måste bli tidskrävande, kommer till stånd.

Hur en ny länsindelning närmare bör utformas, därom kunna revisorerna givetvis icke hysa någon bestämd mening. Såsom allmän princip synes emellertid böra gälla, att länen i möjligaste mån skola omfatta ur näringsgeografisk, trafikteknisk och befolkningsmässig synpunkt väl sammanhållna och naturligt avgränsade områden. Några tekniska hinder för större territoriella enheter än dem flera av de nuvarande länen utgöra synes knappast föreligga efter den utveckling kommunikationsväsendet undergått i våra dagar. I betraktande av de nuvarande kostnaderna för enbart den statliga länsförvaltningen synes det sannolikt, att icke oväsentliga besparingar stå att vinna genom en för våra dagars förhållanden mera ändamålsenlig indelning. De främsta rationaliseringsvinsterna torde emellertid kunna erhållas genom att administrativa förutsättningar skapas för en mera rationell planläggning och utbyggnad av bostäder, undervisningsväsende, sjukvård etc. Alldeles samma skäl som på sin tid talade för storkommunreformen göra sig med andra ord gällande för en ny länsindelning.

Revisorerna anse således, att frågan om en ändrad administrativ indelning av riket i län snarast bör göras till föremål för en allsidig och förutsättningslös utredning.

Över revisorernas uttalande avgavs utlåtande av arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, kammarkollegiet, statskontoret, statens organisationsnämnd, Svenska stadsförbundet, Svenska

landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser.

I flertalet av de centrala verkens och riksorganisationernas utlåtanden framhölls olägenheterna av att nuvarande länsindelning inte sammanfaller med den näringsgeografiska grupperingen i regioner. Även andra olägenheter påtalades, främst svårigheterna att i de små länen skapa arbetsenheter av erforderlig storlek eller med i övrigt lämplig organisation. Lantbruksstyrelsen och Svenska landskommunernas förbund ville inte motsätta sig en utredning. Övriga verk och organisationer — utom kammarkollegiet, som inte fann tillräckliga skäl förebragta — tillstyrkte en utredning.

Även överståthållarämbetet och länsstyrelserna ställde sig i allmänhet positiva till en utredning. Länsstyrelsen i Blekinge län ansåg dock inte tillräckliga skäl för en allmän utredning i frågan förebragta. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län ville inte heller förorda en allmän utredning men framhöll att frågan om en förändring av länsgränserna inom Göteborgsområdet snarast borde upptagas till prövning. Länsstyrelsen i Norrbottens län yttrade sig endast beträffande det egna länet och fann därvid inte någon ändring i dess omfattning påkallad. På liknande sätt uttalade sig länsstyrelsen i Skaraborgs län. Länsstyrelsen i Gotlands län hade vissa allmänna synpunkter på länsindelningsproblemet men tog inte någon uttrycklig ställning för eller emot revisorernas förslag. Länsstyrelsen i Örebro län tillstyrkte att en utredning på sätt revisorerna förordat kom till stånd men uttalade samtidigt, att frågan saknade aktualitet för det egna länet. Länsstyrelserna i Södermanlands, Jönköpings, Värmlands, Jämtlands och Västerbottens län slutligen motsatte sig inte revisorernas förslag.

Statsutskottet fann i sitt utlåtande (nr 182), att skäl i och för sig kunde anföras till stöd för en utredning i ämnet i enlighet med de principiella riktlinjer som revisorerna angivit. Med hänsyn till frågans svårbedömbara och komplicerade natur borde utredningen dock begränsas till Stockholms- och Göteborgsregionerna, där de med den nuvarande indelningen förenade olägenheterna var så stora att det var angeläget att undanröja dem. Frågan om en allmän översyn av länsindelningen ansåg utskottet böra upptas till förnyad prövning med ledning av det material som erhölls genom den föreslagna utredningen. Redan i samband med denna borde dock vissa principiella frågor rörande länsindelningen i stort, såsom exempelvis lämpligheten av större territoriella enheter, göras till föremål för närmare undersökning.

Riksdagen beslöt i enlighet med statsutskottets utlåtande, vilket anmäldes i skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 december 1957 (nr 399).

Vid 1957 års riksdag togs även upp frågan om en administrativ enhet för det s.k. Storstockholmsområdet i två likalydande motioner (I:95 och II:66).

Allmänna beredningsutskottet anknöt i sitt utlåtande (nr 29) till statsutskottets utlåtande 1953 över de vid nämnda års riksdag väckta motionerna

om översyn av gällande länsindelning. Statsutskottet hade där hänvisat till det samarbete i olika former, som förekom i interkommunala frågor i Storstockholmsområdet, och inte funnit det uteslutet, att en fortsatt kommunal samverkan skulle kunna ge riktlinjer för den lämpligaste framtida utformningen av den statliga administrationen i Storstockholm. Allmänna beredningsutskottet kom i sitt utlåtande till den uppfattningen, att de ingripanden, som kunde komma att ske om motionerna bifölls, skulle i det då rådande läget kunna verka störande på samarbetet mellan de berörda kommunerna. Utskottet kunde därför inte förorda bifall till motionerna och dessa föranledde inte heller någon riksdagens åtgärd.

Som en följd av riksdagens ovannämnda skrivelse till Kungl. Maj:t i december 1957 tillsattes en expertutredning, vilken antog benämningen 1959 års länsindelningsutredning. I direktiven för denna utredning anförde chefen för inrikesdepartementet — efter att ha hänvisat till vad som anförts av riksdagens revisorer och i statsutskottets ovan nämnda utlåtande — bl.a. följande:

Såsom framhållits av såväl revisorerna som statsutskottet har uppenbarligen åtskilliga län ur olika synpunkter en mindre lämplig utformning. Undersöker man närmare beskaffenheten av de olägenheter, som är förenade med den nuvarande indelningen, vill det förefalla som om olägenheterna ytterst skulle kunna karakteriseras som dels de små länens problem och dels de olämpligt arronderade länens problem.

I de små länen är underlaget för olika verksamhetsgrenar ofta för litet för en tillräckligt differentierad, effektiv, ekonomisk och i övrigt rationellt uppbyggd organisation och verksamhet. Detta synes gälla såväl den statliga förvaltningen som landstingens verksamhet. När det gäller de statliga organen i de små länen framträder särskilt svårigheterna att åstadkomma en fullt rationell arbetsorganisation. För landstingens del kan i vissa fall de föreliggande svårigheterna i någon mån mildras genom samarbete över länsgränserna, men olägenheterna kan icke alltid undanröjas på det sättet. Såsom revisorerna antytt föreligger här i viss mån en parallell till skälen bakom storkommunreformen. Vad som i detta sammanhang även kan inge betänkligheter är att ett par av de små länen visar sjunkande befolkningstendens.

Beträffande de olämpligt arronderade länen, d.v.s. de län vilkas gränser mer avsevärt avviker från den näringsgeografiska grupperingen, träder frågan om samordning särskilt i förgrunden, en samordning såväl mellan de statliga organen respektive landstingen i skilda län som ock mellan primärkommuner på ömse sidor om en länsgräns. En viss samordning och samverkan är alltid nödvändig mellan varandra angränsande län och kommuner. Kravet på samordning mellan kommunerna inom en naturlig region har dock en särskild styrka och detta krav ökas i takt med utvecklingen i regionen. Samordningen måste i sådana fall bli omfattande och, om regionen delas av en länsgräns, blir den också stundom synnerligen komplicerad. Ofta gäller det att i det ena administrativa området ta ställning till eller anpassa sig efter utvecklingstendenser, behov och önskemål i det andra området, vilka dessutom kanske strider mot det förstnämnda områdets särskilda intressen. Det är här icke blott fråga om att leda en positiv utveckling i hela regionen enhetligt och i överensstämmelse med de av regionens tyngdpunkt

betingade förutsättningarna — vilket redan det kan bereda stora svårigheter när regionen är underställd olika myndigheter — utan det kan stundom vara lika viktigt att tillse att dubbelinvesteringar undvikes. Svåra intressekollisioner kan uppstå om den ena regiondelens myndigheter anser sig böra hålla tillbaka standardutvecklingen i den delen — exempelvis på sjukvårdens område eller i fråga om vatten och avlopp — till förmån för en samordnad utbyggnad av högre kvalitet i en annan del av regionen. I dylika och liknande sammanhang erforderligt interkommunalt samarbete på det primärkommunala planet bör visserligen i princip kunna åstadkommas mellan berörda kommuner oberoende av länsgränser, men erfarenheten visar att det i regel är betydligt svårare att åvägabringa samverkan mellan kommuner i olika län än mellan kommuner i ett och samma län.

Av det sagda torde framgå att den samordning, som det här gäller, främst avser den till samhällsplaneringen i vidsträckt mening hänförliga verksamheten och att samordningen gäller både själva planeringen och planernas verkställande. Samhällsplaneringens olika grenar administreras nu på skilda sätt. Planering i riksskala har hittills främst bedrivits rörande vägnätet, näringslivets lokalisering och i någon mån sjukvården, och dessa planeringar har i huvudsak handhafts av centrala organ. Den egentliga bebyggelseplaneringen är liksom verkställigheten av hithörande planer främst en kommunal angelägenhet. Själva regionplaneringen är dock en interkommunal uppgift. Men redan i samband med riksdagens beslut om antagande av 1947 års byggnadslag framhölls vikten av att i planeringen även inrymdes ett starkt statligt inflytande dels för att förekommande riksintressen skulle bli behörigen tillgodosedda och dels med hänsyn till de starka intressemotsättningar mellan kommuner, som kunde uppstå vid regionplanering. I byggnadslagen regleras det statliga inflytandet i huvudsak endast i fråga om planeringen, men det ligger i sakens natur att statlig medverkan vid verkställigheten icke är av mindre betydelse, särskilt med hänsyn till behovet av samordning och samverkan dels mellan kommunerna inbördes och dels mellan dem och alla de statliga myndigheter, vilkas medverkan krävs i verkställighetsskedet. I stor utsträckning vilar ansvaret för samordningsverksamheten i dessa frågor på länsstyrelserna.

Såsom framhållits av såväl revisorerna som statsutskottet inrymmer en omprövning av länsindelningen många komplicerade och svårbemästrade problem. Särskilt svåröverskådlig ter sig frågan om konsekvenserna för landstingskommunernas del av en ändrad indelning. Vissa svårigheter — låt vara kanske i huvudsak av övergångsnatur — kommer även att vara förenade med förändringar i verksamhetsområden för många enskilda ideella eller ekonomiska sammanslutningar inom länen. Traditioner och samhörighetskänsla kommer vidare säkerligen att på många håll orsaka motstånd mot ändringar. Å andra sidan får givetvis — såsom i något remissyttrande påpekats — enbart sådana skäl icke hindra en eljest ur sakliga synpunkter motiverad reform.

Även om problemen sålunda i nuvarande läge är svåra att överblicka, anser jag skäl föreligga för att göra åtminstone en förberedande och mera begränsad undersökning, huruvida länsindelningen bör ändras och hur detta i så fall bör ske. Den av riksdagen begärda utredningen bör därför nu komma till stånd. I likhet med statsutskottet finner jag lämpligt att frågan om en allmän översyn av länsindelningen får anstå och att tillsvidare endast förhållandena i stockholms- och göteborgsområdena, där behovet av ändrad länsindelning torde vara störst, blir föremål för undersökningar. Inom nämnda båda områden har nämligen — oaktat det fruktbärande samarbete som här förekommer inom olika verksamhetsområden — den nuvarande länsindelningen visat sig medföra vissa påtagliga svårigheter och olägenheter. Utredningen bör sålunda nu i första hand begränsas till att avse

indelningsförhållandena beträffande Stockholms stad och Stockholms län samt Göteborgs och Bohus län, men det får antagas att de indelningsändringar, som där kan befinnas påkallade, kommer att beröra även de angränsande länen, d.v.s. Uppsala län och Södermanlands län respektive Hallands län och Älvsborgs län. Frågan i vad mån sålunda aktualiserade gränsändringar beträffande de sistnämnda fyra länen kan påkalla ytterligare ändringar i länsindelningen bör bedömas endast översiktligt. Detta spörsmål torde nämligen sedermera få bli föremål för särskild prövning.

Med beaktande av de nyss anförda allmänna synpunkterna bör utredningen — med den begränsning som nyss sagts — söka klarlägga hur en lämplig länsindelning bör utformas i de sålunda angivna områdena. Vägledande för utredningen skall vara att länen i möjligaste mån bör omfatta ur näringsgeografiska, kommunikationstekniska samt bebyggelse- och befolkningsmässiga synpunkter väl sammanhållna och naturligt avgränsade områden.

Vid utformningen av förslag till ändringar i länsindelningen skall vidare beaktas den principiella ståndpunkt rörande sambandet mellan län och landstingskommun, som innefattas i statsmakternas beslut om antagande av 1954 års landstingslag. Vad angår den primärkommunala indelningen bör frågor om ändring häri upptagas i den mån så erfordras på grund av ändringar i gränsdragningen mellan länen.

Utredningen bör så ingående som möjligt undersöka och redovisa vilka fördelar och nackdelar, som kan antagas bli följden av de av utredningen aktualiserade ändringar i länsindelningen, såväl vad angår den statliga förvaltningen och den landstingskommunala verksamheten som beträffande det interkommunala samarbetet mellan primärkommuner inom olika län. I den mån av utredningens undersökningar även eljest kan dragas slutsatser i fråga om länsindelningen av principiell innebörd eller allmän räckvidd bör dessa slutsatser också redovisas.

Den av mig förordade utredningen bör bedrivas i två etapper. Den första etappen bör innefatta en expertutredning, som skall ha till uppgift att klargöra den näringsgeografiska grupperingen och regionindelningen inom de båda storstadsområdena med iakttagande av den näringsgeografiska vetenskapens principer och metoder. Expertutredningen skall sålunda i första rummet söka bestämma omfattningen av de egentliga stockholms- och göteborgsregionerna samt de närmast utanför dessa regioner belägna städernas influensområden och dessa områdens gruppering i regioner, allt i den utsträckning som erfordras för att fastställa en lämplig länsindelning inom de ifrågavarande områdena. Utredningen skall därvid beakta även andra tillämpliga samhällsvetenskapliga och näringspolitiska rön och erfarenheter liksom också de vid pågående regionplanearbeten och annan planläggningsverksamhet vunna praktiska erfarenheterna. Regionindelningen måste visserligen i första hand ske på grundval av förhållandena i nuläget, men hänsyn bör i möjligaste mån även tagas till tendenserna i utvecklingen inom de olika områdena. I den mån alternativa lösningar av indelningsfrågan erbjuder sig bör dessa redovisas.

Den första utredningsetappen bör anförtros en särskild utredningsman med biträde av erforderlig expertis. Huruvida experterna bör uppdelas på två självständigt arbetande grupper, en för vartdera området, eller om de bör bilda en gemensam arbetsgrupp, synes vara en lämplighetsfråga, vartill ställning icke behöver tagas i förevarande sammanhang. Det är av vikt att utredningen bedrives så skyndsamt som möjligt, då ovissheten om de framtida indelningsförhållandena kan tänkas i vissa fall försena aktuella utbyggnadsplaner.

Den andra etappen i utredningen avses skola bestå i en närmare prövning av

expertutredningens resultat genom en kommitté med parlamentarisk anknytning, vilken skall ha att med utnyttjande av expertutredningens undersökningar rörande regionindelningen utarbeta ett slutligt förslag i länsindelningsfrågan. Kommittén torde jämväl få ta ställning till de lagstiftnings- och andra författningsfrågor, som sammanhänger med genomförandet av föreslagna ändringar i länsindelningen, ävensom till organisatoriska, ekonomiska och andra åtgärder, som kan aktualiseras av ändringarna.

För den nu aktuella första utredningsetappen torde några särskilda direktiv utöver vad jag nu anfört icke böra meddelas. Vid utredningen bör dock även beaktas de av riksdagens revisorer och remissinstanserna i ärendet framförda synpunkterna. Vidare bör erforderliga kontakter sökas med berörda regionala och lokala statliga och kommunala myndigheter. Samråd bör också ske med centrala verk och institutioner med arbetsuppgifter på samhällsplaneringens och angränsande områden liksom med av frågan berörda utredningar.

I juni 1961 framlade 1959 års länsindelningsutredning sitt betänkande »Länsindelningen i Stockholms- och Göteborgsområdena» (SOU 1961: 40). Häri redovisades tre alternativ till ändrad länsindelning i Stockholmsområdet och fem alternativ för Göteborgsområdet. Samtliga indelningsalternativ byggde på en avgränsning av olika områden i regioner, där de i varje region ingående kommunerna grupperats kring en centralort, med vilken de hade naturliga förbindelser och vilken kunde erbjuda kommunernas invånare ett större eller mindre mått av samhällelig och kommersiell service. Länsbildningarna hade utformats på grundval av de sålunda avgränsade regionerna, vilka i princip behandlats som odelbara enheter. Avvikelser härifrån hade dock gjorts när statligt administrativa eller landstingskommunala synpunkter särskilt starkt talat härför. Kommungränserna hade fått bestämma avgränsningen av länen även i de fall, då regionsamhörigheten skulle kunnat motivera uppdelning av kommuner.

1959 års länsindelningsutredning konstaterade, att nackdelarna med den nuvarande länsindelningen bl.a. sammanhängde med frågorna om länens storlek och arrondering. Vad den första frågan beträffar ansåg utredningen det uppenbart, att flera av de nuvarande länen var för små för att kunna vara ur alla synpunkter fullt funktionsdugliga. Ehuru det inte kunde förnekas att ett mindre län vad länsförvaltningen beträffade ur allmänhetens synpunkt kunde ha vissa fördelar framför ett större var det uppenbart att nackdelarna vägde över. I ett litet län hade man inte samma tillgång på all den expertis som fanns i de stora länen. Det gavs mindre möjligheter att effektivt utnyttja personella och maskinella resurser. Länsförvaltningen blev också förhållandevis dyrare i ett mindre län än i ett större.

Det kunde enligt utredningen inte generellt fastställas vad som ur befolkningssynpunkt var den lämpligaste storleken på ett län. Flera faktorer måste nämligen påverka bedömningen härav. Ett försök till sådan bedömning ledde dock till en minsta storlek på omkring 250 000—300 000 invånare, vilket stämde rätt väl med vad som uppgivits vara den minsta lämpliga storleken

på ett sjukvårdsområde. Även om denna folkmängd kunde betraktas som ungefärligt minimum för ett fullt funktionsdugligt län, torde det enligt utredningen få medges, att vissa undantag kunde vara motiverade, t.ex. om ett län ur arealsynpunkt var mycket stort och kommunikationerna bristfälliga. En lägre siffra kunde också tänkas om en länsbildning ur geografiska, näringspolitiska och andra synpunkter var synnerligen väl avgränsad, så att det bildade ett naturligt område för ett län. Hänsyn borde i detta sammanhang tagas till befolkningsutvecklingen på längre sikt.

Utredningen tog även upp frågan om man inte ur befolkningssynpunkt också borde tänka sig en övre gräns för en lämplig länsbildning och anförde, att — även om denna fråga besvarades jakande — en bestämd sådan gräns inte kunde dragas. Rent allmänt förde enligt utredningen ett alltför stort län med sig en tämligen stor förvaltningsapparat med åtföljande större risker för tungroddhet och byråkrati. Ur allmänhetens synpunkt kunde en större länsbildning tänkas vara mindre lämplig, men ur kostnadssynpunkt torde den ställa sig fördelaktigare. Det var enligt utredningens uppfattning inte möjligt att åstadkomma en fullt lämplig länsstorlek överallt. I stället torde det vara nödvändigt att ha län med växlande storlek ur areal- och befolkningssynpunkt. I alla händelser var det inte möjligt att undvika tämligen stora länsbildningar kring expansiva storstäder som Stockholm och Göteborg. Ville man att storstaden skulle ingå i länet — och detta bedömde utredningen såsom det riktigaste — kunde man inte ens vid en snäv avgränsning av storstadslänen undgå att få länsbildningar med mycket betydande och framgent starkt ökande folkmängd. Även om en sådan länsbildning av olika orsaker skulle anses vara icke önskvärd, torde den enligt utredningens mening få accepteras som ofrånkomlig. Det borde i detta sammanhang, anförde utredningen, inte förbises att de största städerna hade en väl utbyggd kommunal förvaltning och kunde erbjuda en god kommunal service, vilket gjorde att de inte beredde länsorganen på långt när samma arbete i förhållande till folkmängden som övriga delar av länet. Vidare medförde de korta avstånden i dessa ur arealsynpunkt små län med goda förbindelser att länsorganens arbete väsentligt underlättades.

1959 års länsindelningsutredning ansåg, att motiveringen för en ändrad länsindelning till stor del låg på den statsadministrativa sidan och till denna knutna servicesynpunkter. Där framstod fördelarna med indelningsändringarna som påtagliga. Lika påtagliga var fördelarna enligt utredningen inte i fråga om landstingen, även om det också för deras vidkommande, främst på det ekonomiska planet, på längre sikt torde bli fördelaktigt med en ny indelning. Då det emellertid fick anses riktigt att läns- och landstingsgränser sammanföll kunde det inte undvikas, att gränsändringar länen emellan kom att beröra även landstingens verksamhet. Att därvid vissa svårigheter kunde uppstå var tydligt men dessa var svåra att överblicka och det hade inte varit möjligt för utredningen att få någon säker uppfattning härom. Utredningen

anförde vidare, att landstingen anpassat sin verksamhet efter den gällande länsindelningen. De med denna indelning förbundna olägenheterna hade eliminerats eller begränsats genom dels samarbete landstingen emellan, dels spridning av landstingsinstitutionerna — främst på sjukvårdens område — i syfte att tillgodose olika delar av länet. Denna spridning torde enligt utredningen inte alltid ha varit ändamålsenlig, men genom densamma hade bygdeintressena sammanflätats och den hade även bidragit till att skapa en tämligen stark länssamhörighet.

1959 års länsindelningsutrednings betänkande har inte varit föremål för remissbehandling.

I samband med att propositionen (1961: 180) angående översyn av rikets indelning i borgerliga primärkommuner framlades för riksdagen tillsattes en utredning med uppgift bl.a. att överväga och bedöma frågan om hur den statliga regionala förvaltningen i framtiden borde bara ordnad i Stockholmsområdet. I direktiven för denna utredning, benämnd 1961 års storstadsutredning, anförde chefen för inrikesdepartementet bl.a. följande.

Som ett första led i en undersökning huruvida länsindelningen inom stockholms- och göteborgsområdena borde ändras och hur detta i så fall borde ske uppdrog jag år 1959 åt en särskild utredningsman att med biträde av sex experter klargöra den näringsgeografiska grupperingen inom de båda storstadsområdena. Denna expertutredning skulle sålunda i första rummet söka avgränsa de egentliga stockholms- och göteborgsregionerna samt närliggande regioner, allt i den omfattning som erfordras för att fastställa en lämplig länsindelning inom områdena. Sedan utredningen — som antog benämningen 1959 års länsindelningsutredning — slutfört sitt arbete har den i betänkande innevarande år angående länsindelningen inom stockholms- och göteborgsområdena (SOU 1961: 40) närmare redovisat den ifrågavarande regionsindelningen samt genom olika skisser till länsindelningsalternativ sökt belysa vissa konsekvenser av en på detta sätt uppbyggd indelning i län. Utredningen har därvid inte funnit det möjligt att inom vare sig stockholms- eller göteborgsområdet åstadkomma i näringsgeografiskt hänseende och ur andra synpunkter helt lämpliga länsenheter. Kring Stockholm och Göteborg kunde inte undvikas i befolkningshänseende tämligen stora länsbildningar om man ville att storstaden skulle ingå i länet, vilket utredningen i båda fallen bedömde som det riktiga. Utredningen har vidare funnit att en ändrad länsindelning inom stockholms- och göteborgsregionerna skulle få följdverkningar för åtskilliga län utöver dem som ingår i själva regionerna.

Vid sidan av frågan om en ändrad länsindelning inom stockholms- och göteborgsområdena har under senare år även frågan om revision av landets indelning i borgerliga primärkommuner aktualiserats. Sedan sistnämnda fråga utretts av särskilda sakkunniga — indelningssakkunniga — har de i början av innevarande år avlämnat betänkande med principer för en ny kommunindelning (SOU 1961: 9). Detta betänkande har sedermera lagts till grund för den proposition angående översyn av rikets indelning i borgerliga primärkommuner som på mitt förslag denna dag avlåtits till riksdagen. I propositionen har förordats att en ny kommunindelning skall baseras på kommuner uppbyggda kring en centralort som kan fungera som naturligt, spontant servicecentrum för kommunen i dess helhet. Denna princip har dock ej ansetts böra tillämpas för att lösa de särpräglade indelnings-

problem som föreligger i Stockholm, Göteborg och Malmö med angränsande kommuner. Dessa problem har i stället förutsatts bli föremål för särskild utredning. I anslutning till nu berörda indelningsproblem har även aktualiserats frågan om en översyn av den judiciella indelningen och vissa andra administrativa indelningar.

Till de i direktiven till 1959 års länsindelningsutredning redovisade skälen för en allmän översyn av länsindelningen kommer sålunda numera även angelägenheten av att en samlad översyn av skilda områdesregleringar kommer till stånd. Denna översyn kan bl.a. i vad avser länsindelningen inte gå fram etappvis i den meningen att den till en början begränsas till visst eller vissa län. En mera omfattande länsgränsändring inom ett sådant område får nämligen ofta följdverkningar, som berör även andra län. De skisser till länsindelningsalternativ inom stockholms- och göteborgsområdena, som 1959 års länsindelningsutredning framlagt, visar att nämnda förhållande gäller även för dessa områden. Därför torde frågan om översyn av länsindelningen få prövas samtidigt för hela landet, dock med de undantag som redovisas i det följande. En utredning härom måste sålunda bli både omfattande och tidskrävande. Härtill kommer att sakkunniga, som jag under detta år tillkallat för utredning av frågan om länsförvaltningens organisation m.m. — länsförvaltningsutredningen — kan komma fram till förslag, som påverkar även bedömningen av länsindelningsproblemen. Den riksomfattande utredning rörande länsindelningen, som jag anser böra komma till stånd, kan därför icke lämpligen igångsättas, förrän vid senare tidpunkt. Med hänsyn härtill och då utredningen som nyss nämnts torde bli omfattande synes särskilt angelägna indelningsfrågor av den art och omfattning att de lämpligen kan utbrytas icke böra avvakta denna utredning. Hit hör främst de primärkommunala indelningsproblemen i Stockholm, Göteborg och Malmö och därav direkt föranledda ändringar i länsindelningen ävensom frågan om ett sammanförande av den regionala förvaltningen i Stockholms stad och län. Jag förordar nu att en utredning av dessa frågor omedelbart igångsättes.

Beträffande de primärkommunala indelningsfrågorna i våra tre storstadsregioner kan man helt allmänt konstatera, att de regionala samordningsproblemen i dessa områden har en betydande räckvidd. Utländska erfarenheter bekräftar svårigheterna att förena en ändamålsenlig utbyggnad av tätorter, som växer över kommungränserna, med en fullt ut bevarad lokal självstyrelse i omnejden. Vad först angår *Stockholmsregionen* må framhållas att en gott samarbete under det senaste årtiondet vuxit fram mellan Stockholm och grannkommunerna. Med tanke främst på bostadsförsörjningen och fördelningen av lägenheter inom Stor-Stockholm, lokaliseringen av arbetsplatser och utbyggnaden av kommunikationerna, särskilt den kollektiva närtrafiken, är det angeläget att detta samarbete ytterligare förstärkes och leder till fortsatta framsteg. Utredningen bör vara oförhindrad att — om så skulle visa sig lämpligt — pröva olika förslag i syfte att underlätta en sådan utveckling. När det gäller att upprätta plan för indelningen i lämpliga kommuner i stockholmsregionen — med bortseende från Stockholms stad — anser jag att denna fråga bör handläggas på det sätt som jag i nyssnämnda proposition förordat för landet i dess helhet. Det bör sålunda ankomma på länsstyrelsen i Stockholms län att uppgöra plan för ny kommunindelning avseende hela länet. Med detta mitt ställningstagande blir för stockholmsregionens del den väsentligaste frågan att utreda i detta sammanhang hur den länsadministrativa förvaltningen bör organiseras. Jag skall strax återkomma till denna fråga.

Inom *Göteborgsområdet* har redan aktualiserats vissa primärkommunala indelningsproblem kring Göteborg. En del av de landskommuner, som omger Göteborgs

stad, synes — trots en snabb och kraftig expansion — icke ha förutsättningar att vid en kommunindelningsreform bestå som självständiga enheter. Det kan övervägas att sammanföra dem antingen med varandra eller med Göteborgs stad. En sammanläggning av landskommuner med Göteborgs stad synes kunna ifrågakomma därest behovet av enhetlig handläggning av gemensamma kommunala angelägenheter rör så många och viktiga frågor att en samverkan i form av förbund eller avtal mellan ifrågavarande kommun och Göteborgs stad för att lösa problemen framstår som otillräcklig och opraktisk. Av största betydelse vid frågans bedömning blir även hur Göteborgs stads expansionsbehov skall kunna tillgodoses när det gäller industriområden, bostadsbebyggelse o.s.v. En undersökning angående de primärkommunala indelningsproblemen kring Göteborg bör i första hand gälla de närmaste angränsande kommunerna eller delar av dessa kommuner. Frågan om här nämnda indelningsändringar bör i förekommande fall även bedömas ur länsindelnings- och landstingskommunal synpunkt. I anslutning till dessa bedömningar bör utredningen även överväga huruvida en omlokalisering av länsbostadsnämnden och andra regionala myndigheter i länet till Göteborg skulle underlätta samordningen inom regionen.

Göteborgs stad ingår ej i landstingskommunen och bildar sålunda eget sjukvårdsområde. En samplanering och samordning av de landstingskommunala uppgifterna främst på sjukhusvårdens område erfordras på grund härav och visst samarbete har även inletts. Skall Göteborg bibehållas i sin nuvarande ställning som eget sjukvårdsområde är det ett önskemål att denna samverkan utvidgas och når en form och omfattning av samma slag som planeras mellan Stockholms stad och Stockholms läns landsting med en samarbetsdelegation i vilken även staten blir representerad för att tillvarataga undervisningens och forskningens intressen.

Indelningsproblem likartade dem som förefinnes inom göteborgsområdet föreligger även inom *Malmöområdet*. Även här bör — av samma skäl som för göteborgsregionens del — frågan om sammanläggning av vissa av de närmast angränsande kommunerna med Malmö stad övervägas. Liksom Göteborg ingår ej heller Malmö stad i länets landstingskommun och förutsättningar torde f.n. ej föreligga för att få ett samgående till stånd. Samplanering och samordning av i första hand sjukvården måste emellertid vara en förutsättning för en rationellt uppbyggd verksamhet och ur servicesynpunkt tillfredsställande vårdorganisation. Följaktligen bör även här en samarbetsdelegation komma till stånd.

När det sedan gäller frågan om att sammanföra överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län till en administrativ enhet har bl.a. 1959 års länsindelningsutredning framhållit att den administrativa uppdelningen av Stor-Stockholm mellan ett överståthållardöme och ett län medför allvarliga olägenheter. Frågan bör därför nu tagas upp till närmare utredning. Problemet synes kunna lösas antingen som en indelningsfråga genom ett sammanförande av staden och länet — varvid även angränsande län, d.v.s. Uppsala och Södermanlands län, kan bli berörda — eller som ett mera organisatoriskt problem genom tillskapande inom den bestående indelningen av en tillfredsställande regional förvaltning. Problemet synes böra prövas utifrån båda dessa alternativ.

En länsindelningsändring av här angivet slag berör på olika sätt den statliga förvaltningen. För överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län leder den till en sammanslagning; på civilförsvarssidan har förhållandena redan framtvingat en gemensam civilförsvarssektion. Överståthållarämbetet är för närvarande organiserat på två kansliavdelningar och en skatteavdelning. Å kansliavdelningarna handlägges de ärenden som å länsstyrelserna ankommer på landskanslierna med undantag för ärenden angående körkort och yrkesmässig trafik som i Stock-

holm ombesörjes av poliskammaren. Vidare handlägges å kansliavdelningarna vissa ärenden av kameral natur som å länsstyrelserna åvilar landskontoren. Skatteavdelningen har uppgifter som i länen ankommer på dels landskontorens taxerings- och uppbördssektioner dels häradsskrivarna dels ock kommunala organ.

Även en sammanslagning av överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län inrymmer sålunda speciella organisatoriska problem. Ett dylikt verk måste få väsentligt större personalnumerär än vad länsstyrelsen har. Utredningen bör undersöka konsekvenserna härav såväl ur effektivitetssynpunkt som med hänsyn till möjligheterna att tillhandagå allmänheten. Det kan också befinnas lämpligt med en från övriga länsstyrelser något avvikande organisation. Utredningens ställningstagande bör bl.a. redovisas i form av detaljerat förslag till organisation för den nya myndigheten.

Även i fråga om arbetsnämnden i Stockholm och länsarbetsnämnden i länet aktualiseras en sammanslagning. I Stockholms stad saknas länsbostadsnämnd, länsnykterhetsnämnd och länsskolnämnd. Dessa nämnders uppgifter åvilar i fråga om staden de statliga centrala organ, som resp. nämnder lyder under. I fråga om de bostadspolitiska uppgifterna har dock bostadspolitiska organisationskommittén framlagt förslag om inrättande av en för Stockholms stad och län gemensam bostadsnämnd. Förslaget prövas f.n. i socialdepartementet. I staden saknas även de s.k. länsstyrelseexperterna, landsfogden, vägdirektören, länsarkitekten, distriktsingenjören, förste provinsialläkaren, länsveterinären m.fl. Å andra sidan föreligger i några fall redan ett gemensamt förvaltningsområde. Sålunda fungerar samma lantbruksnämnd, hushållningssällskap och skogsvårdsstyrelse i såväl stad som län. Vidare utövar överlantmätaren i Stockholms län beträffande Stockholms stad de funktioner som i stad ankommer på överlantmätaren. Slutligen skulle för några myndigheter upphörandet av Stockholms fristående ställning som överståthållardöme nödvändiggöra en ändrad distriktsindelning. Så är fallet med bl.a. yrkesinspektionen och bergmästarna.

Som det sagda visar har frågan om den statliga regionala förvaltningen beträffande Stockholms stad lösts på skilda sätt för olika grenar av administrationen. Ett sammanförande av staden med länet eller huvuddelen därav medför därigenom särskilda problem. Vid deras lösande bör det vara angeläget att i möjlig mån undvika särbestämmelser för den nyskapade statsadministrativa enheten.

Även på andra områden inom den statliga förvaltningen gäller särskilda bestämmelser för Stockholms stad som kan bli berörda av en ändrad länsindelning och därför kräver särskilda överväganden. Denna aktualiserar också frågan om Stockholms stads ställning i landstingskommunalt hänseende. Mellan staden och Stockholms läns landsting har inletts ett omfattande samarbete, främst på sjukhusvårdens område. År 1956 träffade de två parterna ett huvudavtal rörande dels samplanering och dels samordning av sjukhusvården inom storstockholmsområdet. Avsikten med samplaneringen är att uppdraga de allmänna riktlinjerna för sjukhusvårdens utveckling inom staden och länet och att därmed skapa förutsättningar för samordning av de gemensamma resurserna. Den närmare planeringen av sjukvården inom stad och län tillkommer däremot alltjämnt stadens och landstingets sjukvårdsstyrelser var för sig. Samordning av olika vårdgrenar har hittills genomförts endast i fråga om barnavården.

Den samplanering och samverkan på sjukvårdens område som Stockholms stad och Stockholms läns landsting inlett torde — fullt genomförd — i väsentliga delar undanröja de direkta olägenheterna för vårdbehövande av att stad och län utgör skilda sjukvårdsområden. Vissa olägenheter av denna uppdelning vad gäller planering, utbyggnad och disposition av de samlade vårdresurserna kvarstår emeller-

tid liksom nackdelarna av en delad sjukvårdsförvaltning. Även om det — med hänsyn till det samarbete som bedrives mellan staden och landstinget — ej synes påkallat att i detta sammanhang föranstalta om utredning angående förutsättningarna för att på det landstingskommunala planet skapa en helt gemensam organisation bör utredningen vara oförhindrad att pröva olika möjligheter att avlägsna eller begränsa nyssnämnda olägenheter.

Därest det skulle befinnas lämpligare att lösa problemen i fråga om länsförvaltningen inom Stor-Stockholm genom organisatoriska förändringar utan att rubba den egentliga länsindelningen — i likhet med vad som redan skett på civilförsvarets område — bör utredningen med beaktande av vad jag här anfört om de särskilda problemen i Stor-Stockholmsregionen utarbeta ett fullständigt organisationsförslag avseende hela den regionala länsförvaltningen.

I sitt slutbetänkande »Organisations- och samarbetsfrågor i Stockholmsområdet» (SOU 1964: 56) konstaterade storstadsutredningen, att utvecklingen medfört att storstadens funktionella omfattning blivit vida större än den administrativa och att det därför syntes i hög grad angeläget att skapa en förvaltningsapparat, som svarade mot ett modernt storstadssamhälles behov, utformning och omfattning. På grund härav föreslog utredningen såsom den enda rationella lösningen, att överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län sammanfördes till en för Stockholms stad och län gemensam länsmyndighet. Samtidigt framhöll storstadsutredningen att den, för att inte föregripa länsindelningsutredningens arbete och bedömanden, begränsat sina överväganden beträffande det nya länets storlek till att avse sammanslagning av Stockholms stad med Stockholms län i dess nuvarande utsträckning.

Sedan storstadsutredningens betänkande varit föremål för remissbehandling tillkallades i början av år 1966 inom inrikesdepartementet en sakkunnig med uppgift att — på grundval av de synpunkter som redovisats i storstadsutredningens betänkande — vidare utreda frågan om och utarbeta förslag till en gemensam länsadministration för Stockholms stad och län.

På grundval av de förslag som framlades av storstadsutredningen och den sakkunnige föreslås i proposition till innevarande års riksdag (1967: 77), att överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län den 1 januari 1968 skall slås samman till en länsstyrelse för ett län. Detta län skall bestå av Stockholms stad och nuvarande Stockholms län och kallas Stockholms län. I propositionen framhålles, att den sakkunniges organisationsförslag efter samråd med bl.a. länsindelningsutredningen utarbetats så att ett genomförande av denna utrednings blivande förslag inte försvåras, samt att det nya länets tillkomst inte heller föregriper nämnda utrednings kommande indelningsförslag.

KAPITEL 3

Nuvarande förhållanden

A. Den statliga länsförvaltningen

Vårt utredningsarbete har hela tiden bedrivits parallellt med den tidigare tillsatta och i direktiven omnämnda länsförvaltningsutredningen. Denna utredning, som haft till uppgift att förutsättningslöst granska den statliga länsförvaltningen och framlägga förslag rörande dess ordnande för framtiden, har i sitt samtidigt härmed framlagda betänkande ingående beskrivit de statliga länsorganens tillkomst, förläggning, organisation och arbetsuppgifter samt dessa organs inbördes ställning till och samverkan med varandra ävensom deras förhållande till centrala och lokala förvaltningsmyndigheter.

Att i vårt betänkande redogöra för alla olika delar av den statliga regionala verksamheten skulle därför endast medföra onödiga upprepningar och tynga den rent beskrivande framställningen av nuvarande förhållanden. För att undvika detta tillåter vi oss i stället att i nu angivna hänseenden hänvisa till länsförvaltningsutredningens betänkande. På motsvarande sätt vill vi också hänvisa till landskontorsutredningens samtidigt avlämnade betänkande, i vilket bl.a. behandlats frågan om att från länsstyrelserna utbryta största delen av den på länsstyrelsernas landskontor bedrivna verksamheten till fristående regionala skatteverk och skattedomstolar.

Som framgår av länsförvaltningsutredningens betänkande utgör länet verksamhetsområde för ett betydande antal regionala statliga förvaltningsorgan. Därutöver finns andra, i samma betänkande beskrivna statliga regionalorgan, vilkas geografiska verksamhetsområden inte följer länsindelningen men som har arbetsuppgifter med viss anknytning till de egentliga länsorganens förvaltningsverksamhet. Likaså redogöres där för ett antal inte statliga organisationer och befattningshavare, vilka har vissa funktioner för statens räkning eller eljest bistår rent statliga länsmyndigheter, främst länsstyrelserna, med sin expertis.

De olika länsorgan, som nu finns vid sidan av länsstyrelserna, har tillkommit antingen genom att skilda förvaltningsgrenar efterhand utsöndrats från länsstyrelserna och lagts direkt under centrala ämbetsverk, i allmänhet med en chefstjänsteman för den regionala verksamheten inom varje förvaltningsområde, eller också genom att vid tillkomsten av nya statliga verksamhetsgrenar särskilda, under central myndighet lydande organ från början tillskapats vid sidan av länsstyrelserna.

Både för de ur länsstyrelserna utbrutna regionala förvaltningsgrenarna

och för de nytillkomna fristående länsorganen har som regel länen blivit verksamhetsområden. Denna anknytning till länen synes emellertid ofta ha varit mindre betingad av att länen ansetts utgöra de lämpligaste verksamhetsområdena för respektive organ än av en strävan att underlätta möjligheterna till samarbete med andra länsmyndigheter och på det sättet åstadkomma en samordning av de olika myndigheternas och organens arbete.

Åtskilliga statliga regionala organ har dock, som tidigare nämnts, helt eller delvis andra verksamhetsområden än länen. Detta gäller vanligen verksamhet av teknisk eller eljest speciell natur, som på grund av sin art eller omfattning krävt andra gränser än länsgränserna. Anknytning till länsmyndigheterna har i dessa fall ej heller varit av sådan betydelse att synpunkterna på samarbete och samordning blivit avgörande vid utformningen av dessa organs verksamhetsområden. Det synes vara en tendens att för organ av denna karaktär fästa allt mindre vikt vid länsgränserna.

Även om det sålunda finns andra regionala verksamhetsområden för den statliga administrationen än länen är dessa dock alltjämt administrationsområden för huvuddelen av den regionala statsförvaltningen.

Länen utgör också i princip områden för den landstingskommunala verksamheten. Undantagen härifrån består dels i att ett län är delat i två landstingskommuner, dels i att de tre största städerna ej tillhör någon landstingskommun utan själva såsom primärkommuner ombesörjer även de landstingskommunala angelägenheterna. Till den landstingskommunala indelningen och verksamheten återkommer vi i ett följande avsnitt.

Det bör dessutom påpekas, att det inte endast är för de flesta statliga regionala organen och för landstingen som länen utgör verksamhetsområden. Även ett flertal ekonomiska och ideella organisationer och sammanslutningar har länen som arbetsfält. Här förekommer dock också ej sällan andra avgränsningar, exempelvis en anknytning till de gamla landskapsgränserna.

Länen är indelade i lokala förvaltningsområden av olika slag. De statliga organ, som fungerar på detta plan, är som regel underställda någon regional myndighet.

I syfte att belysa kostnaderna för den statliga länsförvaltningen har i *bilagorna 5 och 6* sammanställts avlöningskostnaderna för länsstyrelserna och vissa andra länsorgan för budgetåret 1965/66. Kostnaderna har summerats länsvis och fördelats på antalet invånare i varje län. Tabellerna utvisar sålunda avlöningskostnadernas storlek för de undersökta delarna av länsförvaltningen räknat per invånare i de olika länen.

Undersökningen avser endast kostnaderna för avlöningar, och sålunda inte för lokaler och omkostnader av olika slag. Hänsyn har inte tagits till

att residensstäderna är placerade i olika ortsgrupper. Kostnaderna blir därför inte riktigt jämförbara.

I *bilagorna 7 och 8* redovisas vidare länsvis personalens storlek vid vissa länsorgan per den 30/6 1966. (Se även länsförvaltningsutredningens betänkande, bil. 4.)

Av tabellerna framgår, att de där upptagna länsorganen omfattar omkring 15 000 befattningshavare, varav närmare 7 000 är anställda vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna. När det gäller länsarbetsnämnderna har i tabellerna endast medräknats den egentliga kanslipersonalen men däremot inte den personal om cirka 800 personer, som inom nämndernas huvudkontor handhar arbetsförmedlingsverksamheten.

Lönekostnaderna för de undersökta länsorganen uppgick under budgetåret 1965/66 till drygt 278 miljoner kronor. Härtill skall bl.a. läggas närmare 30 miljoner kronor i avlöningskostnader till lantbruksnämndernas och hushållningssällskapens personal. Sistnämnda kostnader har inte kunnat fördelas på de olika nämnderna och sällskapen.

Den redovisade undersökningen medger ej några mera vittgående slutsatser rörande olika läns lämplighet som förvaltningsområden ur ekonomisk synpunkt. Avlöningskostnaderna ger visserligen en tämligen rättvisande bild av personalens storlek, men vad gäller omfattningen av de olika länsorganens verksamhet kan inga säkra slutsatser dragas av dessa siffror. Här spelar även andra faktorer in. Utvecklar länsorganet hög aktivitet med en utåtriktad verksamhet medför detta mer tjänsteresor och även i övrigt ett engagerande av personalen som kan bli tidskrävande och därigenom medföra ett ökat personalbehov. Länet kan också av andra skäl vara lätt- eller tungarbetat och därför kräva förhållandevis liten eller stor personal. Här spelar t.ex. befolkningens fördelning på tätorter och landsbygd in men också näringslivets struktur, antalet kommuner, befolkningens rörlighet, länets ytvidd m.m. Även lokalförhållandena inom organet kan ha en viss betydelse för möjligheterna att organisera verksamheten på ett rationellt sätt.

Den verkställda undersökningen visar dock att de befolkningsmässigt små länen drar en förhållandevis högre kostnad än de medelstora och största länen.

B. Den landstingskommunala verksamheten

Landstingen tillkom genom 1862 års förordning om landsting. De inrättades för att handha sådana uppgifter av kommunal natur, som hänförde sig till större av gemensamma intressen sammanhållna områden än primärkommuner och som därför inte lämpligen kunde läggas på dessa kommuner. Efter det att även andra alternativ framförts i diskussionen blev länen verksamhetsområden för dessa kommunala nybildningar. Möjlighet gavs

visserligen att dela upp ett län i mer än en landstingskommun. Denna möjlighet utnyttjades dock endast i Kalmar län, som alltjämt är delat i två landstingskommuner.

Genom tillkomsten av den nu gällande landstingslagen av år 1954 upphörde möjligheten att dela ett län på skilda landstingskommuner. I förarbetena till denna lag, vars 1 § stadgar att varje län utgör en landstingskommun, påpekas bl.a. att det ur olika synpunkter är lämpligt att den administrativa indelningen i län sammanfaller med indelningen i landstingskommuner.

På grund av Stockholms stads särställning vid sidan av länsindelningen kom 1862 års landstingsförordning inte att gälla denna stad. Från tillämpning av samma förordning undantogs också från början städer med mer än 25 000 invånare, vilken gräns emellertid senare vid olika tillfällen höjts. Föreskriften angående de större städernas ställning ändrades 1924 till en rätt för stad av viss storlek att utträda ur landsting. Denna rätt borttogs därefter helt genom 1954 års landstingslag. Vid denna tid stod emellertid på grund av tidigare bestämmelser städerna Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle utanför landstingskommun. För dessa städer tillskapades dock möjligheter att inträda i respektive landstingskommuner. Denna möjlighet har hittills utnyttjats av Hälsingborg och Gävle (1963) samt Norrköping (1967). Beträffande Göteborgs stads samgående med och Malmö stads återinträde i respektive landstingskommuner pågår utredningar, tillsatta av Kungl. Maj:t.

Stockholms stadsfullmäktige och Stockholms läns landsting har under 1966 fattat samstämmiga principbeslut om stadens och landstingets samgående i ett regionalt organ — tillsvidare med namnet storlandsting — med sikte på att sammanläggningen skall ske vid ingången av år 1971.

Även om landstingslagen numera inte medger att län och landstingskommun ges olika omfattning föreligger inte över hela landet överensstämmelse mellan länsindelningen och den landstingskommunala indelningen. Skiljaktigheterna mellan de båda indelningarna består, som framgår av det föregående, i att Kalmar län är delat i två landstingskommuner samt i att Göteborgs och Bohus läns respektive Malmöhus läns landstingskommun inte omfattar hela det län, i vilket Göteborgs respektive Malmö stad ingår. Beträffande Stockholms stad stämmer gränserna för närvarande överens genom att staden dels står utanför den landstingskommunala indelningen och dels bildar ett eget område — motsvarande län — för den statliga regionalförvaltningen. Därest det i prop. 1967: 77 framlagda förslaget att sammanlägga Stockholms stad och Stockholms län till ett län den 1 januari 1968 förverkligas kommer sådan gränsöverensstämmelse dock inte att föreligga under tiden mellan detta läns bildande och den tidpunkt — 1971 års ingång — då staden och landstingskommunen enligt tidigare nämnda prin-

cipbeslut skall gå samman i ett s.k. storlandsting. Under denna tid av tre år kommer sålunda förhållandet mellan län och landstingskommun att bli detsamma i det nya Stockholmslänet som i nuvarande Göteborgs och Bohus län samt i Malmöhus län.

Den landstingskommunala kompetensen regleras i 4 § landstingslagen. Enligt detta lagrum äger landstingskommun att själv, efter vad i samma lag närmare bestämmes, vårda sina angelägenheter avseende hälso- och sjukvård, undervisning, socialvård, jordbrukets och andra näringars utveckling med mera dylikt, såvitt inte handhavandet därav enligt gällande författning tillkommer annan. Denna uppräkning av vissa mera betydelsefulla landstingsuppgifter innebär i praktiken inte någon begränsning i kompetensen. Landstinget har rätt att vårda även andra för länet gemensamma angelägenheter än sådana som kan inrymmas i exemplifieringen. I vart fall gäller detta angelägenheter, som har anknytning till eller är besläktade med dessa. Däremot innefattar kompetensbestämmelsen en mera bestämd gränsdragning i förhållande till staten och primärkommunerna. Utanför kompetensområdet faller angelägenheter, som i sin helhet är förbehållna staten, och sålunda även den verksamhet som inom landstingskommunens område ankommer på länsstyrelse och andra statliga länsorgan.

Om kompetensfördelningen mellan de statliga länsorganen och landstinget skall här endast nämnas, att denna fråga för närvarande är föremål för överväganden inom bl.a. länsdemokratiutredningen. Denna utredning har enligt sina direktiv till uppgift att behandla frågan om arbetsfördelningen mellan, å ena sidan, de kommunala och regionala självstyrelseorganen och, å andra sidan, de organ som representerar riksstyrelsen, samt de problem som inrymmes i det ömsesidiga beroendet mellan kommunal och regional självstyrelse och riksstyrelse.

När det därefter gäller landstingskommuns förhållande till primärkommunerna inom landstingskommunens område kan konstateras, att de båda kommuntypernas kompetens materiellt sett sammanfaller i stor utsträckning. Något principiellt hinder för landstingskommun att för landstingsområdet i dess helhet komplettera åtgärder som primärkommun vidtagit för sitt område har sålunda inte ansetts föreligga. Annorlunda ställer det sig emellertid om landsting vill vidtaga åtgärder som hänför sig till endast en del av landstingskommunen. Denna fråga har aktualiserats genom att samarbetet på det kommunala området under senare tid utvecklats starkt. I samband med pågående utredningar om storstädernas uppgående i respektive landstingskommuner har nämligen den frågan tagits upp, om det särskilda behovet av samverkan och samordning inom storstadsregionerna kan tillgodoses genom att landstingskommun, i vilken sådan region ingår, övertar vissa funktioner, som hittills utövats av primärkommunerna inom re-

gionen formellt var för sig men ofta i samverkan genom frivilliga samarbetsorgan. Landstingskommunen skulle i så fall framför allt svara för planering och samordning i fråga om bebyggelsen, bostadsförsörjningen, vatten- och avloppsanläggningar, naturvården och lokaltrafiken. Om landstingskommun skall handha denna planerings- och samordningsverksamhet förutsätter detta befogenhet för landstingskommun att vidtaga åtgärder som hänför sig till endast en del av landstingskommunen. Huruvida en sådan befogenhet lämpligen kan inrymmas i landstingskommunens kompetens undersöks för närvarande av kommunalrättskommittén.

De nuvarande 25 landstingskommunernas verksamhet regleras i första hand i landstingslagen, vartill kommer specialförfattningar för olika uppgifter. Beslutanderätten i landstingskommun utövas av landstinget medan förvaltning och verkställighet tillkommer landstingskommunens förvaltningsutskott och övriga nämnder. Landstingets ledamöter utses genom allmänna, direkta och proportionella val, som förrättas samtidigt med kommunalvalen för en tid av fyra år. För dessa val är varje landstingskommun indelad i valkretsar. Valkretsindelningen jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, bestämmes av landstinget efter vissa i landstingslagen angivna grunder. Beslutet om indelning i valkretsar skall för att vinna bindande kraft underställas Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse.

Förvaltningsutskottet, vars ledamöter väljes av landstinget, likaledes för en period av fyra år, har till huvuduppgifter att bereda ärenden till landstinget, att uppgöra förslag till utgifts- och inkomststat, att verkställa landstingets beslut i den mån detta inte ankommer på annan central nämnd, att leda och planera landstingskommunens förvaltning, att fullgöra landstingets i specialförfattningar ålagda uppgifter samt att utöva ett allmänt ställföreträdarskap för landstinget.

Landstingen har i allt väsentligt frihet när det gäller att besluta om sin organisation och sina arbetsformer. I syfte att underlätta för landstingen att i ett skede av kraftig expansion av den landstingskommunala verksamheten leda utvecklingen på de olika verksamhetsområdena och tränga in i de ärenden landstingen skall avgöra har nyligen genomförts en rad ändringar i landstingslagen. Sålunda har skillnaden mellan lagtima och urtima landstingsmöte upphört och meningen är i stället att landsting skall hålla möten i den utsträckning som behövs. För att öka landstingsmännens deltagande i den landstingskommunala förvaltningen och även på annat sätt hålla dem informerade om landstingens verksamhet har rekommenderats en ökad spridning av vissa arbetsuppgifter till självständiga, centrala, landstingskommunala organ. Därigenom skulle förvaltningsutskotten, landstingskommunernas styrelser, i större omfattning få tillfälle att ägna sig åt sin egentliga uppgift att leda förvaltningen av landstingskommunernas angelägenheter och att ha inseende över övriga nämnders verksamhet.

Varje landstingskommun har en central förvaltning, ett kansli, som i regel leds av en landstingsdirektör. Heltidsengagerade förtroendemän — landstingsråd — finns f.n. i 11 landstingskommuner. Med ledning av uppgifter från Svenska landstingsförbundet har gjorts en sammanställning över antalet befattningshavare vid de 25 landstingskanslierna. Denna sammanställning, som upprättats med utgångspunkt från de olika förvaltningsutskottens statförslag för år 1967, redovisas i *bilaga 9*. Landstingskanslierna är förlagda till länens residensstäder med följande undantag: Stockholms läns landstingskommuns kansli är beläget i Solna, Kalmar läns norra i Västervik och Malmöhus läns i Lund.

Kostnaderna för landstingskommunernas verksamhet, för vilken här nedan lämnas en översiktlig redogörelse, bestrides huvudsakligen genom skattemedel, som uttaxeras hos landstingskommunernas invånare, men också genom avgifter och ersättningar samt statsbidrag av olika slag.

De sammanlagda utgifterna för den landstingskommunala verksamheten för år 1967 kan i stort uppskattas till drygt 6 miljarder kronor. Antalet anställda samma år kan grovt beräknas till 120 000 personer. Motsvarande utgifter för de landstingsfria städerna torde för nämnda år kunna uppskattas till 2 miljarder kronor och antalet anställda till 35 000. Fördelningen på olika landstingskommuner och städer framgår av *bilaga 10*.

Den landstingskommunala verksamheten domineras helt av *hälso- och sjukvården*. De närmare bestämmelserna om det landstingskommunala ansvaret för denna verksamhetsgren finns i sjukvårdslagen jämte tillhörande författningar. Enligt 1 § sjukvårdslagen utgör varje landstingskommun ett sjukvårdsområde. Vad i lagen sägs om landstingskommun gäller även stad som ej tillhör sådan kommun. Skyldigheten att svara för sjukvården regleras i 3 § samma lag. Enligt detta stadgande åligger det landstingskommun att för dem, vilka är bosatta inom sjukvårdsområdet, ombesörja såväl öppen som sluten vård för sjukdom, skada, kroppsfel och barnsbörd i den mån inte annan drager försorg härom. Enahanda skyldighet att ombesörja vård gäller även för dem, som vistas inom sjukvårdsområdet utan att vara där bosatta, därest behov av omedelbar vård föreligger. I sådant fall gäller dock skyldigheten att bereda sluten vård endast så länge den vårdbehövande ej utan men kan flyttas till sjukhus, där den landstingskommun, i vilken han är bosatt, förfogar över vårdplatser. Landstingskommun skall också tillse, att ändamålsenlig sjuktransportorganisation finns inom dess område.

Ledningen av landstingskommuns sjukvårdande verksamhet utgöres av en sjukvårdsstyrelse. Det åligger denna att med uppmärksamhet följa sjukvårdens behov och utveckling samt att för landstinget (stadsfullmäktige) framlägga de förslag rörande sjukvården som finns påkallade. Härvid skall

sjukvårdsstyrelsen efter samråd med berörda myndigheter uppgöra översiktsplaner för olika grenar av sjukvården och på så sätt verka för främjandet av största möjliga planmässighet i sjukvården.

Sedan provinsialläkarväsendet och nu senast mentalsjukvården överförts från staten till landstingskommunerna och de städer, som ej ingår i landstingskommun, bedrives så gott som all den av det allmänna omhänderhavda sjukvården av dessa sjukvårdshuvudmän. De båda nämnda huvudmannaskapsreformerna har bl.a. skapat förutsättningar att så småningom få till stånd en fullständig samordning mellan öppen och sluten sjukvård samt mellan kropps- och mentalsjukvård.

Varje län utgör, såsom i princip bestående av en landstingskommun och därmed också ett sjukvårdsområde, en geografisk grund för planering och utformning av hälso- och sjukvården med alla dess olika verksamhetsgrenar. Med hänsyn till de stora krav som sjukvården ställer på samhällets totala ekonomiska och personella resurser har denna planering tilldragit sig allt större betydelse. Tidigare planerades och utformades i stor utsträckning varje verksamhetsgren inom sjukvården för sig, men efter de senaste huvudmannaskapsreformerna har det nu blivit möjligt för huvudmännen att upprätta fullständiga generalplaner för all öppen och sluten vård. Detta har också redan skett eller håller på att ske inom flera landstingskommuner.

Driftutgifterna för hälso- och sjukvården uppgick under 1965 till något mer än 3 miljarder kronor. Sedan 1955 har dessa utgifter genomsnittligt ökat i volym med cirka 5 % per år och av sjukvårdshuvudmännen har de beräknats stiga med 8,5 % per år under tiden fram till 1970. Betydligt kraftigare har ökningen varit när det gällt investeringarna (exkl. underhåll), som 1965 uppgick till cirka 800 miljoner kronor. Den volymmässiga uppgången av dessa utgifter har nämligen mellan 1955 och 1965 utgjort cirka 140 %. Av sjukvårdshuvudmännens planer framgår, att man fram till 1970 förutser en mycket kraftig ökning av vårdresurserna och att det totala antalet vårdplatser i all sluten vård beräknas öka från cirka 125 000 år 1964 till närmare 150 000 år 1970. Den planerade utbyggnaden av sluten och öppen vård beräknas för samma tid kräva en personalökning från 108 000 till 133 000 heltidsarbetande personer. Slutligen kan noteras att personaltätheten successivt stigit. Om jämte vårdpersonalen medräknas även ekonomi- och förvaltningspersonal uppgick antalet anställda per 100 kroppssjukvårdsplatser år 1963 till 93,4. (Se Svensk Ekonomi 1966—1970, SOU 1966: 1.)

Varje landstingskommun har som regel ett centrallasarett. Detta har förutom de s.k. normalspecialiteterna kirurgi och medicin samt röntgen även de s.k. länsspecialiteterna, vilka oftast fordrar hela länet eller större delen av ett län som upptagningsområde. En del s.k. normallasarett, dvs. lasarett med kirurgi, medicin och förlossningsvård samt röntgen har utbyggts med flera specialiteter, i första hand gynekologi, medan de s.k. odelade lasaret-

ten, dvs. lasarett utan klinikindelning, har minskat i antal i takt med att allt fler lasarett av denna typ delats till normallasarett.

Utan att särskilda föreskrifter härom finns brukar sjukvårdsområdena — länen — vara indelade i upptagningsområden för de olika sjukhusen. Sådan indelning gäller särskilt för lasaretten. Från de olika landstingskommunerna har införskaffats uppgifter på de upptagningsområden som fastställts av landstingen eller eljest tillämpas för lasaretten. Dessa upptagningsområden företer helt naturligt sinsemellan varierande storlekar och struktur.

Det finns inga bestämda, avgörande kriterier för sjukvårdsplaneringen, platsbehovet, o.dyl. Medicinalstyrelsen och centrala sjukvårdsberedningen brukar dock ange vissa s.k. tumregler för platsbehovet, d.v.s. antalet platser mäts för varje specialitet i förhållande till ett visst promilletal av befolkningen. I betydande utsträckning har intresset hittills knutits till sjukvårdens utbyggnad räknat i antal platser. Under senare tid har emellertid i allt högre grad diskuterats inte bara de större och de mindre lasarettens relationer till varandra utan även det direkta sambandet mellan öppen och sluten vård.

Det torde vara undantag att de vårdsökande är bundna att söka visst sjukhus inom den landstingskommun där de är bosatta, bortsett från de fall då det gäller vård vid särskild specialklinik som bara finns vid visst lasarett. I stor utsträckning har man sökt att inte lägga hinder i vägen för det fria läkarvalet i vidare mån än vad som sker på grund av resursernas begränsning.

Enligt föreskrift i sjukvårdslagen skall landstingskommun för den öppna vården utanför sjukhus vara indelad i läkardistrikt. Denna indelning, som skall godkännas av medicinalstyrelsen, växlar med hänsyn till lokala, befolkningsmässiga och geografiska förhållanden samt till hur många läkare distrikten inrättas för.

Landstingskommunerna är ansvariga huvudmän för *undervisningen och vården av psykiskt efterblivna.* Denna verksamhet, för vilken gäller särskild lagstiftning, står i flera avseenden nära hälso- och sjukvården, i vilken ju bl.a. ingår vård och undervisning av epileptiker och fall med cerebral pares. Verksamheten skall i princip vara organiserad på länsplanet. Där underlaget varit för litet, t.ex. när det gällt differentierade undervisningsgrenar, drivs regionala skolhem. För varje landstingskommun finns som regel ett särskoleinternat för undervisning, vartill kommer s.k. externatskolor.

För den här avsedda verksamheten finns olika slags vårdhem och skolor. De förra omfattar bl.a. även s.k. arbetshem och de senare kan ha karaktär av såväl internathem som externatskolor. För verksamheten skall finnas en för varje landstingskommun upprättad vårdplan, som fastställes av Kungl. Maj:t. I några fall samarbetar landstingskommunerna med gemensamma anordningar.

Författningsmässigt föreligger inte skyldighet för landstingskommunerna

att svara för någon *undervisnings- och utbildningsverksamhet*. De landstingskommunala insatserna på dessa områden har dock kommit att bli betydelsefulla särskilt beträffande vissa speciella skolformer. Landstingskommunerna är sålunda huvudmän för sammanlagt ett femtiotal folkhögskolor. Därutöver lämnar flertalet landstingskommuner bidrag till enskilda folkhögskolor. Vid sidan av folkhögskoleverksamheten gör landstingskommunerna en betydande insats för undervisningen och utbildningen inom lantbruket. Ett 40-tal lantbruksskolor och nästan lika många lanthushållsskolor drivs i landstingskommunal regi, medan några landstingskommuner lämnar betydande bidrag till sådana skolor. I detta sammanhang bör också nämnas att förslag föreligger att landstingskommunerna skall övertaga huvudmannaskapet för skogsvårdsstyrelsernas skogsskolor (SOU 1965:67).

Den största landstingskommunala insatsen på undervisningsområdet sker genom drivandet av de centrala verkstadsskolorna. Samtliga landstingskommuner är sålunda huvudmän för närmare ett 50-tal centrala verkstadsskolor. I princip omfattar dessa skolor sådan yrkesundervisning som kräver ett län som upptagningsområde. Vid sidan av de centrala verkstadsskolorna driver flertalet landstingskommuner yrkeskolor av annan karaktär. Särskilt kan härvid nämnas yrkesutbildning av personal i den egna verksamheten, såsom sjuksköterskor, undersköterskor, sjukvårdsbiträden, barnsköterskor, tandsköterskor m.fl. Frågan om huvudmannaskapet för yrkesskolorna är f.n. föremål för överväganden efter de förslag som framlagts av yrkesutbildningsberedningen i betänkandet SOU 1966: 3 och som framkommit vid remissbehandlingen av detta betänkande.

De landstingskommunala insatserna för undervisnings-och folkbildningsändamål består i övrigt av bidragsgivning till olika skolor och organisationer, t.ex. enskilda och primärkommunala yrkesskolor, hushållningssällskapen, centralbiblioteken, bildningsförbunden och studieverksamheten i länen samt fornminnes- och hembygdsföreningar, länsmuséer o.dyl.

På det *sociala området* är landstingskommunerna skyldiga att svara för den slutna barnavården. För denna vårdform skall finnas särskilda planer, som fastställes av socialstyrelsen. Mer än hälften av landstingskommunerna samverkar över länsgräns när det gäller barnhemsvården. Till barnhemsvård räknas också fosterbarnsvård, ungdomshem, barnkoloniverksamhet, barndaghem vid sjukhus m.m. Arbetsvården är ett annat område, som ägnas stor uppmärksamhet från landstingskommunernas sida. Även här finns exempel på regional samverkan mellan olika landstingskommuner när det gäller verkstäder för arbetsträning. Några landstingskommuner driver även s.k. skyddade verkstäder under det att andra ger bidrag till sådana i primärkommunal regi. I övrigt kan nämnas, att landstingskommunerna lämnar bidrag till nykterhetsvård, blindvård, husmoderssemesterverksamhet m.m. dyl., att flera är huvudmän för familjerådgivningsbyråer och rättshjälpsanstalter, samt att några är huvudmän för alkoholisthem.

Det landstingskommunala intresset för *närings- och kommunikationsfrågor* har ökat väsentligt under senare år. Samtliga landsting lämnar bidrag till länens företagareföreningar. Från landstingskommunernas sida ges alltjämt bidrag till anläggningskostnader för enskilda vägar m.m. Inom vissa län har landstingen på olika sätt engagerat sig i flygtrafikens främjande. Samtliga turisttrafikförbund åtnjuter landstingsanslag och även trafiksäkerheten främjas av landstingen. Vissa landstingskommuner har också direkt eller indirekt engagerat sig i s.k. näringsråd.

Hushållningssällskapen m.fl. har erhållit stöd från landstingen till olika verksamheter, t.ex. landsbygdens elektrifiering, kemiska stationer och frökontrollanstalter. Några landstingskommuner är engagerade i regional utredningsverksamhet. Slutligen kan nämnas att några landstingskommuner driver centraltvättanläggningar medan andra anlitar fabriksstyrelsens centraltvätterier.

Beträffande den landstingskommunala verksamheten och organisationen vill vi i övrigt hänvisa till den redogörelse, som lämnas i länsförvaltningsutredningens betänkande.

C. Landstingskommunal samverkan

Av den i föregående avsnitt lämnade redogörelsen för den landstingskommunala verksamheten framgår att samverkan och samarbete i olika former förekommer på de flesta områden, för vilka landstingskommunerna är huvudmän eller till vilka de lämnar bidrag. En inom Svenska landstingsförbundet under våren 1966 upprättad sammanställning över detta samarbete mellan landstingskommuner samt mellan sådana kommuner och landstingsfria städer redovisas i *bilaga 11*.

Samverkan mellan landstingskommuner i form av kommunalförbund har inte förekommit, trots att möjlighet därtill finns. Däremot har denna samarbetsform i några fall använts mellan landstingskommun och landstingsfri stad. Samarbetsavtalen mellan landstingskommuner har i stället genomgående formen av privaträttsliga avtal. I första hand kan här urskiljas sådana avtal, som ligger till grund för gemensam äganderätt. Flertalet avtal gäller dock platsupplåtelser inom skilda verksamhetsgrenar. Till denna grupp kan också föras samarbete i fråga om viss öppen sjukvård. Andra väsentliga avtalsformer är *dels* sådana som omfattar samarbete beträffande regionsjukvård — till denna samarbetsform återkommer vi senare — och annan regional verksamhet, *dels* sådana som omfattar samarbetsavtal för viss planering *och dels* sådana som gäller rätt för befolkningen i gränsområden att erhålla vård eller motsvarande i närliggande landstingskommun.

Orsakerna till att samarbetsavtal ingåtts växlar. I en del fall har avtalen tillkommit för att skapa tillräckligt stort patientunderlag för en viss vårdform. Avtalen rörande regionsjukvården hör till denna typ liksom avtal om

viss vård av psykiskt efterblivna, barnhem o.dyl. När det gäller sjuksköterskeskolor torde avtalen i vissa fall ha tillkommit för att skapa tillräckligt stora utbildningsenheter. I andra fall synes driftsekonomiska synpunkter ha varit vägledande. Två huvudmän kan därvid ha överenskommit om samarbete för att skapa större driftsenheter än som skulle ha erhållits om huvudmännen drivit verksamheten var för sig. I sådana fall kan samverkan också ha varit orsakad av att byggnadskvot eller statsbidrag ställts till förfogande endast för en inrättning. Slutligen har vissa avtal träffats av geografiska och kommunikationsmässiga skäl.

På sjukvårdens område aktualiserade den allt längre drivna specialiseringen inom kroppssjukvården under 1950-talet frågan att koncentrera de mera avancerade specialiteterna till ett fåtal sjukhus och låta dessa betjäna flera sjukvårdsområden. De nuvarande sjukvårdsområdena ansågs nämligen för små för att vart och ett kunna tjäna som underlag för de specialkliniker som det gällde. Förslag till en rationell organisation av denna vård utarbetades av en särskild utredning (SOU 1958:26) och på grundval av dess förslag framlades för 1960 års riksdag proposition med riktlinjer i ämnet. Förslaget, som godkändes av riksdagen, innebar att riket för den högspecialiserade kroppssjukvården indelades i sju regioner. Dessas folkmängd beräknades år 1970 komma att uppgå till: i Stockholmsregionen 1 500 000, i Uppsalaregionen 1 250 000, i Linköpingsregionen 900 000, i Lund-Malmöregionen 1 300 000, i Göteborgsregionen 1 320 000, i Örebroregionen 750 000 och i Umeåregionen 680 000 invånare. De specialiteter, som man därvid ansåg borde anordnas regionsvis, var neurokirurgi, neurologi, thoraxkirurgi, viss kardiologi, plastikkirurgi, urologi, barnkirurgi, radioterapi, dermatologi och reumatologi. Även s.k. käkcentraler förordades komma till stånd regionsvis.

Indelningen i sjukvårdsregioner framgår av kartan, *bilaga 19*. Det har hittills inte ansetts föreligga skäl att genom lagstiftning reglera denna sjukvårdsorganisation, som från början i stället avsågs komma till stånd genom frivilligt samarbete mellan de olika huvudmännen inom respektive regioner. Inte heller har man velat binda huvudmännens val av samarbetsformer för ändamålet. Det nu sagda innebär att indelningen i regionsjukvårdsområden är beroende av de avtal, som upprättats mellan landstingskommun eller landstingsfri stad, där regionsjukhuset är beläget, och övriga i regionen ingående landstingskommuner. De senare har oftast genom långfristiga avtal förbundit sig att bidraga till de platser som upplåtits åt dem.

Mellan de landstingsfria städerna och respektive landstingskommuner bedrives på olika sätt gemensam planering, främst på hälso- och sjukvårdens område. Längst synes man i detta hänseende ha nått i Stockholmsområdet. I Göteborgsområdet finns en gemensam planeringsnämnd för staden och landstingskommunen. Denna nämnd har också möjlighet att ta upp planeringsfrågor med de angränsande landstingskommunerna i Hallands

och Älvsborgs län. I Skåne pågår överläggningar om att bilda ett planeringsorgan för hela Skåneregionen, d.v.s. för Malmö stad samt Malmöhus och Kristianstads läns landstingskommuner.

En annan form för landstingskommunalt samarbete är det s.k. utomlänsavtalet, vilket reglerar det tekniska förfarandet vid avgiftsdebitering för utomlänspatienter m.m. Den reella innebörden av detta avtal, som omfattas av samtliga sjukvårdshuvudmän, är att s.k. utomlänspatient — den som blir i behov av omedelbar vård under vistelse inom annat sjukvårdsområde än det där han är bosatt — i vissa fall inte skall behöva erlägga mer än inomlänsavgift (f.n. 5 kr per vårddag, som utgår enligt den allmänna sjukförsäkringen) samtidigt som en större avgift debiteras det landsting, inom vars område patienten är bosatt. För åren 1966—1967 utgör denna avgift 110 kr. Utomlänsavtalet innehåller också en bestämmelse om att i vissa fall samma ordning skall gälla även beträffande den som för specialistvård remitterats till främmande sjukhus. Då det här som regel blir fråga om att ta i anspråk en högt utvecklad, dyrbar specialistvård, är dock den avgift, som i detta fall skall debiteras hemlandstinget, betydligt högre. Den utgör för åren 1966—1967 225 kr per vårddag. Sistnämnda avtalsbestämmelse utgår från att en patient, som inte kan erhålla erforderlig specialistvård inom det egna sjukvårdsområdet, inte skall behöva betala mer för sin vård än om han kunnat erhålla denna på hemlandstingets sjukhus.

KAPITEL 4

Utvecklingen beträffande vissa lokala och regionala indelningar

A. De kommunala, administrativa och judiciella indelningarna inom länen

En av de faktorer som kan påverka länsindelningen är det förhållandet att åtskilliga av de indelningar på lokal nivå, på vilka länsindelningen är och skall vara uppbyggd, nyligen varit föremål för reformer, vilka medfört eller kommer att medföra väsentliga förändringar. Här avses i första hand den år 1952 genomförda och den nu pågående reformen beträffande kommunindelningen, men även de nya administrativa indelningarna i polis-, åklagar- och kronofogdedistrikt samt i fögderier ävensom den pågående översynen av den judiciella indelningen. Här skall därför lämnas en kortfattad översikt över dessa indelningsändringar.

Antalet kommuner uppgick före år 1952 till cirka 2 500 men hade den 1 januari 1967 minskat till 900 och kommer, när den nu pågående reformen genomförts, att vara nere i cirka 280. Ett studium av Kungl. Maj:ts beslut om planer för länens indelning i kommuner visar att detta antal, främst beroende på befolkningsförändringar, successivt kan väntas komma att minska ytterligare. Polisdistriktens antal var år 1954 närmare 850 och tio år senare ca 550. Efter förstatligandet är antalet nu 119. Innan åklagarväsendet blev helt förstatligat 1965 fanns det sammanlagt 380 åklagardistrikt, medan antalet nu är nere i 90. Antalet kronofogdedistrikt är nu 81 medan det före reformen var 379. De lokala skattemyndigheterna har från den 1 januari 1967 helt förstatligats. I samband med denna reform genomfördes en ny fögderiindelning, som innebär, att antalet verksamhetsområden för de lokala skattemyndigheterna minskats från 185 till 122 fögderier. Även domstolsväsendet har numera blivit helt förstatligat. I samband härmed har domkretsindelningen för underrätterna gjorts till föremål för översyn och domstolskommittén har i ett nyligen avlämnat betänkande (SOU 1967:4) föreslagit en minskning av antalet domkretsar från nuvarande 142 till 86.

Ett genomgående drag för de här ovan beskrivna indelningsreformerna har varit, att de olika förvaltnings- och administrationsområdena blivit större, oftast avsevärt större, än tidigare. Anledningen till denna storleksförändring har i första hand varit den allmänna strukturomvandling, som samhället undergått.

Beslutet om den nu pågående kommunindelningsreformen byggde på undersökningar rörande befolkningsutvecklingen i kommunerna, kommunernas finanser, utvecklingen på vissa viktigare förvaltningsområden samt omfattningen av det mellankommunala samarbetet. När det gällde storleken av och gränserna för de nya kommunerna fastställdes såsom indelningsgrund

den huvudprincipen, att kommunerna såvitt möjligt skulle utgöras av i näringsgeografiskt hänseende sammanhängande regioner. Varje kommun skulle byggas upp kring en centralort, som kunde fungera som naturligt, spontant servicecentrum för kommunen i sin helhet och till följd härav omfatta det område som befolkningsmässigt, ekonomiskt och kommunikationsmässigt hörde samman med detta centrum. En naturlig följd av denna utgångspunkt var att folkmängdens storlek i många fall endast kunde tillmätas sekundär betydelse.

Från de nu angivna principerna visade det sig emellertid nödvändigt att göra vissa avsteg. Eftersom Stockholm, Göteborg och Malmö och även flera andra större regioncentra har ur näringsgeografisk synpunkt vidsträckta omland skulle nämligen en konsekvent tillämpning av centralorts- och regionprincipen ha lett till bildandet av ett antal både till areal och folkmängd mycket stora kommuner. För att undvika detta bildades i stället inom dessa större centralorters omlandszoner flera kommunblock på basis av mindre centra. Härigenom skapades möjligheter till samgående inom hela de större regionerna, därest den framtida utvecklingen skulle ge anledning till detta. Även inom områden med gles befolkning och stora avstånd visade det sig motiverat att frångå de uppdragna riktlinjerna för att man inte skulle få alltför vidsträckta kommuner.

En naturlig följd av att centralorts- och regionprincipen tillämpades vid fastställandet av planerna för kommunindelningen var att man inte kunde ta hänsyn till då gällande administrativa och judiciella indelningar. Detta gällde även länsindelningen. Som följd härav kom ett flertal kommunblock att omfatta områden från olika län. Ett sådant förfarande förutsatte att övriga indelningar senare skulle anpassas till kommunblocken. Vid de ändringar i administrativa och judiciella indelningar som sedermera gjorts har man också sökt åstadkomma en sådan anpassning. Detta har dock inte kunnat ske i sådana fall där länsgräns skär kommunblocksgräns. I dessa senare fall kan anpassning inte ske förrän även länsindelningen ändrats.

B. Vissa regionala indelningar

Även beträffande den regionala indelningen för olika slag av statlig verksamhet pågår en utveckling, som bör beaktas vid utformningen av den framtida länsindelningen. Den statliga länsadministrationen har sålunda under senare tid varit och är alltjämt föremål för åtskilliga utredningar. En central ställning i detta sammanhang intar de båda tidigare nämnda utredningarna om länsförvaltningen och landskontorsverksamheten. Men även vissa andra delar av den regionala statsförvaltningens organisation har under senare år varit föremål för överväganden av olika slag. Detta gäller t.ex. på åklagarväsendets, på vägväsendets och på jordbruksrationaliseringens områden. Samma är förhållandet inom totalförsvaret samt beträffande vissa av

affärsverken. Vid dessa överväganden har även behandlats den regionala indelningen för ifrågavarande verksamhetsgrenar. För vad som i sistnämnda hänseende uttalats eller beslutats redogöres här nedan.

Frågan om *de regionala åklagardistriktens* storlek behandlades i samband med förstatligandet av polis- och åklagarväsendet. Polisberedningen fann det därvid önskvärt att dessa distrikt så långt möjligt skulle få likvärdigt arbetsunderlag, så att organisationen kunde göras lika inom de olika distrikten. I detta hänseende förelåg betydande variationer de nuvarande länen emellan. Beredningen konstaterade vidare, att sådana variationer gav sig tillkänna inte bara beträffande åklagarverksamheten utan inom åtskilliga av länsförvaltningens grenar. Enligt beredningen kunde emellertid de problem som sammanhängde härmed väntas få sin lösning när pågående utredningar om länsindelningen slutförts. Beredningen räknade nämligen med att de bärkraftiga län, som man numera eftersträvade, skulle komma att utgöra områden, till vilka en lämplig regional åklagarorganisation med fördel kunde knytas. Detta borde enligt beredningens mening leda till att länen i vart fall tills vidare bibehölls som områden för regional åklagarverksamhet. Från denna princip måste dock avsteg göras beträffande de län, i vilka arbetsunderlaget kunde bedömas som otillräckligt för en länsåklagare. Beredningen ansåg det uppenbart att så var fallet i Gotlands, Kronobergs och Jämtlands län. Då det i vartdera av dessa län efter reformens genomförande skulle komma att finnas endast ett lokalt åklagardistrikt skulle nämligen en länsåklagare här få mycket begränsade lednings-, tillsyns- och förvaltningsuppgifter. På grund härav föreslog polisberedningen att de nämnda tre länen skulle få gemensam länsåklagarmyndighet med Stockholms, Blekinge respektive Västernorrlands län. Detta blev också riksdagens beslut. Riket är alltså numera indelat i 21 länsåklagardistrikt. Dessutom bildar städerna Stockholm, Göteborg och Malmö egna regionala åklagardistrikt.

Beträffande *vägväsendets regionala organisation,* som i stort varit oförändrad sedan förstatligandet 1944, har under 1960-talet framlagts två ändringsförslag (SOU 1962:46 och 1965:47). I det senare av dessa redovisade väg- och vattenbyggnadsstyrelseutredningen ett organisationsförslag, som gick ut på att behålla länsinflytandet på planläggningen av det allmänna vägnätets utformning och utbyggnad men samtidigt skapa förutsättningar för tekniskt och personellt specialinriktade och välutrustade regionala enheter för direkta projekteringsuppdrag samt för upphandling och för utförande av kvalificerade byggnadsuppgifter. I detta sammanhang framhölls särskilt att den föreslagna organisationen för vägförvaltningarna, vilkas arbetsområden även i fortsättningen borde överensstämma med länen, gjorts sådan att den kunde anpassas till en ändrad indelning för den statliga

länsförvaltningen. För att få till stånd en samordnad inriktning med avseende på planläggningen, projekteringen och byggandet av vägar och gator m.m. föreslogs emellertid samtidigt att landet skulle indelas i större regioner, var och en bestående av flera län. Avsikten härmed angavs vara att varje sådan region skulle utgöra ett byggnadsdistrikt med fast organisation, vilket på beställning skulle utföra byggnadsföretag i egen regi eller på entreprenad åt de vägförvaltningar som ingår i regionen. Vidare skulle i sådan region finnas en fristående projekteringsavdelning med uppgift att projektera vägföretag på beställning av de i regionen ingående vägförvaltningarna. Slutligen skulle dessa regioner också vara lämpliga områden för vägväsendets egen långtidsplanläggning. Därigenom skulle man ernå en samordnad inriktning av utbyggnadsplanläggningen och ett effektivare utnyttjande av tillgängliga resurser.

I fråga om indelningen i dessa stora regioner angav utredningen vissa krav på områdenas allmänna utformning. Å ena sidan konstaterades behovet av regional samverkan mellan vägverket och länsmyndigheterna på planläggnings- och projekteringsstadierna, vilket skulle leda till att områdena borde bildas av hela län. Å andra sidan uttalades att områdena borde utgöra näringsgeografiskt sammanhängande regioner och att större städers influensområden inte borde delas mellan flera regioner. Då väg- och vattenbyggnadsverket var en stor konsument av statistiska informationer kunde en anslutning av områdena till den av statistiska centralbyrån tillämpade indelningen av riket ifrågasättas. Vidare kunde verkets ställning och uppgifter inom totalförsvaret även motivera en anslutning till rikets militära indelning. Ett övervägande av dessa alternativ resulterade i att inget av dem helt fyllde de uppställda kraven. Den nya indelningen i militärområden ansågs dock lämplig som underlag för vidare överväganden.

Under hösten 1966 beslöt riksdagen i enlighet med prop. 1966:129 om ny organisation för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen jämte vissa ändringar i väg- och vattenbyggnadsverkets regionala organisation. Till grund för propositionen låg väg- och vattenbyggnadsstyrelseutredningens ovannämnda förslag.

I enlighet med detta beslut skall verksamheten inom den centrala administrationen fördelas på avdelningar. Under en av dessa, driftavdelningen, skall vägförvaltningarna och ett antal projekteringskontor sortera. För väg- och brobyggnadsverksamheten skall under byggnadsavdelningen tillskapas en regional organisation med byggnadsdistrikt, vart och ett omfattande flera län.

Om inrättandet av tre sådana byggnadsdistrikt har riksdagen redan beslutat. Ett distrikt, det västra, skall omfatta Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län med Göteborg som centralort. Ett andra distrikt, benämnt det nordvästra, skall omfatta Värmlands, Örebro och Kopparbergs län. Centralort för detta distrikt skall vara Karlstad. I det tredje

distriktet, kallat det övre norra, skall ingå Västerbottens och Norrbottens län. Detta distrikt skall ha Luleå som centralort.

Efter förslag av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har numera i prop. 1967:44 framlagts förslag om inrättande av ytterligare fyra byggnadsdistrikt. Härvid föreslås att Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Gotlands och Västmanlands län bildar ett distrikt, benämnt östra distriktet. Byggnadskontoret i detta distrikt föreslås förlagt till ort inom Stockholmsområdet. Vidare föreslås ett distrikt, kallat sydöstra distriktet, omfattande Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län med Jönköping som centralort. Södra distriktet föreslås omfatta Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län och få Kristianstad som centralort. Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län föreslås bilda nedre norra distriktet med Härnösand som centralort.

I varje byggnadsdistrikt skall inrättas ett byggnadskontor, som skall vara förlagt i den för distriktet föreslagna centralorten. Byggnadsdistrikten kommer att ha samma gränser som det centrala vägverkets planläggningsområden. Dessa senare områden har däremot inte avsetts bli utrustade med egna planeringsresurser.

Indelningen i byggnadsdistrikt/planläggningsområden framgår av kartan, *bilaga 20.*

Enligt principbeslut av 1965 års riksdag skall en ändrad regionalorganisation genomföras för *jordbrukets och trädgårdsnäringens rationalisering.* Ändringen, som beräknas kunna genomföras den 1 juli 1967, består i att hushållningssällskapets och lantbruksnämndens uppgifter på området förs samman i ett statligt organ, benämnt lantbruksnämnden. Hushållningssällskapen avses emellertid kunna bestå såsom kontaktorgan mellan lantbruksnämnderna och näringsutövarna inom jordbruk och trädgårdsnäring.

I 1960 års jordbruksutredningens delbetänkande SOU 1964:55, vilket låg till grund för beslutet om ändrad organisation, behandlades frågan om verksamhetsområdena för de föreslagna regionalorganen. Utredningen konstaterade därvid att skäl fanns för att åtminstone några av de blivande organen borde ges större geografiska verksamhetsområden än de nuvarande länen. Att isolerat bryta loss den regionala administrationen för dessa verksamhetsgrenar från sambandet med övrig länsförvaltning kunde emellertid enligt utredningen befaras försämra arbetsmöjligheterna för och minska effektiviteten inom såväl regionalorganet som med detta samverkande organ. Vidare skulle en lösning av rationaliseringsverksamhetens geografiska uppdelning i angiven riktning innebära påtagliga nackdelar med tanke på det ökade behovet av samordning av näringslivets olika delar. Jordbruksutredningen ansåg därför att de nuvarande länen borde bibehållas som indelningsgrund för rationaliseringsorganisationen. Samtidigt erinrades emellertid om att utredning pågick om länsindelningen och att en ändrad indelning

kunde aktualisera frågan om ny områdesindelning för rationaliseringsorganen.

I ett nyligen framlagt betänkande med organisationsförslag för de nya lantbruksnämnderna (SOU 1966:49) har även föreslagits sammanförande av de båda lantbruksnämndsområdena i Älvsborgs län. Med hänsyn till att en ändring i länsindelningen kan bli aktuell inom en relativt snar framtid samt till omfattningen av den väntade snabba omvandlingen av länets jordbruk har dock samtidigt förordats, att en avdelning av lantbruksnämnden tills vidare skall vara förlagd till Borås.

Vid 1964 års riksdag beslöts en ny organisation för *totalförsvarets ledning i högre regional instans*. Den nya organisationen, som beträffande fredsorganisationen genomfördes den 1 oktober 1966, syftar till bättre samordning i krig och fred och medför möjlighet till enhetlig ledning inom geografiska ansvarsområden, vilka är gemensamma för krigsmakten och det civila försvaret samt bygger på den civiladministrativa indelningen. Sex helt sammanfallande militär- och civilområden har bildats. Denna indelning framgår av kartan, *bilaga 21*. Inom varje område ledes krigsmaktens verksamhet inom samtliga försvarsgrenar av *en* militär chef — militärbefälhavare — och den civila försvarsverksamheten inriktas och samordnas av *en* civil chef — civilbefälhavare. För de enstaka fall, då ett län delas av militär-civilområdesgräns (f.n. endast Kalmar och Gävleborgs län) har vederbörande departementschef förordat, att i fråga om ledningen i krig av det delade länet en av länsdelarna skall tillföras angränsade län, medan den fredsadministrativa indelningen inte skall brytas vid krigsplanläggningen. Departementschefen förutskickade samtidigt, att indelningen i militär-civilområden kunde komma att omprövas, då länsindelningsutredningens förslag förelåg. Härvid kunde man även ompröva indelningen i försvarsområden, vilka nu som regel sammanfaller med länen.

Den militärterritoriella indelningen överensstämmer f.n. i flera fall ej med kommunikationsverkens m.fl. organs regionala indelningar, vilka senare utformats med hänsyn till kommunikationstekniska och företagsekonomiska krav. Departementschefen utgick emellertid i sitt förutnämnda organisationsförslag från att totalförsvarets intressen skulle bli vederbörligen beaktade, då särskilda indelningsfrågor kommer under bedömande.

Telestyrelsen har i skrivelse till Kungl. Maj:t i juni 1966 lagt fram förslag till omorganisation av bl.a. *televerkets regionala förvaltningsorgan*. Enligt detta förslag skall landet indelas i 4 teledistrikt, 6 radiofjärrnätsområden och 21 teleområden. De nya teledistriktens förvaltningsorgan avses förlagda till Malmö, Göteborg, Stockholm och Sundsvall. Distriktens geografiska omfattning är i princip anpassad till indelningen i militär- och civilområden. Det framhålles i telestyrelsens ovannämnda skrivelse, att den nya distriktsorganisationen är vald bl.a. med hänsyn till att varje distrikt bör

omfatta ett antal hela teleområden och att varje distriktskontor bör ha en lämpligt avpassad arbetsmängd.

Postverkets regionala förvaltningsorgan består av 7 postdirektioner (postdistrikt) och drygt ett 100-tal regionpostkontor. Antalet regionpostkontor var tidigare cirka 175 men har genom ett år 1961 fattat principbeslut nedbringats till ovan angivet antal.

Inom *Statens Järnvägar* gäller numera, efter omorganisation från och med den 1 juli 1963, en regional indelning i 11 driftdistrikt och 11 bandistrikt med sammanfallande gränser.

KAPITEL 5

Den rättsliga grunden för ändring av indelningen i län och landstingskommuner

Ändringar i rikets indelning har av gammalt beslutats av Kungl. Maj:t. Ur sådana beslut utvecklades tidigare en praxis, som i viss mån fick karaktär av sedvanerätt. Numera är denna beslutanderätt kodifierad och reglerad i lagstiftningen såvitt avser den primärkommunala och den ecklesiastika indelningen. Samma är förhållandet med den judiciella indelningen.

Ändring i rikets primärkommunala indelning kan enligt 2 § i 1919 års indelningslag ske bl.a. genom sammanläggning av två eller flera kommuner eller genom överföring av del av kommun till annan kommun. Om ändring i den primärkommunala indelningen finnes böra föranleda ändring även i annan indelning förordnar Kungl. Maj:t samtidigt härom. Detta kan gälla länsindelningen och därmed också den landstingskommunala indelningen, olika slag av andra administrativa indelningar, t.ex. i polis-, åklagar- och kronofogdedistrikt samt i fögderier, eller den judiciella indelningen. Beslut om sådana följdändringar, som nu nämnts, har exempelvis meddelats i samband med vissa av de primärkommunala indelningsändringar, som trädde i kraft den 1 januari 1967.

Mera genomgripande indelningsändringar har fastställts av Kungl. Maj:t först efter riksdagens godkännande av principerna för de nya indelningarna. Exempel härpå utgör 1952 års kommunreform och den nu pågående kommunindelningsreformen ävensom de administrativa indelningarna i polis-, åklagar- och kronofogdedistrikt samt i fögderier.

I kapitel 2 har redogjorts för länsindelningens uppkomst och utveckling. Såsom där angivits reglerades vår nuvarande form av länsindelning första gången genom 1634 års regeringsform. I denna liksom i 1719 och 1720 års regeringsformer var länen uppräknade. I 1634 års regeringsform angavs t.o.m. residensstäderna. Dessa uppräkningar återfanns emellertid inte i 1772 års regeringsform och den nu gällande 1809 års regeringsform innehåller endast ett stadgande om att landet skall vara indelat i län (46 §).

Ändringar i länsindelningen — avseende såväl länens antal som deras storlek — kan således företagas utan grundlagsändring. Så skedde också år 1810 vid bildandet av Jämtlands och Norrbottens län. Endast ett upphävande av indelningen i län skulle strida mot 46 § regeringsformen.

Den närmare omfattningen av och gränsdragningen mellan länen är inte fastställd på annat sätt än att den indirekt framgår av t.ex. den hos kammarkollegiet med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande år 1939 förda ligga-

ren över rikets indelning. Denna liggare föres länsvis och anknyter direkt till den gamla jordeboken och till jordregistret.

Frågan om en översyn av hela länsindelningen är självfallet av beskaffenhet att skola underställas riksdagens prövning. Däremot synes det inte påkallat att länsindelningen skall regleras i lag. Sedan riksdagen fattat beslut i frågan torde det alltså få ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa den nya länsindelningen i administrativ ordning.

Riksdagens beslut i frågan bör inte utgöra hinder för Kungl. Maj:t att vidta sådana smärre justeringar av länsgränserna, exempelvis berörande en kommun eller ett kommunblock, som i framtiden av en eller annan anledning kan finnas påkallade. Frågor om mera omfattande ändringar av ett läns område bör däremot underställas riksdagen.

Riksdagens beslut rörande länsindelningen torde jämväl böra innefatta ett ställningstagande till vilka orter som i framtiden skall vara residensstäder.

Vad härefter angår den rättsliga grunden för ändringar i landstingsindelningen vill vi anföra följande.

Jämlikt 1 § första stycket landstingslagen utgör varje län en landstingskommun. Från denna regel görs ett undantag i paragrafens andra stycke. Där stadgas att om det vid landstingslagens ikraftträdande år 1955 fanns flera landstingskommuner inom ett län eller stad inte tillhörde landstingskommun, skall därvid förbli om inte annorlunda bestäms enligt vad i 2 § sägs. Denna undantagsregel är nu tillämplig på de två landstingskommunerna i Kalmar län samt — om man bortser från Stockholm, där principbeslut om samgående med landstinget föreligger — på städerna Göteborg och Malmö. Enligt 2 § 1 mom. landstingslagen äger Kungl. Maj:t, om det inom ett län finns flera landstingskommuner, förordna om deras förening, då omständigheterna därtill föranleder. Bestämmelsen avser förhållandet inom Kalmar län. I andra momentet samma paragraf föreskrivs att stad som inte tillhör landstingskommun äger inträda i sådan kommun, om båda parterna fattar samstämmande beslut därom. Då synnerliga skäl föreligger äger även Kungl. Maj:t besluta om sådant inträde. Tidpunkten för förening enligt första momentet eller inträde enligt andra momentet bestämmes jämlikt tredje momentet samma paragraf av Kungl. Maj:t, som också meddelar övriga i ärendet erforderliga föreskrifter.

Om man utgår från den i direktiven angivna principen, att landstingsindelningen bör följa länsindelningen, är det uppenbart att en ändring av den landstingskommunala indelningen i anslutning till länsindelningsreformen inte kan göras frivillig såsom man till exempel i principbeslutet om kommunindelningsreformen förutsatt beträffande den primärkommunala indelningen. Riksdagens beslut i länsindelningsfrågan måste i stället omfatta även den landstingskommunala indelningen.

KAPITEL 6

Allmänna synpunkter på länsindelningen

Att den till sina huvuddrag drygt 300 år gamla länsindelningen nu blir föremål för en allmän översyn kan väl i och för sig knappast väcka någon gensaga. Snarare skulle det vara ägnat att förvåna, om den länsindelning, som för Syd- och Mellansveriges del utformades i mitten av 1600-talet och för Norrlands vidkommande fick sin nuvarande form i början av 1800-talet, skulle vara utan vidare lämpad även för de uppgifter, som möter i dagens och morgondagens samhälle.

Även om behovet av en revision av länsindelningen knappast torde bestridas av någon går emellertid meningarna starkt isär beträffande det sätt, på vilket länsindelningen bör ändras. Vi är för vår del medvetna om de svårigheter det erbjuder att här finna en helt tillfredsställande lösning. Dessa svårigheter beror delvis på, att man i flera avseenden är hänvisad till mer eller mindre väl grundade antaganden om den framtida utvecklingen. Konsekvenserna av att länsindelningen ändras på det ena eller andra sättet är vidare i regel svåra att belägga eller beräkna rent siffermässigt. Slutligen pekar de faktorer, som bör påverka länsindelningen, självfallet ingalunda alla i samma riktning, och man kan ha olika uppfattning om vilka av dessa faktorer, som bör tillmätas den största betydelsen.

Innan vi går närmare in på dessa frågor vill vi i korthet redovisa vissa synpunkter av mera allmän karaktär.

Vid våra kontakter med representanter för länsorgan och landstingskommuner har vi fått ett starkt intryck av den vikt man på många håll fäster vid att det egna länet skall bestå helt eller i huvudsak oförändrat. En dylik ståndpunkt behöver helt säkert inte tas som uttryck för en obenägenhet för förändringar över huvud taget i länsindelningen. Snarare torde den böra ses som ett uttryck för att — såsom också berörs i direktiven till utredningen — den långa tid, under vilken den nuvarande länsindelningen ägt bestånd, och de många och stora uppgifter på det regionala planet, som man under denna tid haft att lösa gemensamt, medverkat till att skapa en känsla av samhörighet mellan länets invånare, vilken man vill slå vakt om. Till detta kommer naturligtvis också att anläggningar av olika slag dimensionerats och lokaliserats just med tanke på det egna länets utformning och behov.

Vi finner det självklart, att stor hänsyn måste tas till en sådan samhörighetskänsla och att man inte utan tungt vägande skäl bör vidta åtgärder, som kan försvaga densamma. Bland annat av detta skäl har vi i vårt förslag så långt möjligt sökt undvika delning av nu befintliga län. Men man måste

också vara på det klara med, att det här är fråga om en reform av stor betydelse för framtiden. Det gäller ju nämligen att utforma de framtida arbetsområdena för de regionala organen så, att dessa organ kan lösa sina redan nu maktpåliggande och i framtiden än viktigare arbetsuppgifter på ett ur samhällets synpunkt tillfredsställande sätt. Om det här uppstår en motsättning mellan tradition och ändamålsenlighet är det enligt vår uppfattning ofrånkomligt, att ändamålsenligheten måste tillmätas den största vikten.

I direktiven har förutsatts, att översynen av länsindelningen skall avse riket i dess helhet. Under våra överläggningar med representanter för länsorgan och landsting har vi emellertid ibland mött den uppfattningen, att länsindelningsreformen nu borde begränsas till de områden, där behovet av ändringar kunde anses mest påtagligt. Härmed torde man då ha avsett storstadsregionerna och eventuellt något eller några av de minsta länen. Som skäl för en dylik begränsning har bl.a. anförts att det skulle vara fördelaktigt, om man kunde uppskjuta ställningstagandet till frågan om länsindelningen i övriga delar av landet till dess man fått ytterligare erfarenheter rörande effekten av den av statsmakterna bedrivna lokaliseringspolitiken och rörande befolkningsutvecklingen över huvud taget i de olika delarna av landet.

En sådan partiell reform skulle emellertid enligt vår uppfattning kunna få föga önskvärda konsekvenser. Man måste komma ihåg att en ändring av länsindelningen i storstadsregionerna ofrånkomligen får återverkningar för länen i en ganska vid krets däromkring. Vill man finna en på sikt hållbar lösning av frågan om utformningen av Stockholms- och Göteborgslänen synes det nämligen oundvikligt att åtskilliga andra län måste dras in i en revision av länsindelningen. (För Göteborgsregionens vidkommande har detta ingående belysts av 1959 års länsindelningsutredning.) Redan de ofrånkomliga följdverkningarna av en ändring av länsindelningen i storstadsregionerna blir alltså så omfattande att man är ganska nära en fullständig länsindelningsreform. Härtill kommer att ett uppskov knappast skulle vara till gagn för de områden, som eventuellt nu skulle kunna lämnas utanför revisionen. Man skulle ju då under sannolikt lång tid vid sidan av de områden, där en ny länsindelning genomförts och där man till fullo kan utnyttja möjligheterna till en rationell framtidsplanering, få ett antal förvaltningsområden med sämre förutsättningar i fråga om planering och ekonomi. En sådan situation måste te sig särskilt betänklig just under en tidsperiod, då en stark omflyttning av befolkning och näringsliv pågår och det med hänsyn härtill är särskilt viktigt, att en sakligt riktig avvägning av de olika regionernas möjligheter och behov kommer till stånd.

Beträffande de blivande folkmängdssiffrorna i olika områden vill vi till slut framhålla, att det för bedömningen av hur länen bör utformas knappast har någon betydelse, om den faktiska befolkningsutvecklingen i någon mån

skulle komma att avvika från uppgjorda prognoser. Såsom vi i det följande skall ange torde andra faktorer böra tillmätas större vikt.

Vi utgår alltså från att den översyn av länsindelningen som nu skall företas bör omfatta landet i dess helhet.

En viktig fråga är hur långt framåt man bör söka blicka, när den nya länsindelningen skall utformas.

Det är naturligtvis inte sannolikt och förmodligen inte ens önskvärt att den blivande länsindelningen skall bestå tillnärmelsevis lika länge som den nuvarande. Inte minst för alla dem som skall ha ansvaret för verksamheten på länsplanet — såväl den statliga som den landstingskommunala — måste det emellertid vara önskvärt med en stabilitet som underlättar en verklig långtidsplanering. Enligt vår uppfattning bör man därför ha som en riktpunkt, att den förestående indelningsändringen i sina huvuddrag skall kunna bestå en eller ett par generationer. En självklar konsekvens härav är naturligtvis att den nya länsindelningen inte bara bör söka avhjälpa de brister i den nuvarande indelningen, som redan nu är särskilt påtagliga, utan också bör utformas med tanke på vad de befolkningsmässiga, ekonomiska och tekniska förändringarna inom samhället under de närmaste årtiondena kan komma att innebära.

De förslag om att minska antalet län, som framfördes i slutet av 1800-talet och i början av detta århundrade, var framför allt motiverade med önskemålet att åstadkomma besparingar inom den statliga länsförvaltningen. Denna synpunkt bör självfallet uppmärksammas även nu.

Då frågan om en ändrad länsindelning aktualiserats under senare tid, har motivet emellertid varit betydligt vidare. Man har då främst betonat att de regionala enheter, som länen utgör, både befolkningsmässigt och näringsgeografiskt bör vara så utformade, att de kan tjäna som underlag för en effektiv samhällsplanering och en effektiv statlig och landstingskommunal förvaltningsapparat. Det är också ur denna vidare synpunkt som man enligt vår uppfattning framför allt bör bedöma länsindelningsfrågan.

Enligt direktiven bör vi söka belysa vad som för en rationellt bedriven statlig och landstingskommunal verksamhet bör uppställas som riktpunkt i fråga om länens storlek, främst i fråga om det befolkningsmässiga underlaget. Såväl befolkningstätheten som omfattningen och beskaffenheten av den statliga och landstingskommunala verksamheten varierar emellertid så mycket att en sådan måttstock endast kan få en mycket begränsad användning. För storstadsregionerna måste man till exempel — med hänsyn till de arbetsuppgifter och de problem som där föreligger — anlägga helt andra

aspekter på frågan vad som kan anses utgöra en ur befolkningssynpunkt lämplig storlek på ett län än vad man bör göra för Mellan- och Sydsverige i övrigt. Likaså erbjuder glesbygderna speciella problem, vilka gör att länsindelningen för deras vidkommande måste bedömas ur delvis andra synpunkter än dem, som kan anläggas på länsindelningen i resten av riket.

Vad som skall anses som lämplig storlek för ett län beror dessutom, såsom också påpekas i direktiven, i hög grad på vilka förvaltningsgrenar inom den statliga verksamheten, som bör ha länen som regionala distrikt, och vidare på vad eventuella förändringar i den landstingskommunala verksamheten kan komma att innebära i fråga om krav på befolkningsmässigt och ekonomiskt underlag i landstingskommunerna.

Det är självfallet vanskligt att uttala sig om hur arbets- och ansvarsfördelningen mellan centrala, regionala och lokala organ inom den statliga förvaltningsapparaten respektive mellan primär- och landstingskommuner kan komma att gestalta sig på längre sikt. Inte heller föreligger någon klarhet om hur arbetsfördelningen mellan statliga och kommunala organ kan komma att bli i framtiden eller hur frågan om den s.k. länsdemokratien kommer att lösas. Vi vill emellertid i korthet peka på vissa utvecklingstendenser, som enligt vår mening måste komma att påverka länsindelningen, och ange vår uppfattning om den betydelse länsindelningen har för avvägningen mellan regionalt och centralt ledd verksamhet.

Inom den statliga sektorn har under en följd av år pågått en decentralisering av beslutanderätten i ärenden av olika slag från Kungl. Maj:t och centrala verk till länsstyrelser och andra länsorgan. I linje härmed har också legat en klar tendens att för speciella samhällsuppgifter skapa eller utbygga särskilda regionala organ av statlig karaktär, vilka kunnat anförtros uppgiften att under ledning av ett centralt organ med tämligen vida befogenheter handha den statliga verksamheten på området inom länet. Som exempel härpå kan nämnas de statliga länsnämnder av olika slag, som tillkommit under senare år. Ett gemensamt drag för dessa nämnder har också varit, att man genom ett starkt lekmannainslag i deras styrelser sökt att bl.a. ge dem förankring i regionen. Ett annat uttryck för den ökade betydelse, som numera tillmäts den regionala aktiviteten, utgör de i varje län nyligen inrättade planeringsråden. Dessas uppgift är ju som bekant att som rådgivande organ delta i länsstyrelsernas handläggning av sådana ärenden om samhällsplanering eller kommunal, administrativ eller judiciell indelning eller näringslivets lokalisering som är av allmän betydelse eller större vikt.

Landstingens betydelse har också ökat kraftigt under senare år. Av utomordentligt stor vikt har härvidlag varit den överflyttning av uppgifter på sjukvårdens område som ägt rum från den statliga sektorn till landstingskommunerna. Även i fråga om de delar av sjukvården, som traditionellt omhänderhafts av landstingen, har en utveckling skett, som närmast kan

kallas explosiv. I storstadsregionerna har också uppgifter, som tidigare ankommit på primärkommunerna, numera fått en sådan omfattning eller ekonomisk räckvidd, att ansvaret för dem måst överflyttas eller kan väntas komma att överflyttas på större enheter.

Vad nu sagts utgör endast en exemplifiering av den utveckling, som ägt rum under senare år. Vi anser det emellertid helt orealistiskt att räkna med, att denna utveckling skulle vändas i motsatt riktning. Snarare synes man — utan att därmed ta ställning till frågan på vem uppgifterna bör ligga — ha anledning räkna med att regionala organ kommer att påläggas ytterligare uppgifter.

Härmed är man i själva verket inne på det, som enligt vår mening är det avgörande skälet för en länsindelningsreform och ytterst bör vara bestämmande för hur länsindelningen skall utformas. Vi åsyftar här den betydelse länen som regionala enheter i fortsättningen kommer att ha som underlag för samhällsplaneringen och för den landstingskommunala verksamheten.

Vid tillkomsten av den nuvarande länsindelningen i Syd- och Mellansverige torde de faktorer, som bestämde länens utformning, framför allt ha varit av militär eller historisk natur. I Norrland spelade väl åtminstone delvis näringsekonomiska och administrativa överväganden en större roll. Någon strävan att bilda vad vi i dag kallar näringsgeografiska regioner torde knappast ha funnits, vilket givetvis inte hindrat att länen i vissa fall var eller kommit att bli tämligen väl sammanhållna enheter.

Oavsett vad som varit grunden till den nuvarande länsindelningen är det emellertid lätt att konstatera att de genomgripande förändringar, vilka efter den egentliga industrialiseringens genombrott skett i samhällets tekniska, ekonomiska och sociala struktur, har medfört att de administrativa enheterna — länen — och motsvarande näringsgeografiska regioner alltmer kommit att glida isär.

En del av dessa förändringar utgör en fortsättning på en sedan länge pågående utvecklingsprocess, andra åter har gjort sig tydligt märkbara först under senare tid. Den fortgående rationaliseringen inom jordbruket och skogsbruket, å ena, samt industri- och serviceyrkenas — de s.k. stadsnäringarnas — expansion, å andra sidan, leder till att en allt större del av befolkningen bosätter sig i tätorter, medan glesbygdens befolkning minskar. Eftersom befolkningsomflyttningen till övervägande delen omfattar yngre åldersgrupper är glesbygdens avtappning betydligt mera kännbar än vad den antalsmässiga minskningen utvisar. Härtill kommer att utvecklingen sedan 1950-talets början tyder på en skärpt konkurrens även mellan tätorterna inbördes.

Å andra sidan pågår också en rörelse i motsatt riktning. Den höjning, som skett av de enskilda medborgarnas levnadsstandard, har skapat nya vanor och behov inte minst beträffande fritidens utnyttjande. Med den kortare

arbetsveckan och de förbättrade kommunikationerna blir det också lättare för allt fler människor att ha sin permanenta bostad på tämligen stort avstånd från den ort där de arbetar. Härav följer större krav på planering av åtgärder för att tillgodose dessa behov och på service i olika avseenden.

Samhället har sålunda å ena sidan att beakta ökade krav och lägga till rätta för fortsatt utveckling i ekonomiskt, socialt och kulturellt avseende men också å andra sidan att så långt möjligt mildra de negativa följdverkningar som strukturomvandlingen har för såväl enskilda medborgare som för orter, hela bygder och större regioner. De åtgärder som här kan aktualiseras blir ofta av en storleksordning som gör att deras verkningar sträcker över de snäva gränser, som den nuvarande länsindelningen i vissa fall drar upp.

Hela denna utveckling, som säkerligen ännu inte nått sin kulmen, kräver en samhällsplanering av ett helt annat och mer genomgripande slag än som tidigare varit förutsatt. Genom den pågående kommunindelningsreformen får primärkommunerna ökade möjligheter att lösa dessa uppgifter på det lokala planet. Vad beträffar länen har länsförvaltningsutredningen i sitt betänkande ingående behandlat samhällsplaneringens betydelse för en sund och balanserad utveckling och betonat att huvudmålet för en länsförvaltningsreform bör vara att skapa förutsättningar för en initiativkraftig och enhetlig ledning inom den översiktliga samhällsplaneringen och för bättre överblick, samverkan och samordning på detta område. Vi ansluter oss helt till dessa synpunkter.

För att samhällsplaneringen skall kunna ge det resultat som medborgarna ha rätt att kräva, fordras emellertid inte bara att de organ, som skall handha dessa uppgifter på länsplanet, är lämpligt konstruerade, utan också att deras geografiska arbetsområden är anpassade efter de föreliggande uppgifterna. Att så nu inte är fallet torde ligga i öppen dag, framför allt inom storstadsregionerna och därtill angränsande områden. Men behovet av en omreglering är inte begränsat till dessa områden. De problem som man ställs inför vid försök att planera samhällsutvecklingen, är till sin natur sådana, att de för sin lösning kräver ett samlat grepp över vidare områden än vad de minsta av de nuvarande länen erbjuder. För att en reform av länsförvaltningen skall ge avsett resultat måste den därför enligt vår uppfattning sammankopplas med en genomgripande reform av länsindelningen.

Här bör understrykas ett förhållande, som måhända inte alltid beaktats i den hittills förda offentliga diskussionen om länsindelningen. Vi tänker här på den betydelse som länens utformning har vid avvägningen mellan regionalt och centralt inflytande på samhällsplaneringen. Det gäller här både vad man kallar riksplanering och den av olika centrala organ sektorsvis ledda verksamheten. Ju mer länsindelningen avviker från de regionala enheter, som samhällsplaneringen behöver arbeta med, och ju större antalet

län är, desto starkare blir också behovet av en central ledning och dirigering av verksamheten. Med väl utformade regionala planeringsenheter kan man omvänt begränsa behovet av en central planering. Om planeringen av utvecklingen inom en region i största möjliga utsträckning skall bli en regionens egen uppgift och utformas som ett uttryck för en balanserad bedömning av regionens egna behov och intressen, måste man därför också se till att de regionala planeringsorganen får arbetsområden som möjliggör detta.

I anslutning till vad nu anförts vill vi också i korthet beröra ett argument mot ändring i länsindelningen, som stundom framförts. Det gäller här de konsekvenser, som uppgåendet i en större enhet skulle kunna få för vissa mindre län. Det har hävdats, att en sådan åtgärd skulle innebära risk för att befolkningsutvecklingen och utvecklingen av näringslivet över huvud taget i området ifråga skulle bli ogynnsammare än vad som skulle ha blivit fallet om området fått bestå som självständigt län. Dylika farhågor förefaller dock överdrivna. Man måste ju beakta, att syftet med den samhälleliga aktiviteten i fråga om näringslivets lokalisering inte kan vara att under alla förhållanden eller till varje pris motverka eventuella tendenser till befolkningsminskning i ett område eller arbeta för lokalisering av nya industrier i en trakt, där överskott på arbetskraft uppstått. Vad det gäller är ju i stället att söka främja en ur hela samhällets synpunkt riktig utveckling och en effektiv användning av samhällsresurserna och att härvid göra en rimlig avvägning mellan överväganden av generell natur, å ena, samt mera lokala synpunkter och önskemål, å andra sidan. Enligt vår åsikt finns det inte någon rimlig anledning att befara att man inom en större region skulle ha sämre förutsättningar än inom en mindre att göra en sådan avvägning på ett riktigt sätt. Vi skulle i stället vilja hävda att en omstrukturering av länen, som gör att dessa i högre grad än som nu ibland är fallet kommer att utgöra befolkningsmässigt och näringspolitiskt balanserade enheter, bör vara ägnad att underlätta en sakligt riktig bedömning av hithörande frågor. Om länsstyrelserna i enlighet med länsförvaltningsutredningens förslag får en lekmannaledning med stark förankring i länet bör det ju också vara en naturlig uppgift för dessa nya organ att tillse att ingen bygds berättigade intressen blir eftersatta.

I en som bilaga 1 till detta betänkande fogad promemoria anföres synpunkter beträffande vissa faktorer, som bör påverka länens utformning. Bland dessa synpunkter, till vilka vi i huvudsak kan ansluta oss, vill vi här, utöver vad vi förut anfört, särskilt understryka vikten av att länen blir så utformade att befolkningsomflyttningar och andra strukturella förändringar i möjligaste mån kan balanseras inom länets gränser. Likaså finner vi det önskvärt, att varje län om möjligt skall innehålla minst en ur utbildnings-

och servicesynpunkt välutrustad och utvecklingskraftig stad eller grupp av orter, som kan utgöra en kärna för länets ekonomiska liv.

Vad nu sagts har främst gällt länens betydelse som arbetsområden för den regionalt ledda samhällsplaneringen. I samma riktning pekar den andra av de huvudsynpunkter vi vill anlägga på länsindelningen, nämligen länens betydelse som underlag för landstingskommunal verksamhet över huvud taget. Såsom framgår av redogörelsen i kapitel 3 har denna verksamhet numera nått en omfattning, som gör att den både ur ekonomisk och ur allmänt samhällelig synpunkt måste tillmätas en utomordentligt stor betydelse. Till belysande härav kan erinras om att de samlade utgifterna för landstingens verksamhet — inkl. motsvarande utgifter i de städer, som står utanför landsting — för år 1967 torde uppgå till drygt 8 miljarder kronor.

Av nyssnämnda belopp faller den övervägande delen eller drygt 80 % på olika former av sjukvård. När det gäller att belysa vad som för en rationellt bedriven landstingskommunal verksamhet bör uppställas som riktpunkt i fråga om länens storlek och samtidigt söka klarlägga vad olika nu aktuella eller för framtiden sannolika förändringar i denna verksamhet kan antagas innebära i fråga om krav på befolkningsmässigt och ekonomiskt underlag i landstingskommunerna är det därför naturligt att man i första hand ställer frågan, hur stort ett sjukvårdsområde bör vara i befolkningshänseende för att möjliggöra en rationellt uppbyggd sjukvårdsorganisation, omfattande såväl den slutna som den öppna sjukvården.

Sjukhuslagstiftningskommittén berörde denna fråga i sitt betänkande med förslag till ny sjukhuslag m.m. (SOU 1956:27) och anförde därvid bl.a. att det var uppenbart att för små enheter utgjorde ett hinder, medicinskt och ekonomiskt, för en rationell utveckling av sjukvården. Kommittén ansåg att normallandstinget — varmed avsågs en landstingskommun med ett befolkningsunderlag om ca 250 000 invånare — var ganska väl ägnat som administrativ sjukvårdsenhet men utan tvekan för litet för att bilda underlag för exklusiva specialiteter; härför erfordrades betydligt större befolkningsunderlag.

I sitt yttrande den 6 augusti 1957 i anledning av statsrevisorernas förslag till utredning om länsindelningen anförde Svenska landstingsförbundet, att en modern, rikt differentierad och specialiserad sjukvård krävde inte endast ett relativt stort befolkningsunderlag utan även ett stabilt skatteunderlag samt att man hade att räkna med att för den länsvis organiserade sjukvården med dess starka uppdelning på specialiteter ett befolkningsunderlag om cirka 300 000 invånare skulle vara erforderligt.

Enligt regionvårdsutredningen (SOU 1958:26) kunde den svenska landstingsindelningen bl.a. med hänsyn till sjukvårdsområdenas befolkningsunderlag — cirka 250 000 invånare som medeltal — sägas ha skapat goda förutsättningar för en rationell sjukhusorganisation under landstingens huvudmannaskap. Vissa grenar av sjukhusvården, de s.k. länsspecialiteterna,

kunde därför ombesörjas på länsplanet. Utredningen framhöll emellertid att ju mer exklusiv den specialiserade vården var, desto större måste befolkningsunderlaget vara. Åtskilliga specialiteter, de s.k. regionspecialiteterna, krävde ett befolkningsunderlag som länen ej hade — omkring 1 miljon invånare — för att en rationellt bedriven vård skulle kunna lämnas.

För att få de problem, som sammanhänger med frågan om sjukvårdsområdenas lämpligaste storlek i såväl storstadsregionerna som övriga delar av landet så allsidigt belysta som möjligt — inte endast ur planerings- och organisationssynpunkt utan även med hänsyn till personella och materiella resurser samt till allmänhetens krav på bästa möjliga sjukvård — har vi i skrivelse den 24 mars 1965 vänt oss till medicinalstyrelsen, som utövar högsta tillsynen över landstingskommunernas och de landstingsfria städernas sjukvårdande verksamhet, med begäran om en redogörelse för hur medicinalstyrelsen ser på de sålunda angivna frågorna.

Medicinalstyrelsen har i anledning härav i skrivelse den 24 juni samma år redovisat sina synpunkter på den önskvärda storleken av olika sjukvårdsenheter. Även denna skrivelse är fogad till detta betänkande (se bilaga 3). Av skrivelsen framgår att enligt medicinalstyrelsens uppfattning de sjukvårdsenheter, som länen utgör, ej bör understiga 250 000 à 300 000 invånare men utan olägenhet kan vara väsentligt större.

Det måste uppenbarligen vara ett angeläget samhälleligt krav att arbetsområdena för de organ, som handhar den omfattande och betydelsefulla landstingskommunala verksamheten, är så utformade att denna verksamhet kan byggas upp på ett effektivt sätt. Den nuvarande länsindelningen, som tillkommit under helt andra förhållanden och för helt andra syften, kan knappast sägas tillgodose detta krav. Vad angår sjukhusorganisationen, som i detta sammanhang spelar den största ekonomiska rollen, ligger sålunda åtskilliga län i dag befolkningsmässigt under den nivå, som medicinalstyrelsen angett som önskvärd för en effektiv sjukhusorganisation, och med den utveckling som pågår på sjukvårdens område, torde denna nivå snarare komma att stiga än sjunka. De nuvarande länsgränserna synes vidare i åtskilliga fall ha lett till en lokalisering av sjukhus, vilken i dagens läge inte framstår som ändamålsenlig. En ändring av länsindelningen, som tar sikte på att skapa större och ur näringsgeografisk synpunkt bättre sammanhållna län, bör därför i och för sig ge landstingen möjlighet att planera och bedriva sin verksamhet på ett bättre sätt än vad som nu kan ske.

För bedömandet av hur länsindelningen bör utformas är det självfallet också av intresse vad som ur administrativ synpunkt kan anses som lämplig storlek för ett län.

1959 års länsindelningsutredning uttalade i sitt tidigare nämnda betänkande, att det i län med en folkmängd understigande cirka 200 000 invånare erfarenhetsmässigt visat sig svårt att bygga upp en ur arbetssynpunkt helt

ändamålsenlig förvaltningsapparat samt att länsorganen i dessa små län även driftsekonomiskt visat sig oförmånliga. Med utgångspunkt från oförändrade förhållanden (1961) ansåg utredningen olika skäl tala för avsevärt högre invånarantal i länen än cirka 200 000.

Vi har bland annat tagit upp denna fråga vid de överläggningar, som vi haft med representanter för olika affärsdrivande verk och sådana centrala ämbetsverk, som har regionala organ. Av vad som därvid sagts från verksrepresentanternas sida har vi fått den uppfattningen, att man så gott som undantagslöst anser den nuvarande länsindelningen mindre ändamålsenlig, inte bara med avseende på arronderingen utan även i fråga om antalet län. Det har sålunda allmänt uttalats, att den regionala förvaltningen otvivelaktigt skulle vinna i effektivitet, om man kunde arbeta med färre och större enheter. Ehuru önskemålen inte preciserats har vi fått den uppfattningen att för de här berörda organens vidkommande en relativt kraftig reducering av antalet regionala enheter framstår som genomförbar och till och med önskvärd. Man har bland annat pekat på de möjligheter att förenkla och förbilliga administrationen, som en sådan koncentration skulle ge. Framför allt har emellertid betonats att man därigenom skulle få större möjligheter att uppbygga sin regionala organisation så att den specialutbildade arbetskraft, på vilken man redan nu har brist, genomgående kan sysselsättas med sådana uppgifter, som svarar mot dess kvalifikationer.

Vad angår de affärsdrivande verken har dessa ju för övrigt, i den mån de inte är hänvisade till att följa länsindelningen, redan i huvudsak byggt upp sin regionala organisation med bortseende från länsgränserna. Det är också lätt att konstatera, att företag och organisationer inom näringslivet med riksomfattande verksamhet i ett mycket stort antal fall arbetar med regionala enheter, som är större än de nuvarande länen. Detsamma gäller också organisationen inom totalförsvaret.

Även vad länsstyrelserna angår har erfarenheten visat att en befolkning, motsvarande vad som nu finns i de större länen utanför storstadsregionerna, med länsstyrelsernas nuvarande organisationsform utgör ett lämpligt underlag för uppbyggande av en förvaltningsapparat, där arbetsuppgifterna så långt rimligen kan begäras kunnat anpassas efter vederbörande befattningshavares kvalifikationer och där personaluppsättningen också haft sådan storlek, att tillfälliga svårigheter på grund av ledigheter och semestrar kunnat lösas inom verket på ett någorlunda tillfredsställande sätt. En ändring av organisationen enligt de linjer, som länsförvaltningsutredningen föreslår, skulle såvitt vi kan finna inte medföra någon ändring i detta förhållande utan snarare understryka de fördelar, som de större länen i dessa avseenden erbjuder framför de mindre.

Vad angår länsstyrelserna och deras arbetsuppgifter kan här dessutom erinras om att landskontorsutredningen i sitt betänkande föreslår att taxe-

rings-, uppbörds- och folkbokföringsväsendet skall utbrytas från länsstyrelserna och organiseras med särskilda regionala organ under ledning av ett centralt ämbetsverk. Ett genomförande av detta förslag kommer till en början att medföra att länsstyrelsernas personal minskar med närmare 60 procent. Av intresse i detta sammanhang är vidare, att utredningen ansett att vissa av de nuvarande länen är för små för att kunna utgöra arbetsområde för de av utredningen planerade länsskatterätterna och att följaktligen två län i vissa fall bör bilda domkrets för en sådan domstol. I övrigt har utredningen räknat med att arbetsområdena för de regionala organ, som skall handha taxerings-, uppbörds- och folkbokföringsverksamheten, skall sammanfalla med länen. Även med hänsyn härtill synes det önskvärt, att antalet län skall reduceras tämligen kraftigt. En dylik reducering torde nämligen vara en förutsättning för att man skall kunna effektivt utnyttja de datamaskiner, på vilka verksamheten i stor utsträckning kommer att bygga, och den kvalificerade personal, som erfordras för att sköta dessa.

Rent allmänt kan vi ansluta oss till de synpunkter på det befolkningsmässiga minimiunderlaget för länsstyrelse och övriga länsorgan, som 1959 års länsindelningsutredning anfört. De förändringar i länsorganens arbete, som kommer att bli en följd av bl.a. den nya kommunindelningsreformens förverkligande och som kommer att ske, om länsförvaltningsutredningens och landskontorsutredningens förslag genomförs, gör dock att de av sagda utredning angivna befolkningstalen bör höjas något. I detta sammanhang torde särskild vikt också böra fästas vid de synpunkter, som medicinalstyrelsen anfört. Med beaktande härav vill vi för vår del som ett grovt uttryck för det önskvärda lägsta befolkningsunderlaget i ett län ange en befolkning i nuläget i storleksordningen 300 000 invånare. Man bör vidare räkna med att detta tal på grund av den allmänna tekniska utvecklingen successivt bör höjas åtminstone i takt med den allmänna befolkningsökningen.

Det konkreta förslag till ändrad länsindelning, som framläggs i det följande, är emellertid i ganska ringa grad baserat på befolkningsmässiga normer av det slag som nu berörts. I själva verket är det endast ifråga om de minsta länen, som vi funnit en alltför liten folkmängd och — som en konsekvens därav — ett alltför svagt ekonomiskt underlag utgöra motiv för en sammanslagning. Och även beträffande dessa län har vid sidan av de nu berörda faktorerna även andra omständigheter varit avgörande för vårt ställningstagande. Målet har sålunda varit att skapa enheter som — förutom att de bör kunna medge en effektiv administration — skall vara lämpade som underlag för samhälleliga utvecklingsåtgärder på regional nivå. Därvid torde man få acceptera län, som befolkningsmässigt ligger både över och under de angivna talen. I Norrland har vi sålunda ansett de geografiska förhållandena göra det omöjligt att strikt tillämpa dylika normer och i storstadsregionerna torde man på grund av de där föreliggande speciella förhållandena få accep-

tera en länsbildning, där enheterna befolkningsmässigt ligger ej oväsentligt över vad som i och för sig skulle kunna anses önskvärt. Det kommer alltså enligt vårt förslag även i fortsättningen att föreligga mycket betydande skillnader mellan de olika länen både i fråga om befolkningsmässigt underlag och i andra avseenden.

Man har ibland velat söka en mätare på effektiviteten av förvaltningen i de olika länen i kostnaden per invånare för den statliga förvaltningsapparaten i länet, häri således inbegripet både länsstyrelserna och övriga statliga länsorgan. Av bilagorna 5—6 framgår, vad en sådan jämförelse ger för resultat. En dylik jämförelse har visserligen ett mycket begränsat värde. Kostnaden för ett länsorgans verksamhet bör ju sättas i relation inte bara till antalet invånare i länet utan också och framför allt till omfattningen och vikten av det arbete, som organet utför. Särskilt beträffande organ med arbetsuppgifter av speciellt slag måste detta beaktas. Här förhåller det sig ju ofta så, att arbetsuppgifterna är obetydliga i vissa län, fastän dessa har en stor befolkning, men däremot kan vara både kvantitativt och kvalitativt betydande i län med väsentligt mindre befolkning. Rationaliseringsorganen på jordbrukets och skogsbrukets område kan här anföras som exempel.

Även om man inte vill tillmäta jämförelser av det slag, som nyss nämnts, någon större betydelse kan det enligt vår uppfattning knappast betvivlas, att en minskning av antalet län skulle leda till personalbesparingar. För arbetskraft med mera rutinbetonade arbetsuppgifter är det väl inte uteslutet, att liknande och kanske till och med större besparingar efter hand kan uppnås genom centralisering och automatisering. I fråga om den arbetskraft som sysslar med mera kvalificerade och specialiserade arbetsuppgifter hyser vi däremot inga tvivel om att betydande vinster kan göras genom en reduktion av antalet län och därmed följande utvidgning av de kvarvarande länsorganens geografiska arbetsområden.

Vad nu sagts om möjligheterna till besparingar på det administrativa området gäller otvivelaktigt även i fråga om den landstingskommunala förvaltningen, även om problemet här åtminstone ännu så länge har mindre omfattning än inom den statliga sektorn.

Det skulle i och för sig ha varit av intresse att framlägga beräkningar angående storleksordningen av de besparingar och effektivitetsökningar, som skulle kunna vinnas inom den statliga länsförvaltningen och den landstingskommunala förvaltningen genom en viss reduktion av antalet län. Vi har emellertid avstått från att göra sådana beräkningar. En av anledningarna härtill är att dylika beräkningar i och för sig måste bli tämligen osäkra och att motsvarande effekt i vissa fall skulle kunna vinnas genom åtgärder av andra slag. Användbarheten av desamma reduceras dessutom ytterligare

i den mån de genomgripande förändringar av länsstyrelsens och övriga statliga länsorgans organisation, som nu föreslås av andra utredningar, kommer till stånd. Det kan också förtjäna framhållas, att man erfarenhetsmässigt har att räkna med att det vid dylika omorganisationer kommer att anmälas behov av arbetskraft för nya arbetsuppgifter eller för en intensifiering av arbetet på vissa områden. Det blir därför under alla förhållanden högst ovisst, om mer eller mindre teoretiskt framräknade besparingsmöjligheter skulle bli siffermässigt realiserade vid en ändring i länsindelningen. Att besparingsaspekten i och för sig långt ifrån är betydelselös torde emellertid framgå av de siffror angående länsadministrationens omfattning, som återfinns i kapitel 3 och i bilagorna 7 och 8.

Vad som enligt vår uppfattning står utom allt tvivel är emellertid att en på lämpligt sätt genomförd minskning av antalet län totalt sett kommer att möjliggöra ett mer effektivt utnyttjande av särskilt den kvalificerade personalen inom länsförvaltningen. Inför de perspektiv på tillgången på arbetskraft, som avtecknar sig för framtiden, måste detta anses vara en inte oväsentlig effekt av en länsindelningsreform.

Såsom tidigare anförts anser vi emellertid inte att en så genomgripande åtgärd, som en hela riket omfattande ändring i länsindelningen utgör, bör utformas primärt med tanke på möjligheterna att göra besparingar i länsadministrationen. Vad som är angeläget är däremot att länsindelningen inte skall släpa efter i förhållande till den regionala organisation, som i övrigt tillämpas inom statsförvaltningen. Såsom förut påpekats har redan flera affärsdrivande verk genomfört distriktsindelningar, som mer eller mindre kraftigt avviker från länsindelningen. Delvis beror detta självfallet på att dessa organ handhar uppgifter som måste lösas oberoende av länsindelningen, men delvis också på att länsindelningen inte i tid anpassats till dagens situation. Om inte en grundlig revision av länsindelningen nu kommer till stånd, har man enligt vår uppfattning att räkna med att flertalet av de nu befintliga särskilda länsorganen kommer att ställas inför valet att antingen arbeta med onödigt stora kostnader och minskad effektivitet inom de nuvarande länsgränserna eller också få arbetsområden, som inte överensstämmer med länen. Väljer man den senare vägen blir en följd härav uppenbarligen, att länsstyrelsernas möjligheter att leda planeringen och samordna länsorganens verksamhet inom länet försämras väsentligt.

Vid våra överläggningar med representanter för olika länsorgan har ofta betonats att det med nuvarande länsindelning i regel varit möjligt för länsorganens befattningshavare att skaffa sig en direkt kännedom om förhållandena i de olika delarna av länet och att ha personliga kontakter med förtroendemän och tjänstemän i primärkommuner och organisationer. Under

hänvisning till att detta varit till stort gagn för länsorganens arbete har man uttryckt betänkligheter mot en länsindelning, där detta inte längre skulle bli möjligt. Det har också betonats att det inte minst ur psykologisk synpunkt varit av värde att länen i regel inte varit större än att flertalet av invånarna vid behov kunnat besöka länsorganen utan alltför stor kostnad och tidsutdräkt.

Vi delar i och för sig uppfattningen att det är nödvändigt att vid en ny länsindelning ta hänsyn till faktorer av detta slag. Detta överensstämmer ju också med vad som i direktiven sägs om att allmänhetens berättigade krav på en välordnad service bör beaktas. Det torde emellertid vara anledning att man i detta sammanhang något närmare går in på frågan på vilket eller vilka områden de nu berörda kontakterna och servicekraven har den största betydelsen. Likaså bör man överväga, hur förändringar i arbetsuppgifter och kommunikationer kan komma att i framtiden påverka behovet av kontakter mellan länsborna och länsorganen och möjligheterna att tillgodose detta behov.

Det kan då till en början vara anledning beakta, att utvecklingen av kommunikationsmedlen medfört att restiderna krympt på ett sätt, som knappast kunde förutses för några tiotal år sedan och att denna utveckling ännu inte på långt när är avslutad. Redan den pågående förbättringen av vägnätet kommer att medföra att den räjong, inom vilken man med en eller ett par timmars restid kan nå residensstaden — respektive dit man vid förrättningar i länet kan nå med en eller ett par timmars restid från residensstaden — kommer att vidgas avsevärt. Man kan vidare, såsom angetts i *bilaga 1*, förutse att telekommunikationsnätet ganska snart kommer att utvecklas på ett sätt, som gör att direkt kontakt mellan länsorganens befattningshavare samt lokala myndigheter och enskilda personer i länet i långt högre grad än vad nu är fallet kan uppehållas på annat sätt än genom direkta besök. Härtill kommer att de ärenden, där sådan direkt kontakt kan bli behövlig, kommer att förändras både till antal och till karaktär. Vad länsstyrelserna angår torde det helt övervägande antalet av de besök, som enskilda personer gör, avse vissa speciella typer av ärenden, främst passärenden, taxerings- och skatteärenden samt ärenden angående registrering av bilar och bilskatt. Frågan hur man beträffande ärenden av dessa slag skall tillgodose allmänhetens rimliga krav på service och information synes emellertid vara en organisatorisk fråga, som kan och bör lösas helt oberoende av hur länsindelningen utformas.

Även länsorganens kontakter med kommunala organ torde i fortsättningen i viss mån komma att ändra karaktär, framför allt när den pågående kommunindelningsreformen genomförts. Bildandet av större primärkommuner kommer att leda till en förstärkning av de primärkommunala organens resurser. Primärkommunerna kommer därför i fortsättningen i väsentligt mindre grad än hittills att behöva direkta råd och anvisningar i enskil-

da ärenden från länsorganen och de senare kommer att få ökade möjligheter att ägna sig åt översiktliga planerings- och samordningsuppgifter.

Vad denna förändring kan komma att betyda kan illustreras av det enkla faktum att antalet primärkommuner, vilket omedelbart före 1952 års kommunreform var cirka 2 500 och för närvarande är 900, efter ett fullständigt genomförande av den nya kommunindelningsreformen kommer att sjunka till cirka 280. (I *bilaga 16* anges hur detta senare antal vid nuvarande länsindelning skulle fördela sig på de olika länen.)

För Norrlands vidkommande torde, såsom tidigare antytts, redan de geografiska förhållandena lägga hinder i vägen för några större ändringar i den nuvarande länsindelningen. Vad angår riket i övrigt finns det däremot enligt vår uppfattning ingen anledning befara att en ändring av länsindelningen, som innebär att avståndet från länets ytterområden till residensstaden i vissa fall blir större än nu, skulle komma att minska länsorganens möjligheter att fullgöra sina arbetsuppgifter eller behöva innebära något åsidosättande av allmänhetens och de kommunala organens berättigade krav på goda kontakter med länsorganen.

Det ingår inte i vårt utredningsuppdrag att behandla frågan om de tre största städernas inträde i landstingskommun. Vi vill med anledning därav endast framhålla följande. Beträffande Stockholm har vi utgått från att frågan om stadens samgående med Stockholms läns landsting kommer att lösas vid den tidpunkt, som förutsatts i det av parterna fattade principbeslutet härom. Beträffande Göteborg och Malmö vill vi understryka, att ett sådant inträde enligt vår uppfattning utgör en förutsättning för att man i vederbörande region helt skall nå den effekt, som avses med de aktuella länsreformerna. Vi anser det därför angeläget att nämnda städer skall ha inträtt i respektive landstingskommuner senast vid den tidpunkt, då den nya länsindelningen träder i kraft.

KAPITEL 7

Förslag till ny länsindelning

Utifrån de allmänna synpunkter, som angivits i föregående kapitel, kan en rad olika lösningar av länsindelningsfrågan tänkas, innebärande mer eller mindre genomgripande förändringar.

Vi har emellertid valt att framlägga endast ett indelningsförslag, i vilket vi så långt möjligt sökt tillämpa enhetliga principer i fråga om allmän arrondering, folkmängd, skatteunderlag, kommunikationsmöjligheter, framtidsbetingelser m.m. I själva verket kommer det emellertid även enligt den indelning vi föreslår att föreligga betydande skillnader mellan länen, betingade av näringspolitiska och geografiska förhållanden m.m.

I motiveringen till förslaget kommer vi vidare att i viss utsträckning även redovisa en del andra av oss undersökta alternativ eller diskuterade dellösningar.

Såsom anförts i det föregående och även betonats i utredningsdirektiven är det främst i storstadsområdena, d.v.s. i första hand i Stockholms- och Göteborgsregionerna, som behovet av en reglering av länsgränserna är mest trängande. Det har därför varit naturligt för oss att i indelningsarbetet börja med dessa två regioner och uppgiften har då varit att med utgångspunkt från de befolknings-, bebyggelse- och trafikförhållanden m.m. som nu råder eller kan förväntas, söka åstadkomma en ändamålsenlig och tillräckligt framåtblickande indelning för dessa två regioner.

Gränsdragningen, d.v.s. bestämningen av de båda storstadslänens yta, kan naturligtvis göras mer eller mindre snäv, räknat från kärnstaden. Såsom ett minimum har vi dock — med hänsyn till att länet i första hand skall utgöra ett lämpligt område för regional planering — ansett oss böra räkna med att de nya länsbildningarna i dessa båda regioner i sig bör inrymma hela eller åtminstone den absoluta huvuddelen av den på kärnstaden replierande bebyggelsen såsom denna kan beräknas komma att utveckla sig under tiden fram till nästa sekelskifte.

Vad nu sagts gäller i huvudsak även Skåneregionen, där utvecklingen likaledes lett fram till sådana förhållanden, att en ändrad indelning är i hög grad påkallad.

Det sätt, på vilket länen utformas i de tre nu nämnda regionerna får, som tidigare nämnts, återverkningar på länsindelningen i stora delar av landet i övrigt. Den efterföljande framställningen börjar därför med utformningen

av Stockholms- resp. Göteborgslänet varefter följer motsvarande framställning för Skånelänet. Därefter kommer förslag rörande övriga delar av södra Sverige, följt av motsvarande framställning beträffande Mellansverige och Norrland. Vi vill understryka att detta sätt att disponera framställningen med utgångspunkt från storstadsproblematiken valts av rent arbetstekniska skäl.

Enligt direktiven skall den indelning av landet i kommunblock, som genomförts i enlighet med riksdagens beslut år 1962, ligga till grund även för bl.a. länsindelningen. I enlighet härmed föreslår vi inte i något fall att delar av ett kommunblock skall föras till olika län. Vi vill emellertid framhålla att det enligt vår uppfattning i ett — visserligen mycket begränsat — antal fall kan finnas anledning att se över kommunblocksindelningen i anslutning till den nya länsindelningen eller senare. Inte heller har vi ansett oss böra ta upp frågor om gränsjusteringar av huvudsakligen teknisk karaktär utan har utgått från att Kungl. Maj:t liksom hittills kommer att kunna vidtaga sådana justeringar, när så befinns önskvärt.

Stockholms län

Stadsfullmäktige i Stockholm och Stockholms läns landsting har, som nämnts i kapitel 3, numera beslutat att staden och landstinget skall samgå i ett regionalt organ — storlandsting. Detta avses skola ske vid ingången av 1971. Vidare har Kungl. Maj:t till riksdagen framlagt förslag (prop. 1967:77) om att Stockholms stad och nuvarande Stockholms län skall sammanläggas till ett län och att överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län som följd härav skall sammanföras till en länsstyrelse. Denna sammanslagning avses träda i kraft den 1 januari 1968. Propositionen innebär sålunda ej något ställningstagande till frågan vilket område länet på sikt bör omfatta.

Beträffande denna fråga vill vi till en början avvisa de mera snävt avgränsade förslag till länsbildningar inom Stockholmsområdet, som 1959 års länsindelningsutredning redovisade i sitt betänkande SOU 1961:40 (se kartor sid. 377—379).

Storstockholmsinflytandet, såsom det kommer till uttryck bl.a. i nybebyggelse och växande pendlingstrafik, gör sig redan nu alltmer märkbart även utanför Stockholms läns nuvarande gränser och denna tendens torde, av skäl som angetts i bilaga 1, bli minst lika stark i framtiden. Inte minst kan en betydande bebyggelse inom en relativt snar framtid väntas uppstå längs trafiklederna mellan Märsta och Uppsala i gränszonen mellan nuvarande Stockholms och Uppsala län. Likaså torde inom en snar framtid en omfat-

tande och i första hand storstockholmsbetingad nybebyggelse komma till stånd inom Upplands-Bro kommun. Senare kan en motsvarande utveckling i förstärkt grad väntas göra sig gällande i Enköpings kommunblock.

Beträffande vattenförsörjningen och avloppssystemen samt naturvården krävs inom de närmaste decennierna stora, regionalt samordnade insatser inte endast för Stockholms stad och dess mera närbelägna förorter utan även för Uppsalaområdet och stora delar av Mälarregionen. Inte minst av sistnämnda skäl har ju också i den offentliga diskussionen förts fram tanken på att bilda ett enda stort Stockholms- och Mälar-Hjälmardalslän — i huvudsak omfattande nuvarande Stockholms stad och län samt Uppsala, Västmanlands, Södermanlands och Örebro län. En sådan länsbildning skulle emellertid innebära en organisation av helt annan typ än den nuvarande och skulle väl också förutsätta att landet i övrigt skulle uppdelas i motsvarande storlän. Vi har inte heller funnit en sådan länsbildning påkallad med hänsyn till föreliggande uppgifter utan förutsätter i stället, att sådana organisatoriska åtgärder skall vidtas att planerings- och resursproblem, som gäller hela detta område och som kräver samarbete över länsgränserna, kan lösas gemensamt.

Samtidigt kan man emellertid inte vid den nu aktuella länsindelningsreformen bortse från att expansionen inom Stockholmsregionen redan nu kraftigt påverkar angränsande delar av Uppsala och Kungsängens kommunblock och att denna influens måste väntas komma att utvidgas och tilltaga i styrka inom en nära framtid. Ett bibehållande av den nuvarande länsgränsen mellan Stockholms och Uppsala län skulle därför såvitt angår sagda båda kommunblock vara en halvmesyr, vilken inte skulle vara till gagn för regionens utveckling. Med hänsyn härtill anser vi det riktigast att man redan nu tar det steg, som man förr eller senare torde bli nödsakad till, nämligen att sammanföra hela Uppsala och Kungsängens kommunblock med det nya Stockholmslänet. Om så sker torde övervägande skäl tala för att man samtidigt dit för även Enköpings kommunblock (inkl. den del av Västmanlands län som ingår i detta kommunblock). Stockholmslänet tillföres i så fall i nuläget en folkmängd av ungefär 150 000 invånare. Problemet blir då hur frågan skall lösas för de övriga, ur befolkningssynpunkt relativt svaga delarna (med f.n. ca 45 000 invånare) av det så kraftigt decimerade Uppsala län. Vi har, efter olika överväganden och med beaktande av framför allt de allmänna kontaktinriktningarna och planeringsbehoven, stannat för att föreslå att hela länet, frånsett Skutskärs och Tierps kommunblock, skall sammanföras med Stockholmslänet.

Skutskärs kommunblock, med f.n. ca 10 000 invånare, är sedan gammalt starkt orienterat åt Gävle. Tätorterna inom blocket har i viss utsträckning fått karaktären av förorter till Gävle, dit avståndet från den dominerande orten, Skutskär, endast är 19 km. Den nuvarande länsgränsen mellan Uppsala och Gävleborgs län går dessutom här fram i ett tätbebyggt område, som

utan någon som helst tvekan måste bli föremål för en enhetlig bebyggelse- och trafikplanering m.m. Vi anser därför att Skutskärsblocket under alla förhållanden bör överföras till Gävleländet.

Beträffande Tierps kommunblock, som f.n. har drygt 17 000 invånare, har vi däremot varit mera tveksamma. Centralorten Tierp med ca 3 800 invånare ligger nästan exakt mitt emellan Uppsala och Gävle (58 resp. 59 km vägavstånd). Dess befolkning är närmast orienterad söderut. Med hänsyn till bl.a. folkmängdsfördelningen inom blocket, där de norra och nordöstra delarna är klart inriktade mot Gävle, och till allmänna planeringsaspekter har vi dock funnit det mest ändamålsenligt att hela Tierpsblocket förs till Gävleländet. Det förefaller nämligen ur nyssnämnda synpunkter sannolikt, att Tierpsblocket kommer att få större samhörighet med sistnämnda län än med det alltmer storstadspräglade Stockholmslänet. Det kan också förtjäna nämnas, att den planerade omläggningen av riksvägen norrut kan komma att medföra en avsevärd minskning av avståndet framför allt från Tierp och Söderfors till Gävle medan vägen till Uppsala knappast kan förkortas nämnvärt.

Vad angår Stockholmslänets utsträckning söderut skall vi här först beröra de skäl som gjort att vi, såsom redan tidigare antytts, anser att inte endast Tumba och Nynäshamns kommunblock utan även hela Södertäljeblocket skall tillhöra Stockholmslänet. Vi har här tagit fasta på den betydande utveckling med bostadsbebyggelse, industri och hamnrörelse, som är att emotse eller diskuteras i bl.a. Nynäshamn och på olika platser inom Tumba- och Södertäljeblocken (Tumba, Salem, Södertälje, Grödinge, Trosa och Vagnhärad). Denna utveckling kommer med säkerhet att innebära starkt ökade kontakter med de övriga delarna av Storstockholmsområdet och därigenom ytterligare understryka vikten av en hela området omfattande integrerad samhällsplanering och samlad resursbedömning. Utbyggnaden av trafikapparaten samt ett ändamålsenligt lösande av en rad vatten-, avlopps- och markdispositionsfrågor kommer att kräva en enhetlig och samordnad planering och verkställighet. Inte minst gäller det sistnämnda vid avvägningen mellan näringslivets och fritidsbebyggelsens intressen och vid lösandet av därmed sammanhängande miljövårdsfrågor.

Med det sagda har vi också redovisat, varför vi inte kunnat ansluta oss till den i diskussionen om länsindelningen framförda tanken, att de nyss nämnda kommunblocken helt eller till stor del skulle kunna föras till ett Södermanlands län. En sådan åtgärd skulle nämligen enligt vår uppfattning innebära ett klart avsteg från indelningens huvudändamål att söka tillskapa regioner som är funktionellt bättre avgränsade än de nuvarande länen.

Utan en sådan förstärkning, som nyss nämnts, synes det ytterst tveksamt om man kan bibehålla Södermanlands län som en självständig enhet. Vi har

med hänsyn härtill under arbetets gång diskuterat tanken att till Stockholmslänet även föra Flens, Nyköpings och Oxelösunds kommunblock. Därigenom skulle man ha erhållit en gemensam gräns mellan ett Stockholmslän och ett Linköpingslän, vilket otvivelaktigt skulle ha inneburit fördelar med hänsyn till bl.a. kustområdes- och trafikplaneringen. Vi har dock inte funnit oss kunna förorda en sådan lösning. (Se vidare under resp. Östergötlands och Mälardalens län.)

Även för Strängnäs kommunblock, med f.n. omkring 20 000 invånare finns det anledning att överväga, om inte blocket bör föras till Stockholms län. De östra delarna av blocket, med Mariefred som huvudort, är inriktade mot såväl Strängnäs (22 km) och i någon mån Eskilstuna (48 km) som mot Södertälje (34 km) och Stockholm (63 km). De västra folkrikare delarna av blocket, med Strängnäs som huvudort, torde däremot ha starkare anknytning mot Eskilstuna (33 km, mot 48 km Strängnäs—Södertälje och 73 km Strängnäs—Stockholm).

Storstockholmsinflytandets tillväxt kommer otvivelaktigt att beröra även dessa områden. Särskilt torde detta bli märkbart och en därav förorsakad samplanering bli behövlig sedan hela riksvägen till Stockholm byggts ut till motorvägsstandard, medförande restider dit av 45—60 minuter. Utflyttningen av staberna för Östra militärområdet från Stockholm till Strängnäs kan också väntas komma att förstärka kontakterna mellan Storstockholm och Strängnäs. Även behovet av en gemensam miljövård i fråga om framför allt vatten och strandområden med Storstockholm och Enköpingsblocket måste uppmärksammas.

Vi har därför funnit att övervägande skäl talar för att föra Strängnäsblocket till Stockholmslänet.

Till det nya Stockholmslänet bör slutligen enligt vår uppfattning föras även nuvarande Gotlands län. Att bibehålla Gotland som självständigt län har vi ansett uteslutet redan med hänsyn till att länets folkmängd (ca 54 000) avsevärt understiger vad som ur förvaltningsmässiga synpunkter måste anses som ett minimum. Eftersom länsbefolkningens externa kommunikationer till alldeles övervägande del är och torde förbli riktade mot Stockholm har vi vidare ansett en sammanslagning med Stockholmslänet vara den ur gotländsk synpunkt riktigaste lösningen. Vi har sålunda inte ansett oss kunna, såsom från något håll ifrågasatts, förorda ett överförande av Gotlands län till annat fastlandslän.

Med den utformning som här föreslagits kommer Stockholmslänet gentemot fastlandet i övrigt att få en i stora drag cirkelformad gräns, till huvuddelen belägen 70—100 km från Stockholm (se kartan *fig. 1)*. Sannolikt innesluter denna gräns den absoluta huvuddelen av den storstockholmsbetingade fasta

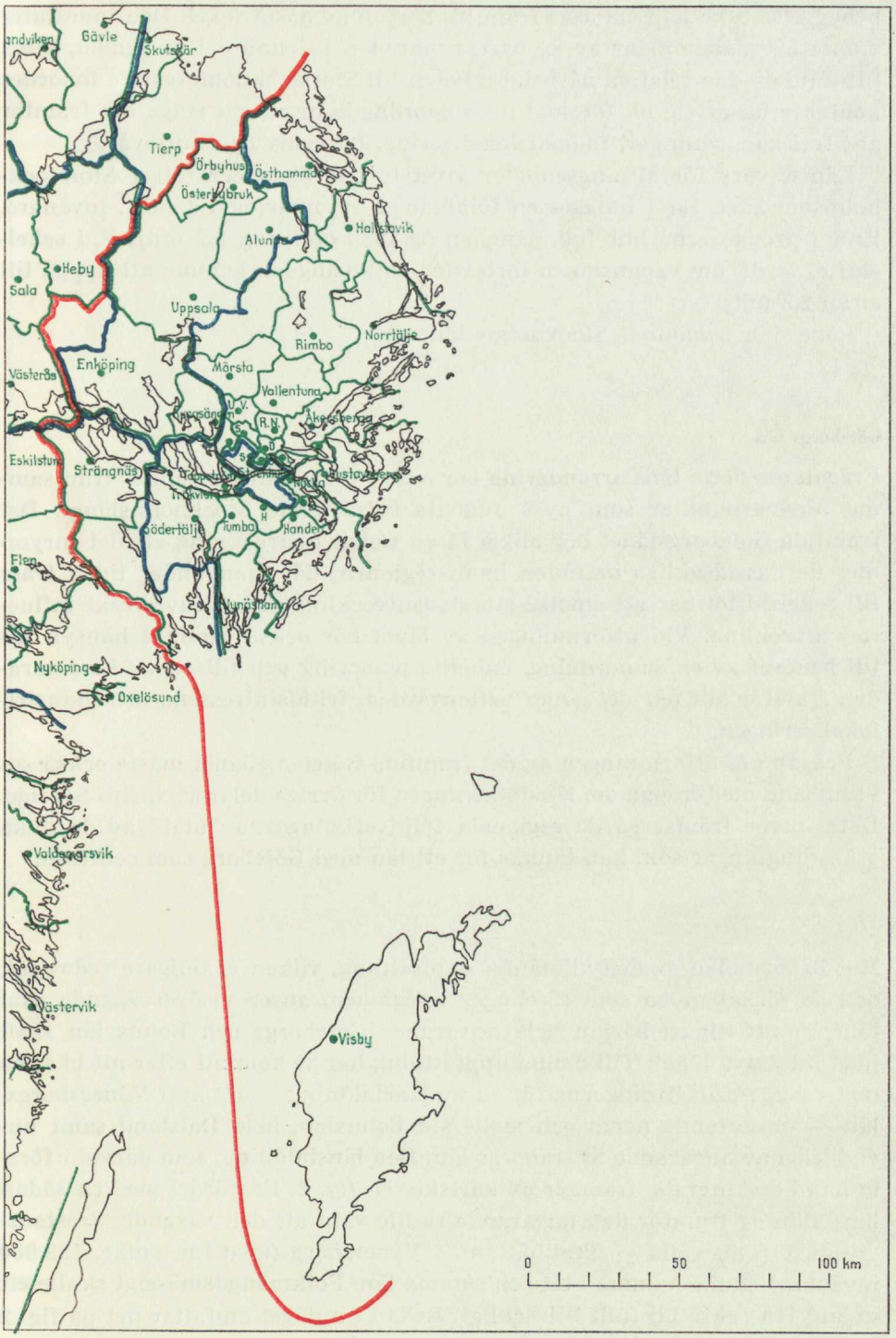

Fig. 1.

Gemensamt för fig. 1—15: Grön färg: gräns för kommunblock (kommun). *Blå färg:* nuvarande länsgräns. *Röd färg:* föreslagen eller diskuterad länsgräns.

bebyggelse, som kan emotses fram till början av nästa sekel. Den innesluter vidare betydande delar av de övriga områden i denna del av landet, vilka till följd av den relativa närbelägenheten till Storstockholm och de inbördes kontakterna måste bli föremål för samordnade insatser i fråga om framför allt trafikanordningar, industrilokalisering, fritidsliv och miljövård.

Länet, vars förvaltningsenheter givetvis bör ligga centralt i Storstockholmsområdet, får i nuläget en folkmängd av omkring 1,6 milj. invånare. Enligt prognoserna blir folkmängden år 1985 omkring 2,2 milj. Vid sekelskiftet torde, om expansionen fortsätter, folkmängden komma att uppgå till cirka 2,5 milj.

Länet bör benämnas Stockholms län.

Göteborgs län

Frågan om detta läns arrondering bör enligt vår mening bedömas från samma utgångspunkter som nyss angivits beträffande Stockholmslänet. Det framtida Göteborgslänet bör alltså få en sådan utsträckning att det inrymmer de huvudsakliga områden inom regionen, där man under tiden fram till sekelskiftet har att emotse storstadsutveckling och därav direkt influerad utveckling. Vid utformningen av länet bör också särskild hänsyn tas till behovet av en samordning, enhetlig planering och tillsyn av kustområdet, framför allt när det gäller vattenvården, fritidsintressena och industrilokaliseringen.

Frågan om utformningen av det framtida Göteborgslänet måste också ses i samband med frågan om länsindelningen för övriga delar av västra Sverige. Detta beror främst på de regionala följdverkningarna "utåt" av de olika gränsdragningar som kan tänkas för ett län med Göteborg som centrum.

Mot bakgrunden av den allmänna uppfattning, vilken vi tidigare redovisat, och de förhållanden som föreligger i regionen, anser vi övervägande skäl tala för att till en början hela nuvarande Göteborgs och Bohus län skall ingå i det nya länet. Till denna uppfattning har vi kommit efter att bl.a. ha undersökt förutsättningarna för en ny länsbildning — ett nytt Vänersborgslän — omfattande norra och mellersta Bohuslän, hela Dalsland samt huvuddelen av nuvarande Skaraborgs län. Den länsbildning, som därvid i första hand diskuterats, framgår av kartskissen *fig. 2*. En fördel med en sådan länsbildning framför den nuvarande skulle vara att den växande "trestadsgruppen" Uddevalla — Trollhättan — Vänersborg (med f.n. omkr. 122 000 invånare) skulle komma i ett och samma län. Folkmängdsmässigt skulle ett sådant län också bli fullt tillräckligt. Redan i nuläget omfattar det på fig. 2 angivna Vänersborgslänet närmare en halv miljon invånare.

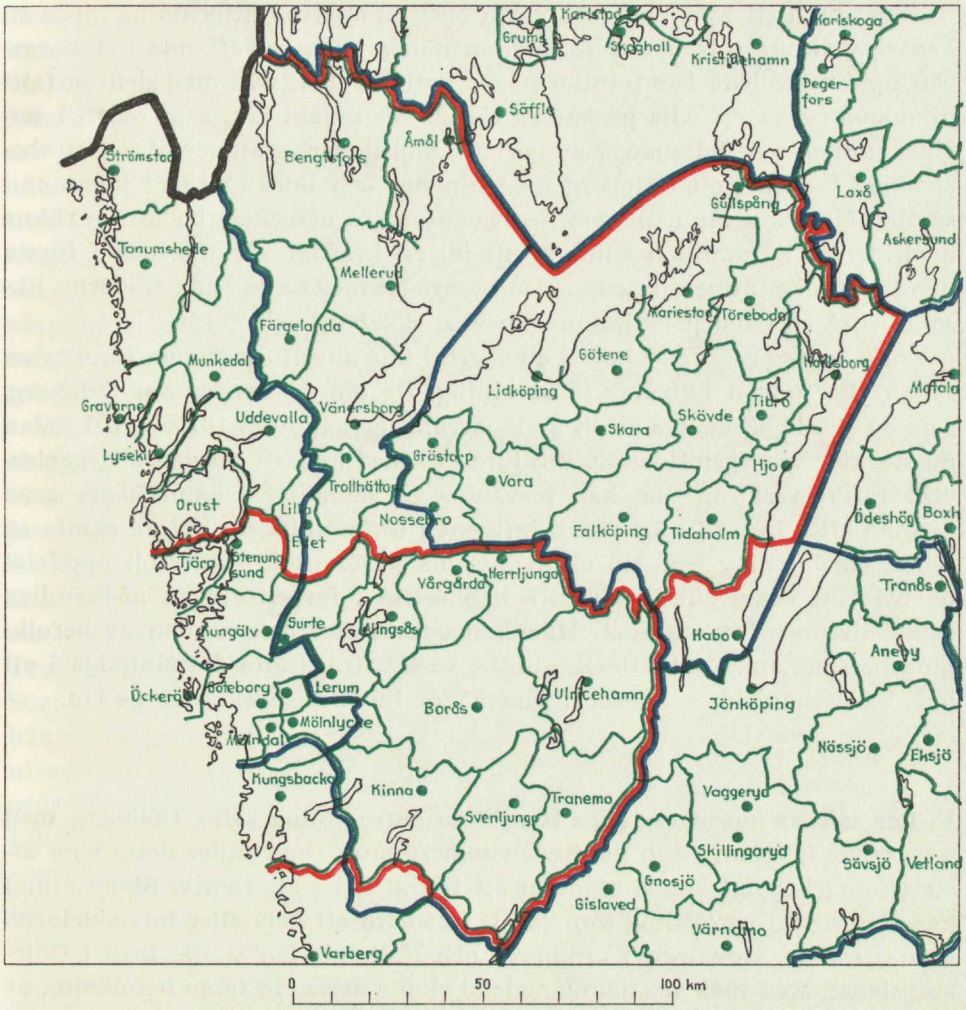
Karlstad
Grums
Karlskoga
Degerfors
Kristinehamn
Säffle
Åmål
Bengtsfors
Strömstad
Gullspång
Laxå
Askersund
Tonumshede
Mellerud
Kariestad
Törebodo
Färgelanda
Munkedal
Götene
Hallsberg
Mariestad
Lidköping
Gravarne
Uddevalla
Vänersborg
Skövde
Tibro
Skara
Lysekil
Brålanda
Hjo
Vara
Trollhättan
Orust
Lilla Edet
Nossebro
Falköping
Tidaholm
Ödeshög
Boxholm
Tjörn
Stenungsund
Vårgårda
Herrljunga
Tranås
Kungälv
Surte
Ängsås
Habo
Aneby
Ucker
Göteborg
Lerum
Borås
Ulricehamn
Jönköping
Mölnlycke
Mölndal
Nässjö
Eksjö
Kungsbacka
Kinna
Tranemo
Vaggeryd
Svenljunga
Skillingaryd
Sävsjö
Vetland
Gnosjö
Gislaved
Värnamo
Varberg
0
50
100 km

Fig. 2.

Bildar man ett nytt Vänersborgslän med nu angiven utformning torde en konsekvens härav få anses bli, att länsindelningen beträffande Göteborgs- och Boråsområdena bör resultera i ett nytt Göteborgslän med den omfattning som också angivits på kartan fig. 2. Ett sådant län, som redan i nuläget skulle få en folkmängd av bortåt 0,8 miljoner, erbjuder bl.a. den obestridliga fördelen att Göteborg med förorter och Boråsområdet kommer i samma län. Man får nämligen — som närmare utvecklas nedan — räkna med att det i framtiden kommer att bli en kraftigt växande och i första hand göteborgsinfluerad bebyggelse i området mellan de båda städerna liksom också en ökad pendling mellan bl.a. Göteborg och Borås.

Trots nämnda fördelar har vi emellertid inte ansett oss kunna förorda en sådan eller någon liknande länsbildning. De områden norr om Göteborg, som då skulle bli delade av en ny länsgräns, är nämligen till stor del redan nu starkt göteborgsinfluerade och torde — med hänsyn till den bebyggelse- och trafikutveckling som kan förväntas — sannolikt i ännu högre grad komma att bli utsatta för sådan influens i fortsättningen. Vidare skulle en sådan länsbildning leda till att Bohusläns kustområde skulle bli uppdelat på två län, vilket skulle försvåra den också i fortsättningen nödvändiga samplaneringen av området. Man kan också, mot bakgrunden av befolkningens spontana kontaktinriktningar, starkt ifrågasätta det lämpliga i att låta Vänersborg bli residensort jämväl för nuvarande Skaraborgs län.

Vi har således ansett oss böra föreslå en länsbildning kring Göteborg med nuvarande Göteborgs och Bohus län som stomme. Vad gäller detta läns utsträckning i övrigt har vi studerat ett flertal olika alternativ. Bland annat har vi övervägt en lösning som skulle innebära att hela eller huvuddelarna av nuvarande Älvsborgs, Skaraborgs och Hallands län skulle ingå i Göteborgslänet. Med 1966 års folkmängdstal skulle detta län få en befolkning av i runt tal 1,5 miljoner. Otvivelaktigt skulle en dylik länsbildning särskilt på lång sikt erbjuda åtskilliga fördelar framför allt ur översiktlig planeringssynpunkt och med hänsyn till allmän resursanvändning. Den skulle också kunna utgöra en västsvensk motsvarighet till ett sådant östsvenskt storlän, som vi berört i avsnittet om Stockholms läns utformning. Av liknande skäl som där angivits har vi emellertid inte heller ansett oss vilja föreslå bildande av något västsvenskt storlän. Vi har istället kommit till den slutsatsen att en lämpligare lösning är att Göteborgslänet utformas speciellt med tanke på de särskilda behov som föreligger inom kustregionen och Storgöteborg. Vårt förslag har därvid baserats på följande resonemang.

I Älvsborgs län är, som tidigare bl.a. 1959 års länsindelningsutredning konstaterat, ganska betydande delar orienterade åt Göteborg. Redan nu går länsgränsen, framför allt mellan Göteborg och Alingsås, fram i tätbebyggda

områden som ur allmänna planerings- och administrationsaspekter bör betraktas som en enhet. Pendlingen mellan t.ex. Alingsås och Göteborg (45 km) har också ökat kraftigt under senare år. En betydande folkmängdstillväxt, avhängig av utvecklingen i Storgöteborg, äger här rum. Den fortsatta utvecklingen kan väntas leda till att det här uppkommer en mer eller mindre sammanhängande eller åtminstone sammanhörande bosättning. Detta förhållande och det därav följande behovet av en gemensam planläggning för bl.a. bebyggelse och trafikleder talar för att under alla förhållanden Lerums och Alingsås kommunblock med f.n. en sammanlagd folkmängd av närmare 40 000 invånare bör föras till Göteborgslänet. Vårgårdablocket, vars befolkning (f.n. knappt 8.000 invånare) i sin tur replierar på Alingsås, torde också böra ingå i Göteborgslänet.

Vad nu sagts gäller i tillämpliga delar även beträffande områdena i Götaälvdalgången. Älvsborgs län med bl.a. tätorten Surte sträcker sig — även efter Angereds och Bergums sammanförande med Göteborg och därmed följande ändring av länsgränsen — här ända ned till ett fåtal kilometer från Göteborgs växande tätbebyggelse. Länsgränsen mot Göteborgs och Bohus län följer därefter Götaälv upp till en punkt endast några kilometer söder om Trollhättan för att därefter gå fram genom konurbationen Uddevalla — Trollhättan — Vänersborg. En utvidgning av Göteborgslänet med endast Surte kommunblock (bortåt 15 000 invånare) skulle kunna tänkas. Med hänsyn till den ovan nämnda förväntade allmänna bebyggelse- och trafikutvecklingen i hela denna del av landet och till det behov av regional samordning som denna utveckling för med sig, har vi dock kommit till att även Lilla Edets, Trollhättans och Vänersborgs kommunblock med f.n. tillsammans drygt 84 000 invånare bör ingå i Göteborgslänet. "Trestadsområdet" Uddevalla — Trollhättans — Vänersborgs kommunblock kommer därigenom att ingå i samma län.

Av resterande delar av Dalsland är Melleruds och Färgelanda kommunblock (med tillsammans f.n. ca 18.000 invånare) orienterade mot Vänersborg resp. Uddevalla och torde därför också böra ingå i det utvidgade Göteborgslänet. Vi har diskuterat om jämväl övriga delar av Dalsland, dvs. Åmåls- och Bengtsforsblocken (med tillsamamns f.n. omkring 32 000 invånare) borde föras dit. Vi har dock ansett övervägande skäl tala för att dessa båda block i stället bör föras till Värmlands län. Detta förslag utvecklas närmare i det följande.

Till det nya Göteborgslänet bör vidare föras Grästorps- och Nossebroblocken (med f.n. drygt 15 000 invånare). Befolkningen i dessa båda block, av vilka det förra f.n. helt och det senare till huvuddelen ligger inom Skaraborgs län, replierar nämligen numera till största delen på Trollhättan och Vänersborg.

Göteborgslänets avgränsning mot öster och sydöst har, som redan framgått

av det ovan sagda, diskuterats ingående. Sannolikt har man att i framtiden emotse en betydande tillväxt av den i första hand göteborgsinfluerade bebyggelsen mellan Göteborg och Borås. Avståndet mellan de båda städerna är ungefär detsamma som mellan Stockholm och Uppsala. Visserligen föreligger strukturella skillnader mellan Stockholm — Uppsala, å ena, och Göteborg — Borås, å andra sidan. Det faktum att det redan nu förekommer en betydande pendling mellan Uppsala och Stockholm ger emellertid stöd för antagandet att man, åtminstone på längre sikt, har att vänta en relativt betydande pendling mellan Borås och Göteborg. I detta sammanhang bör också observeras den betydelse, som den planerade flygplatsen mellan Göteborg och Borås kan få för utvecklingen av näringslivet i området och för kommunikationerna till och mellan de båda städerna.

Det nu nämnda sambandet mellan Göteborg och Boråsbygden var ett av argumenten för den länsbildning som skisserats på fig. 2 liksom för tanken på ett västsvenskt storlän. I båda fallen tänktes länsbildningen då omfatta också hela den bygd som replierar på Borås d.v.s. förutom Boråsblocket även Herrljunga, Ulricehamns, Tranemo, Svenljunga och Kinna kommunblock — Sjuhäradsbygden — om tillsammans drygt 180 000 invånare i nuläget.

Enligt vår mening bör hela Sjuhäradsbygden ingå i ett och samma län och sålunda inte splittras på olika län. Sedan vi kommit till den uppfattningen att man inte bör göra en länsbildning i enlighet med fig. 2 och inte heller bilda ett enda västsvenskt storlän har vi närmare studerat två alternativa lösningar i vad avser Göteborgslänets utsträckning mot öster och sydöst. Den ena lösningen innebär, att Sjuhäradsbygden förs till Göteborgslänet. Den andra innebär att Göteborgslänets gräns mot öster och sydöst skall följa Mölnlyckeblockets östgräns och att Sjuhäradsbygden sålunda skall ingå i en annan länsbildning. Eftersom Alingsåsdelen liksom norra delen av Älvsborgs län (utom Åmåls- och Bengtsforsblocken) under alla förhållanden bör ingå i Göteborgslänet skulle den förstnämnda lösningen innebära att den absoluta huvuddelen av Älvsborgs län samt mindre delar av Skaraborgs län skulle föras till Göteborgslänet. I så fall blir det emellertid svårt att finna en lämplig lösning för återstoden av Skaraborgs län, vars folkmängd inte skulle nå upp till sådan nivå att den kunde utgöra underlag för en egen länsbildning. Vi har därför i vårt slutliga förslag avvisat den först nämnda lösningen och stannat för att föreslå att Sjuhäradsbygden tillsammans med huvuddelen av Skaraborgs län skall bilda ett Västergötlands län.

Även när det gäller Göteborgslänets utsträckning söderut har vi prövat olika lösningar. Det är till en början vår bestämda uppfattning att hela Mölndalsblocket, vari ingår Lindome kommun i Hallands län, och hela Kungsbackablocket i samma län bör tillföras Göteborgslänet. Nu nämnda områden

har nämligen redan och kommer med säkerhet i ännu högre grad i fortsättningen att få karaktären av förortsregioner till Göteborg, vilket kräver en förstärkt regional samplanering och samordning av resurserna. Det kan påpekas, att 1959 års länsindelningsutredning, som beträffande Göteborgslänet redovisade ett flertal olika avgränsningsförslag mot norr och öster, höll en konsekvent linje när det gällde avgränsningen söderut. I samtliga dess förslag fördes nämligen Kungsbacka stad och huvuddelen av det sedermera bildade kommunblocket till Göteborgslänet — undantag gjordes endast för den sydligaste kommunen, Löftadalen, med knappt 3 000 invånare. Kungsbackablockets folkmängd, vilken snabbt ökar på samma sätt som i övriga randblock med motsvarande läge i Storgöteborgsregionen (20—45 km från Göteborgs centrum), uppgick år 1950 till knappt 17 000 och år 1966 till drygt 21 000. Kungsbackablocket, vars folkmängd idag endast utgör ca 11,5 % av Hallands läns befolkning, har under den angivna perioden svarat för drygt 25 % av länets totala folkmängdstillväxt.

Den del av Hallands län, som skulle återstå, sedan Kungsbackablocket och Lindome förts till Göteborgslänet, är enligt vår uppfattning klart för liten för att kunna bilda ett självständigt län. I nuläget skulle denna resterande del endast ha omkring 155 000 invånare, och folkmängden i området torde vid nästa sekelskifte knappast ha stigit till mer än i runt tal 200 000 invånare.

I en utredning, som en till Hallands läns landsting och Halmstads stad knuten kommitté framlagt, har föreslagits en länsbildning, omfattande huvuddelen av landskapet Halland samt vissa delar av nuvarande Jönköpings, Kronobergs och Kristianstads län. Denna länsbildning — här kallad Halmstads län — skulle sträcka sig österut t.o.m. Ljungbyblocket resp. söderut t.o.m. Ängelholmsblocket och jämväl omfatta den södra delen av Gislavedsblocket i Jönköpings län.

Beträffande den av kommittén skisserade länsbildningen må inledningsvis anmärkas, att kommitténs förslag förutsätter delning av ett kommunblock. Enligt förslaget skulle nämligen till Halmstadslänet föras södra delen av Gislavedsblocket i Jönköpings län. Om man skall följa de i direktiven angivna riktlinjerna och sålunda undvika delning av kommunblock torde den föreslagna länsgränsen — med hänsyn till den övervägande kontaktinriktningen och befolkningsfördelningen inom Gislavedsblocket — böra dragas mellan sagda block och Hyltebruksblocket.

Mot kommitténs förslag till länsbildning måste vidare i sak göras åtskilliga allvarliga invändningar. Vad först angår gränsen norrut har kommittén tänkt sig, att länet skulle omfatta Kungsbackablocket och att således endast Lindome kommun skulle överföras till Göteborgslänet. Av vad ovan sagts framgår emellertid att vi bestämt måste avvisa tanken på att bibehålla

en länsgräns i en sådan expansiv förortsregion som det här gäller. Tvärtom är det enligt vår uppfattning just sådana länsgränser med allt vad de innebär av splittring och risk för bristande samordning som bör ändras. Kungsbackablocket syns sålunda under alla omständigheter böra föras till Göteborgslänet.

Mot tanken på att låta ett utvidgat Hallandslän omfatta Ljungbyblocket och Ängelholmsblocket måste invändas, att befolkningen i dessa båda block sedan gammalt till övervägande del har sina kontakter riktade mot Alvesta —Växjö resp. söderut mot Hälsingborg. Att ersätta den nuvarande länsgränsen mellan Ängelholm och Hälsingborg — mellan Kristianstads och Malmöhus län — med en likadan gräns mellan ett utvidgat Hallandslän och ett begränsat Skånelän kan inte heller vara lämpligt. Vi anser också att Ängelholms- och Båstadsblocken liksom hittills bör ligga i samma län eftersom bl.a. vissa delar av bebyggelsen i de båda blocken har nära sammanhang och en enhetlig planering för framför allt fritidsändamål är nödvändig.

Utöver de invändningar mot kommittéförslaget, som här redovisats, kan vidare anmärkas att ett Halmstadslän av här diskuterad omfattning (*fig. 3*) ej heller ur förvaltningsmässiga synpunkter skulle utgöra någon fullgod lösning. Ett sådant län skulle i nuläget endast komma upp i en folkmängd, beroende på den exakta avgränsningen, av mellan 200 000 och 250 000 invånare. Även om expansionsmöjligheterna i ett dylikt län i och för sig torde bli goda måste vi konstatera att befolkningsunderlaget inte kommer upp till den nivå som bör eftersträvas, där förhållandena så medger. Begränsas länet till de områden som ur allmänna planeringssynpunkter och med hänsyn till näringsgeografiska realiteter kan anses höra samman, får det alldeles uppenbart en för liten folkmängd för att kunna fungera som självständig länsbildning.

Vi har i detta läge studerat möjligheterna till en annan länsbildning, där Halland skulle kunna utgöra en kärna eller huvuddel. Vi har då tänkt på ett län omfattande Halland (exklusive Lindome kommun och Kungsbackablocket men inklusive hela Hyltebruksblocket p.g.a. dess orientering mot Halmstad) jämte Sjuhäradsbygden (se kartan *fig. 4*). Mellan de båda huvuddelarna finns dock knappast den samhörighet som skulle motivera en sådan länsbildning, och det är tveksamt om en sådan samhörighet skulle utvecklas bl.a. av det skälet att någon centralort, som är klart lämpad som residensstad, inte synes föreligga. Väljer man Borås som residensstad, vilket skulle te sig rimligast med hänsyn till folkmängdsstorlek och folkmängdsfördelning, skulle de södra delarna av Halland knappast ha någon funktionell samhörighet med residensstaden. Väljer man å andra sidan Halmstad som residensstad skulle vägavståndet mellan Borås och dess residensstad öka från f.n. 106 km (till Vänersborg) till 162 km. Som jämförelse kan även nämnas avstånden Borås—Göteborg om f.n. 71 km, Borås—Jönköping 91

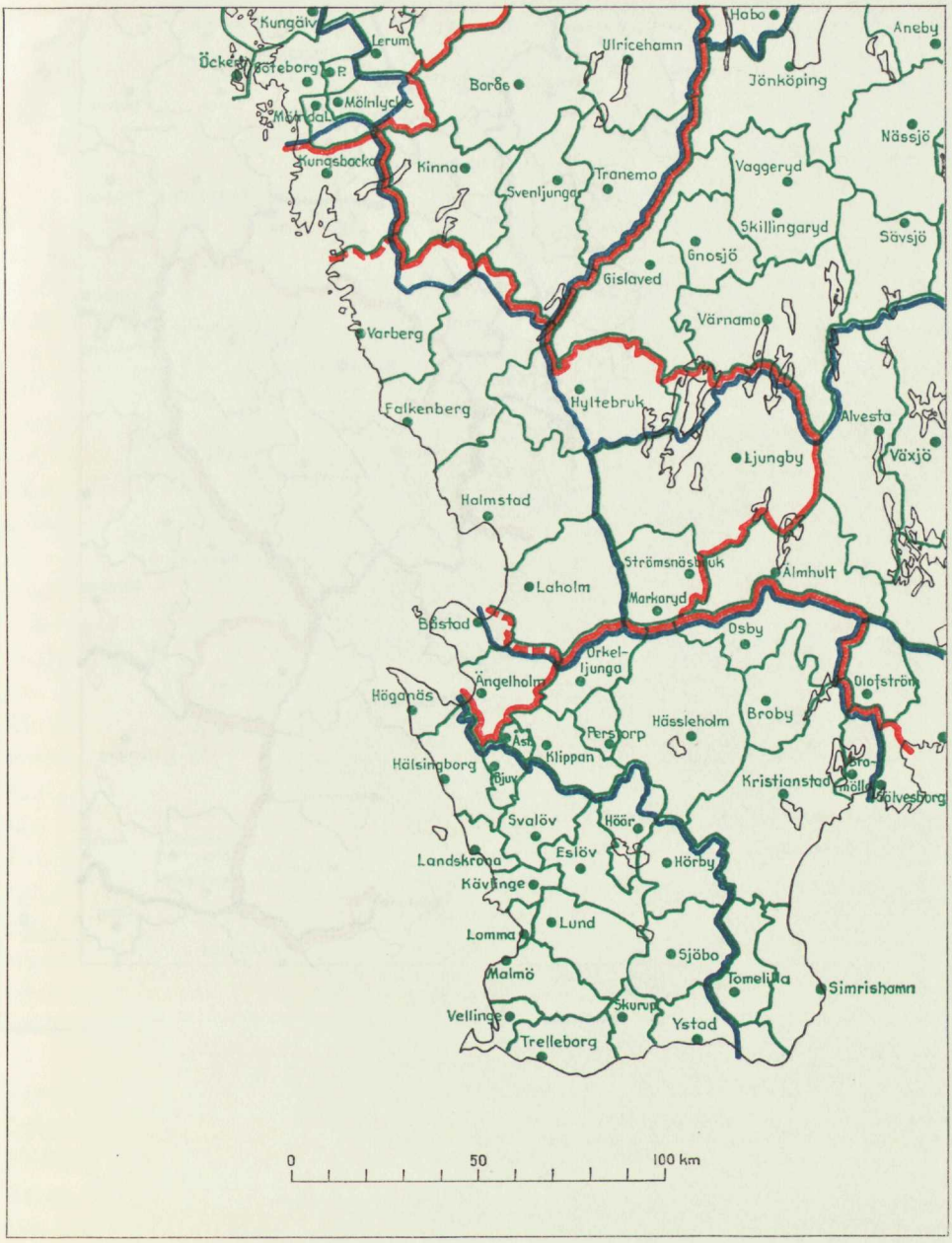
Kungälv
Lerum
Ucksö
Göteborg
Mölnlycke
Mölndal
Kungsbacka
Borås
Kinna
Svenljunga
Tranemo
Ulricehamn
Habo
Jönköping
Aneby
Nässjö
Vaggeryd
Skillingaryd
Sävsjö
Gnosjö
Gislaved
Värnamo
Varberg
Falkenberg
Hyltebruk
Alvesta
Ljungby
Växjö
Halmstad
Strömsnäsbruk
Älmhult
Laholm
Markaryd
Båstad
Osby
Örkelljunga
Ängelholm
Olofström
Höganäs
Hässleholm
Broby
Perstorp
Åsa
Klippan
Hälsingborg
Höjö
Kristianstad
Bromölla
Sölvesborg
Svalöv
Höör
Eslöv
Landskrona
Hörby
Kävlinge
Lund
Lomma
Sjöbo
Malmö
Tomelilla
Simrishamn
Vellinge
Skurup
Ystad
Trelleborg
0
50
100 km

Fig. 3.

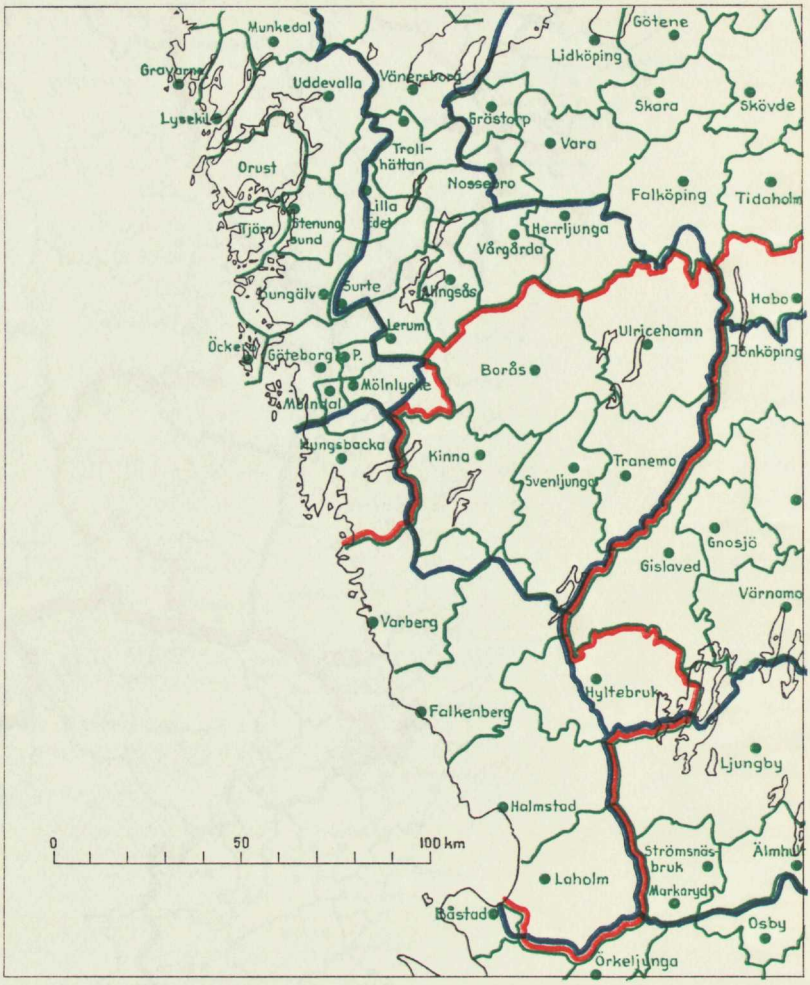
Munkedal
Grevarna
Lysekil
Uddevalla
Vänersborg
Götene
Lidköping
Skara
Skövde
Gråstorp
Vara
Orust
Trollhättan
Nossebro
Falköping
Tidaholm
Lilla Edet
Tjörn
Stenungsund
Herrljunga
Vårgårda
Kungälv
Surte
Alingsås
Habo
Lerum
Ulricehamn
Jönköping
Öckerö
Göteborg
P.
Borås
Mölnlycke
Mölnlycke
Kungsbacka
Kinna
Tranemo
Svenljunga
Gnosjö
Gislaved
Värnamo
Varberg
Hyltebruk
Falkenberg
Ljungby
Halmstad
0
50
100 km
Strömsnäsbruk
Älmhult
Laholm
Markaryd
Båstad
Osby
Örkeljunga

Fig. 4.

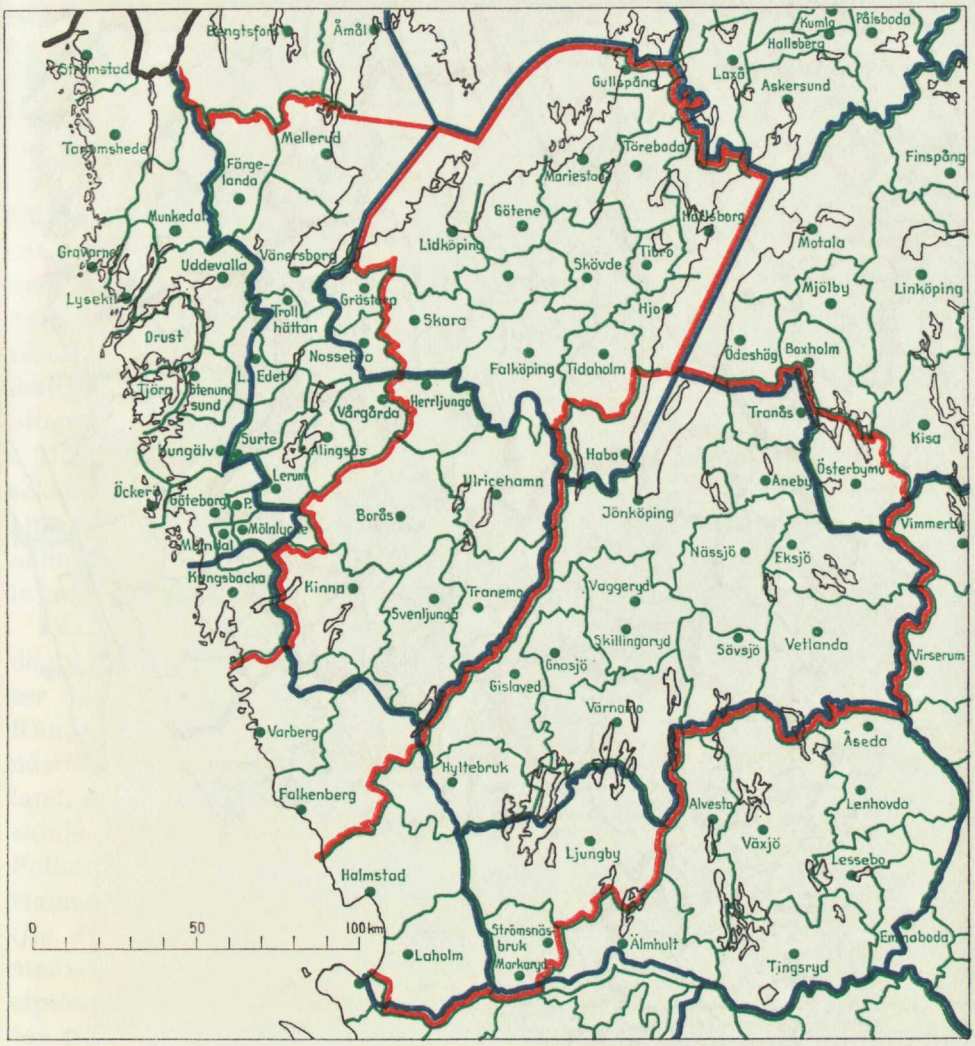
Strömstad
Tanumshede
Munkedal
Grebbestad
Lysekil
Drust
Tjörn
Stenungsund
Kungälv
Ucker
Göteborg
Mölnlycke
Mölndal
Kungsbacka
Varberg
Falkenberg
Halmstad
Laholm
Bengtsfors
Åmål
Mellerud
Färgelanda
Uddevalla
Vänersborg
Trollhättan
Grästorp
Nossebro
Edet
Surte
Alingsås
Lerum
Borås
Kinna
Vårgårda
Herrljunga
Skara
Lidköping
Götene
Falköping
Tidaholm
Skövde
Tibro
Hjo
Mariestad
Töreboda
Gullspång
Laxå
Hallsberg
Askersund
Kumla
Pålsboda
Finspång
Motala
Mjölby
Linköping
Ödeshög
Boxholm
Tranås
Kisa
Österbymo
Aneby
Habo
Jönköping
Ulricehamn
Vimmerby
Nässjö
Eksjö
Vaggeryd
Tranemo
Svenljunga
Skillingaryd
Sävsjö
Vetlanda
Virserum
Gnosjö
Gislaved
Värnamo
Åseda
Hyltebruk
Alvesta
Lenhovda
Växjö
Ljungby
Lessebo
Strömsnäsbruk
Markaryd
Älmhult
Emmaboda
Tingsryd
0
50
100 km

Fig. 5.

Vara
Nossebro
L. Edet
Falköping
Tidaholm
Ödeshög
Boxholm
Åtvidaberg
Valdemarsvik
Vårgårda
Herrljunga
Tranås
Kisa
Surte
Alingsås
Habo
Ulricehamn
Aneby
Österbymo
P.
Lerum
Borås
Jönköping
Mölnlycke
Nässjö
Eksjö
Vimmerby
Västervik
Kinna
Tranemo
Vaggeryd
Tenhoe-backa
Svenljunga
Hultsfred
Gnosjö
Skillingaryd
Sävsjö
Vetlanda
Virserum
Oskarshamn
Gislaved
Yärnanjo
Varberg
Åseda
Högsby
Hyltebruk
Mönsterås
Falkenberg
Lenhovda
Alvesta
Växjö
Ljungby
Borgholm
Nybro
Halmstad
Kalmar
Strömsnäs-bruk
Markaryd
Laholm
Almhult
Emma-boda
Tingsryd
Mörbylånga
Båstad
Osby
Torsås
Ängelholm
Örkelljunga
Olof-ström
Höganäs
Pers-torp
Hässleholm
Broby
Karlshamn
Ronneby
Karlskrona
Hälsingborg
Klippan
Kristianstad
Sölvesborg
Svalöv
Höör
Landskrona
Eslöv
Hörby
Kävlinge
Lund
Lomma
Sjöbo
Malmö
Tome-lilla
Simrishamn
Vellinge
Skur-rup
Ystad
Trelleborg
0
50
100 km

Fig. 6.

km, Borås—Skövde 110 km och Borås—Mariestad 153 km. Den nu nämnda länsbildningen med Sjuhäradsbygden och Halland skulle slutligen avsevärt försvåra länsbildningen inom övriga delar av västra Sverige. Vi har därför inte funnit tanken på en länsbildning omfattande huvuddelen av Halland och Sjuhäradsbygden utgöra någon lämplig lösning.

Vi har även — med ledning av material och synpunkter som framförts till oss av i första hand Borås stad — studerat möjligheterna att bilda ett län med Borås som residensstad och med två regionala alternativ. Det ena alternativet tänkes bestå av Sjuhäradsbygden samt Varbergs- och Falkenbergsblocken (se kartan *fig. 5*). Ett sådant Boråslän skulle i nuläget få en folkmängd av omkring 250 000 invånare. De gjorda prognoserna och bedömningarna pekar visserligen på en viss successiv ökning — till nivån 260 000 à 275 000 invånare år 1980 och möjligen knappt 300 000 invånare vid nästa sekelskifte — men länet skulle dock befolkningsmässigt bli svagt. Det andra alternativet till ett Boråslän, inritat på kartan fig. 5, skulle bestå av de nu nämnda områdena jämte huvuddelen av Skaraborgs län. Ett sådant län skulle redan i nuläget erhålla en folkmängd av i runt tal en halv miljon.

För att kunna bedöma lämpligheten av en länsbildning enligt något av de nu berörda alternativen måste man emellertid också se på de konsekvenser dessa skulle få för angränsande områden. Om norra Halland (utom Kungsbackablocket) skulle ingå i en länsbildning av det slag som angetts i nästföregående stycke, förefaller det ligga närmast till hands att södra Halland, d.v.s. Halmstads- och Laholmsblocken med f.n. drygt 85 000 invånare, skulle sammanföras antingen med Jönköpings eller med Kronobergs län. Folkmängden i dylika länsbildningar skulle i nuläget bli för ett Jönköpings-Halmstadslän (fig. 5) ca 440 000 invånare och för ett Halmstads-Växjölän (*fig. 6*), drygt 250 000 invånare. Valde man alternativet att bilda ett Halmstads-Växjölän skulle detta vidare enligt vår uppfattning leda till den principlösning beträffande Kalmar och Blekinge län som också angivits på kartan fig. 6.

Beträffande alla dessa lösningar gäller emellertid, att de i rätt hög grad framstår som konstruktioner utan något underlag i en befintlig reell intressegemenskap. De behäftas dessutom även i övrigt av uppenbara nackdelar. Både för ett Jönköpings-Halmstadslän och för ett Halmstads-Växjölän framträder svårigheten att finna en för resp. länsbildning lämplig residensstad inom rimliga avstånd och i naturlig kontaktriktning. I det förra alternativet (fig. 5) måste på grund av folkmängdsförhållandena Jönköping alltjämt vara residensstad. Detta skulle innebära ganska långa reseavstånd för invånarna i södra Halland till residensstaden Jönköping. Vägavståndet Halmstad—Jönköping uppgår till 170 km.

I det senare alternativet (fig. 6), där residensstaden inte är lika given som

i det förra, är avståndet mellan Halmstad och Växjö 140 km. Från det längst österut belägna kommunblockets centrum i nuvarande Kronobergs län, Åseda, uppgår vägavståndet till Halmstad till ca 190 km. Nu nämnda nackdelar i fråga om kommunikationer liksom också den bristande samhörigheten mellan de skilda delregionerna skulle sannolikt bli ännu tydligare om man — som vi också diskuterat under arbetets gång — bildade ett enda län av södra och mellersta Halland, nuvarande Kronobergs län och huvuddelen av nuvarande Kalmar län, d.v.s. ett län som sträckte sig från västkust till östkust och inkluderade Öland. Denna större länsbildning har vi därför ej upptagit till närmare diskussion.

En påfallande nackdel med de länsbildningar som redovisats på kartorna fig. 4—6 är också att Hallands kustområde med dess särskilda krav på enhetlig planering ifråga om bl.a. markanvändning och genomgående huvudtrafikleder blir splittrat på skilda län. Även om denna kuststräcka till betydande del utgör rekreationsområde även för befolkning utanför länet, i första hand den bofasta befolkningen i angränsande delar av Västergötland och Småland, synes det önskvärt att planeringen och den miljömässigt betingade tillsynen över Hallands kustområde om möjligt skall ske under ledning av en enda länsorganisation med härför erforderliga personella resurser.

Av ovan angivna skäl har vi inte ansett oss kunna förorda bildandet av sådana län som redovisats på fig. 4—6.

Att vi här så pass ingående redovisat ett antal alternativ, vilka vi inte ansett böra förverkligas, beror på att vi inte funnit någon lösning av länsbildningen för Hallands vidkommande helt tillfredsställande — detta gäller även det förslag som framläggs i nästföljande stycke — och därför velat ge en överblick över de olika alternativ som varit uppe till diskussion.

Vi har emellertid efter våra överväganden kommit till den uppfattningen att lösningen för Hallands vidkommande bör bestå i att länet (inkl. Hyltebruksblocket) antingen i sin helhet ingår i Göteborgslänet eller också delas mellan detta län och ett nybildat Skånelän. Med beaktande av kontaktinriktningarna och resavstånden skulle den nya länsgränsen i sistnämnda fall väl sannolikt böra dras mellan Falkenbergs och Halmstads kommunblock. Vi har dock stannat för att föreslå att hela Hallands län (inkl. Smålandsdelen av Hyltebruksblocket) skall föras till Göteborgslänet. Avgörande för oss har härvid varit dels önskvärdheten av en enhetlig planering av kustområdet och av de genomgående vägförbindelserna, dels önskemålet att om möjligt bevara det gamla landskapet Halland intakt som en del av den nya länsbildningen. (Vi vill erinra om att vi tidigare angett som vår uppfattning att Kungsbackablocket under alla omständigheter bör tillföras Göteborgslänet.)

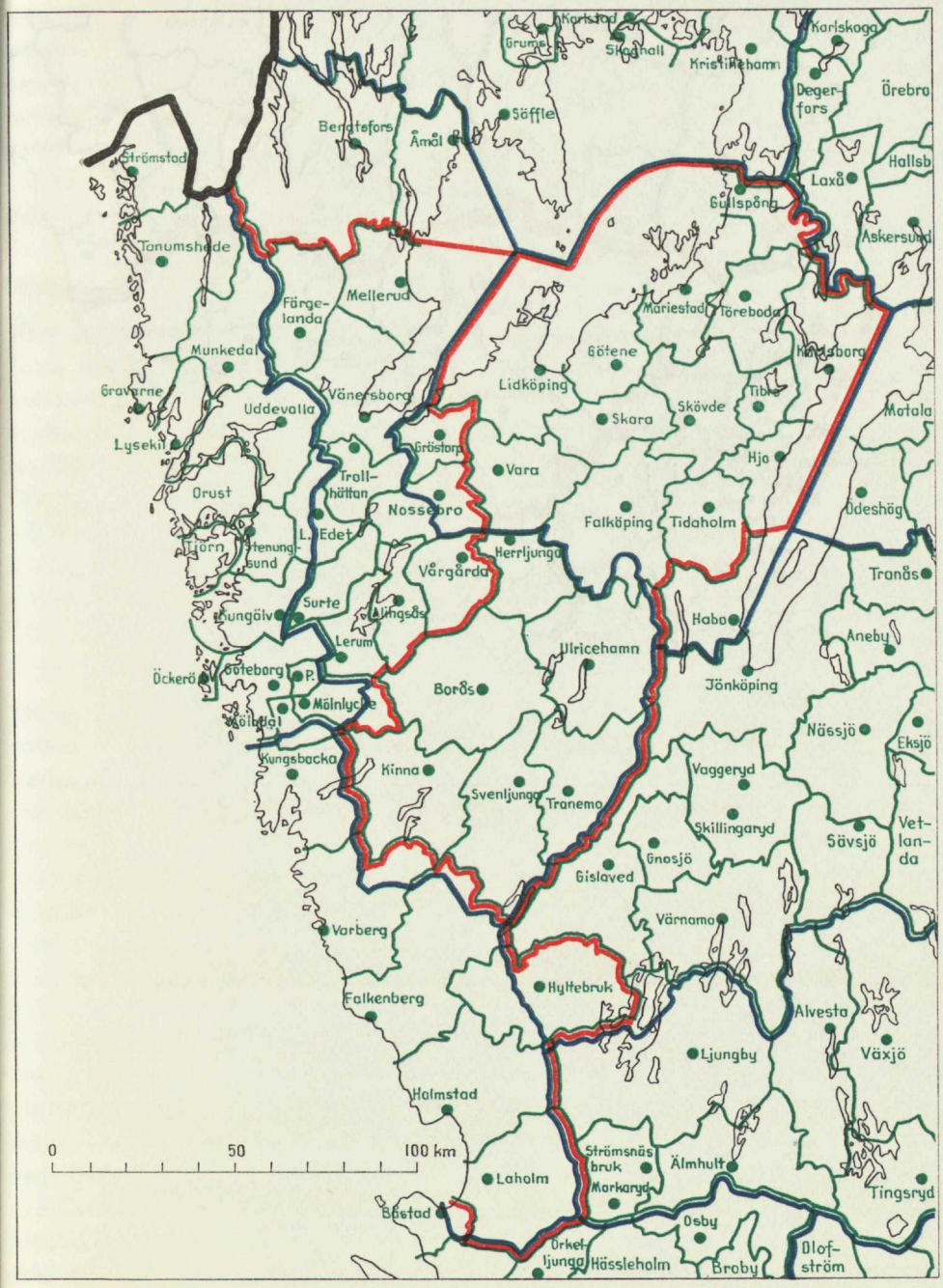
Karlstad
Grums
Skoghall
Kristinehamn
Karlskoga
Degerfors
Örebro
Hallsb
Laxå
Gullspång
Askersund
Söffle
Bengtsfors
Åmål
Strömstad
Tanumshede
Mellerud
Färgelanda
Munkedal
Mariestad
Töreboda
Götene
Karlsborg
Lidköping
Vänersborg
Gravarne
Uddevalla
Skara
Skövde
Tibble
Motala
Lysekil
Grästorp
Vara
Hjo
Trollhättan
Orust
Nossebro
Falköping
Tidaholm
Ödeshög
Tjörn
Henung-sund
L. Edet
Herrljunga
Vårgårda
Tranås
Surte
Kungälv
Alingsås
Habo
Lerum
Aneby
Ulricehamn
Göteborg
Öckerö
Borås
Jönköping
Mölnlycke
Mölndal
Nässjö
Eksjö
Kungsbacka
Kinna
Vaggeryd
Svenljunga
Tranemo
Skillingaryd
Sävsjö
Vetlanda
Gnosjö
Gislaved
Varberg
Värnamo
Hyltebruk
Falkenberg
Alvesta
Ljungby
Växjö
Halmstad
0
50
100 km
Strömsnäsbruk
Älmhult
Laholm
Markaryd
Tingsryd
Båstad
Osby
Örkelljunga
Hässleholm
Broby
Olofström

Fig. 7.

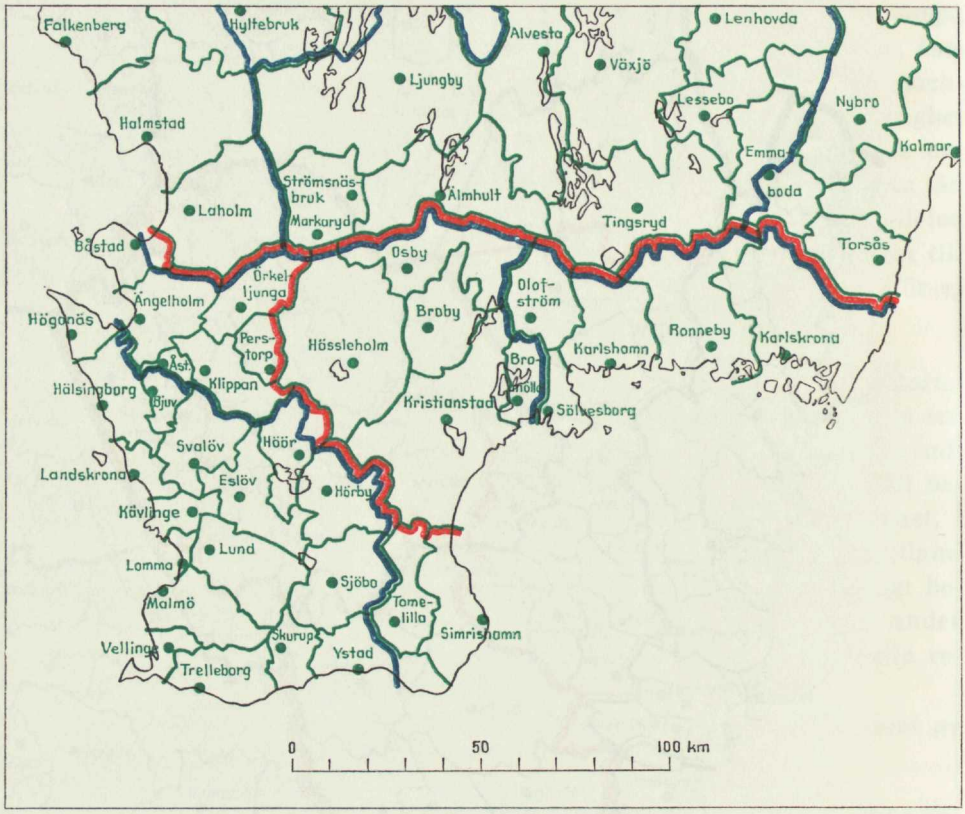
Falkenberg
Hyltebruk
Alvesta
Lenhovda
Ljungby
Växjö
Lessebo
Nybro
Halmstad
Emma-
boda
Kalmar
Strömsnäs-
bruk
Almhult
Laholm
Markaryd
Tingsryd
Torsås
Båstad
Osby
Örkel-
ljunga
Olof-
ström
Ängelholm
Högonäs
Broby
Ronneby
Karlskrona
Pers-
torp
Hässleholm
Karlshamn
Åsa
Bro-
holm
Hälsingborg
Klippan
Äjuv
Kristianstad
Sölvesborg
Svalöv
Höör
Landskrona
Eslöv
Hörby
Kävlinge
Lund
Lomma
Sjöbo
Malmö
Tome-
lilla
Simrishamn
Skurup
Vellinge
Ystad
Trelleborg
0
50
100 km

Fig. 8.

Det nya länets utsträckning enligt vårt förslag redovisas på *fig. 7*. Länet skulle i nuläget få drygt 1 milj. invånare. År 1985 beräknas folkmängden uppgå till 1,2—1,3 milj. Bedömningar för tiden omkring nästa sekelskifte tyder på ett folkmängdstal av inemot 1,5 milj.

För länet vill vi föreslå benämningen Göteborgs län.

Den framtida länstillhörigheten beträffande Sjuhäradsbygden och nuvarande Skaraborgs län behandlas vidare under rubriken Västergötlands län.

Skåne län

Den nuvarande gränsen mellan Malmöhus och Kristianstads län skär på flera ställen, framför allt i nordväst och sydost, genom områden som ur historisk, kulturell, kommersiell och planeringsmässig synpunkt måste betraktas som enhetliga. I nordväst går gränsen rakt igenom det expanderande Hälsingborgs — Ängelholms — Åstorpsområdet. I sydost delar gränsen landskapsdelen Österlen på ett med hänsyn till den dominerande kontaktriktningen — mot Ystad och Malmö — onaturligt sätt. Även i övrigt utgör länsgränsen i Skåne i dagens läge snarare en konstruktion än en markering av en funktionellt betingad gränszon. I jämförelse med huvuddelen av landet i övrigt är avstånden mellan de viktigare tätbygderna på ömse sidor om gränsen dessutom korta.

Många skäl talar således för en sammanläggning av de båda Skånelänen. Innan vi utvecklar våra synpunkter härvidlag skall vi emellertid beröra en under våra överläggningar till oss framförd tanke på att man skulle behålla två län i Skåne men överföra vissa områden från Kristianstads till Malmöhus län. Denna överföring skulle avse *dels* de sex kommunblocken i nordvästra Skåne (Båstad, Ängelholm, Åstorp, Klippan, Perstorp och Örkelljunga), där kontakterna i hög grad är inriktade mot Hälsingborg, *dels* Tomelilla- och Simrishamnsblocken i sydöstra Skåne, där kontakterna är riktade mot Ystad och Malmö. Tillsammans har dessa åtta kommunblock f.n. en folkmängd av omkring 113 000 invånare, d.v.s. bortåt 44 % av folkmängden i hela nuvarande Kristianstads län. Ett på sådant sätt utvidgat Malmölän skulle i 1966 års tal få en folkmängd av närmare 800 000 invånare. Resterande del av Kristianstads län — med ungefär 150 000 invånare i nuläget — skulle efter en dylik överflyttning kunna sammanföras med Blekinge län, som f.n. har ungefär samma folkmängd.

Ett så tillskapat Kristianstads-Blekingelän, redovisat på *fig. 8*, skulle i nuläget erhålla en folkmängd av i runt tal 300 000 invånare, d.v.s. få i stort sett tillräckligt befolkningsunderlag. Befolkningsutvecklingen framemot sekelskiftet bör även kunna bedömas bli i stort sett gynnsam. Med hänsyn till såväl folkmängdsfördelningen som de förhärskande kontaktinriktningarna bör, om ett dylikt län bildas, Kristianstad väljas som residensstad. Avståndet Karlskrona—Kristianstad är 124 km.

I Blekinge går sedan gammalt de viktigaste kontakterna i östvästlig riktning genom den förhållandevis tätt befolkade kustbygden. Denna dominerande östvästliga kontaktriktning präglar också relationerna med angränsande landskap sådana de kan registreras exempelvis medelst data om biltrafiken. Framför allt syns trafiken vara intensiv mellan västra Blekinge och östra Skåne. Man bör dock komma ihåg, att städerna i Blekinge också utgör hamnorter för betydande delar av nuvarande Kronobergs och Kalmar län. Ehuru sålunda vissa motiv — också rent historiska — kan anföras för ett samgående mellan Skåne eller del därav och Blekinge, och ett Kristianstads-Blekingelän av ovan nämnd omfattning skulle erhålla tillräckligt folkmängdsunderlag vill vi inte föreslå en sådan länsbildning. Bildandet av ett Kristianstads-Blekingelän skulle nämligen göra det omöjligt att få till stånd en effektiv och enhetlig planering för Skånes vidkommande. Även om den diskuterade länsbildningen Kristianstad-Blekinge skulle innebära vissa fördelar i förhållande till nuläget — genom att länsgränsen gentemot Malmöhus län fick en något mer förnuftig sträckning och genom att den ungefär 50 km långa gränsen mot Blekinge helt skulle försvinna — skulle ju bland annat en trots allt omkring 100 km lång och av viktiga trafikleder överkorsad gräns kvarstå mellan de båda Skånelänen som en formell barriär, vars verkningar torde bli ännu mer märkbara i framtiden än f.n.

Den utveckling som kan emotses i fråga om folkmängd, bebyggelse för fast bosättning och fritid samt näringsliv och trafik — en utveckling som med största sannolikhet kommer att accentueras i och med tillkomsten av fasta förbindelser med Danmark — kräver såsom vi ser saken en samordnad planering för hela Skåne. En sådan samordning måste med hänsyn bland annat till befolkningens lokalisering även vara önskvärd ur sjukvårdssynpunkt. Detta bestyrkes ju för övrigt av att, såsom tidigare omnämnts, en kommitté tillsatts med uppgift att utreda frågan om bildande av en för hela Skåneregionen gemensam planeringsnämnd på sjukvårdens område. Vi har därför ansett den lämpligaste lösningen vara att nuvarande Malmöhus och Kristianstads län sammanförs till ett Skånelän.

Det återstår då att ta ställning till frågan, huruvida en dylik länsbildning bör beröra även Blekinge län. Folkmängden i Blekinge uppgår, som redan sagts, i nuläget endast till ca 150 000 invånare och de gjorda prognoserna pekar på tal som vida understiger vad som enligt vår uppfattning måste anses som ett minimum såsom underlag för en framtida länsorganisation. Vi har därför inte ansett oss kunna föreslå, att Blekinge län skall bestå som självständigt län. Det skulle i och för sig inte vara otänkbart att föra samman hela Blekinge med Skåne, i vilket fall Kristianstad väl skulle kunna tänkas som residensstad. Folkmängdstillskottet skulle därvid endast motsvara ca 15 % av Skånelänets nuvarande folkmängd. En dylik överföring

skulle, såsom förut berörts, kunna sägas stå i samklang med de allmänna kontaktinriktningarna och historiskt präglade sambanden.

Arronderingsmässigt skulle länsbildningen dock bli mindre tillfredsställande, särskilt för de östligaste delarna av Blekinge. Med hänsyn härtill har vi också diskuterat en uppdelning av Blekinge län på så sätt att Sölvesborgs-, Olofströms- och Karlshamnsblocken skulle föras till Skånelänet medan Ronneby- och Karlskronablocken skulle föras till ett nytt sydostlän. Vi har emellertid kommit till den uppfattningen att utvecklingen inom såväl Blekinge som hela sydöstra Sverige skulle bäst gagnas av att huvuddelen av Blekinge tillsammans med angränsande båda Smålandslän sammanföres till ett län. Detta får då ett sådant befolkningsmässigt och ekonomiskt underlag att det bör ha goda möjligheter att hävda sig utvecklingsmässigt mot grannlänen i väster och söder. Endast Sölvesborgsblocket, vars bebyggelse och planeringsbehov nära anknyter till Bromöllablockets, torde dock ovillkorligen böra ingå i det nya Skånelänet.

Vad angår det nya Skånelänets gräns mot Småland har vi med hänsyn till kontaktinriktningarna diskuterat en överföring av Markaryds/Strömsnäsbruks resp. Älmhults kommunblock till Skåne. Vi har dock stannat för att inte föreslå någon sådan överföring.

Det nya Skånelänet — redovisat på *fig. 9* — bör ha Malmö som residensstad. Länet får i nuläget en folkmängd av nära 1 milj. invånare. En prognos beträffande folkmängden år 1985 måste i detta fall bli särskilt osäker eftersom effekten av de planerade broförbindelserna till Danmark är svår att beräkna. En siffra på 1,1—1,2 milj. förefaller dock ingalunda orimlig. Omkring sekelskiftet kan folkmängden mycket väl komma att uppgå till bortåt 1,5 milj.

Länet synes lämpligen böra benämnas Skåne län.

Smålandslänen

Vi har bland annat övervägt lämpligheten av att låta hela Småland samt Öland bilda ett enda län. Folkmängdsmässigt skulle detta inte bli onormalt stort — den nuvarande folkmängden uppgår till ca 700 000 invånare. För bl.a. vägplanering och annan samhällsplanering skulle en dylik länsbildning också erbjuda påtagliga fördelar.

Resavstånden blir emellertid efter sydsvenska förhållanden relativt stora för betydande befolkningsgrupper inom ett sådant län och det är svårt att peka på någon lämplig residensstad. Blir Växjö residensstad, får den vida folkrikare Jönköping-Huskvarnaregionen samt Kalmar-Nybroregionen och Öland långa avstånd till länscentrum. Väljer man landskapets största stad, Jönköping, som med förorter redan i nuläget kommer upp i ett folkmängds-

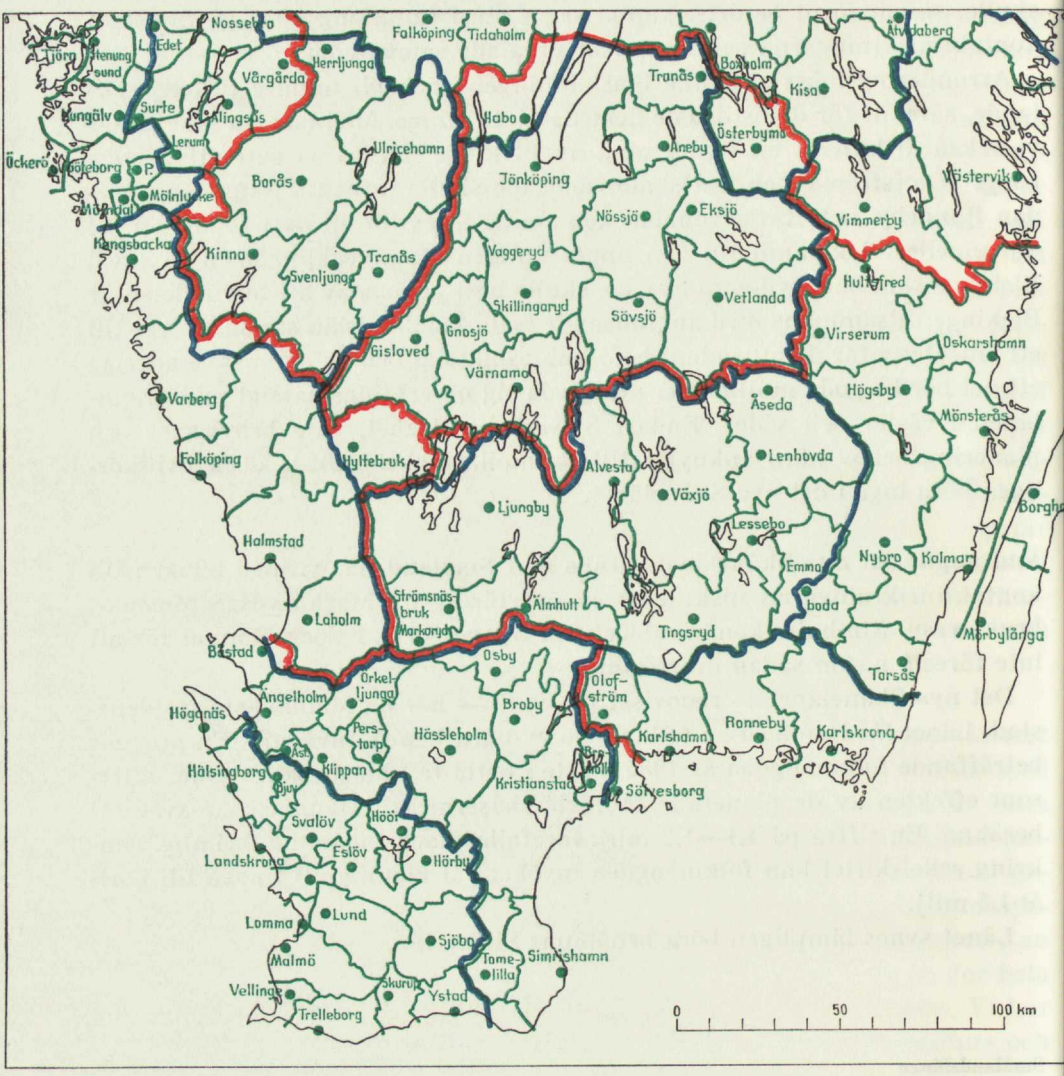
Nossebro
Falköping
Tidaholm
Åtvidaberg
Jörn
Ytterenningsund
L. Edet
Herrljunga
Vårgårda
Tranås
Boxholm
Kisa
Bungälv
Surte
Alingsås
Lerum
Haba
Österbymo
Aneby
Ucker
Göteborg
P.
Ulricehamn
Borås
Jönköping
Västervik
Mölndal
Nässjö
Eksjö
Vimmerby
Kungsbacka
Kinna
Tranås
Vaggeryd
Hultsfred
Svenljunga
Skillingaryd
Vetlanda
Sävsjö
Gnosjö
Virserum
Gislaved
Oskarshamn
Värnamo
Varberg
Åseda
Högsby
Mönsterås
Falköping
Hyltebruk
Alvesta
Lenhovda
Ljungby
Växjö
Borgh
Lessebo
Halmstad
Emmaboda
Nybro
Kalmar
Strömsnäsbruk
Markaryd
Almhult
Laholm
Tingsryd
Mörbylånga
Båstad
Osby
Tarsås
Ängelholm
Örkelljunga
Olofström
Broby
Högänäs
Hässleholm
Karlshamn
Ronneby
Karlskrona
Perstorp
Åstorp
Klippan
Hälsingborg
Bjuv
Kristianstad
Bromölla
Sölvesborg
Svalöv
Höör
Eslöv
Landskrona
Hörby
Lund
Lomma
Sjöbo
Malmö
Tomelilla
Simrishamn
Vellinge
Skurup
Ystad
Trelleborg
0
50
100 km

Fig. 9.

tal av över 100 000 invånare, blir avstånden långa framför allt till de sydöstra delarna av Småland samt till Öland. Därtill kommer även frågan om Blekinges länstillhörighet. Som tidigare sagts bör detta landskap — med undantag för Sölvesborgsblocket — ingå i det sydostlän, som föreslås i det följande.

I det föregående — vid diskussionen om Hallands län — har presenterats skisser till tre länsbildningar, som även berör Småland (kartorna fig. 3, 5 och 6). Den första av dessa (fig. 3) avsåg ett utvidgat Hallandslän, till vilket bl.a. skulle föras Ljungby- och Markaryd/Strömsnäsbruksblocken. Den andra (fig. 5) avsåg en utvidgning av nuvarande Jönköpings län så att detta jämväl skulle omfatta södra delen av Halland. Den tredje (fig. 6) avsåg en sammanläggning av södra Halland och Kronobergs län till ett län samt — som en konsekvens därav — sammanläggning av huvuddelarna av nuvarande Blekinge och Kalmar län till ett annat län. Av tidigare skäl som redovisats har vi emellertid ansett att ingen av de nu angivna lösningarna kan förordas.

I stället har vi funnit övervägande skäl tala för att Jönköpings län skall bibehållas i stort sett oförändrat samt att Kronobergs län, huvuddelen av Blekinge län ävensom södra och mellersta delarna av Kalmar län skall sammanföras till ett län (se kartan fig. 9).

Vad angår den närmare utformningen av de båda länen får vi anföra följande.

Växjö län

Med hänsyn till de förhärskande kontaktinriktningarna, behovet av samordning av bl.a. planerings- och sjukvårdsresurserna samt önskemålen om ett så långt möjligt friktionsfritt sammanläggningsförfarande har vi kommit till den slutsatsen att det sydöstra länet, oavsett valet av residensstad, bör ha den omfattning som anges på kartan fig. 9. Länet föreslås sålunda komma att omfatta hela nuvarande Kronobergs län jämte den mindre del av nuvarande Jönköpings län som ingår i Ljungbyblocket, förutnämnda huvuddel av Blekinge län samt hela nuvarande Kalmar län utom Vimmerby- och Västerviksblocken. De båda sistnämnda blocken syns vara övervägande orienterade norrut och föreslås som följd härav bli överförda till Östergötlands län. Vi har som ett delalternativ diskuterat att till Östergötlands län endast föra det block som är mest orienterat norrut, nämligen Västerviksblocket med f.n. ca 42 000 invånare. Vimmerbyblocket med f.n. ca 17 000 invånare har emellertid också starka kontakter norrut och replierar dessutom i sin tur i en hel del avseenden på Västervik. Med hänsyn härtill och till att det torde vara önskvärt att de båda blocken liksom hittills skall ingå i upptagningsområdet för Västerviks lasarett har vi kommit till den slutsatsen att de båda blocken bör tillhöra samma län d.v.s. Östergötlands län.

Ett på detta sätt bildat sydostlän (se kartan fig. 9), får i nuläget en folkmängd av ca 473 000 invånare. För år 1985 anger prognoserna en folkmängd av drygt 500 000. För omkring år 2000 torde man kunna räkna med en folkmängd av 0,5 à 0,6 miljoner.

Valet av residensstad erbjuder betydande svårigheter. Visserligen syns Karlskrona knappast kunna komma ifråga men för såväl Kalmar som Växjö kan starka skäl anföras.

Båda städerna kan i och för sig, med hänsyn till sin storlek samt till beskaffenheten av näringslivet och av de institutioner som är förlagda dit, anses väl lämpade att fullgöra funktionen av en centralort för länet. Folkmängden är något större i Kalmar än i Växjö. Å andra sidan synes Växjö under senare år ha haft en något kraftigare reell expansion, delvis beroende på de åtgärder som statsmakterna vidtagit för att dit förlägga utbildningsanstalter och industrier. Blir Kalmar residensstad, innebär detta att man behåller en residensstad på den långa kuststräckan mellan Stockholm och Malmö, vilket ur allmänna lokaliseringsaspekter torde få anses önskvärt. För befolkningen på Öland och med tanke på den expansion, som byggande av en broförbindelse mellan fastlandet och Öland kan dra med sig, skulle en förläggning till Kalmar uppenbarligen även innebära fördelar. Å andra sidan synes det ofrånkomligt att Växjö ur total ressynpunkt har ett klart företräde framför Kalmar. Man torde i detta sammanhang inte heller böra bortse från den inverkan, som den fortsatta uppbyggnaden av akademisk utbildning i Växjö kan få för denna stads ställning i länet.

Efter övervägande av dessa synpunkter har vi, ehuru med tvekan, stannat för att förorda att Växjö skall bli residensstad i det nya sydostlänet. Detta bör i så fall benämnas Växjö län.

Vad i nästföregående stycke sagts om att Växjö bör utgöra residensstad och om namn på det nya länet innebär utredningsmannens ställningstagande, till vilket experterna Fröjd och Godlund anslutit sig. De särskilda sakkunniga Cassel, Hansson, Mellqvist och Ståhl har på denna punkt haft avvikande mening och ansett att övervägande skäl talar för att Kalmar bör bli residensstad och länet följaktligen kallas Kalmar län.

Jönköpings län

Jönköpingslänet bör till en början omfatta nuvarande Jönköpings län med undantag av de mindre delar som ingår i Ljungbyblocket resp. Hyltebrucksblocket och som tidigare föreslagits skola ingå i Växjö län resp. Göteborgs län.

Vad angår gränsen norrut vid västsidan av Vättern skulle rent avståndsmässigt huvuddelen av Skaraborgs län mycket väl kunna ingå i det nya Jönköpingslänet. Residensstaden skulle då få ett ur rent geografisk syn-

punkt centralt läge. Avståndet Mariestad—Jönköping är ej mer än ca 130 km. Vi har emellertid kommit till den slutsatsen att övervägande skäl talar mot en dylik sammanläggning. Bland annat kan det knappast göras gällande, att det föreligger ett så starkt näringsgeografiskt samband mellan dessa områden, att en sådan lösning skulle te sig naturlig ur samhällsplaneringssynpunkt. Vi har därför stannat för att förorda att endast Haboblocket, vilket sedan gammalt i fråga om både handels- och arbetskontakter är mycket starkt bundet vid Jönköping, skall överföras till det nya Jönköpingslänet. I övrigt anser vi oss inte böra föreslå någon annan förändring i fråga om Jönköpingslänets omfattning än att Ydre kommun bör föras till detta län. Vi har därvid tagit hänsyn till att sagda kommun med f.n. knappt 5 000 invånare är starkt orienterad mot Tranås resp. Eksjö och därför bör ingå i samma län som dessa städer. Eksjö torde under inga förhållanden böra överföras till annat län och övervägande skäl talar för att även Tranås skall bibehållas inom Jönköpingslänet. Konsekvensen härav blir alltså enligt vår uppfattning att även Ydre kommun bör ingå i sistnämnda län.

Med nu föreslagen utformning får Jönköpingslänet i nuläget en folkmängd av drygt 300 000 invånare och prognosen för år 1985 pekar på en befolkning av ungefär 330 000. Vid tiden för nästa sekelskifte kan folkmängden i länet mycket väl komma att uppgå till drygt 350 000 personer.

Som residensstad torde ingen annan stad än Jönköping kunna komma ifråga. Länet bör behålla sitt nuvarande namn.

Västergötlands län

Skaraborgs län har f.n. omkring 255 000 invånare. Efter de överföringar av vissa gränsområden som vi förut föreslagit (Grästorps- och Nossebroblocken till Göteborgs län samt Haboblocket till Jönköpings län) skulle folkmängden sjunka till omkring 233 000 invånare. På sikt förefaller en viss folkmängdsökning sannolik, eftersom länet ligger på den expansiva axeln mellan Stockholm och Göteborg. Folkmängden kan dock inte inom överskådlig framtid väntas komma att nå upp till den nivå som enligt vår uppfattning bör eftersträvas vid en länsbildning.

Av Älvsborgs län skulle efter de överflyttningar som tidigare föreslagits, endast återstå Sjuhäradsbygden med ca 183 000 invånare. Denna region är uppenbarligen för liten för att kunna utgöra ett eget län.

Under sådana omständigheter och med beaktande av de allmänna principer som tidigare angivits synes den lämpligaste lösningen vara att Skaraborgs län och Sjuhäradsbygden skall sammanföras till ett län. Vårt förslag innebär därför, som närmare framgår av kartan fig. 7, att Skaraborgs län (utom Grästorps-, Nossebro- och Haboblocken) och Sjuhäradsbygden med Herrljungablocket bildar ett län. Detta län kommer i så fall att omfatta huvuddelen av det gamla landskapet Västergötland.

Vid valet av residensstad bör till en början beaktas att Skaraborgsdelen i det föreslagna länet i dag har 233 000 invånare och Sjuhäradsbygden 183 000. Av föreliggande prognoser att döma torde ungefär samma relation mellan de två huvuddelarna vara att vänta även i fortsättningen. Valet torde böra stå mellan tre städer, nämligen den nuvarande residensstaden Mariestad samt Skövde och Borås. Av dessa ligger Skövde ur ressynpunkt bäst till för huvuddelen av befolkningen och Mariestad sämst. Även ur mera extern kommunikationssynpunkt erbjuder Skövde med sitt läge vid stambanen med successivt allt snabbare tågförbindelser, t.ex. med Stockholm, fördelar framför de två andra städerna. Å andra sidan är Borås den största orten i det tänkta länet. Folkmängden i Skövde uppgår f.n. till 27 000 invånare mot i Mariestad ca 15 000 och i Borås ca 70 000. Om en större flygplats förläggs mellan Borås och Göteborg kan detta vidare betyda, att det företräde, som Skövde nu kan ha ur extern kommunikationssynpunkt, bortfaller och att Borås i stället måste ges företräde ur denna synpunkt.

Skövde har under de senaste 10 à 15 åren redovisat en påtagligt kraftigare folkmängdsökning än Borås. Tar man hänsyn till vad som sammanfattningsvis kan kallas allmänna utvecklings- och lokaliseringsdrag torde Skövde ha goda förutsättningar att bli en viktig regional expansionsort med en kraftigt ökad folkmängd. Även för Borås bör man emellertid kunna räkna med en gynnsam folkmängdsutveckling sedan den nu pågående omstruktureringen från textil- och konfektionsindustri till annan verksamhet ägt rum. Utvecklingen i Borås — och i området mellan Borås och Göteborg — torde dessutom, som redan framhållits vid diskussionen om Göteborgslänet, i allt högre grad få sin prägel av den relativa närheten till Göteborg med förorter. I Borås finns redan ett väl utbyggt centrallasarett medan landstinget i Skaraborgs län nyligen fattat beslut om byggande av ett dylikt lasarett i Skövde.

På sikt syns man inte kunna räkna med att bibehålla Mariestad som residensstad, och vid valet av ny residensstad syns som redan antytts valet endast kunna stå mellan Borås och Skövde. Ingen av dessa orter kan anses äga något självklart företräde framför den andra. Ur lägessynpunkt bör Skövde, i vart fall såvitt gäller resor inom länet, ges företräde framför Borås. Å andra sidan måste Borås även i fortsättningen väntas komma att bli den näringspolitiskt och folkmängdsmässigt dominerande staden i länet. Förutsättningarna för att bygga upp ett nytt administrativt länscentrum torde även vara bättre i Borås än i Skövde. Det kan i detta sammanhang erinras om att vissa länsorgan med mera lokalt betonade funktioner redan är stationerade i Borås.

Vi förordar därför att principbeslut skall fattas om att Borås skall bli det nya länets residensstad, när förutsättningar för en överflyttning från Mariestad skapats.

Länet får i 1966 års siffror en folkmängd av drygt 415 000 invånare. Prog-

noserna pekar på ett invånarantal av närmare 460 000 år 1985. Folkmängden vid nästa sekelskifte kan mycket väl komma att uppgå till storleksordningen en halv miljon eller något mer.

Länet bör — oavsett valet av residensstad — lämpligen kallas Västergötlands län.

Östergötlands län

Nuvarande Östergötlands län utgör en i stora drag väl avgränsad enhet, uppbyggd på väletablerade bygdekontakter inbördes. Redan i nuläget är länets storlek ur folkmängdssynpunkt — inom 1966 års gränser ca 366 000 invånare — fullt tillräcklig. Länet är även ur arronderingssynpunkt i huvudsak tillfredsställande utformat. Ur länets egen synvinkel föreligger sålunda inte något behov av mer genomgripande förändringar.

Vi har emellertid, närmast som en följd av den föreslagna avgränsningen av Stockholms län, under arbetets gång diskuterat förutsättningarna för att till Östergötlands län överföra inte oväsentliga delar av nuvarande Södermanlands län. Detta skulle gälla antingen enbart Katrineholms- och Vingåkersblocken (med f.n. tillhopa bortåt 43 000 invånare), eller också dessa två block tillsammans med Flen-, Nyköpings- och Oxelösundsblocken. De tre sistnämnda blocken har tillsammans f.n. en folkmängd av omkring 78 000 invånare.

Den geografiska utformningen av ett dylikt Östergötlands län och konsekvenserna därav för länsbildningen i övrigt i Mälar-Hjälmarområdet framgår av kartan *fig. 10*. Särskilt för trafik-, kust- och fritidsplaneringen skulle en dylik länsbildning erbjuda vissa fördelar. Vi har dock, med tanke bland annat på att det näringsgeografiska sambandet mellan ifrågavarande delar av Södermanlands och Östergötlands län är tämligen svagt, inte ansett oss böra föreslå någon överföring från Södermanlands län till Östergötlands län. Beträffande Södermanlandsblocken förordar vi i stället en annan lösning, som redovisas i det följande under rubriken Mälardalslänet.

Sammanfattningsvis har vi beträffande Östergötlands län funnit att de nuvarande länsgränserna bör ändras endast i två avseenden. Båda dessa och skälen till desamma har omnämnts i det föregående. Till detta län bör sålunda från nuvarande Kalmar län föras Västerviks- och Vimmerbyblocken (med f.n. tillsammans ca 60 000 invånare). Vidare bör Ydre kommun överföras från Östergötlands län till Jönköpings län.

Folkmängden i ett på dylikt sätt jämkat län, vars utformning redovisas på *fig. 11*, blir i 1966 års siffror bortåt 425 000 och bedöms omkring år 1985 till omkring 450 000 för att vid nästa sekelskifte antagligen vara uppe i storleksordningen en halv miljon.

Länet bör även i fortsättningen benämnas Östergötlands län och residensstaden bör alltjämt vara Linköping.

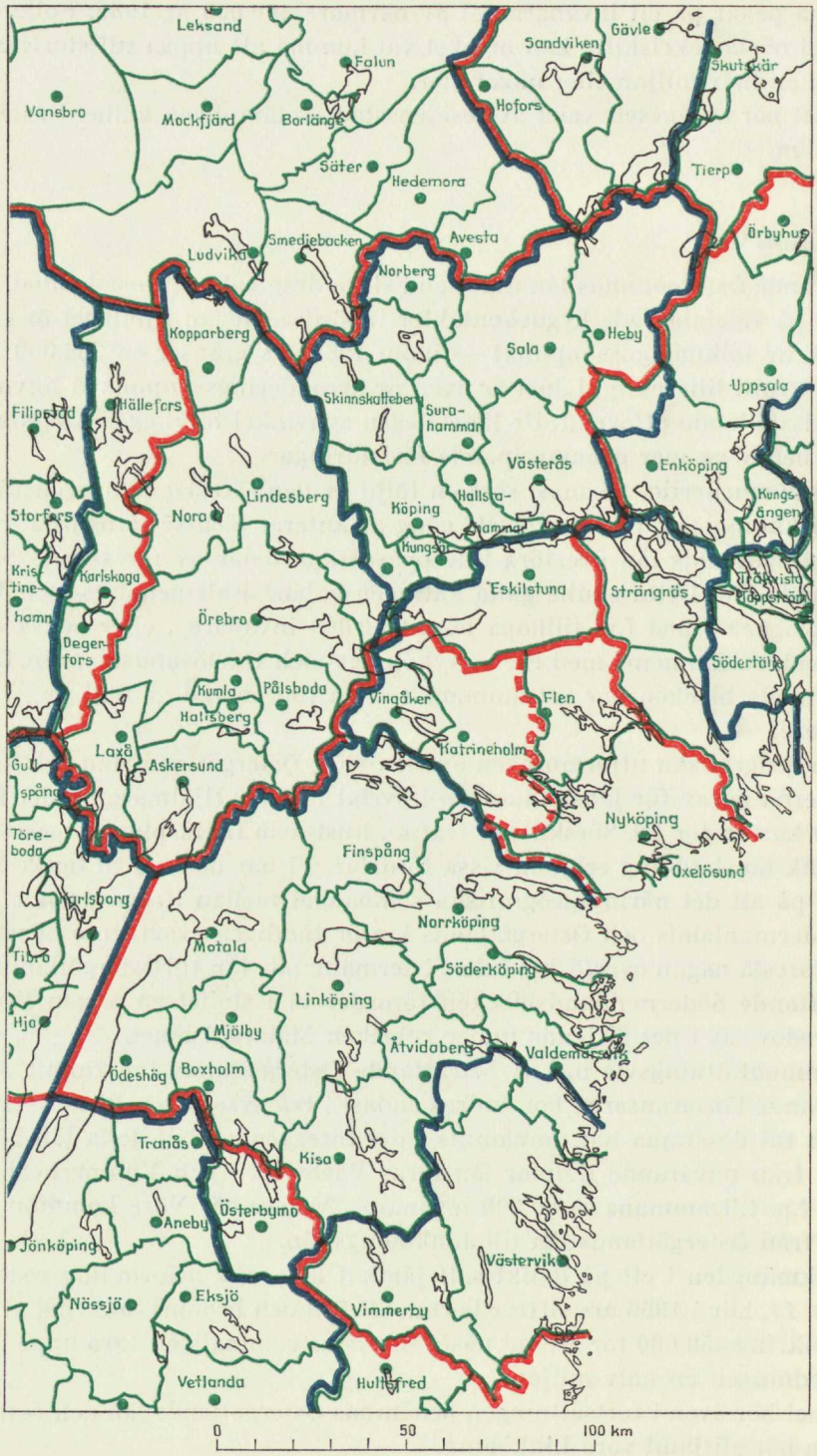
Leksand
Falun
Sandviken
Gävle
Skutskär
Vansbro
Mockfjärd
Borlänge
Hofors
Säter
Hedemora
Tierp
Avesta
Smedjebacken
Ludvika
Norberg
Örbyhus
Kopparberg
Sala
Heby
Uppsala
Filipstad
Hällefors
Skinnskatteberg
Surahammar
Västerås
Enköping
Lindesberg
Nora
Köping
Hallstahammar
Kungsgården
Storfors
Kungsör
Karlskoga
Eskilstuna
Strängnäs
Kristinehamn
Örebro
Degerfors
Södertälje
Kumla
Pålsboda
Vingåker
Flen
Hallsberg
Laxå
Askersund
Katrineholm
Gullspång
Nyköping
Töreboda
Finspång
Oxelösund
Karlsborg
Norrköping
Motala
Tibro
Söderköping
Linköping
Hjo
Mjölby
Åtvidaberg
Valdemarsvik
Ödeshög
Boxholm
Tranås
Kisa
Österbymo
Aneby
Jönköping
Västervik
Nässjö
Eksjö
Vimmerby
Vetlanda
Hultsfred
0
50
100 km

Fig. 10.

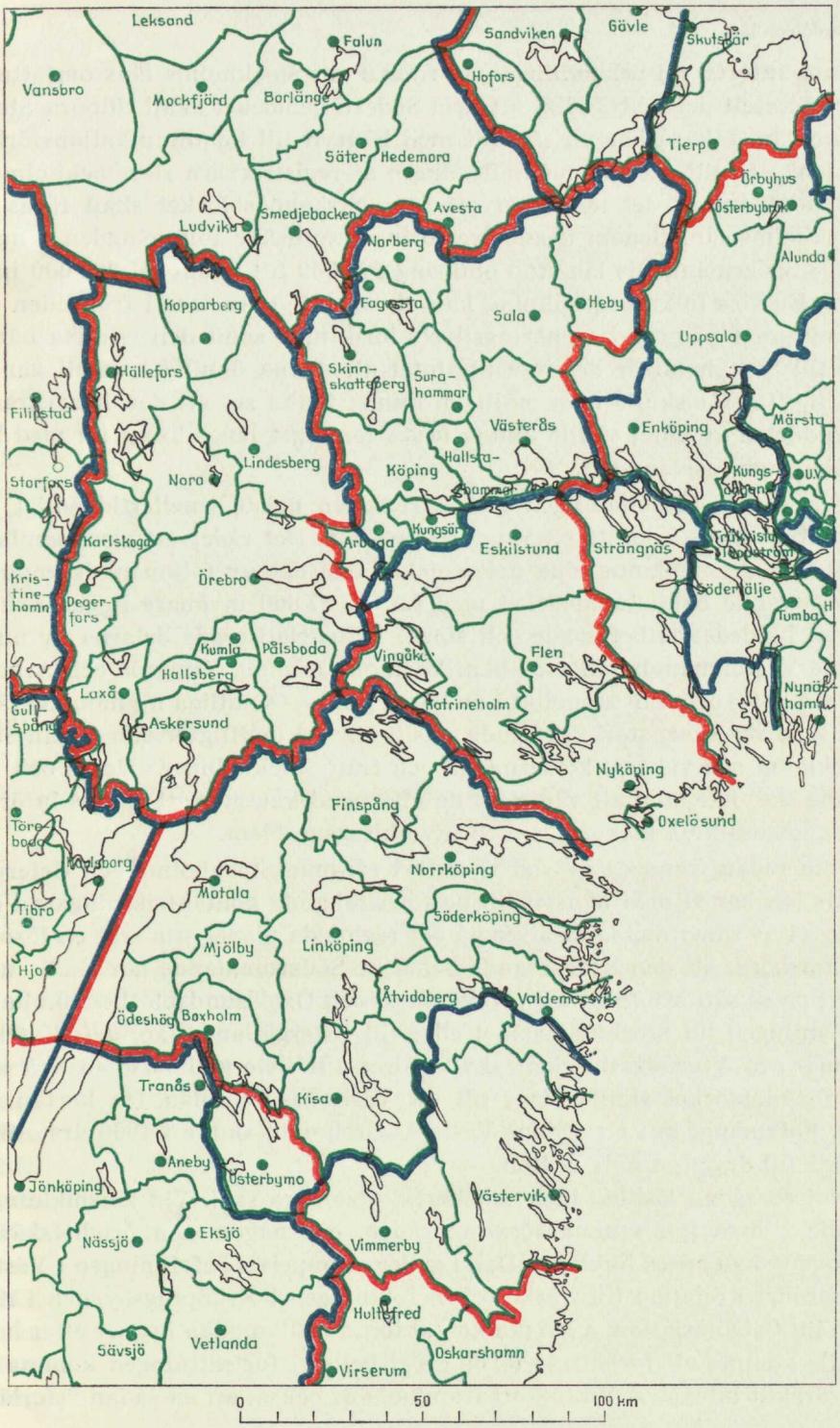
Leksand
Falun
Sandviken
Gävle
Skutskär
Vansbro
Mockfjärd
Borlänge
Hofors
Säter
Hedemora
Tierp
Örbyhus
Österbybruk
Ludvika
Smedjebacken
Avesta
Norberg
Alunda
Kopparberg
Fagersta
Sala
Heby
Uppsala
Hällefors
Skinnskatteberg
Surahammar
Filipstad
Västerås
Enköping
Märsta
Lindesberg
Hallstahammar
Köping
Storfors
Nora
Kungsängen
UV
Karlskoga
Arboga
Kungsör
Eskilstuna
Strängnäs
Trosa
Tappetorp
Kristinehamn
Degerfors
Örebro
Södertälje
Tumba
Kumla
Pålsboda
Vingåker
Flen
Hallsberg
Laxå
Katrineholm
Nynäshamn
Gullspång
Askersund
Nyköping
Finspång
Oxelösund
Töreboda
Karlsberg
Norrköping
Motala
Tibro
Söderköping
Mjölby
Linköping
Hjo
Åtvidaberg
Valdemarsvik
Ödeshög
Boxholm
Tranås
Kisa
Aneby
Jönköping
Österbymo
Västervik
Nässjö
Eksjö
Vimmerby
Holtsfred
Sävsjö
Vetlanda
Oskarshamn
Virserum
0
50
100 km

Fig. 11.

Mälardalens län

Såsom anförts vid behandlingen av frågan om Stockholms läns omfattning har vi ansett det nödvändigt att hela Södertäljeblocket skall tillhöra Stockholms län. Likaså har vi, särskilt med hänsyn till kommunikationsförhållandena och till det växande, allt längre ut registrerbara storstockholmsinflytandet, funnit det motiverat att även Strängnäsblocket skall föras till Stockholms län. Genom dessa överföringar minskar folkmängden i nuvarande Södermanlands län från omkring 240 000 till i runt tal 200 000 invånare. En viss folkmängdsökning kan otvivelaktigt emotses i framtiden och bland annat på grund av näringslivets inriktning samt den relativa närheten till Stockholm är det inte uteslutet att denna ökning kan bli ganska kraftig. Därför skulle man möjligen kunna tänka sig att den kvarvarande huvuddelen av länet skulle kunna bestå som eget län, liksom nu med Nyköping som residensstad.

Frågan om länsbildningen i Mälarregionen måste emellertid enligt vår uppfattning ses även ur ett vidare perspektiv. Det råder ett visst samband mellan Södermanlands läns norra delar, där det ur folkmängdssynpunkt dominerande Eskilstunablocket med f.n. ca 87 000 invånare ligger, och de södra, likaledes tätbefolkade och starkt industrialiserade delarna av nuvarande Västmanlands län med bl.a. Västerås, Köping, Kungsör och Arboga. Likaså är — och blir sannolikt i än högre grad — samtliga nu nämnda länsdelar ganska snart starkt präglade av sitt läge på måttligt avstånd från Storstockholm och vid trafiklederna till och från Stockholm. Av dessa och liknande skäl har man att vänta att de efterhand kommer att ställas inför en rad gemensamma planerings- och utvecklingsproblem.

Som redan framgått av vad vi anfört rörande Stockholms och Östergötlands län har vi med hänsyn till de förhärskande kontaktriktningarna och behovet av samordnade insatser på det regionala planet studerat en lösning av innebörd, att den kvarvarande delen av Södermanlands län skulle uppdelas på så sätt att *dels* Flen-, Nyköpings- och Oxelösundsblocken skulle föras antingen till Stockholmslänet eller till Östergötlands län, *dels* Katrineholms- och Vingåkersblocken skulle föras till Östergötlands län *och dels* Eskilstunablocket skulle föras till ett Västerås-Örebrolän (se kartan fig. 10). Folkmängden i ett sådant Västerås-Örebrolän skulle i 1966 års siffror uppgå till drygt en halv miljon.

Mot en sådan lösning talar emellertid åtskilliga skäl. Vid länsbildningen skulle i vissa fall sammanföras områden, där någon samhörighetskänsla knappast kan anses föreligga. Detta gäller exempelvis befolkningen i Västerås-området i relation till Närke och befolkningen i Nyköpingsbygden i relation till Östgötaslätten. Även om kontakterna mellan olika bygder efter hand skulle komma att förbättras torde de ej heller i fortsättningen komma att bli särskilt intensiva. Viktigt att framhålla är också, att en sådan "storläns-

bildning" som visats på kartan fig. 10, inte är erforderlig såvitt gäller Östergötlands län. Även för ett län med Västerås eller Örebro som centrum går det att få tillfredsställande länsenheter medelst mindre radikala lösningar än dem som nu skisserats. Påpekas bör dock att en sådan lösning som framlagts i fig. 10 — med ett Västerås-Örebrolän — skulle kunna få som konsekvens att Värmlands län skulle kunna tillföras de tre västligaste blocken i nuvarande Örebro län med Hällefors, Karlskoga och Degerfors som centralorter och med tillsammans omkring 60 000 invånare, vilket ur näringsgeografiska synpunkter skulle erbjuda vissa fördelar.

En så genomgripande lösning som den på fig. 10 skisserade har vi följaktligen inte ansett erforderlig. I stället vill vi förorda att huvuddelen av nuvarande Södermanlands län skall sammanföras med Västmanlands län till ett Mälardalens län. Detta skulle i nuläget få en folkmängd av ungefär 455 000 invånare och få den omfattning som framgår av kartan fig. 11. Vad beträffar detaljerna i gränsdragningen bör, utöver vad som framgår av det redan sagda, nämnas att en mindre del (Fjärdhundra kommun) av nuvarande Västmanlands län avses följa med Enköpingsblocket till det nya Stockholmslänet och att Arbogablocket, som nu sträcker sig in i Örebro län men vars centralort och befolkningstyngdpunkt ligger i nuvarande Västmanlands län, i sin helhet föreslås skola föras till det nya Mälardalslänet. Beträffande Arbogablocket har till oss framförts den uppfattningen att blocket i dess helhet borde överföras till Örebro län. Med hänsyn till de korta avstånden från Arboga till granntätorterna Köping och Kungsör (18 resp. 15 km) och till behovet av en samordnad planering för i första hand Köpings-, Arboga- och Kungsörsblocken anser vi dock att de tre blocken bör ingå i ett och samma län d.v.s. i detta fall det nya Mälardalslänet.

Vi har vidare diskuterat lämpligheten av att föra Norbergs- och Fagerstablocken till Kopparbergs län men har inte funnit tillräckliga skäl för en sådan överföring. Avgörande för oss har därvid varit vad som framkommit rörande de förhärskande kontaktriktningarna och angelägenheten av att bibehålla ett ändamålsenligt och tillräckligt stort upptagningsområde för lasarettet i Fagersta.

Beträffande valet av residensstad i det nya länet har vi stannat för att föreslå Västerås.

Mälardalslänet skulle, som redan sagts, i 1966 års siffror få en folkmängd av ca 455 000 invånare. 1985 års prognosfolkmängd uppges till drygt 575000. Vid tiden för nästa sekelskifte torde man böra räkna med en folkmängd i avrundade tal av 0,6 à 0,7 milj.

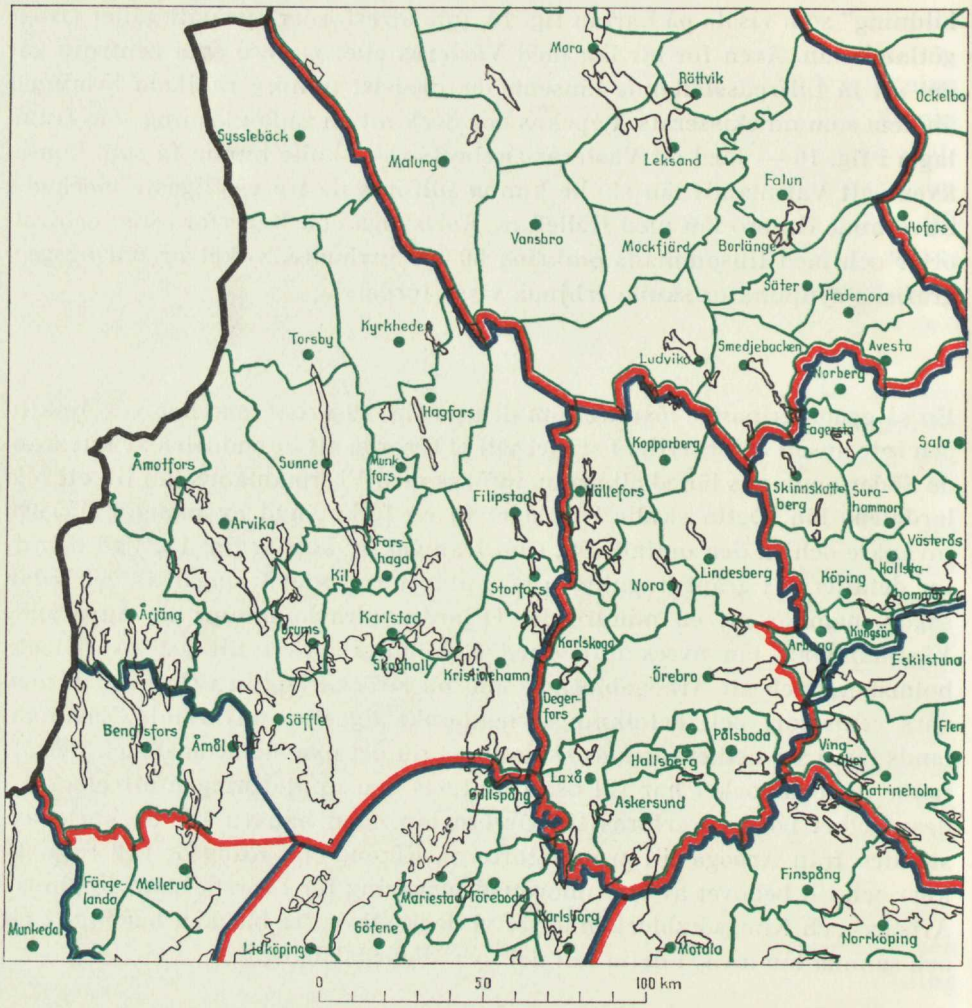
Mora
Rättvik
Ockelbo
Sysslebäck
Malung
Leksand
Falun
Hofors
Vansbro
Mockfjärd
Borlänge
Säter
Hedemora
Torsby
Kyrkheden
Ludvika
Smedjebacken
Avesta
Norberg
Hagfors
Fagersta
Kopparberg
Sala
Åmotfors
Sunne
Munkfors
Filipstad
Hällefors
Skinnskatteberg
Surahammar
Arvika
Forshaga
Kil
Storfors
Nora
Lindesberg
Köping
Hallstahammar
Västerås
Årjäng
Grums
Karlstad
Skoghall
Kristinehamn
Karlskoga
Arboga
Kungsör
Eskilstuna
Örebro
Degerfors
Säffle
Bengtsfors
Åmål
Pålsboda
Hallsberg
Vingåker
Laxå
Katrineholm
Askersund
Finspång
Färgelanda
Mellerud
Mariestad
Töreboda
Karlsborg
Munkedal
Lidköping
Götene
Motala
Norrköping
0
50
100 km

Fig. 12.

Värmlands län

Med hänsyn till bl.a. befolkningsförhållandena samt till behovet av en översiktlig planering och till den allmänna resursanvändningen har vi diskuterat en sammanläggning av i första hand Värmlands län och Örebro län. Fördelarna med en dylik sammanläggning har dock inte synts oss vara så påtagliga att vi velat föreslå en sådan åtgärd.

Av skäl som angivits i samband med redovisningen av förslaget till det nya Göteborgslänet har vi förordat att Bengtsfors- och Åmålsblocken i nuvarande Älvsborgs län skall överföras till Värmlands län. I övrigt anser vi, sedan vi enligt det nyss sagda inte velat föreslå en sammanläggning av Värmlands och Örebro län, inte någon gränsrevidering vara behövlig. Länets tänkta omfattning framgår av kartan *fig. 12*.

Det nya Värmlandslänet får i nuläget en folkmängd av knappt 320 000 invånare. Prognoserna pekar här på en minskning till ca 300 000 invånare år 1985. Förutsättningar torde emellertid finnas för att denna minskning skall kunna hävas och ersättas av en ökning. Det syns därför inte orimligt att vid tiden för nästa sekelskifte räkna med en folkmängd av ungefär 320 000—350 000 invånare.

Örebro län

Det nuvarande Örebro län måste anses vara ett välarronderat förvaltningsområde med en centralt belägen huvudort. Länets fördelaktiga ekonomisk-geografiska läge talar för att en fortsatt folkmängdsökning är att vänta.

Såsom tidigare antytts finns det ett påtagligt näringsgeografiskt samband mellan vissa delar av Örebro län och grannlänet Värmland. Detta gäller Hällefors-, Karlskoga- och Degerforsblocken och särskilt det förstnämnda. Om dessa tre block skulle överföras till Värmlands län skulle emellertid återstoden av Örebro län bli uppenbart för svag för att kunna utgöra ett eget län. Man synes alltså ha att välja mellan att sammanföra de båda länen eller att bibehålla Örebro län ungefär i sin nuvarande omfattning. Vi har redan angett att fördelarna av en sammanläggning av de båda länen inte synts så påtagliga, att vi velat föreslå en sådan åtgärd, och förordar alltså det andra alternativet.

Ett tredje alternativ skulle ha kunnat vara att dela Örebro län på så sätt att de tre nyssnämnda blocken skulle föras till Värmlands län och återstoden sammanföras med grannlänet i öster. Såsom vi redan angivit vid behandlingen av frågan om omfattningen av Mälardalens län har vi emellertid inte funnit detta utgöra någon lämplig lösning.

Vi har dock övervägt att föreslå en ändring av länets gränser, nämligen en överföring av Hälleforsblocket till Värmlands län. Eftersom vi ansett att man vid den nu aktuella reformen om möjligt bör undvika att dela län har

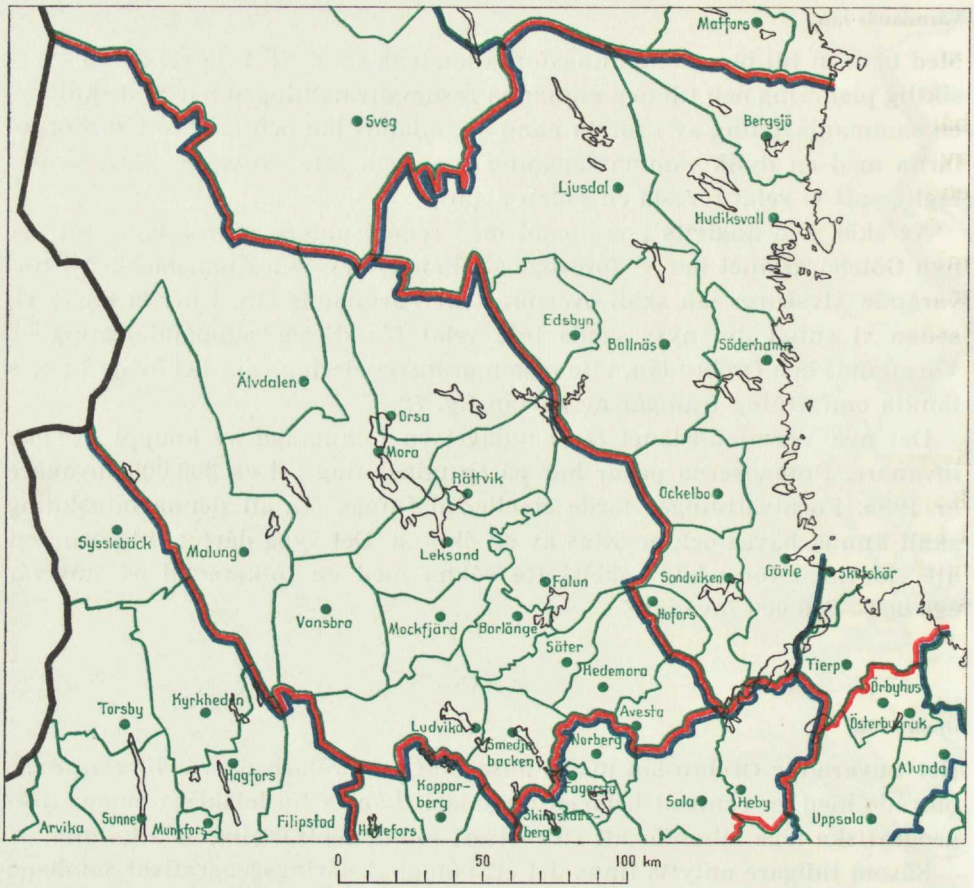
Matfors
Sveg
Bergsjö
Ljusdal
Hudiksvall
Edsbyn
Bollnäs
Söderhamn
Älvdalen
Orsa
Mora
Rättvik
Ockelbo
Sysslebäck
Malung
Leksand
Falun
Sandviken
Gävle
Skutskär
Vansbro
Mockfjärd
Borlänge
Hofors
Säter
Hedemora
Tierp
Kyrkhedan
Torsby
Avesta
Örbyhus
Österbybruk
Ludvika
Smedjebacken
Norberg
Hagfors
Koppar-berg
Fagersta
Sala
Heby
Alunda
Arvika
Sunne
Munkfors
Filipstad
Hällefors
Skinnskatte-berg
Uppsala
0
50
100 km

Fig. 13.

vi emellertid inte nu velat föreslå en sådan åtgärd utan utgår från att den, om så befinns lämpligt, kan vidtas vid en framtida gränsjustering.

Vårt förslag beträffande Örebro län innebär alltså, att länet skall bibehållas oförändrat med den förut nämnda obetydliga justering, som följer av kommunindelningsreformen och som innebär att den i Örebro län ingående delen av Arbogablocket skall föras till det nya Mälardalslänet.

Örebrolänets omfattning framgår av kartorna fig. 11 och 12. Länets folkmängd, som f.n. uppgår till ungefär 269 000 invånare, beräknas öka till närmare 300 000 år 1985. För omkring år 2000 syns man böra räkna med en folkmängd av inemot 350 000 invånare.

Kopparbergs län

Kopparbergs län föreslås ha samma omfattning som f.n. (se kartan *fig. 13*). I 1966 års tal innebär detta en folkmängd av drygt 280 000 invånare. Prognosfolkmängden år 1985 beräknas till omkring 260 000 invånare, vilket skulle innebära en minskning med ca 20 000 invånare gentemot 1966 års siffra. Det förefaller dock inte uteslutet att denna tendens till nedgång efter hand skall kunna bromsas upp. Befolkningsmässigt har länet ett svagt underlag. Det förefaller dock ofrånkomligt att i detta fall acceptera ett sådant underlag med hänsyn till länets stora yta och till de långa avstånden inom detsamma. Beträffande en tänkbar ändring, nämligen en överföring av Härjedalen till Kopparbergs län, hänvisas till vad som anföres härom under rubriken Västernorrlands län.

Gävleborgs län

Som redan angetts vid behandlingen av frågan om Stockholms läns omfattning föreslår vi att Skutskärs och Tierps kommunblock skall överföras till Gävleborgs län. I fråga om gränsen i norr har vi övervägt, huruvida Bergsjö kommunblock, vilket i norr gränsar direkt till Sundsvallsblocket, bör kvarbli i Gävleborgs län eller överföras till Västernorrlands län. Med hänsyn till att befolkningens kontakter huvudsakligen är riktade söderut mot Hudiksvall kan dock en överföring av blocket i dess helhet inte anses motiverad. Vi har därför här räknat med att blocket skall bibehålla sin nuvarande länstillhörighet. Någon förändring av länets omfattning i övrigt har vi inte funnit påkallad (se fig. 13). Beträffande länstillhörigheten för landskapet Härjedalen hänvisas till vad som kommer att anföras längre fram.

Folkmängden, som i nuläget är drygt 320 000, beräknas öka något fram till år 1985. Vid tiden för nästa sekelskifte torde man böra räkna med ca 350 000 invånare.

Västernorrlands län

För Västernorrlands och Jämtlands läns del står valet uppenbarligen mellan att Jämtlands län skall bestå som självständigt län och att länet skall sammanföras med Västernorrlands län. I senare fallet erhålls en länsbildning vilken, liksom fallet redan nu är med Västerbottens och Norrbottens län, sträcker sig från gränsen mot Norge till kusten. Väljer man den senare lösningen, torde det vara anledning att särskilt överväga länstillhörigheten för landskapet Härjedalen.

Beträffande Jämtlands län kan till en början framhållas följande. Folkmängden i länet i dess helhet — i nuläget drygt 130 000 invånare — har under det senaste årtiondet kontinuerligt sjunkit som följd av bl.a. rationaliseringen inom jordbruket och skogsbruket och av att någon mera expansiv verksamhet i övrigt saknats inom länet. En lokalisering till i första hand Östersundsregionen av bl.a. elektroteknisk och liknande industri har dock påbörjats under de senaste åren med statligt stöd. Även om rationaliseringen inom jordbruket och skogsbruket torde komma att fortsätta och leda till ytterligare nedgång av sysselsättningen i dessa näringsgrenar kan man måhända hoppas att strävandena att öka sysselsättningen i den industriella sektorn kan leda till att den nu nedåtgående folkmängdskurvan längre fram får ett mindre negativt förlopp och kanske t.o.m. förbyts i en positiv trend. Att folkmängden ens på längre sikt åter skulle komma upp till nuvarande nivå förefaller dock inte sannolikt. Tvärtom ger de föreliggande prognoserna anledning till en avsevärt mer pessimistisk syn.

För bedömningen av den nu föreliggande frågan torde det för övrigt inte ha någon nämnvärd betydelse, om den verkliga folkmängden skulle komma att med ett eller annat tiotusental över- eller understiga vad som framräknas prognosmässigt.

Det finns utan tvekan åtskilliga faktorer, som starkt talar för en sammanslagning, men även betydelsefulla faktorer, som pekar i motsatt riktning.

Ur planeringssynpunkt skulle ett sammanförande av Jämtlands och Västernorrlands län erbjuda fördelar. Vattensystemet och transportsystemet är delvis gemensamt, skogsindustrin i Västernorrlands län hämtar en betydande del av sitt råvarubehov från Jämtlands län, och mellan de östra delarna av Jämtlands län och särskilt Sundsvallsregionen föreligger överhuvud taget ganska livliga kontakter. Framför allt synes det angeläget att de viktiga problem beträffande resursallokeringen, som kommer att bli aktuella inom ifrågavarande delar av Norrland, skall få en allsidig och gemensam bedömning på regional nivå.

Vad gäller frågan om länets lämplighet ur landstingskommunal synpunkt är det enligt vår uppfattning ofrånkomligt, att det befolkningsmässiga underlaget redan är och än mer kommer att bli otillräckligt för att möjliggöra

en ändamålsenlig uppbyggnad av verksamheten på den nivå, som kommer att krävas i framtiden. Man kommer därför här, om man skall kunna undvika en onödigt dyrbar och orationell organisation av framför allt sjukvården, under alla förhållanden att bli hänvisad till ett omfattande samarbete med andra län och då väl i första hand med nuvarande Västernorrlands län. En sammanslagning av Jämtlands och Västernorrlands läns landstingskommuner synes då erbjuda den bästa garantin för att de gemensamma resurserna blir använda på bästa sätt. Beträffande landstinget förtjänar det också erinras om att det allmännas tillskott av skattekraft relativt är större i Jämtlands län än i något annat län. Enligt 1966 års taxering uppgick det till 44,3 % mot 26,9 % för Västernorrlands län och 12,9 % i genomsnitt för samtliga landstingskommuner.

Det synes oss slutligen likaledes ofrånkomligt, att arbetsuppgifterna för länsstyrelsen och flertalet länsorgan i ett bibehållet Jämtlands län kommer att väsentligt understiga arbetsuppgifterna i ett län av medelstorlek och att ur rationaliserings- och effektivitetssynpunkt starka skäl talar för en sammanslagning. I detta sammanhang må hänvisas till den i bilaga 6 återgivna uppställningen rörande kostnader per capita för verksamheten vid länsorganen i olika län. Som förut påpekats kan man visserligen endast dra begränsade slutsatser av beräkningar av detta slag. I detta fall kan det dock knappast råda något tvivel om att rätt betydande rationaliseringsvinster kan göras genom en sammanslagning. Även om länet skulle bibehållas utgör detta vidare inte någon garanti för att inte vissa av länsorganen av organisatoriska skäl skulle komma att efter hand uppgå i större och mera effektiva enheter.

Samtidigt är det emellertid, som redan nämnts, klart att en sammanslagning av de båda länen även skulle medföra nackdelar på grund av den stora utsträckning det sammanslagna länet skulle få. Den för oss avgörande frågan har varit, om dessa nackdelar behöver befaras bli så stora, att de kommer att överväga fördelarna.

Vid de överläggningar vi haft med representanter för Jämtlands län och i den diskussion som förekommit i frågan har man stundom velat göra gällande, att ett slopande av Jämtland som självständigt län skulle betyda en sådan försämring av samhällsservicen, att det inte skulle bli möjligt att bibehålla och utveckla ett aktivt näringsliv i Jämtland och att överhuvud medborgarnas möjligheter till samhällsservice skulle försämras på ett sätt, som inte kunde anses acceptabelt.

Vi delar den uppfattningen, att en indragning av Jämtlands län inte bör komma i fråga, om den skulle få sådana följder som nu antytts. Såvitt vi kan finna behöver man emellertid inte befara att så skall bli fallet.

Beträffande den inverkan, som en förflyttning av länsorganen skulle få på näringslivet i Jämtland, vill vi till en början framhålla, att det torde vara uppenbart, att man inte kan behålla en onödigt stor förvaltningsapparat i ett område enbart av den anledningen att en förflyttning eller reduktion av förvaltningspersonalen skulle leda till en befolkningsminskning eller minskning av skattekraften och köpkraften i området. Vad sedan gäller länsstyrelsens och övriga länsorgans roll i den samhälleliga lokaliseringsverksamheten har vi redan tidigare i vårt allmänna resonemang vänt oss mot den uppfattningen att ett visst område skulle ha större utsikter att få sina intressen tillgodosedda på ett sakligt riktigt sätt, om området utgjorde en självständig regional enhet. I överensstämmelse härmed kan vi inte heller finna någon grund för att man skulle behöva befara, att ett sammanförande av Jämtlands och Västernorrlands län skulle medföra risk för en sakligt oriktig allokering av de resurser, som samhället kan ställa till förfogande inom regionen, eller i och för sig medföra någon risk för fellokalisering. Tvärtom anser vi, som förut nämnts, att en sammanslagning av de båda länen till en regional enhet bör ge ökade möjligheter till en riktig bedömning i frågor av detta slag.

Vad som däremot enligt vår uppfattning måste allvarligt övervägas är huruvida en sammanslagning och därav följande förflyttning av länsorganen till annan ort skulle så allvarligt försämra allmänhetens möjligheter till samhällsservice, att man på den grund bör avstå från en dylik åtgärd. Vad som här faller i ögonen är ju de stora resavstånden till den nya residensstaden. Särskilt om denna blir Härnösand skulle man få räkna med ressträckor, som överstiger vad vi i andra sammanhang ansett godtagbart. Från Östersundsblocket, där cirka 1/3 av länets invånare är bosatta, har man att räkna med avstånd på ca 250 km. Blir Sundsvall residensstad minskas visserligen detta avstånd med cirka 50 km, men blir det oaktat alltjämt stort.

För den allmänhet, som av en eller annan anledning behöver uppsöka något av länsorganen, skulle resor av denna längd uppenbarligen innebära en avsevärd belastning. Likaså skulle det för den fältverksamhet som nu bedrivs av olika länsorgan i Jämtland bli både betungande och kostsamt, om verksamheten i fortsättningen skulle bedrivas från en stationeringsort vid kusten.

Dessa förhållanden gör att man enligt vår mening inte bör överväga att sammanföra verksamheten på länsplanet i Jämtlands och Västernorrlands län på det sättet, att länsorganen i deras helhet blir placerade i en vid kusten belägen residensstad. En sådan åtgärd skulle otvivelaktigt både för befolkningen i Jämtland och för länsorganen medföra sådana olägenheter i form av ökade kostnader och ökad tidsutdräkt, att den fördenskull inte bör komma ifråga.

Det synes emellertid möjligt att vinna de fördelar som en sammanslagning av länen erbjuder bland annat ur samhällsplaneringssynpunkt, och ändå i

stort sett undvika de nyss berörda olägenheterna. Vad det gäller är ju framför allt att få till stånd en enhetlig planering och ledning av den statliga och landstingskommunala verksamheten och det behöver inte uppstå någon egentlig konflikt mellan detta önskemål och önskemålet att även i fortsättningen tillgodose den jämtländska befolkningens berättigade krav på samhällsservice.

När det gäller att bedöma möjligheterna för de regionala organens ledning att i det löpande arbetet uppehålla den erforderliga kontakten med denna del av ett utvidgat län kan det vara anledning att beakta, att en tilltagande del av landskapet Jämtlands invånare i en framtid måste beräknas komma att bli bosatt i Östersundsregionen och att flyglinjen mellan Östersund och Härnösand—Sundsvall kommer att erbjuda en snabb förbindelse mellan de båda regionerna. Det kan också i detta sammanhang vara anledning att beakta den väntade utvecklingen på telekommunikationsområdet.

Med det nu anförda har vi närmast velat framhålla att det bör vara möjligt för ledningen av den statliga och landstingskommunala verksamheten i ett utvidgat Västernorrlands län att uppehålla erforderliga kontakter på ett ur den jämtländska befolkningens synpunkt godtagbart sätt även med den västra delen av länet. För de uppgifter, som åvilar andra länsorgan, kan de nu anförda kommunikationsmöjligheterna emellertid inte alltid beräknas vara tillfyllest. Så torde exempelvis bli fallet beträffande åtminstone en del av de uppgifter som åvilar sådana organ som lantbruksnämnder, länsarbetsnämnder, länsbostadsnämnder, länslantmäterikontor och länsskolnämnder. Detta behöver emellertid inte hindra, att behovet av samhällsservice i dylika fall bör kunna tillgodoses även om de båda länen sammanslås. Vi vill erinra om att det redan nu förekommer att man inom ett och samma län för vissa slags uppgifter har två länsorgan med skilda geografiska arbetsområden. Detta är ju fallet i Älvsborgs län och har tidigare varit fallet i Kalmar län. Även om en dylik organisation i och för sig inte kan betecknas som eftersträvansvärd bör detta enligt vår mening inte hindra att man i ett fall som det nu ifrågavarande använder densamma i den mån så kan anses behövligt. Där en fullständig dubblering av länsorganen inte kan anses sakligt motiverad, kan vidare en lösning vara att bibehålla delar av länsorganen i Östersund med befogenhet att inom vissa gränser självständigt avgöra vissa grupper av ärenden. När man bör välja den ena eller den andra vägen torde vara en fråga, som bör prövas inom varje område för sig med hänsyn till arbetsuppgifternas omfattning och beskaffenhet.

Länsförvaltningsutredningen har i sitt betänkande anfört vissa synpunkter på frågan om lämpligheten av ett system med filialer till länsstyrelserna. Utredningen har emellertid funnit ett sådant system förknippat med vissa administrativa olägenheter. I och för sig delar vi länsförvaltningsutredningens uppfattning i denna fråga. Detta bör dock enligt vår mening ej hindra att man i ett undantagsfall, där speciella omständigheter föreligger, bör

kunna acceptera dylika olägenheter, om man därigenom kan undvika eller begränsa en försämring av samhällsservicen, som eljest skulle inträda.

Vi har ingående övervägt de skäl, som sålunda kan anföras för och emot en sammanslagning av de båda länen. Därvid har vi också beaktat, att frågan om länstillhörigheten för Jämtlands län kan ses helt fristående från de ändringar i länsindelningen, som vi i övrigt föreslår, eftersom den inte påverkar någon av dessa. Vi har dock stannat för att förorda, att Jämtlands län och Västernorrlands län nu skall sammanföras till en enhet (se *fig. 14*). Därvid har vi då förutsatt att åtgärder av det slag som nyss angetts skall vidtas för att även i fortsättningen bereda invånarna i Jämtland en tillfredsställande samhällsservice.

Som förut nämnts torde det, även om man i princip stannar för att Jämtlands län och Västernorrlands län bör sammanslås, vara anledning att särskilt överväga vilket län landskapet Härjedalen, d.v.s. Svegs kommunblock med ca 14 000 invånare, bör tillhöra i fortsättningen. Tre län syns härvid kunna komma ifråga, nämligen Kopparbergs län, Gävleborgs län och det genom sammanslagning med Jämtland utvidgade Västernorrlands län.

Önskvärdheten av en så långt möjligt sammanhållen och enhetlig planering och tillsyn av fjällområdet i fråga om framför allt fritidsbebyggelse och ytor för rörligt friluftsliv talar för att Svegblocket bör föras antingen till Kopparbergs län eller till Västernorrlands län. I dessa två län torde det nämligen, i motsats till vad fallet är i Gävleborgs län, under alla förhållanden komma att behövas speciella resurser för områdesplanläggning av ovan nämnt slag m.m. Å andra sidan talar historiska skäl närmast för att blocket borde föras till Gävleborgs län och näringsgeografiskt har det tidigare funnits ett ganska påtagligt samband med sistnämnda län. Detta samband torde emellertid ha försvagats under senare tid.

Svegblockets förbindelser med omvärlden sker väsentligen i tre riktningar, norrut mot Östersund, österut mot Ljusdal—Hudiksvall samt söderut mot Orsa—Falun. Kvantitativt torde trafiken i den förstnämnda riktningen väga tyngst men det vill synas som om trafiken på de mot söder ledande vägarna växer kraftigast. Vägavståndet Sveg—Östersund är 185 km, Sveg—Härnösand 280 km, Sveg—Gävle 275 km och Sveg—Falun 215 km.

Uppgifterna om avstånden till de olika tilltänkta residensstäderna talar sålunda för en överföring till i första hand Kopparbergs län. De direkta kontakterna mellan befolkningen i Svegblocket och befolkningen i Kopparbergs län har emellertid varit svaga. Vid de överläggningar, som vi haft med representanter för de olika kommunerna i Svegblocket har det övervägande antalet representanter uttalat att man önskar bevara sin nu mer än 100-åriga förbindelse med Jämtland. Om särskilda organ för samhällsservice bibehålles i Östersund i enlighet med vad vi nyss föreslagit bör detta även

vara den för blockets invånare lämpligaste lösningen. Vi föreslår således, att även Svegblocket skall ingå i det nya Västernorrlands län.

Vad angår länets avgränsning norrut har vi diskuterat huruvida Örnsköldsviksblocket bör kvarbli i länet eller överflyttas till Västerbottens län. I och för sig går en ganska klart markerad kulturell och kommersiellt betingad gräns i skogsområdena mellan Örnsköldsviksblockets tätbebyggda kärnområde och motsvarande tätbygder i Ådalen och dess fortsättning nordvästut. En länsgräns, som sammanfaller med gränsen mellan Örnsköldsviksblocket och Sollefteå-Kramforsblocken, skulle därför i och för sig få en ganska funktionell förankring. Kontakterna norrut har också förstärkts under de senaste åren — framför allt i samband med tillkomsten och utbyggnaden av Umeå universitet och till följd av den direkta och indirekta stimulans som detta universitet utövar i området. Denna utveckling torde komma att fortsätta. Å andra sidan är Örnsköldsviksblockets allmänna orientering dock alltjämt ganska klart riktad söderut. Avståndsmässigt föreligger inga större skillnader mellan de båda alternativen. Avståndet Örnsköldsvik —Umeå är 116 km att jämföra med 117 km mellan Örnsköldvik och Härnösand. För vår del anser vi övervägande skäl tala för att Örnsköldsviksblocket även i fortsättningen skall tillhöra Västernorrlands län. Detta bör gälla även om Sundsvall längre fram skulle bli residensstad.

Ett län omfattande såväl Jämtlands som nuvarande Västernorrlands län får i nuläget en folkmängd av drygt 400 000 invånare. Prognoserna anger en minskning till ca 350 000 år 1985. Stimulerande åtgärder — bl.a. genom en målmedveten satsning på Sundsvalls-Härnösandsregionen, Kramfors-Sollefteåområdet, Örnsköldsviksområdet och Östersundsområdet — torde dock efter hand kunna få den effekten att folkmängdsminskningen dämpas eller upphör. En folkmängd av bortåt 400 000 vid tiden för nästa sekelskifte förefaller därför inte osannolik.

Vad gäller valet av residensstad talar ett flertal omständigheter för Sundsvall. Denna stad är ju utan jämförelse den största och mest expansiva inom länet och är även bäst belägen med hänsyn till folkmängdsfördelningen i länet. I Härnösand finns emellertid fullt moderna lokaler för länsstyrelsen och flertalet länsorgan, och en förvaltningsbyggnad för landstinget är under uppförande. Med hänsyn härtill och till det relativt korta avståndet mellan Härnösand och Sundsvall (60 km) har vi stannat för att föreslå att Härnösand åtminstone tills vidare skall bibehållas som residensstad.

Vi vill emellertid ifrågasätta om ej en successiv överflyttning till Sundsvall bör övervägas vid en senare tidpunkt.

Länet bör kallas Västernorrlands län.

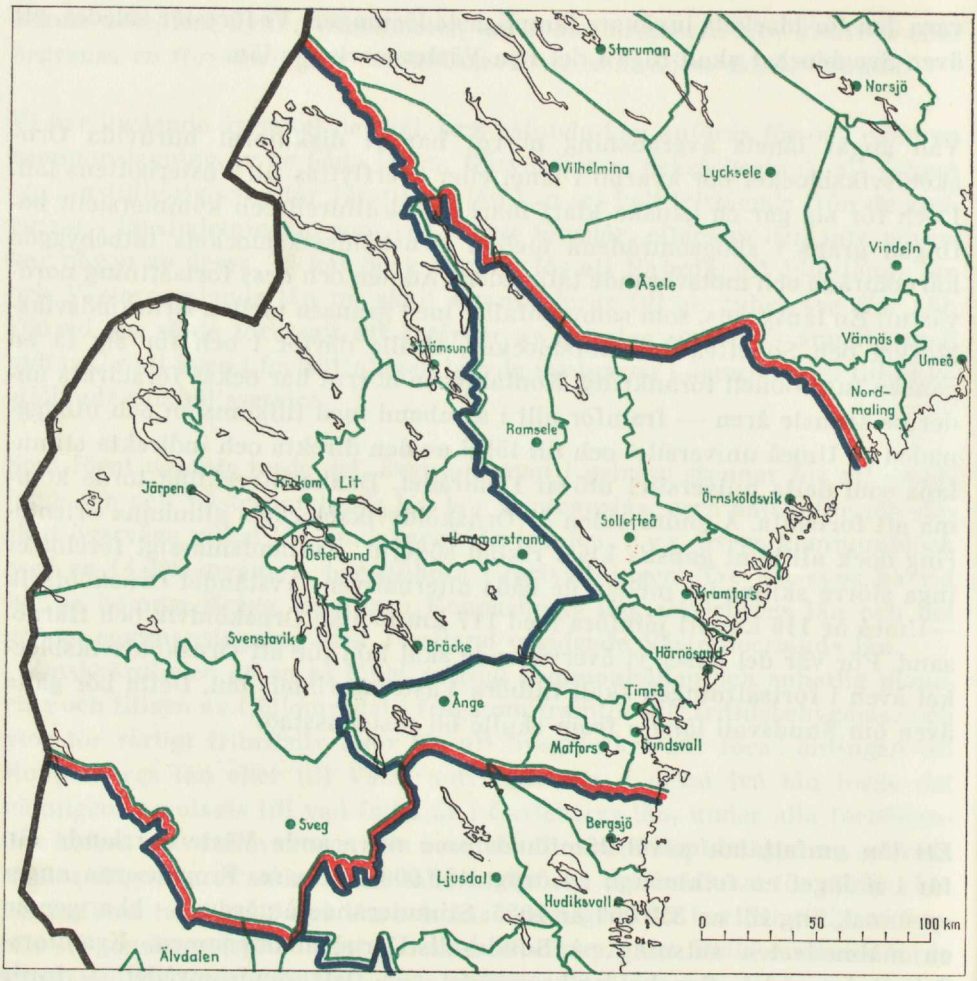
Storuman
Norsjö
Vilhelmina
Lycksele
Vindeln
Åsele
Vännäs
Umeå
Nord-
maling
Ramsele
Örnsköldsvik
Sollefteå
Järpen
Lit
Östersund
Svenstavik
Bräcke
Härnösand
Ånge
Timrå
Matfors
Sundsvall
Sveg
Bergsjö
Ljusdal
Hudiksvall
Älvdalen
0
50
100 km

Fig. 14.

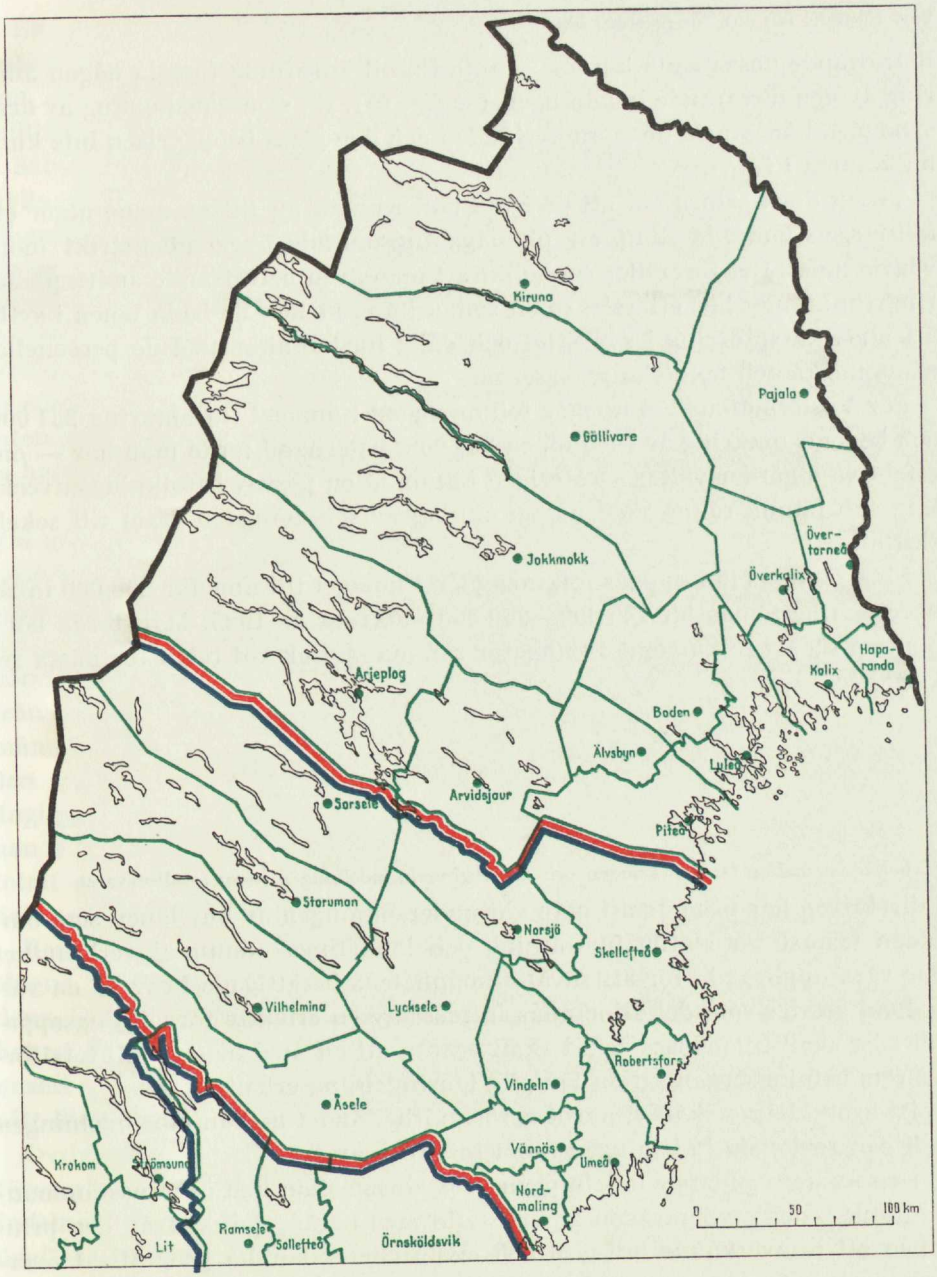
Kiruna
Pajala
Gällivare
Jokkmokk
Övertorneå
Överkalix
Haparanda
Kalix
Arjeplog
Boden
Älvsbyn
Luleå
Arvidsjaur
Sorsele
Piteå
Storuman
Norsjö
Skellefteå
Vilhelmina
Lycksele
Robertsfors
Vindeln
Åsele
Vännäs
Umeå
Krokom
Strömsund
Nordmaling
Ramsele
Sollefteå
Örnsköldsvik
Lit
0
50
100 km

Fig. 15.

Västerbottens län och Norrbottens län

Beträffande dessa båda län har vi inte funnit anledning föreslå någon ändring av den nuvarande indelningen (se *fig. 15*). En sammanslagning av dem syns med hänsyn till de stora avstånden och den glesa bebyggelsen inte kunna komma i fråga.

Vi vill dock erinra om att de båda länen redan nu tillsammans utgör ett militär/civilområde samt ett planläggningsområde/byggnadsdistrikt inom vägväsendet. Det förefaller sannolikt att man även beträffande andra planeringsfunktioner bör eftersträva en samordning mellan de båda länen i syfte att undvika splittring i synsättet och dålig hushållning med de personella, ekonomiska och tekniska resurserna.

För Västerbottens län uppgår folkmängden i nuläget till omkring 234 000 och bedöms omkring år 1985 bli ca 220 000. Efterhand torde man här — om effektiva åtgärder vidtas — återigen kunna få en positiv befolkningsutveckling och kunna räkna med någon ökning av folkmängden fram till sekelskiftet.

I Norrbottens län uppgår folkmängden i nuläget till ungefär 260 000 invånare och beräknas bli 250 000—260 000 omkring år 1985. Man torde böra planera för en folkmängd av ungefär samma storlek vid tiden för nästa sekelskifte.

Förhållandet mellan länsindelningen och den regionala indelningen inom totalförsvaret

I direktiven har uttalats att man vid undersökningen av hur länen som områden främst för statlig förvaltning och landstingskommunal verksamhet bör vara uppbyggda för att såväl allmänhetens berättigade krav på en välordnad service som det allmännas intresse av en effektiv förvaltningsapparat bäst skall tillgodoses också skall beakta att en med hänsyn till totalförsvarets ledningsorganisation lämplig länsindelning erhålles.

På grund härav skall vi något beröra förhållandet mellan länsindelningen och den regionala indelningen inom totalförsvaret.

Den numera gällande indelningen i sex sinsemellan helt överensstämmande militär- och civilområden är fastställd med utgångspunkt från den principen att samverkande militära och civila chefer bör ha geografiskt överensstämmande ansvarsområden och att dessa områden så långt möjligt bör bygga på den civiladministrativa indelningen. Försvarsledningsutredningen, vars förslag låg till grund för beslutet om totalförsvarets regionala indelning, framhöll att avkall på denna princip inte borde göras annat än i undantagsfall och då endast om övertygande operativa skäl kunde åberopas för åtgärden.

En jämförelse mellan den nuvarande länsindelningen och indelningen i militär- och civilområden ger, såsom framgår av kartan, bilaga 21, vid handen, att det inte gått att överallt upprätthålla överensstämmelse mellan den militärterritoriella och den civiladministrativa indelningen.

Sålunda ingår delar av Kalmar och Gävleborgs län i Östra militär- och civilområdet, medan övriga delar av dessa län tillhör Södra militär- och civilområdet respektive Nedre Norrlands militär- och civilområde. Hallands län ingår i sin helhet i Västra militär- och civilområdet. Enligt försvarsledningsutredningens mening borde emellertid södra delen av detta län hänföras till Södra militär- och civilområdet. Avgörandet av frågan, var gränsen mellan sistnämnda båda militär- och civilområden slutligen skall dras, borde emellertid enligt vederbörande departementschef anstå i avbidan på resultaten av länsindelningsutredningens överväganden (se prop. 1964: 109). Detta hade också förutsatts av försvarsledningsutredningen.

Vid utformandet av det här framlagda förslaget till ny länsindelning har vi med beaktande av ovannämnda uttalande i direktiven noga övervägt de önskemål om ändring av den nuvarande länsindelningen, som under utredningsarbetets gång framförts till oss av försvarsledningsutredningen. Vi har därvid kommit till den slutsatsen, att gränserna för länen måste dras upp från delvis andra utgångspunkter än dem som gäller för totalförsvaret. I den mån de synpunkter, som vi tidigare anlagt och som ju bland annat gäller den statliga och landstingskommunala förvaltningsapparatens funktionsduglighet under normala förhållanden, därvid skulle starkt tala för en annan utformning av länen än den, som skulle vara mest lämplig med tanke på totalförsvarets önskemål, är det enligt vår uppfattning ofrånkomligt, att dessa synpunkter måste ges företräde vid bestämmandet av länsindelningen.

Resultatet av dessa överväganden har blivit, att inte heller den nu föreslagna länsindelningen överallt följer gränserna för militär- och civilområdena. Sålunda har vi inte kunnat förorda en delning av Gävleborgs län vilket ur militärterritoriell synpunkt angetts som lämpligt. Inte heller har vi ansett oss kunna föreslå, att en länsgräns skall dras genom Hallands län på sätt försvarsledningsutredningen framfört önskemål om.

Övriga avvikelser mellan den av oss föreslagna länsindelningen och totalförsvarets regionala indelning torde — liksom avvikelserna mellan länsindelningen och indelningen i försvarsområden — utgöra sådana fall som åsyftas i departementschefens uttalande i förutnämnda proposition att indelningen i militär- och civilområden samt i försvarsområden kan komma att omprövas, då länsindelningsutredningens förslag föreligger.

KAPITEL 8

Ekonomiska uppgörelser vid ändring i den landstingskommunala indelningen m.m.

En ändring av den landstingskommunala indelningen medför, att ett stort antal frågor av ekonomisk natur uppkommer för de landstingskommuner, som berörs av ändringen.

I förarbetena till landstingslagen har uttalats att bestämmelserna i lagen den 13 juni 1919 om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning (KIL) beträffande reglering av de ekonomiska mellanhavandena vid ändring av den primärkommunala indelningen bör tillämpas analogivis vid ändring i landstingsindelningen enligt landstingslagen.

Detta uttalande gäller väl i och för sig endast sådana ändringar som är reglerade i den nuvarande landstingslagen, d.v.s. vissa landstingsfria städers inträde i landstingskommun och förening av de båda landstingskommunerna i Kalmar län. Bestämmelserna i indelningslagen förefaller emellertid väl lämpade att — med vissa modifikationer — läggas till grund för reglering av landstingens ekonomiska mellanhavanden även vid den mera långtgående indelningsändring som nu är aktuell. Här skall därför först i korthet redogöras för indelningslagens bestämmelser om reglering av ekonomiska mellanhavanden vid primärkommunala indelningsändringar. Vi skall därefter ange hur regleringen enligt vår mening bör ske vid ändring av den landstingskommunala indelningen.

A. Fördelning av tillgångar och skulder

Gällande bestämmelser

Det enklaste fallet är naturligtvis det då en hel kommun sammanläggs med annan kommun. Enligt indelningslagen skall i detta fall kommunens tillgångar och ansvarigheten för dess förbindelser tilkomma den ökade eller nybildade kommunen (4 §).

Då en kommun delas skall — där så finns nödigt — de av indelningsändringen berörda kommunernas inbördes ekonomiska förhållanden regleras enligt vissa i lagen angivna grunder. Regleringen förutsätts normalt ske på så sätt, att en överenskommelse i saken träffas mellan kommunerna och att denna överenskommelse sedan fastställs av Kungl. Maj:t i samband med förordnande om indelningsändringen. Dock kan reglering i något bestämt avseende verkställas senare. Ett villkor härför är emellertid, att det i förordnandet om indelningsändringen klart angivits, i vilken ordning och

enligt vilka grunder denna del av regleringen skall göras (6 § första stycket).

Vid smärre indelningsändringar, som inte inbegriper överflyttande av kommunal egendom behövs dock inte någon särskild reglering av de ekonomiska förhållandena. Exkorporeringskommunen slipper då avstå den på överflyttningsområdet belöpande andelen av sina tillgångar.

De allmänna reglerna i indelningslagen om hur kommunala tillgångar och förbindelser skall fördelas utgår från en uppdelning av kommunens tillgångar i finansförmögenhet och förvaltningsförmögenhet. Enligt förarbetena räknas till den förra gruppen — finansförmögenhet—objekt som, ehuru de är i kommunal ägo, likväl är av privatekonomisk natur, såsom kontanta tillgångar, värdepapper och fast egendom, för vilkas disponerande ej gäller särskilda bestämmelser. Till den senare gruppen — förvaltningsförmögenhet — hör sådana objekt, som kommun enligt lag eller författning är skyldig att anskaffa ävensom annan inte inkomstbringande egendom, såsom skolor, ålderdomshem, kommunalhus m.m.

Till grund för fördelningen brukar läggas förhållandet mellan skatteunderlaget för överflyttningsområdet och skatteunderlaget för hela exkorporeringskommunen. Som regel utgår man därvid från medeltalet av skatteunderlaget för de tre sistförflutna åren. För vissa slag av tillgångar, främst förvaltningsförmögenhet, där behovssynpunkten är dominerande, brukar användas en annan fördelningsgrund, nämligen förhållandet mellan antalet invånare i överflyttningsområdet och antalet invånare i hela exkorporeringskommunen. Även andra förhållanden än skatteunderlag och invånarantal kan påverka fördelningsgrunderna. Exempel härpå är att ett överflyttningsområde kan ha anspråk på särskild fördel av kommunal donation och dylikt.

Överflyttning eller uppdelning av kommunal förbindelse får ej ske med mindre vederbörande fordringsägare därtill lämnat samtycke (6 § tredje stycket).

Vid fördelning av tillgångar och förbindelser bör såvitt möjligt iakttas, att fast egendom, som uteslutande eller huvudsakligen är avsedd till gagn för visst område, jämte till egendomen hörande inventarier tilläggs den kommun, som området kommer att tillhöra, samt att skuld, som vilar på egendom som tilldelas viss kommun, övertas av samma kommun (7 §). Här avsedd fast egendom är i regel av förvaltningsförmögenhets natur. Med sådan fast egendom följer till egendomen hörande inventarier. Med skuld, som vilar på egendom, avses intecknad gäld. För fördelning av ointecknad skuld gäller de allmänna fördelningsgrunder, som fastställts i samband med förordnandet om indelningsändringen.

Med uttrycket "tillgångar och förbindelser" förstås inte blott fast och lös egendom, reda penningar och fordringar respektive skulder och borgensförbindelser. Hit räknas även en kommuns rättigheter och skyldigheter av and-

ra slag, t.ex. på grund av ingångna avtal eller medlemskap i kommunalförbund eller beträffande statsunderstödd bostadsförsörjning. Till förbindelser är likaså att hänföra exempelvis en kommuns skyldighet att besörja socialhjälp för eller bidra till kostnaderna för folkpension åt vissa personer samt dess förpliktelser mot personer som är eller varit anställda i dess tjänst.

I fråga om vissa slag av tillgångar och förbindelser är det i särskilda författningar reglerat, hur med dessa skall förfaras vid indelningsändring. Sådana tillgångar och förbindelser blir givetvis inte föremål för reglering i indelningsbeslutet. Som exempel härpå kan nämnas frågor om taxering, debitering av skatt samt beräkning av kommuns fordran å skatt hos statsverket (Kungl. Maj:ts förordning den 17 december 1948 och Kungl. Maj:ts kungörelse den 29 juni 1950).

Om vid fördelning av tillgångar eller förbindelser endera av de ändrade eller nybildade kommunerna övertagit större andel av tillgångarna eller förbindelserna än som med hänsyn till fördelningen i övrigt skäligen kan anses belöpa på densamma, bör utjämning ske i penningar (8 §).

I sådana fall, då ekonomisk reglering ej sker, skall enligt 9 § indelningslagen de kommunala tillgångarna och förbindelserna tillkomma, om kommuns område ökas, den ökade kommunen och, om kommuns område minskas, den minskade kommunen.

Överenskommelse mellan kommunerna om ekonomisk uppgörelse brukar innehålla en skiljemannaklausul att användas vid tvist om uppgörelsens innehåll. Saknas sådan klausul kan tvist om tolkning av uppgörelsen dras inför allmän domstol.

Vid primärkommunala indelningsändringar regleras även äganderätten till och förvaltningen av samt användningsområdena för kommunala donationer.

Vid sammanläggning av hela primärkommuner behövs inga särskilda föreskrifter om äganderätten till eller förvaltningen av donationer. Donationerna ingår nämligen i vederbörande kommuns tillgångar och skall därför enligt 4 § indelningslagen tillkomma den nya kommunen. Härav följer också att förvaltningen av donationerna övergår från vederbörande organ i den kommun som upphör till motsvarande organ i den nya kommunen.

Däremot meddelas alltid en bestämmelse om donationernas användningsområden.

Vid 1952 års allmänna kommunindelning föreskrevs i ett den 4 april 1952 utfärdat Kungl. brev (SFS 1952:183), att vid sammanläggning av landskommuner med varandra skulle användningsområdet för donationerna vara oförändrat, medan vid sammanläggning av landskommun med stad eller köping donationerna skulle få användningsområdet vidgat till hela den vidgade staden eller köpingen.

Då donation enligt tidigare tillämpade regler skulle användas till gagn för elever i viss skola eller för dem som var intagna på viss anstalt utan att förmånen begränsats till vissa elever eller intagna gjordes dock undantag från föreskriften om oförändrat användningsområde vid sammanläggning av landskommuner. Den omständigheten att donationen tillkommit med hänsyn till invånarna i en förutvarande kommun fick nämligen ej utgöra hinder för att donationen skulle komma elever eller intagna till godo, oavsett om de var bosatta inom den förutvarande kommunens område eller inte.

Vid de nu pågående kommunsammanläggningarna uppehålls ej längre skillnaden i reglerna vid olika typer av sammanläggningar. Även vid sammanläggning av landskommun med stad eller köping är numera huvudregeln, att användningsområdet för kommunernas donationer skall vara oförändrat. Den motsatta regeln med vidgat användningsområde för donationerna kan tänkas bli tillämpad endast i vissa enstaka fall. Däremot tillämpas fortfarande den ovan beskrivna undantagsregeln för donationer som är knutna till viss skola eller anstalt.

Om däremot en indelningsändring innebär att en kommuns område delas mellan två kommuner måste man göra en fördelning av den gamla kommunens donationer. I sådana fall brukar i princip donationerna delas mellan de nya kommunerna i proportion till folkmängden i kommundelarna. En liten donation brukar dock inte delas utan läggas till den kommun, vartill huvuddelen av den gamla kommunen förs.

Vad ovan sagts om äganderätt, förvaltning och användningsområde för donationer gäller självfallet endast såvitt inte annat föreskrives i donationsbestämmelserna eller av donator.

Våra synpunkter

För landstingskommunernas del bör — med tillämpning av ovan angivna principer — till en början gälla att i sådana fall då två eller flera hela landstingskommuner uppgår i en större enhet skall den nybildade landstingskommunen med äganderätt överta de gamla landstingskommunernas samtliga tillgångar och förpliktelser.

I övriga fall bör, på samma sätt som anges i 6 § första stycket indelningslagen, förhållandet mellan de av länsindelningsreformen berörda landstingskommunerna regleras genom överenskommelse mellan parterna vilken sedan fastställs av Kungl. Maj:t. Därvid bör en huvudregel vara, att anläggning eller annan fast tillgång i område, vilket skall överföras till annan landstingskommun, skall övergå till den sålunda utökade eller nybildade landstingskommunen. Detsamma bör givetvis gälla förpliktelse, som är

knuten till sådan tillgång eller som eljest är lokalt bunden till området.

Till grund för fördelning av övriga tillgångar och förpliktelser synes böra läggas förhållandet mellan skatteunderlaget för överflyttningsområdet, å ena, och skatteunderlaget för hela den landstingskommun, som skall delas eller minskas, å andra sidan. Det syns lämpligt att därvid utgå från medeltalet av skatteunderlaget för de tre år, som närmast föregår indelningsändringen. Det torde dock inte böra uteslutas att det i något fall kan vara lämpligt att använda annan grund än skatteunderlaget, exempelvis förhållandet mellan invånarantalet i överflyttningsområdet och invånarantalet i den landstingskommun, som skall delas eller minskas.

Vad nu sagts kan innebära en viss avvikelse från de principer som angivits i kommunala indelningslagen. Såsom tidigare nämnts, stadgas där bl.a. (se 7 §) att fast egendom, som uteslutande eller huvudsakligen är avsedd till gagn för visst område, skall tilläggas den kommun som området kommer att tillhöra. Vad här ovan föreslagits innebär däremot att fasta anläggningar såsom sjukhus, skolor m.m. alltid bör tillhöra det landsting inom vars område de kommer att ligga, oberoende av om detta sammanfaller med anläggningens upptagningsområde eller ej. Detta synes vara att föredraga framför en regel, som skulle kunna leda till att ett landsting skulle komma att bibehålla äganderätten till och driva anläggningar inom ett annat landstings område.

Särskilt om man utgår från att äganderätten till fasta anläggningar regleras på sätt nu föreslagits kan det emellertid i en del fall bli nödvändigt med speciella överenskommelser i fråga om rätten att utnyttja anläggningarna. Sådana frågor torde i första hand uppkomma beträffande lasarett, sjukhem, vårdhem och liknande anläggningar, som för sin verksamhet är beroende av ett visst befolkningsunderlag eller som byggts för att tillgodose behovet inom en viss region. Dylika problem torde emellertid i mån av behov kunna lösas genom överenskommelse om att den övertagna anläggningen mot ersättning enligt självkostnadsprincipen skall stå till förfogande i oförändrad omfattning för det område som det före indelningsändringen normalt betjänat.

Då fråga är om specialiteter inom hälso- och sjukvården bör fördelningsgrunden i fråga om utnyttjandet av vårdplatser i princip kunna vara antalet vårdplatser inom specialiteten per 1 000 invånare i den gamla landstingskommunen i relation till antalet invånare i den del av densamma som skall överföras till annan landstingskommun.

Som exempel kan anföras följande. Ett område med 40 000 invånare och inrymmande ett sjukhus med bl.a. 100 platser inom viss specialitet skall överföras till annan landstingskommun. Den landstingskommun, som skall delas eller minskas, har ett platsantal inom specialiteten motsvarande 2 promille. Den landstingskommun, som skall överta sjukhuset, "får" $\frac{2 \times 40\,000}{1\,000}$

=80 platser. Den delade eller minskade landstingskommunen skulle således få förfoga över återstående 20 platser, för vilka ersättning bör förutsättas utgå enligt självkostnadsprincipen.

Erforderlig nyttjanderätt bör fastställas till tiden. Rimligen bör detta ske inom ramen för den avskrivningstid som gäller för anläggningen. För sjukhus är denna tid vanligen 30 år.

Det sagda bör i princip kunna tillämpas för alla specialiteter (vårdplatser) inom hälso- och sjukvården, sålunda även i de fall då vårdplatser disponeras inom regionsjukvården, mentalsjukvården eller eljest. För den öppna hälso- och sjukvården kan däremot vissa problem uppstå i den mån någon av dess verksamhetsgrenar är organiserad i distrikt, som inte ryms inom kommunblocken och som skulle skäras sönder genom en delning. Dessa problem torde emellertid inte vara större än att de kan lösas genom en bedömning av vad som i det enskilda fallet kan anses skäligt.

Vad här anförts beträffande hälso- och sjukvårdens anläggningar och övriga tillgångar bör i princip också kunna gälla inom verksamheterna undervisning och vård av psykiskt efterblivna samt barnhemsvården.

Något annorlunda torde saken ställa sig beträffande folkhögskolor, lantbruksundervisningsanstalter och yrkesskolor samt andra skolor i landstingsregi. Dessa verksamheter är inte obligatoriska och elevplatserna står i regel öppna för elever oavsett hemvist. I dessa fall torde det därför normalt inte finnas anledning att medge någon dispositionsrätt efter ett övertagande. Skulle så visa sig befogat i något speciellt fall torde emellertid en fördelningsprincip liknande den som ovan skisserats för sjukhus kunna tillämpas. Vad nu sagts torde även gälla andra verksamheter såsom rättshjälpsanstalter, familjerådgivningsbyråer och andra anordningar inom det sociala verksamhetsområdet.

Annan tillgång eller verksamhet såsom allmänning, markreservat etc. bör även förutsättas medfölja det område, som övertas av annan landstingskommun. Det må här anföras att den nya huvudmannen, om annat ej särskilt föreskrives, kommer att självständigt förfoga över övertagna tillgångar. Han kommer sålunda ej att behöva uppehålla en övertagen verksamhet, som ej är obligatorisk såvida inte överenskommelse härom träffats eller Kungl. Maj:t så beslutat vid fastställandet av regleringen.

Förpliktelser (t.ex. lån), som inte är knutna till viss anläggning eller tillgång och följaktligen inte vilar på viss egendom, bör liksom vid primärkommunala indelningsändringar behandlas som en massa. I princip bör dessa sålunda fördelas efter skatteunderlaget.

Med förpliktelser avses inte bara skulder och borgensförbindelser utan även skyldigheter av skilda slag på grund av ingångna avtal eller medlemskap, t.ex. medlemsavgift till Svenska landstingsförbundet. Med tillgångar förstås inte endast — som ovan anförts — fast och lös egendom utan även reda penningar och fordringar samt rättigheter av olika slag.

Även när det gäller donationer synes den praxis som numera tillämpas vid primärkommunala indelningsändringar böra vara vägledande vid ändring i den landstingskommunala indelningen. När en hel landstingskommun uppgår i en större enhet bör således donationerna tillkomma den nybildade landstingskommunen men användningsområdet för donationerna vara oförändrat. Delas en landstingskommun torde sådana donationer, som ej kan anses knutna till en viss anläggning böra delas enligt samma regler som tidigare föreslagits ifråga om delning av landstingskommunernas finansförmögenhet. Donation som är knuten till en viss anläggning torde böra tillkomma den landstingskommun inom vars område anläggningen kommer att ligga. Det torde dessutom vara angeläget att man söker lösa frågor av detta slag så enkelt som möjligt och särskilt avstår från att dela donationer på obetydliga belopp.

Frågor om dispositionen av landstingskommunala donationer torde böra behandlas vid de utredningar och överläggningar om reglering av landstingens ekonomiska mellanhavanden, som förutsätts skola upptagas mellan landstingen.

Vi vill vidare här påpeka, att uppgörelserna mellan landstingen i anledning av den ändrade länsindelningen måste komma att ske först efter det beslut om den nya länsindelningen meddelats.

B. Bidrag från en landstingskommun till en annan

Gällande bestämmelser

Då en primärkommun delas, kan under vissa förutsättningar den ena av de kommuner, som berörs av ändringen, åläggas att utge bidrag till den andra. I 10 § KIL stadgas nämligen att om indelningsändringen medför att den ena kommunens ekonomiska ställning försämras utan att sådant kan anses uppvägas av den befrielse från kommunala förpliktelser, som vinns genom ändringen, kan den andra kommunen åläggas att i skälig mån bidraga till bestridande av den förras utgifter. Sådant bidrag kan bestämmas att utgå på en gång eller under viss övergångstid. Detsamma gäller om kommun eljest till följd av indelningsändring har att till ordnande av sin förvaltning vidkännas kostnader, till vilka den andra kommunen skäligen finns böra lämna bidrag.

Dylikt bidrag har tidigare allmänt kallats skatteersättning. Kommunalförbundskommittén förordade emellertid i sitt betänkande (SOU 1956:19) att man i stället skulle införa termen "särskilt bidrag". Därigenom skulle markeras, att det vore fråga om ett på offentligrättslig grund bestämt bidrag för att hjälpa en kommun att under en övergångstid inrätta sig efter de ändrade förhållandena och inte om en civilrättsligt betonad ersättning för liden förlust.

Då fråga uppkommer om tillämpning av bidragsbestämmelserna brukar

undersökas i vad mån indelningsändringen medför ett ökat utdebiteringsbehov inom kommunen. Detta beräknas på så sätt att exkorporeringskommunens intäkter från överflyttningsområdet minskas med de utgiftsbesparingar, som kan förväntas uppstå genom indelningsändringen. Uppstår härvid underskott anses detta ge ett uttryck för det ökade utdebiteringsbehovet och bidraget bestäms efter lämplig avrundning till den sålunda framräknade nettoförlusten. Bidragsperioden brukar bestämmas i proportion till den ökning i utdebiteringen, som indelningsändringen beräknats medföra. Sålunda brukar en förlust, som motsvarar en ökad utdebitering av 40—50 öre, föranleda att bidragsperioden bestäms till 4 år, en ökad utdebitering av 50—60 öre att perioden bestäms till 5 år o.s.v. Det synes vara mindre vanligt att ersättning utgår då utdebiteringshöjningen inte skulle uppgå till 10 öre.

Våra synpunkter

Syftet med länsindelningsreformen är ju för landstingskommunernas vidkommande bland annat att skapa ett bättre underlag för den landstingskommunala verksamheten. Redan med hänsyn härtill torde det bli svårt att peka på något fall, där det med fog skulle kunna hävdas, att indelningsändringen skulle medföra en sådan försämring för någon del av en landstingskommun att ett bidrag av här avsett slag vore motiverat. Över huvud måste det vidare vid en så genomgripande förändring av indelningen som här föreslås, bli mycket vanskligt att göra uppskattningar av ekonomiska för- och nackdelar för enskilda delar av landstingskommuner. Vi vill i detta sammanhang även erinra om att vi i ett tidigare avsnitt förordat att sjukhus och liknande inrättningar även efter en ändring av länsindelningen skall kunna utnyttjas av befolkningen inom det område, för vilket de från början varit avsedda. Slutligen kommer vi att föreslå att bidrag av allmänna medel skall utgå för att undvika att indelningsändringen som sådan skall medföra kraftigare höjningar av den landstingskommunala utdebiteringen.

Med hänsyn bland annat till nu berörda förhållanden finner vi det inte erforderligt att bidrag av det slag som avses i 10 § indelningslagen, skall utgå i samband med länsindelningsreformen.

C. Förfaringssättet vid ekonomiska uppgörelser mellan landstingen

I första hand bör man såsom tidigare nämnts räkna med att de ekonomiska frågor, som kan aktualiseras vid ändring av landstingskommunernas områden, skall kunna lösas genom överenskommelser mellan de berörda parterna. Sådana överenskommelser torde, på samma sätt som nu är fallet, böra fastställas av Kungl. Maj:t. Kungl. Maj:t torde likaså böra äga befogenhet att meddela erforderliga föreskrifter för den händelse överenskommelse

ej kan träffas. Den ändring av 2 § 3 mom. landstingslagen, som föreslås i det följande, har bl.a. till syfte att ge Kungl. Maj:t sådan befogenhet.

De indelningsändringar, som vi föreslagit, innebär i vissa fall att två landstingskommuner i sin helhet skall uppgå i en större enhet och i andra fall att en nuvarande landstingskommun delas så att olika delar kommer att ingå i olika nybildade landstingskommuner.

I de förra fallen torde som förut påpekats några ekonomiska problem av betydenhet inte uppkomma. De frågor som kan aktualiseras bör utan större svårigheter kunna lösas genom överläggningar mellan representanter för den gamla och den nya landstingskommunen.

De ekonomiska frågor, som uppkommer i de senare fallen, kan däremot bli av betydligt större vikt och även svårare att lösa. För att man här skall få erforderligt underlag för uppgörelser kan det i vissa fall komma att behövas rätt omfattande utredningar. Arbetet därmed bör därför igångsättas snarast möjligt efter det beslut om indelningsändringen meddelats av Kungl. Maj:t.

I sådana fall som sist nämnts kan en landstingskommun, vars område skall delas, uppenbarligen inte anses som part. Inte heller synes det kunna komma i fråga att ge partsställning åt någon i särskild ordning utsedd representation för de olika områden i vilka den gamla landstingskommunen skall delas. Däremot synes det naturligt att som parter vid överläggningar i frågor av här angivet slag betrakta de nya landstingskommuner, vilkas områden kommer att omfatta de olika delarna av den gamla landstingskommunen. Eftersom överläggningarna måste upptagas och i regel väl även bör vara slutförda redan innan de nya landstingen trätt i funktion, torde det alltså i första hand bli sammanläggningsdelegerade för de nya landstingskommunerna (se kap. 10), som har att tillse att utredningar igångsätts och förhandlingar kommer till stånd.

Vad nu sagts innebär, för att ta ett par exempel, att frågor rörande dispositionen av tillgångar och skulder i Södermanlands läns landstingskommun bör behandlas av sammanläggningsdelegerade för Mälardalens och Stockholms läns landstingskommuner, liksom att frågor rörande dispositionen av tillgångar och skulder i Älvsborgs läns landstingskommun bör behandlas av sammanläggningsdelegerade för Göteborgs, Värmlands och Västergötlands läns landstingskommuner.

Frågor om ändring av den primärkommunala indelningen skall enligt indelningslagen utredas av kammarkollegium eller länsstyrelse eller av en av kammarkollegium förordnad utredningsman. Sådan utredning skall även innehålla förslag till ekonomisk uppgörelse. Då fråga väckts om landstingsfri stads inträde i landsting har Kungl. Maj:t likaså brukat förordna en särskild utredningsman. Denne har haft att överlägga med parterna och sedan

till Kungl. Maj:t framlägga förslag i frågan. Detta förslag har då även gällt regleringen av de ekonomiska mellanhavandena i samband med ett inträde.

Situationen vid den indelningsändring, som nu föreslås, avviker emellertid i vissa avseenden från situationen i de fall, som nyss nämnts. Här förutsättes själva indelningsändringen redan vara beslutad och ingendera parten kan sålunda påverka avgörandet i denna fråga. Vidare bör de ekonomiska frågor som här aktualiseras, trots allt vara lättare att lösa än de frågor som uppkommer i samband med stads inträde i landsting. Och slutligen har ju landstingen administrativa resurser av helt annan omfattning än vad primärkommunerna i allmänhet har. Vi ifrågasätter därför, om det ej i första hand bör överlämnas åt parterna att söka lösa sina ekonomiska mellanhavanden genom direkta förhandlingar. I praktiken kunde detta gå till så att parterna, d.v.s. sammanläggningsdelegerade å ömse sidor, utser representanter i en mindre grupp och att de förslag, varom denna grupp kan enas, underställs parterna och i sista hand Kungl. Maj:t för fastställelse. Skulle denna väg i något fall inte visa sig framkomlig, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att efter därom gjord framställning förordna lämplig person som utredningsman med uppdrag att efter överläggningar med parterna för Kungl. Maj:t framlägga förslag till uppgörelse.

KAPITEL 9

Landstingskommunernas skatteunderlag, skattekraft, utdebitering och skatteutjämningsbidrag m.m.

Kostnaderna för den landstingskommunala verksamheten bestrids huvudsakligen genom skattemedel, som uttaxeras hos landstingskommunernas invånare. Landstingskommunerna uppbär också statsbidrag av olika slag, vilka sammanlagt uppgår till mycket betydande belopp. Det viktigaste av dessa bidrag är det s. k. skatteutjämningsbidraget, som utgår till samtliga landstingskommuner.

Vi har ansett det vara av intresse att belysa hur skatteunderlaget och skattekraften i landstingskommunerna påverkas av en ändrad landstingskommunal indelning och även hur en ändrad landstingsindelning inverkar på de landstingskommunala utdebiteringssatserna och på de till landstingskommunerna utgående skatteutjämningsbidragen.

I sistnämnda hänseende har vi utgått ifrån nu gällande bestämmelser i Kungl. Maj:ts förordning om skatteutjämningsbidrag den 3 juni 1965. Som framgår av det följande redovisar vi emellertid ett alternativ till nu gällande garantiregel i 8 § andra stycket nämnda förordning, enligt vilken varje landstingskommun tillförsäkras ett visst lägsta skatteutjämningsbidrag.

Som utgångspunkt för den följande beskrivningen har vi tagit den av oss föreslagna länsindelningen. Vi har därvid förutsatt, att den framtida landstingskommunala indelningen helt kommer att överensstämma med länsindelningen. För att det skall vara möjligt att jämföra landstingskommunerna enligt nuvarande och föreslagen indelning har de tre storstäderna räknats såsom landstingskommuner enligt den nuvarande indelningen. Det har emellertid varit ett problem att bedöma hur stor utdebiteringen för landstingskommunala ändamål varit i dessa städer. Denna utdebitering har självfallet inte gått att exakt beräkna, men som en ungefärlig fördelningsgrund har vi valt en tredjedel av den totala utdebiteringen i respektive stad.

Skatteunderlag och skattekraft enligt nuvarande indelning

Skatteunderlaget i riket uppgick, såsom framgår av *bilaga 12,* till 598,0 milj. skattekronor (skr) enligt 1966 års taxering. Uppgiften, som är preliminär, avser skatteunderlaget enligt taxeringsnämndernas beslut. Av detta skatteunderlag belöpte 157,1 milj. skr eller 26,3 % på de tre storstäderna och 440,9 milj. skr eller 73,7 % på landstingskommunerna. Av samma skatteunderlag fördelade sig 44,0 % på Götaland, 42,8 % på Svealand och 13,2 % på Norrland. Av de olika landstingskommunerna och landstingsfria städerna hade Stockholms stad det största skatteunderlaget, 94,4 milj. skr, och

Gotlands läns landstingskommun det minsta, 2,8 milj. skr. Tillgången på skatteunderlag var sålunda mycket varierande i de kommuner, varom här är fråga.

Ur flera synpunkter ger skattekraften en bättre upplysning om landstingskommunerna i ekonomiskt hänseende än vad skatteunderlaget gör. I bilaga 12 redovisas därför också skattekraften i såväl absoluta som relativa tal. Med det förstnämnda förstås, som brukligt är, antalet skr per invånare i resp. landstingskommun. Genom att uttrycka detta tal i procent av medelskattekraften i riket erhålles den relativa skattekraften. Skillnaden i skattekraft mellan olika landstingskommuner är betydande. Det bör dock framhållas, att skattekraftens relativa storlek inom de olika landstingskommunerna, utöver att vara uttryck för näringsgeografiska olikheter m.m., i viss mån kan påverkas även av en del andra omständigheter, t.ex. taxeringsarbetet. De tre storstäderna och Stockholms läns landstingskommun hade en skattekraft som översteg 120 % av medelskattekraften i riket. Lägst var skattekraften i Gotlands läns, Kalmar läns norra, Kalmar läns södra och Jämtlands läns landstingskommuner. I dessa landstingskommuner understeg skattekraften 80 % av medelskattekraften i riket. Dessa fyra landstingskommuner hade samtidigt det lägsta invånarantalet.

Den tekniska utformningen av skatteutjämningsbidragen till landstingskommunerna

Enligt den nya skatteutjämningsförordningen, som trädde i kraft den 1 januari 1966 (SFS 1965:268), utgår statsbidrag i skatteutjämnande syfte, förutom till borgerliga primärkommuner och kyrkliga samfälligheter, även till landstingskommunerna. Sådant bidrag till landstingskommunerna utgår emellertid endast vid brist på skattekraft, medan den andra i förordningen upptagna formen av skatteutjämningsbidrag — bidrag vid hög utdebitering — endast kan utgå till borgerliga primärkommuner. Bidraget vid brist på skattekraft är så konstruerat, att staten tillskjuter ett skatteunderlag av sådan storlek, att bristen på skattekraft i princip upphäves. Det av staten tillskjutna skatteunderlaget ingår, tillsammans med det skatteunderlag, som framkommer vid taxeringen, i vanlig ordning i den landstingskommunala repartiseringen. Landstingskommunerna kan härigenom bygga sina överväganden angående det kommande årets utdebitering på ett skatteunderlag, som innefattar det av staten tillskjutna skatteunderlaget och som således är av sådan storlek att någon brist på skattekraft ej föreligger. Det till landstingskommunerna utgående bidraget uppgår till det belopp som erhålles när det tillskjutna skatteunderlaget multipliceras med den för bidragsåret fastställda utdebiteringssatsen.

För landstingskommunerna i Götaland och Svealand samt för Gävleborgs läns landstingskommun bestämmes tillskottet av skatteunderlag så att den

totala skattekraften uppgår till 95 % av medelskattekraften. Motsvarande skattekraftsgränser är för Västernorrlands, Jämtlands och kustlandsdelen av Västerbottens läns landstingskommuner 110 % samt för Norrbottens och lapplandsdelen av Västerbottens läns landstingskommuner 125 % av medelskattekraften. För åren 1966 och 1967 har Kungl. Maj:t förordnat, att den del av Västernorrlands läns landstingskommun som motsvaras av Tåsjö och Fjällsjö primärkommuner samt den del av Jämtlands läns landstingskommun, som motsvaras av Frostvikens primärkommun skall hänföras till skattekraftsområde 3, d.v.s. det nordligaste området med en skattekraftsgräns på 125 % av medelskattekraften. I de beräkningar som redovisas i det följande har förutsatts, att dessa avvikelser från indelningen i skattekraftsområden blir bestående.

Om det skatteunderlag, som framkommer vid taxeringen, medför en skattekraft som understiger de nyss angivna skattekraftsgränserna föreligger sålunda en brist på skattekraft, som i ovan angiven utsträckning utjämnas genom det av staten tillskjutna skatteunderlaget. Är å andra sidan det motsatta förhållandet för handen berövas ej landstingskommunen något av det skatteunderlag, som framkommer vid taxeringen.

Det är emellertid inte enbart landstingskommuner med brist på skattekraft som får ett av staten tillskjutet skatteunderlag. Samtliga landstingskommuner är nämligen garanterade ett tillskott på skatteunderlag, som ej får understiga det för år 1965 tillskjutna skatteunderlaget med anledning av skatteersättning i samband med 1957 och 1961 års ortsavdragsreformer. Till följd av denna garantiregel erhåller alltså alla landstingskommuner ett dylikt tillskott. Någon motsvarande garantiregel gäller ej för de tre storstäderna, som ej ingår i landstingskommun. Genom garantiregeln får år 1967 sju landstingskommuner ett större tillskott på skatteunderlag än som motsvaras av bristen på skattekraft (Stockholms, Västmanlands, Malmöhus, Uppsala, Södermanlands, Örebro och Östergötlands läns landstingskommuner).

Tillskott på skatteunderlag samt total skattekraft vid nuvarande indelning

Tillskotten av skatteunderlag för år 1967 i såväl absoluta som relativa tal framgår av bilaga 12. Av arbetstekniska skäl har dock hänsyn ej tagits till de indelningsändringar, som trädde i kraft den 1 januari 1967, med undantag för Norrköpings stads inträde i Östergötlands läns landstingskommun. Sammanlagt erhöll landstingskommunerna ett tillskott av skatteunderlag på 56,7 milj. skr, medan de tre storstäderna inte erhöll något sådant tillskott. I absoluta tal erhöll de fyra nordligaste landstingskommunerna de största tillskotten, 3,4—5,9 milj. skr, medan Uppsala och Stockholms läns landstingskommuner erhöll de minsta, 0,8— 0,9 milj. skr.

För samtliga landstingskommuner och landstingsfria städer ökade skatte-

underlaget genom statens tillskott med i medeltal 9,5 %. De största relativa skatteunderlagstillskotten erhöll Jämtlands, Gotlands och Västerbottens läns landstingskommuner med resp. 44,3, 38,3 och 37,9 %. De tre storstäderna fick som nyss sagts inget tillskott alls och Stockholms läns landstingskommun fick ett tillskott på endast 1,6 %. Övriga landstingskommuner erhöll ett tillskott på 5,9—30,9 %.

Eftersom landstingskommunerna får utdebitera ej blott på det skatteunderlag, som framkommer vid taxeringen, utan även på det av staten tillskjutna skatteunderlaget kan den totala skattekraften sägas ge ett uttryck för landstingskommunernas ställning ur kommunalekonomisk synpunkt. I nedanstående tablå redovisas den totala skattekraften i landstingskommunerna samt de tre storstäderna.

Landstingskommun Landstingsfri stad	Total skattekraft i % av medelskattekraften
1. Stockholms stad	156,6
2. Norrbottens läns	125,0
3. Stockholms läns	123,1
4. Göteborgs stad	121,9
5. Malmö stad	120,4
6. Västerbottens läns	113,6
7. Västernorrlands läns	110,4
8. Jämtlands läns	110,3
9. Västmanlands läns	104,2
10. Malmöhus läns	104,1
11. Uppsala läns	102,4
12. Södermanlands läns	101,1
13. Örebro läns	99,9
14. Östergötlands läns	97,5
15. Övriga	95,0

Skillnaderna i skattekraftshänseende var som synes betydande. Den totala skattekraften i de olika landstingskommunerna och storstäderna varierade mellan 156,6 och 95,0 % av medelskattekraften, dvs. spännvidden uppgick till 61,6 procentenheter. Då skattekraften exkl. tillskjutet skatteunderlag varierade mellan 156,6 och 68,7 % medförde sålunda tillskotten av skatteunderlag, att spännvidden reducerades från 87,9 till 61,6 procentenheter och att, som avsett varit, en viss utjämning av skillnaderna i landstingskommunernas skattekraft åstadkommits. Frånsett de fyra nordligaste landstingskommunerna, där en högre skattekraft ansetts erforderlig av kostnadsskäl, var det egentligen endast de tre storstäderna samt Stockholms läns landstingskommun, som hade en hög total skattekraft, nämligen 120,4 — 156,6 %

av medelskattekraften. I övriga 20 landstingskommuner varierade den totala skattekraften mellan 95,0 och 104,2 % av medelskattekraften.

Utdebitering och skatteutjämningsbidrag vid nuvarande indelning

Såsom framgår av bilaga 12 varierade utdebiteringen för år 1967 mellan 5,50 kr per skr i Västmanlands läns landstingskommun och 8,00 kr per skr i Västernorrlands läns landstingskommun. Spridningen i utdebiteringshänseende landstingskommunerna emellan var sålunda inte särskilt stor. I de tre landstingsfria städerna har på grund av vad ovan anförts utdebiteringen för landstingskommunala ändamål uppskattats till 5,33—5,80 kr per skr. I Kopparbergs läns landstingskommun var utdebiteringen 5,80 kr medan den var 7,50 kr i Norrbottens, Gävleborgs, Malmöhus och Kalmar läns norra landstingskommuner samt 7,40 kr i Gotlands läns landstingskommun. I övriga 17 landstingskommuner varierade utdebiteringen endast mellan 6,00 och 7,25 kr. Genomsnittligt har utdebiteringen för landstingskommunerna och "den landstingskommunala delen" av utdebiteringen i storstäderna beräknats till 6,51 kr per skr. I de fyra nordligaste landstingskommunerna, vilka genom skatteutjämningsreformen fått en särställning ur skattekraftssynpunkt, varierade utdebiteringssatserna mellan 6,80 och 8,00 kr samt uppgick genomsnittligt till 7,42 kr per skr. Denna utdebitering var inte oväsentligt högre än medeltalet för samtliga landstingskommuner. Frågan om detta kan bero på att skillnaderna beträffande skattekraftsgränserna gjorts för små torde inte kunna besvaras med utgångspunkt från utdebiteringssatserna för ett enda år. Dessutom har troligen inte verkningarna av den genom skatteutjämningsreformen åstadkomna relativa förbättringen av skatteunderlaget för de fyra nordligaste landstingskommunerna ännu hunnit slå helt igenom i utdebiteringssatserna. De senaste två åren har emellertid den genomsnittliga ökningen av utdebiteringen varit mindre i nyssnämnda landstingskommuner än i övriga. I detta sammanhang bör också påpekas, att spännvidden mellan skattekraftsgränserna har gjorts större för primärkommunerna än för landstingskommunerna genom att skattekraftsgränsen i det sydligaste skattekraftsområdet satts 5 procentenheter högre för landstingskommunerna än för primärkommunerna. Genom att garantiregeln endast gäller landstingskommuner har de i det sydligaste skattekraftsområdet ingående landstingskommunerna även härigenom fått en bättre ställning ur bidragssynpunkt än primärkommunerna inom samma skattekraftsområde.

Som tidigare nämnts hade i det sydligaste skattekraftsområdet fyra landstingskommuner eller motsvarande en hög total skattekraft, nämligen de tre storstäderna och Stockholms läns landstingskommun. För de tre storstäderna får man *med den antagna fördelningsgrunden* som väntat en låg utdebitering, nämligen 5,33—5,80 kr per skr. Att utdebiteringen i Stockholms läns landstingskommun var så hög som 6,60 kr torde sammanhänga med att den

kraftiga befolkningsexpansionen medför att sjukvården här måste utbyggas i särskilt snabb takt och dimensioneras för större befolkning än den nuvarande. För övriga 20 landstingskommuner uppgick medelutdebiteringen till 6,65 kr per skr.

Genom att sätta det på det totala skatteunderlaget utdebiterade beloppet i relation till invånarantalet i stället för till skatteunderlaget kan man få en ungefärlig uppfattning om kostnadsläget i landstingskommunerna och de tre storstäderna. Härmed avses då kostnaderna för den totala verksamhet som bedrivs i resp. landstingskommun eller stad, oavsett variationer i inriktningen eller omfattningen av denna verksamhet. Genomsnittligt uppgick det utdebiterade beloppet till 548 kr per invånare. Norrbottens läns landstingskommun, Stockholms stad och Västernorrlands läns landstingskommun uppvisade de högsta beloppen med 722, 699 och 680 kr per invånare. Det bör dock erinras om osäkerheten i uppgifterna för de tre storstäderna. De lägsta beloppen hade Kopparbergs, Västmanlands och Skaraborgs läns landstingskommuner med resp. 424, 441 och 442 kr per invånare.

För år 1967 utgick 392,0 milj. kr i skatteutjämningsbidrag till landstingskommunerna. De största beloppen erhöll Norrbottens, Västernorrlands och Västerbottens läns landstingskommuner med resp. 44,3, 40,0 och 39,3 milj. kr. Genom att sätta skatteutjämningsbidraget i relation till det skatteunderlag som framkommer vid taxeringen får man ett bra mått på skatteutjämningens betydelse för de olika landstingskommunerna. Det belopp per skr som framräknas på detta sätt anger nämligen hur mycket utdebiteringen skulle behöva höjas för att landstingskommunernas ekonomi ej skulle påverkas vid ett slopande av skatteutjämningsbidraget. De största skatteutjämningsbidragen i förhållande till skatteunderlaget erhöll Jämtlands, Gotlands och Västerbottens läns landstingskommuner med resp. 3,02, 2,84 och 2,65 kr per skr.

Utvecklingstendenser i fråga om skattekraft och utdebitering

Skattekraften har ökat mycket kraftigt under de senaste åren. Sålunda har medelskattekraften i riket ökat från 50,08 skr per invånare enligt 1962 års taxering (med tillämpning av ortsavdrag enligt 1961 års reform) till 76,97 skr per invånare enligt 1966 års taxering, d.v.s. med inte mindre än 53,7 % på endast fyra år. På grund av löne- och prisstegringar har emellertid denna ökning endast kunnat medföra en mindre ökning av den landstingskommunala verksamheten vid oförändrad utdebitering. Av stort intresse är emellertid, om utvecklingen medfört en utjämning av skillnaderna i skattekraftshänseende mellan landstingskommunerna inkl. de landstingsfria städerna. Man vet att så varit fallet på längre sikt. Av nedanstående tablå framgår hur utvecklingen varit under de senaste fyra åren för landstingskommunerna och de tre storstäderna. För vart och ett av åren anges dels de fyra

landstingskommuner eller städer, som hade den högsta och dels de fyra, som hade den lägsta relativa skattekraften.

Landstingskommun Landstingsfri stad	Skattekraft i % av medelskattekraften enligt	
	1962 års taxering[1])	1966 års taxering
Stockholms stad	164,9	156,6
Göteborgs stad	125,9	121,9
Malmö stad	124,2	120,4
Stockholms läns	122,6	121,1
Gotlands läns	61,3	68,7
Kalmar läns norra	67,9	74,3
Jämtlands läns	72,0	76,4
Kalmar läns södra	72,5	77,6

[1]) Vid tillämpning av ortsavdrag enligt 1961 års reform.

Spännvidden i skattekraft har minskat från 103,6 (164,9—61,3) till 87,9 (156,6 — 68,7) procentenheter. I samtliga fyra landstingskommuner eller motsvarande med hög relativ skattekraft har densamma minskat, medan det motsatta förhållandet gäller för de fyra landstingskommunerna med låg skattekraft. Det har sålunda skett en inte oväsentlig utjämning av skillnaderna i skattekraft. Detta beror framför allt på, att de stora inkomstökningarna under perioden inte motsvarats av någon ökning av ortsavdragen samt att avdragsrätten för folkpensionsavgifterna slopats. Båda dessa faktorer har som regel medfört, att en lika procentuell ökning av de skattskyldigas bruttoinkomster lett till en större relativ ökning av den beskattningsbara inkomsten (skatteunderlaget) i en landstingskommun med låg skattekraft än i en med hög skattekraft.

Medelutdebiteringen i landstingskommunerna sjönk under perioden 1953—1957 från 4,04 kr till 3,55 kr per skr men har därefter ökat successivt till 6,77 kr för år 1967. Utdebiteringen har sålunda nästan fördubblats under de senaste 10 åren. Frånsett de fyra nordligaste landstingskommunerna var spännvidden mellan högsta och lägsta utdebiteringssats 2,10 kr per skr år 1957 och 2,00 kr år 1967. Relativt sett innebär detta en mycket kraftig utjämning av olikheterna i utdebitering landstingskommunerna emellan.

Skatteunderlag och skattekraft vid föreslagen indelning

Även efter ett genomförande av den föreslagna indelningsändringen kommer tillgången på skatteunderlag att variera mycket i landstingskommunerna. Såsom framgår av *bilaga 13* skulle, om den nya indelningen varit gällande vid 1966 års taxering, Stockholms läns landstingskommun haft det största skatteunderlaget, 167,1 milj. skr och Västerbottens läns landstingskommun det minsta, 14,8 milj. skr. Då skatteunderlaget vid nuvarande in-

delning varierade mellan 94,4 och 2,8 milj. skr skulle sålunda den föreslagna indelningen ha medfört en viss utjämning i detta hänseende relativt sett.

Indelningsändringen skulle därjämte leda till att olikheterna i skattekraft skulle minskas. Vid 1966 års taxering skulle Stockholms län ha haft den största och Växjö län den minsta skattekraften, 133,5 resp. 79,8 % av medelskattekraften. Spännvidden skulle sålunda ha uppgått till 53,7 procentenheter mot 87,9 (156,6 — 68,7) enligt nuvarande indelning. Om man bortser från Stockholms läns landstingskommun skulle skattekraften endast ha varierat mellan 100,5 och 79,8 % av medelskattekraften, dvs. med 20,7 procetenheter.

Skattekraften enligt den nya indelningen skulle ha varit högst i Stockholms, Göteborgs och Skåne läns landstingskommuner med resp. 133,5, 100,5 och 99,0 % av medelskattekraften. Lägst skulle skattekraften ha varit i Växjö läns (79,8 %), Värmlands läns (81,7 %), Västerbottens läns (82,3 %), Gävleborgs läns (83,0 %) och Västernorrlands läns (83,6 %) landstingskommuner. Den låga skattekraften betyder inte så mycket ur kommunalekonomisk synpunkt, eftersom skatteutjämningsbidraget utfyller bristen på skatteunderlag. Men den är ett indicium på att näringslivet ej utvecklats på ett fullt tillfredsställande sätt inom länet.

Tillskott av skatteunderlag samt total skattekraft vid föreslagen indelning

Tillskotten av skatteunderlag har beräknats efter två alternativ. Alt. 1 innebär en direkt tillämpning av gällande regler om tillskott av skatteunderlag, dvs. att garantiregeln liksom nu tillförsäkrar landstingskommunerna ett tillskjutet skatteunderlag som ej understiger det för år 1965 tillskjutna skatteunderlaget. I de fall då en landstingskommun delas genom den föreslagna indelningsändringen har det garanterade tillskjutna skatteunderlaget fördelats på landstingskommundelarna i förhållande till delarnas invånarantal. Genom detta alternativ kommer det av staten tillskjutna skatteunderlaget att minska i det fall ett område med brist på skattekraft — under förutsättning av i övrigt oförändrade förhållanden — sammanlägges med ett område med hög skattekraft. Även om minskningen av skatteutjämningsbidraget blir relativt ringa, åtminstone ur statsfinansiell synpunkt, synes denna effekt böra undanröjas. Av denna anledning har vi velat redovisa alt. 2, vilket innebär, att landstingskommunerna garanteras ett tillskjutet skatteunderlag, som ej understiger beloppet för det första året efter ikraftträdandet av den föreslagna indelningsändringen. Enligt 9 § i skatteutjämningsförordningen skall nämligen tillskotten av skatteunderlag för detta år beräknas på grundval av den indelning, som gällde för året innan. Med denna utformning av garantiregeln uppkommer ej den nyssnämnda effekten att tillskotten av skatteunderlag minskar genom indelningsändringar.

Av bilaga 13 framgår hur stora tillskotten av skatteunderlag skulle bli enligt den föreslagna indelningen på grundval av de folkmängds- och skatteunderlagsuppgifter, som legat till grund för beräkningen av 1967 års tillskott. För hela riket skulle skatteunderlagstillskotten uppgå till 53,5 milj. skr enligt alt. 1 och 57,1 milj. skr enligt alt. 2. Som förut nämnts uppgick tillskotten vid nuvarande indelning till 56,7 milj. skr. Skillnaden mellan de två alternativen synes vara liten men är i verkligheten något större än vad sifferuppgifterna utvisar. Dessa har nämligen framräknats under förutsättning av statiska förhållanden. Om skatteunderlaget utvecklas olika i landstingskommunerna kan garantiregeln enligt alt. 2 bli av större värde för landstingskommunerna än vad som här framräknats. På lång sikt är dock att märka, att garantiregeln såväl i den utformning den fått i alt. 1 som i alt. 2 relativt sett förlorar i betydelse. År för år kan man ju påräkna en tillväxt av det skatteunderlag, som framkommer vid taxeringen, medan det garanterade skatteunderlagstillskottet kvarstår oförändrat.

Västerbottens, Västernorrlands och Norrbottens läns landstingskommuner skulle få de relativt sett största skatteunderlagstillskotten. Genom tillskotten skulle skatteunderlaget nämligen öka med resp. 37,9, 32,0 och 30,9 %. Den totala skattekraften i landstingskommunerna kan utläsas ur nedanstående tablå.

Föreslagen landstingskommun	Total skattekraft i % av medelskattekraften enligt	
	alt. 1	alt. 2
Stockholms läns	135,2	135,8
Norrbottens läns	125,0	125,0
Västerbottens läns	113,6	113,6
Västernorrlands läns	110,3	110,3
Göteborgs läns	104,6	105,7
Skåne läns	104,2	105,7
Mälardalens läns	103,4	103,4
Örebro läns	100,0	100,0
Östergötlands läns	95,9	97,6
Västergötlands läns	95,0	96,4
Jönköpings läns	95,0	95,0
Växjö läns	95,0	95,0
Värmlands läns	95,0	95,0
Kopparbergs läns	95,0	95,0
Gävleborgs läns	95,0	95,0

Spännvidden i skattekraft, som skulle uppgå till 40,2 procentenheter enligt alt. 1 och 40,8 procentenheter enligt alt. 2, understiger väsentligt spännvidden enligt nuvarande indelning, som uppgår till 61,6 procentenheter. Frånsett de tre nordligaste länen, som avsiktligt tillförts en hög skattekraft, samt Stockholms län skulle spännvidden bli så liten som 9,6 (104,6 — 95,0) procentenheter enligt alt. 1 och 10,7 (105,7 — 95,0) enligt alt. 2.

Utdebitering och skatteutjämningsbidrag vid föreslagen indelning

Såsom framgår av bilaga 13 har de landstingskommunala utdebiteringssatserna för år 1967 — under förutsättning att den föreslagna indelningen då varit i kraft — beräknats till högst 7,62 kr per skr (Västernorrlands läns landstingskommun) och lägst 5,70 kr per skr (Mälardalens läns). De föreslagna indelningsändringarna har alltså beräknats medföra en minskning av spännvidden i utdebitering från 2,67 kr till 1,92 kr per skr. Förutom för Mälardalens läns landstingskommun har utdebiteringen beräknats till ett lägre belopp än 6,00 kr endast i Kopparbergs läns landstingskommun (5,80 kr). De högsta utdebiteringssatserna har beräknats för Västernorrlands, Norrbottens och Gävleborgs läns landstingskommuner med resp. 7,62, 7,50 och 7,46 kr per skr.

Hur utdebiteringen beräknas öka eller minska i olika delar av de föreslagna landstingskommunerna kan utläsas av *bilaga 14*. Det skall dock uppmärksammas att de utdebiteringsökningar, som i tabellen beräknats för de tre storstäderna, bygger på antagandet att utdebiteringen för landstingskommunala ändamål motsvarat en tredjedel av den totala utdebiteringen i resp. stad. För den del av Örebro läns landstingskommun, som enligt indelningsförslaget överföres till Mälardalens läns landstingskommun har utdebiteringsminskningen beräknats till 1,30 kr per skr och för Gotlands läns landstingskommun har den beräknats till 1,22 kr per skr enligt alt. 1 och 1,25 kr enligt alt. 2. De största utdebiteringsökningarna har beräknats för Malmö stad (1,41 resp. 1,32 kr), den del av Uppsala läns landstingskommun, som överföres till Gävleborgs läns landstingskommun (0,96 kr enligt båda alternativen) samt Jämtlands läns landstingskommun (0,82 kr enligt båda alternativen). (Från den utdebiteringsökning på 0,94 resp. 0,93 kr, som i bilaga 14 beräknats för del av Örebro län — Tivedens kommun — kan bortses, då den därmed avsedda indelningsändringen redan trätt i kraft.)

Det utdebiterade beloppet (inkl. skatteutjämningsbidraget) har beräknats till högst 722 kr per invånare i Norrbottens läns landstingskommun och lägst 424 kr per invånare i Kopparbergs läns landstingskommun. Skillnaden är exakt densamma enligt nuvarande indelning.

Av *bilaga 15* framgår, att de sammanlagda skatteutjämningsbidragen till landstingskommuner för år 1967 — under förutsättning att den föreslagna indelningen då varit i kraft — beräknats enligt alt. 1 till 366,8 milj. kr och enligt alt. 2 till 389,3 milj. kr. Enligt nuvarande indelning uppgick bidraget till 392,0 milj. kr. Detta senare belopp har fördelats på de föreslagna landstingskommunerna, varvid — om nuvarande landstingskommun delats — som fördelningsgrund använts invånarantalet i de olika delarna. Härigenom kan man bilda sig en uppfattning om, huruvida och i vilken grad bidraget ökas eller minskas för de föreslagna landstingskommunerna genom de båda undersökta alternativen.

Skatteutjämningsbidragen till primärkommunerna samt eventuell ändring av skattekraftsområdenas gränser vid föreslagen indelning

De föreslagna ändringarna i länsindelningen kommer att påverka inte bara utdebiteringen till landstingskommunerna utan som regel även utdebiteringen till de borgerliga primärkommunerna. Däremot påverkas ej utdebiteringssatserna för de kyrkliga samfälligheterna. Anledningen till att utdebiteringen till de borgerliga primärkommunerna påverkas är att skatteutjämningsbidraget till dessa kommuner i två avseenden är beroende av den totala kommunala utdebitering. Ifall den primärkommunala utdebiteringen inte ändrades skulle den totala kommunala utdebiteringen ändras i samma mån som den landstingskommunala utdebiteringen. Vid en ändring av den totala utdebiteringen ändras nämligen bidraget till primärkommunerna på grund av hög utdebitering, om den totala utdebiteringen överstiger medelutdebiteringen i riket, och om det motsatta förhållandet är för handen, kan det tillskjutna skatteunderlaget ändras genom den s.k. reduceringsregeln. I båda fallen kommer en ändring av utdebiteringen till landstingskommunerna att motverkas av en motsatt förändring av utdebiteringen till de borgerliga primärkommunerna. Härav följer att förändringarna beträffande den totala utdebiteringen vid föreslagen indelningsändring som regel blir betydligt mindre än vad bilaga 14 utvisar.

Skatteutjämningsbidragen och därigenom utdebiteringssatserna kan på ytterligare ett sätt komma att påverkas av en ändrad länsindelning, nämligen om en ändring av skattekraftsområdenas geografiska omfattning i något fall befinnes påkallad i samband med genomförandet av den ändrade indelningen.

Då frågan om skattekraftsområdenas utformning ligger utanför vårt utredningsuppdrag har vi inte ytterligare behandlat detta spörsmål.

Statliga övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen

I samband med beslutet om den nya primärkommunala indelningen infördes ett särskilt statsbidrag, s. k. övergångsbidrag, vilket utgår då kommunsammanläggning medför kännbar skattehöjning för viss kommundel. Ett motsvarande bidrag utgick också i samband med genomförandet av 1952 års kommunindelningsreform.

Övergångsbidrag utgår numera enligt i huvudsak följande grunder. (Kungl. Maj:ts kungörelse den 16 mars 1962.)

I syfte att övergångsvis begränsa sådan utdebiteringshöjning för del av kommun, som föranleds av kommunsammanläggning, kan den kommun, till vilken kommundelen hör enligt den nya indelningen, efter prövning av

Kungl. Maj:t erhålla statsbidrag (övergångsbidrag) för nedsättning av utdebiteringen inom kommundelen. För att övergångsbidrag skall utgå skall i regel två förutsättningar vara uppfyllda. Den ena är att medelutdebiteringen för de tre år, som närmast föregår indelningsändringen, för samtliga i den nya kommunen ingående kommuner och kommundelar inte med mer än 1 krona 50 öre understiger den för samma år beräknade medelutdebiteringen för riket med undantag för städer, som inte tillhör landstingskommun. Den andra är att den av indelningsändringen föranledda utdebiteringshöjningen för kommundelen beräknas överstiga 50 öre för skattekrona, varvid höjningen beräknas till skillnaden mellan nämnda medelutdebitering och motsvarande medelutdebitering för kommundelen i fråga. Övergångsbidrag kan dock även erhållas, om utdebiteringshöjningen eljest är att anse som betydande och indelningsändringen av Kungl. Maj:t prövas vara av synnerligen stor betydelse från allmänna synpunkter. Övergångsbidraget skall för det första året fastställas att utgå med det belopp för skattekrona varmed den beräknade utdebiteringshöjningen överstiger 50 öre. Bidraget skall därefter för ett vart av de närmast följande fyra åren nedsättas med en femtedel av nämnda belopp, dock med minst 50 öre. Om Kungl. Maj:t på grund av särskilda omständigheter så finner skäligt kan dock avvecklingsperioden utsträckas till högst tio år. För visst år beviljat övergångsbidrag utgår med föreskrivet belopp för skattekrona på grundval av det skatteunderlag inom kommundelen, efter vilket allmän kommunalskatt för samma år utgår. Övergångsbidraget skall utbetalas till den nya kommunen. Granskning av äldre kommuns förvaltning kan föranleda att övergångsbidrag ej bör utgå; i sådant fall kan i stället, om så finns skäligt, den nya kommunen erhålla bidrag utan omedelbar verkan med avseende på utdebiteringen inom kommundelen i fråga.

Enligt en särskild lag av kommunallags karaktär (SFS 1962:68) medför Kungl. Maj:ts beslut om att övergångsbidrag visst år skall utgå med avseende på del av kommun automatiskt att skattebetalarna inom ifrågavarande kommundel får åtnjuta nedsättning i den beslutade utdebiteringen med det belopp för skattekrona, varmed övergångsbidraget utgår.

Ett motsvarande bidrag synes böra utgå vid ändring i den landstingskommunala indelningen. Vi har därför utarbetat förslag till *kungörelse om övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen*. Förslaget bygger i tekniskt avseende på bestämmelserna i nyssnämnda kungörelse.

Beloppsgränserna bör dock bestämmas så att de blir anpassade till den landstingskommunala utdebiteringsnivån. Vi föreslår därför att som förutsättning för övergångsbidrag endast skall gälla, att den av indelningsändringen föranledda utdebiteringshöjningen för landstingskommundelen skall överstiga 25 öre för skattekrona. Höjningen bör beräknas till skillnaden mellan medelutdebiteringen för samtliga i den nya landstingskommunen ingå-

ende landstingskommuner och landstingskommundelar och motsvarande medelutdebitering för ifrågavarande landstingskommundel. Eftersom skillnaderna i utdebitering landstingskommunerna emellan är relativt ringa, synes det ej vara erforderligt att kräva att den beräknade utdebiteringen i den nya landstingskommunen inte får understiga medelutdebiteringen för samtliga landstingskommuner med mer än visst angivet belopp.

Till skillnad mot vad som föreskrives för primärkommunalt övergångsbidrag synes någon granskning av landstingskommunens förvaltning inte vara motiverad.

Övergångsbidraget föreslås det första året skola fastställas att utgå med det belopp för skattekrona varmed den beräknade utdebiteringshöjningen överstiger 25 öre. För ett vart av de närmast följande fyra åren skall det nedsättas med en femtedel av nämnda belopp, dock med minst 25 öre.

Ansökan om övergångsbidrag skall inges till Kungl. Maj:t av styrelsen i den äldre landstingskommunen.

Jämväl har upprättats förslag till *lag om nedsättning av landstingsskatt i anledning av övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen.* Även detta förslag ansluter sig till ovannämnda förebild på det primärkommunala området.

Eftersom frågan om de landstingsfria städernas inträde i landstingskommun ligger utanför vårt uppdrag har förslaget om övergångsbidrag upprättats utan beaktande av sådana ändringar i den landstingskommunala indelningen, som dessa städers inträde utgör.

KAPITEL 10

Landstingskommunala sammanläggningsdelegerade m.m.

Landstingskommunala sammanläggningsdelegerade

Under tiden mellan ett beslut om ändring i den landstingskommunala indelningen och ikraftträdandet av indelningsändringen måste i stor utsträckning beslut fattas som rör landstingskommun enligt den nya indelningen. Frågan om vilka organ som under nämnda tid företräder landstingskommunen enligt den nya indelningen är inte reglerad i lag. För det fall då ett område förs över från en landstingskommun till en annan synes emellertid landstingslagen bygga på förutsättningen att landstingskommun både enligt den äldre och den nya indelningen företräds av den äldre landstingskommunens organ under tiden mellan beslutet om indelningsändring och ikraftträdandet. Förenas landstingsfri stad med landsting synes förutsättas att landstingskommunens organ före indelningsändringens ikraftträdande företräder också det utvidgade landstingsområdet.

Den angivna ordningen innebär att landstingskommun enligt den nya indelningen företräds av organ som är mindre representativa i de fall där överföring sker av större områden och där landstingsfri stad förenas med landsting. Läggs hela landstingskommuner samman torde något organ som kan företräda den nya kommunen över huvud taget inte finnas. Dessa förhållanden är givetvis otillfredsställande.

Inför de stora förändringar som vårt förslag innebär ifråga om flertalet landstingskommuner torde det därför vara nödvändigt att särskilda organ tillskapas, vilka under tiden till dess de nya landstingen trätt i funktion kan för deras räkning vidtaga alla de åtgärder, som behövs för att verksamheten skall fungera ostörd. Motsvarande problem har redan aktualiserats i samband med kommunindelningsreformen. Frågan löstes då så, att möjlighet skapades att inrätta särskilda organ — sammanläggningsdelegerade — vilka kunde utöva beslutanderätten för ändrade eller nybildade kommuner under tiden från det förordnande om indelningsändring meddelats till dess ändringen trätt i kraft. En motsvarande lösning synes lämplig för landstingens vidkommande. I enlighet härmed har vi upprättat *förslag till lag om landstingskommunala sammanläggningsdelegerade*. Förslaget överensstämmer i sak i allt väsentligt med lagen den 3 december 1965 om kommunala sammanläggningsdelegerade.

Förslaget innebär alltså att Kungl. Maj:t skall kunna föreskriva att beslutanderätten i landstingskommun sådan den kommer att gestalta sig efter indelningsändringen under tiden till dess ändringen trätt i kraft skall kun-

na utövas av ett särskilt organ, kallat landstingskommunala sammanläggningsdelegerade. Organet skall utses av landstingen i de landstingskommuner som berörs av indelningsändringen. Proportionellt valsätt skall kunna tillämpas vid valet. En ändrad eller nybildad landstingskommun får på detta sätt ett beslutande organ, vilket omedelbart kan ta itu med alla frågor, som berör densamma.

I propositionen 1965:151 gjorde föredragande statsrådet beträffande primärkommunerna ett uttalande av innebörd att sammanläggningsdelegerade alltid borde utses vid indelningsändring som innebar att en ny kommun bildades men att i övrigt sammanläggningsdelegerade i regel borde utses först när indelningsändringen medförde en folkmängdsförskjutning av minst 15—25 % i någon av de kommuner, som berördes av densamma. Vi vill för vår del framhålla, att det vid den nu aktuella reformen synes önskvärt att man i alla de fall, där ändringen innebär mer än en gränsjustering, redan i förberedelsearbetet för reformens genomförande skall kunna få till stånd ett samarbete mellan representanter för de områden som i fortsättningen skall ingå i landstingskommunal gemenskap. Det torde också förtjäna beaktas, att en av uppgifterna för sammanläggningsdelegerade måste komma att bli att besluta om valkretsindelning och antalet landstingsmän per valkrets vid de allmänna val, där de nya landstingens sammansättning skall bestämmas, och att ett sådant beslut bör fattas av ett organ, som kan anses vara representativt för det nya landstinget.

Enligt vårt förslag blir bara tre län helt oberörda av indelningsändringen, nämligen Kopparbergs, Västerbottens och Norrbottens län. För Örebro län innebär förslaget endast avskiljande av ett mindre område och något tillskapande av ett nytt beslutande organ synes ej påkallat i detta fall. För samtliga övriga föreslagna nya län synes detta däremot motiverat.

Vi vill alltså som vår uppfattning ange att sammanläggningsdelegerade bör utses i följande fall och från följande landstingskommuner:

Föreslaget län	*Sammanläggningsdelegerade från*
1) Stockholms län	Stockholms stad, Stockholms, Uppsala, Södermanlands och Gotlands läns landstingskommuner.
2) Mälardalens län	Södermanlands och Västmanlands läns landstingskommuner.
3) Östergötlands län	Östergötlands och Kalmar läns norra landstingskommuner.
4) Jönköpings län	Jönköpings, Östergötlands och Skaraborgs läns landstingskommuner.
5) Växjö län	Kronobergs, Kalmar läns norra och södra samt Blekinge läns landstingskommuner.

6) Skåne län	Blekinge, Kristianstads och Malmöhus läns landstingskommuner.
7) Göteborgs län	Jönköpings, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs läns landstingskommuner.
8) Västergötlands län	Älvsborgs och Skaraborgs läns landstingskommuner.
9) Värmlands län	Älvsborgs och Värmlands läns landstingskommuner.
10) Gävleborgs län	Uppsala och Gävleborgs läns landstingskommuner.
11) Västernorrlands län	Västernorrlands och Jämtlands läns landstingskommuner.

För undvikande av missförstånd må här erinras om att vi inte haft att ta ställning till frågan om eller när Göteborg och Malmö städer skall ingå i landstingskommun. Skulle det för nämnda städer bli aktuellt att ingå i landstingskommun per den 1/1 1971, bör vad som sagts om representation i sammanläggningsdelegerade under övergångstiden även gälla dem.

Ifråga om sammanläggningsdelegerades kompetens kan vi i huvudsak hänvisa till vad som härom anförts i lagen om kommunala sammanläggningsdelegerade och förarbetena till denna lag. De delegerade bör sålunda besluta i alla angelägenheter utom sådana som enbart avser landstingskommun enligt den äldre indelningen.

Att sammanläggningsdelegerade utövar den allmänna beslutanderätten för landstingskommunen enligt den nya indelningen innebär att de får alla de befogenheter som ett landsting har. I än högre grad än vid primärkommunala indelningsändringar synes det betydelsefullt att förberedelsearbetet för den landstingskommunala indelningsändringen samlas hos ett organ. Delegerade bör således fatta alla viktigare finansiella beslut som berör den nya landstingskommunen, fastställa utdebiteringen av landstingsmedel och besluta om landstingskommunala avgifter. Det torde f.ö. vara en av sammanläggningsdelegerades viktigaste uppgifter att fastställa den nya landstingskommunala utgifts- och inkomststaten och vid behov allmän plan för investeringsverksamheten i landstingskommunen enligt den nya indelningen. I befogenheterna bör också ingå att köpa och sälja fastigheter, ta upp lån och ingå borgen. En annan viktig uppgift för sammanläggningsdelegerade kan vara att fastställa förvaltningsorganisationen för landstingskommunen enligt den nya indelningen. Delegerade bör sålunda kunna besluta bl.a. om reglementen för nämnder och tjänstemän hos denna kommun. Sammanläggningsdelegerade bör vidare avgöra ekonomiska och organisatoriska frågor och företräda kommunen i angelägenheter som avser andra myndig-

heters eller enskildas åtgärder, när ett avgörande kan få betydelse för landstingskommunen enligt den nya indelningen. En förutsättning för detta bör dock vara att beslut måste fattas innan det nya landstinget träder till. I anslutning till vad som anförts i propositionen 1965:151 bör det nämligen också understrykas, att det torde få anses ligga i sakens natur att sammanläggningsdelegerade bör avhålla sig från att träffa avgöranden i sådana fall då avgörandet utan olägenhet kan uppskjutas till dess indelningsändringen genomförts och det nya landstinget trätt i funktion. Framför allt gäller detta avgöranden som får verkningar långt fram i tiden eller som eljest är av större vikt.

De bestämmelser och principer, som gäller ifråga om landstingens kompetens och verksamhetsformer, bör i övrigt i tillämpliga delar läggas till grund för de landstingskommunala sammanläggningsdelegerades verksamhet.

Kungl. Maj:t bör förordna en av de sammanläggningsdelegerade som sammankallande och fungerande ordförande till dess sådan valts. Länsstyrelse bör ha rätt att väcka förslag hos de delegerade. Då flera län berörs av indelningsändringen bör länsstyrelserna i samtliga dessa län ha sådan förslagsrätt.

I likhet med vad som gäller enligt 1965 års lag om kommunala sammanläggningsdelegerade torde frågan om hur stort antal sammanläggningsdelegerade som skall utses och hur de skall fördelas mellan landstingskommunerna inte böra regleras i lagen i vidare mån än att det bör föreskrivas att varje landstingskommun skall utse minst en delegerad. Skulle landstingskommunerna ej kunna enas i frågan, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma hur många delegerade varje landstingskommun skall utse.

Beträffande sammanläggningsdelegerades antal och valbarhet, det ekonomiska underlaget för sammanläggningsdelegerades verksamhet samt beredning och verkställighet av sammanläggningsdelegerades beslut synes bestämmelserna i nämnda lag jämväl kunna tjäna som förebild. I ett avseende vill vi dock föreslå en avvikelse. För att man ifråga om beredning och beslutsfattande inom delegerade skall få överensstämmelse med den landstingskommunala förvaltningen vill vi sålunda föreslå att för sammanläggningsdelegerades beredande och verkställande organ, arbetsutskottet, skall gälla samma kompetensregler som för förvaltningsutskottet, dvs. den landstingskommunala styrelsen (41 § landstingslagen). Detta innebär att delegerades arbetsutskott i likhet med ett förvaltningsutskott skall kunna utöva ett verkligt ställföreträdarskap. Liksom fallet är beträffande förvaltningsutskott torde en viss frihet böra råda i fråga om arbetsutskottets möjligheter att i oförutsedda situationer fatta beslut på delegerades vägnar. Arbetsutskottet får enligt förslaget på samma sätt som ett förvaltningsutskott ett ansvar inför sin representation, vilket har ansetts som den främsta garantin mot missbruk. (Se prop. 1954:119 s. 105.)

Delegerade bör givetvis kunna tillsätta särskilda kommittéer med uppgift att ombesörja särskilda beredningS- och verkställighetsbestyr. Detta rubbar inte arbetsutskottets ställning som centralt beredningS- och verkställighetsorgan. Självfallet bör de äldre landstingskommunernas styrelser och nämnder kunna utnyttjas för erforderlig beredning och även i förekommande fall för verkställighet av beslut.

Bildandet av nya landstingskommuner kommer i en del fall att medföra att anställda måste omplaceras eller eljest få ändrade arbetsförhållanden. Det blir en uppgift för sammanläggningsdelegerade att genom förhandlingar med de anställda och deras organisationer lösa dylika frågor och de problem överhuvud taget, som kan aktualiseras genom att huvudmannaskapet förändras.

Speciellt intresse i sammanhanget har indelningsändringens betydelse för den dominerande landstingskommunala verksamheten, hälso- och sjukvården. För varje landstingskommun skall enligt sjukvårdslagen finnas en sjukvårdsstyrelse. I flera landstingskommuner är alltjämt förvaltningsutskottet sådan styrelse. Allt fler landsting har dock följt den av statsmakterna förordade ordningen att inrätta fristående sjukvårdsstyrelser, vilka enligt sjukvårdslagen är ansvariga för sjukvårdens planering och drift. Det torde i regel vara lämpligt att sammanläggningsdelegerade skall utse en särskild kommitté med uppgift att på samma sätt som eljest en sjukvårdsstyrelse skulle göra handlägga ärenden rörande den nya landstingskommunens hälso- och sjukvård. Med hänsyn till sjukvårdslagens utformning torde det vara erforderligt att Kungl. Maj:t med stöd av 2 § landstingslagen meddelar närmare regler rörande en sådan kommittés ("sjukvårdskommittés") kompetens och verksamhet. Har en sådan kommitté tillsatts, bör en betydelsefull uppgift för densamma vara att till sammanläggningsdelegerade avge förslag rörande planer m.m. som skall gälla för den nya eller eljest ändrade landstingskommunens hälso- och sjukvård och vilka i förekommande fall skall fastställas av central myndighet. Vidare bör kommittén svara för förslag till den investeringsverksamhet som skall ske under året näst efter det indelningsändringen genomförts.

Förut har uttalats, att val inom sammanläggningsdelegerade bör förrättas proportionellt i samma utsträckning som val inom landsting. Detta kräver en mindre ändring i *1 § lagen den 15 april 1955 (nr 138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunalfullmäktige m.m.* Förslag till sådan lagändring har upprättats, se kapitel 12.

Beträffande det av oss utarbetade förslaget till lag om landstingskommunala sammanläggningsdelegerade må i övrigt anföras följande.

Liksom bestämmelserna i kommunallagen i stora stycken ansetts böra äga motsvarande tillämpning på de kommunala sammanläggningsdelegerade

(LKS) är det givet att landstingslagen till stora delar bör utgöra förebild för en lag om landstingskommunala sammanläggningsdelegerade. I några hänseenden måste dock landstingslagens regler preciseras eller kompletteras. Då delegerades uppgifter nästan helt sammanfaller med en landstingsrepresentations torde särskilda kommentarer erfordras endast i undantagsfall. Utöver vad här nedan säges torde specialmotiveringen till lagen om kommunala sammanläggningsdelegerade analogivis böra äga tillämpning.

1 §.

Utseende av suppleanter för landstingskommunala sammanläggningsdelegerade är i och för sig ingen ny princip för landstingen, eftersom det redan finns suppleanter för landstingsmännen. Suppleantsystemet bör öka möjligheten till representation från olika delar av en landstingskommun även om antalet delegerade blir förhållandevis litet. Då för valbarhet kräves, att vederbörande skall vara landstingsman innebär detta, att suppleant för landstingsman ej kan utses till delegerad eller suppleant för sådan.

2 §.

I likhet med vad som anfördes i departementspromemorian angående ändringen i kommunindelningslagen m.m. (stencil 1962:2 inrikesdepartementet) torde vid val av delegerade och suppleanter företrädesvis böra väljas sådana landstingsmän som kommer att behålla sin valbarhet i den nya landstingskommunen.

4 §.

Eftersom en ändring i den landstingskommunala indelningen berör fler än ett län synes det lämpligt att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att förordna en av de delegerade till sammankallande.

6 §.

I överensstämmelse med vad som enligt 19 § landstingslagen gäller i fråga om landstingsmöte synes Kungl. Maj:t böra äga rätt att förordna om sammanträde för delegerade. Det bör förutsättas, att länsstyrelse, som beröres av indelningsändringen, i förekommande fall skall kunna hos Kungl. Maj:t göra framställning om dylikt förordnande. Första stycket är även i övrigt utformat i nära anslutning till 19 § landstingslagen.

I fråga om fastställande av utgifts- och inkomststat samt fattande av beslut rörande utdebiteringen av landstingsskatt bör de regler, som gäller för landsting gälla även för sammanläggningsdelegerade. De delegerade bör sålunda ha ett obligatoriskt sammanträde under oktober månad året före indelningsändringens ikraftträdande. Eftersom landstingen sammanträder första måndagen i oktober månad torde det vara självklart att de delegerade bör sammanträda efter det att landstingsmötena avslutats.

9 §.

Denna paragraf har utformats i överensstämmelse med 29 § landstingslagen.

Landstingskommunernas särställning som kommunbildning för länen har även här ansetts böra markeras genom rätt för vederbörande landshövdingar att med yttranderätt närvara vid delegerades sammanträden. Med hänsyn till den omfattning som den landstingskommunala verksamheten och administrationen har, bör vidare även landstingsdirektörerna i berörda landstingskommuner ha generell yttranderätt vid delegerades sammanträden.

10 §.

Bestämmelsen har utformats i nära anslutning till 21 § 1 mom. första stycket landstingslagen och 10 § lagen om kommunala sammanläggningsdelegerade. Berörda länsstyrelser bör sålunda ha förslagsrätt i likhet med vad som gäller vid landstingsmöte.

Några särbestämmelser om tidpunkt för förslagens ingivande har ej ansetts vara erforderliga.

11 §.

Det bör observeras, att i 30 § andra stycket landstingslagen uppställs krav på s.k. dubbel beredning. Då motsvarande krav uppställs här innebär det, att ett ärende, innan det avgörs av sammanläggningsdelegerade, skall ha beretts av särskilt utskott, som för ändamålet utsetts bland de delegerade.

20 §.

Bestämmelserna om besvär i 78 § 1 och 2 mom. landstingslagen bör äga motsvarande tillämpning på talan mot beslut av sammanläggningsdelegerade, arbetsutskott eller kommitté. Besvärsrätt tillkommer härigenom alla som är medlemmar i de landstingskommuner som berörs av indelningsändringen. I likhet med vad som gäller enligt lagen om kommunala sammanläggningsdelegerade bör även varje sådan landstingskommun ha besvärsrätt.

Kungl. Maj:t bör besluta till vilken av de länsstyrelser som berörs av indelningsändringen besvären skall ingivas.

Ändringar i landstingslagen

I detta sammanhang skall vi även ta upp frågan om de ändringar i landstingslagen, som kan erfordras i anledning av indelningsändringen.

Ett genomförande av den föreslagna ändringen i den landstingskommunala indelningen kräver, såsom utvecklats i kapitel 8, att Kungl. Maj:t i en rad frågor meddelar föreskrifter om vad som skall iakttagas i samband med indelningsändringen eller fastställer överenskommelser härom. Enligt

2 § 3 mom. landstingslagen äger Kungl. Maj:t, då landstingskommuner skall förenas eller då stad skall inträda i landstingskommun, bestämma tiden för föreningen eller inträdet samt meddela övriga i ärendet erforderliga föreskrifter. Då detta stadgande tillkom, var emellertid ett enda fall av förening om landstingskommuner aktuellt, nämligen sammanförande av de båda landstingskommunerna i Kalmar län. Författningsrummet är vidare inte så utformat att det direkt tar sikte på sådana fall, då en gammal landstingskommun bringas att upphöra genom att de olika delarna av densamma uppgår i olika nybildade landstingskommuner. Med hänsyn härtill synes det lämpligt att 2 § 3 mom. landstingslagen ändras så att stadgandet blir uttryckligen tillämpligt på alla de omregleringar av landstingskommunernas områden, som nu är aktuella.

På ytterligare en punkt synes en komplettering av landstingslagen erforderlig. I de fall där ändringen i de gamla landstingskommunernas områden varit så stor, att särskilda sammanläggningsdelegerade utsetts, torde det vara nödvändigt att val av förvaltningsutskott och andra nämnder förrättas före den tidpunkt då den nya indelningen träder i kraft. Dylika val synas lämpligen böra förrättas av de nyvalda landstingen, vilka då bör sammanträda för detta ändamål före den tidpunkt, då indelningsändringen träder i kraft. Med hänsyn härtill föreslås att till 2 § landstingslagen skall fogas ett 4:e mom. av innehåll, att Kungl. Maj:t, då landstingskommuns område ändras, äger förordna att landstinget innan indelningsändringen träder i kraft skall sammanträda för förrättande av val av förvaltningsutskott och andra nämnder. Valet torde därvid, med hänsyn till stadgandet i 44 § första stycket landstingslagen, endast böra avse en tid av ett år.

KAPITEL 11

Ikraftträdande m.m.

Med tanke på de ändringar, som den föreslagna länsindelningsreformen innebär för landstingskommunerna, torde det vara nödvändigt, att reformen skall genomföras vid en tidpunkt, då en ny mandatperiod för landstingens ledamöter börjar. Den nu löpande mandatperioden utgår den 31 december 1970. Under förutsättning att riksdagens beslut i frågan kan fattas senast våren 1969 bör det enligt vår uppfattning vara möjligt att medhinna det omfattande arbete, som erfordras för det praktiska genomförandet av reformen, före 1970 års slut. Den nya länsindelningen bör sålunda kunna träda i kraft vid årsskiftet 1970/71.

Detta är även den tidpunkt, då enligt principbeslut av Stockholms stad och Stockholms läns landsting staden och landstinget skall förenas i ett s.k. storlandsting. Detta ger oss anledning att här ta upp frågan om man beträffande de ändringar i Stockholms läns landstingskommuns område, som vi föreslagit, bör välja en annan tidpunkt för ikraftträdandet.

I det förslag från den s.k. storlandstingskommittén, vilket låg till grund för beslutet om att Stockholms stad skall förenas med Stockholms län i ett storlandsting, betonades att en av de grundläggande principerna i storlandstingskonstruktionen var sammanfallande gränser för den kommunala och statliga regionala förvaltningen. Storlandstingsområdets framtida omfattning kom därför att bli beroende av de beslut, som statsmakterna kunde komma att fatta i anledning av länsindelningsutredningens arbete. Kommittén ansåg sig emellertid böra konstatera, att samordningen av staden och landstinget till en enhet innebar en utomordentligt omfattande och djupgående förändring av de kommunaladministrativa formerna och kom att ställa stadens och landstingets utrednings- och organisatoriska resurser inför mycket stora påfrestningar. En ändrad länsindelning i Stockholmsregionen, genomförd på sådant sätt att den medförde väsentliga samordnings- eller utbrytningsproblem i förhållande till angränsande landstingskommuner, kunde därför enligt kommitténs uppfattning genomföras först efter det samgåendet mellan staden och Stockholms läns landsting kommit till stånd.

Vi har med anledning av dessa uttalanden övervägt, om det kan vara möjligt eller lämpligt att vidtaga de förändringar i länsindelningen, som berör Stockholms län, senare än länsindelningsreformen i övrigt. I praktiken skulle detta väl innebära, att Uppsala, Södermanlands och Gotlands län tills vidare skulle bestå i oförändrad form, och att bildandet av Mälar-

dalens län och utvidgningen av Stockholms län således skulle genomföras först vid en senare tidpunkt än den 1 januari 1971. Rent tekniskt sett är detta självfallet möjligt. Ur sakliga synpunkter måste man däremot enligt vår uppfattning hysa starka betänkligheter mot en sådan lösning. Storstockholmsregionens inflytande sträcker sig, som förut framhållits, redan nu klart utöver Stockholms läns nuvarande gränser. Ett uppskov med att genomföra länsindelningsreformen i denna region skulle därför innebära, att man lät bristerna i samhällsplaneringen kvarstå just i det område, där behovet av en bättre ordning gör sig kanske starkast gällande. De svårigheter ur administrativ synpunkt, som ett genomförande av förslaget redan vid årsskiftet 1970/71 skulle kunna medföra, torde inte heller böra överskattas. De administrativa problem som uppstår vid införlivandet av en landskommun eller del av en sådan är nämligen, som torde framgå av vad förut anförts, inte alls av samma karaktär som de problem man möter vid övergång från en kommunaladministrativ form till en annan. Folkmängdsmässigt sett gäller det här endast om det nya landstingsområdet i begynnelseskedet skall ha en folkmängd av cirka 1,4 eller 1,6 miljoner.

Enligt vår mening bör alltså de av storlandstingskommittén berörda förhållandena inte hindra, att länsindelningsreformen såvitt den angår Storstockholmsregionen genomförs samtidigt med reformen i landet i övrigt, d.v.s. den 1 januari 1971.

Ledamöter av de nya landstingen bör väljas vid de allmänna valen i september 1970. Detta förutsätter att indelningen i valkretsar och det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, fastställs senast våren 1970, om möjligt redan i början av året.

Vi vill i detta sammanhang erinra om att vi i skrivelse till departementschefen den 15 september 1966 anmält, att vi av skäl som angetts i skrivelsen, inte ansett oss böra behandla frågorna om ändringar i landstingslagens bestämmelser om antalet landstingsmän och valkretsarnas storlek utan hemställt att dessa frågor skulle utredas i särskild ordning.

Ändringen av länsindelningen kommer att kräva omfattande organisatoriska åtgärder såväl inom den statliga som inom den landstingskommunala sektorn. Sådana åtgärder och de utredningar som kan erfordras för desamma, torde böra påbörjas så snart principbeslut i länsindelningsfrågan fattats.

I enlighet härmed vill vi skissera följande tidsprogram för vissa åtgärder för genomförande av indelningsändringen, varvid vi förutsatt att statsmakternas beslut i ärendet skall kunna fattas senast under våren 1969.

Våren 1969	Statsmakternas beslut om länsindelningsreform. Organisationsutredningar igångsätts rörande länsstyrelser och övriga statliga organ. Erforderliga åtgärder vidtas för till-

	sättande av landstingskommunala sammanläggningsdelegerade.
Hösten 1969	Utredningar och överläggningar rörande landstingskommunernas ekonomiska mellanhavanden påbörjas.
	Statsmakterna beslutar om ändringar i landstingslagen rörande val av landstingsmän.
Början av 1970	Sammanläggningsdelegerade beslutar om indelning i valkretsar och det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets.
	Beslut om indelning i valkretsar fastställs av Kungl. Maj:t.
September 1970	Allmänna val av landstingsmän.
Oktober 1970	Sammanläggningsdelegerade sammanträder — efter de gamla landstingens ordinarie möten — för behandling av de nya landstingskommunernas utgifts- och inkomststater inklusive den landstingskommunala utdebiteringen för år 1971.
	Förslag till ekonomiska uppgörelser inges till Kungl. Maj:t.
November 1970	Kungl. Maj:t fastställer ekonomiska uppgörelser mellan landstingen.
December 1970	De nya landstingen sammanträder för att förrätta erforderliga val.

KAPITEL 12

Författningsförslag m.m.

Förslag till

Lag angående ändring i landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319).

Härigenom förordnas *dels* att 2 § 3 mom. landstingslagen den 14 maj 1954 skall erhålla följande ändrade lydelse, *dels* att till sagda paragraf skall fogas ett nytt moment, betecknat 4 mom., av nedan angiven lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
2 §.	
3 mom. Skola landstingskommuner förenas eller skall stad inträda i landstingskommun, bestämmer Konungen tiden för föreningen eller inträdet och meddelar övriga i ärendet erforderliga föreskrifter.	3 mom. Skola landstingskommuner förenas eller skall stad inträda i landstingskommun *eller ändras den landstingskommunala indelningen till följd av ändring i länsindelningen, medddelar Konungen* i ärendet erforderliga föreskrifter.
	4 mom. I fall som i 3 mom. sägs äger Konungen tillika förordna att landstinget innan indelningsändringen träder i kraft skall förrätta val av förvaltningsutskott och övriga nämnder.
	Denna lag träder i kraft den —

Förslag till
Lag om landstingskommunala sammanläggningsdelegerade.

Härigenom förordnas som följer.

Val av sammanläggningsdelegerade m.m.

1 §.

I samband med förordnande om ändring i landstingskommunal indelning äger Konungen föreskriva, att beslutanderätten i landstingskommunen enligt den nya indelningen skall utövas av sammanläggningsdelegerade till dess indelningsändringen träder i kraft.

Då sådan föreskrift meddelats, som i första stycket sägs, skall Konungen tillika fastställa antalet delegerade och suppleanter för varje landstingskommun som beröres av indelningsändringen. Äro de berörda landstingskommunerna ense om antalet delegerade och suppleanter för varje landstingskommun och innebär detta att minst en delegerad och en suppleant skola utses för varje landstingskommun, skall antalet fastställas i enlighet härmed.

Vad i denna lag sägs om landstingskommun, landsting och landstingskommunal styrelse, nämnd eller beredning skall jämväl äga tillämpning på stad som icke tillhör landstingskommun, dess fullmäktige och styrelse samt annan stadens nämnd eller beredning.

2 §.

Delegerade och suppleanter för varje landstingskommun väljas av landstinget senast trettio dagar efter det landstingskommunen fått del av beslutet rörande det antal som skall utses. Valbar är den som är landstingsman i landstingskommunen. Bestämmelserna i 32 § fjärde stycket landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319) om proportionellt val äga motsvarande tillämpning. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall bestämmas den ordning i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

Sedan val ägt rum, skall uppgift om de valdas namn och postadress så snart möjligt lämnas Konungen och de av indelningsändringen berörda länsstyrelserna.

Avgår delegerad före utgången av den bestämda tjänstgöringstiden, äga bestämmelserna i 44 § andra stycket landstingslagen motsvarande tillämpning.

3 §.

Bestämmelserna i 8 § tredje och fjärde styckena landstingslagen om verkan av valbarhetens upphörande och om rätt till avsägelse äga motsvarande tillämpning på delegerade och suppleanter.

Sammanläggningsdelegerades sammanträden

4 §.

Konungen förordnar en av delegerade att utfärda kungörelse om första sammanträdet och föra ordet där, till dess ordförande valts.

Kungörelsen anslås minst fjorton dagar före sammanträdet på landstingskommunernas anslagstavlor samt sändes inom samma tid med posten till varje delegerad och suppleant. Kungörelsen införes samtidigt i de tidningar i vilka landstingskommunerna införa landstingskommunala tillkännagivanden.

5 §.

Vid första sammanträdet välja delegerade bland sig ordförande och vice ordförande för den tid för vilken delegerade utsetts.

Äro både ordförande och vice ordförande hindrade att inställa sig vid delegerades sammanträde, äga delegerade utse annan delegerad att för tillfället föra ordet. Till dess så skett utövas ordförandeskapet av den delegerad som är äldst till levnadsåren.

6 §.

Sammanträden hållas på ställe och enligt ordning som delegerade bestämma. Sammanträde hålles även när Konungen förordnar därom eller arbetsutskottet eller minst en tredjedel av de delegerade begära det eller ordföranden finner det behövligt. I dessa fall bestämmer ordföranden om tid och plats för sammanträdet.

Bestämmelserna i 60 § andra stycket landstingslagen äga motsvarande tillämpning på delegerade.

7 §.

Kungörelse om sammanträde med delegerade med uppgift om tid och ställe för sammanträdet och de ärenden som skola behandlas vid detta utfärdas av ordföranden eller, vid hinder för honom, av vice ordföranden.

Kungörelsen anslås minst fjorton dagar före sammanträdet på landstingskommunernas anslagstavlor och, om delegerade beslutat det, även på annan plats. Kungörelsen sändes inom samma tid med posten till varje delegerad och suppleant.

Tillkännagivande om tid och ställe för sammanträde samt, om delegerade beslutat det, de ärenden som skola behandlas införes i de tidningar i vilka landstingskommunerna införa landstingskommunala tillkännagivanden.

Bestämmelserna i 20 § 1 mom. fjärde stycket samt 2 och 3 mom. landstingslagen äga motsvarande tillämpning på delegerade.

Inträffar för delegerad eller för suppleant, som skall tjänstgöra i delegerads ställe, sådant hinder att han ej kan inställa sig vid sammanträde med

delegerade, åligger det honom att ofördröjligen underrätta ordföranden därom. Denne kallar suppleant till tjänstgöring i den ordning som bestämts vid valet. Suppleant kallas till tjänstgöring även vid ledighet efter delegerad som icke utsetts vid proportionellt val.

Uppkommer för delegerad eller för suppleant, som inställt sig vid sammanträde, sådant hinder att han ej vidare kan tjänstgöra vid sammanträdet, skall han ofördröjligen anmäla hindret för ordföranden, vilken därefter inkallar suppleant efter vad i första stycket sägs.

9 §.

Varje delegerad äger en röst.

Landshövding i län som berörs av indelningsändringen må övervara delegerades sammanträden och deltaga i överläggningarna men ej i besluten. Är ej landshövding tillsatt eller förordnad, äger den i tjänsten äldste avdelningschefen i vederbörande länsstyrelse den rätt nu är sagd. Har landshövding förhinder, utövas samma rätt av den avdelningschef, landshövdingen därtill förordnar, eller, därest sådant förordnande icke meddelats, av den i tjänsten äldste avdelningschefen.

Vid delegerades sammanträde äger ordföranden eller vice ordföranden i arbetsutskott eller kommitté som avses i 13 § eller i styrelsen för landstingskommun som beröres av indelningsändringen vara närvarande och deltaga i överläggningarna men ej i besluten, även om han icke är delegerad. Samma rätt tillkommer sådan i landstingskommunens tjänst anställd befattningshavare, som avses i 8 § andra stycket landstingslagen, ävensom ordföranden eller vice ordföranden i annan landstingskommunal nämnd eller beredning vid behandling av ärende som beretts av nämnden eller beredningen.

Annan i landstingskommunens tjänst anställd befattningshavare än sådan som avses i tredje stycket äger enligt delegerades bestämmande vara närvarande vid sammanträde för att tillhandagå delegerade med upplysningar.

10 §.

Rätt att väcka förslag vid delegerades sammanträde tillkommer arbetsutskottet och kommitté, som avses i 13 §, delegerad, ävensom landsting, landstingskommuns förvaltningsutskott och länsstyrelse i län, som beröres av indelningsändringen. Förslag skall avfattas skriftligen.

Till delegerade inkomna förslag skola tryckas och, såvitt ske kan, minst åtta dagar före sammanträdets början översändas till dem som äga rätt att väcka förslag.

11 §.

Bestämmelserna i 27 §, 28 § första stycket samt 30—38 §§ landstingslagen om landstinget och dess ordförande äga motsvarande tillämpning på dele-

gerade och deras ordförande. Tillkännagivande som avses i 34 § tredje stycket skall ske på anslagstavlorna i de landstingskommuner som beröras av indelningsändringen.

12 §.

Om delegerade icke beslutat att protokoll och övriga handlingar skola förvaras bland viss landstingskommuns handlingar, skola handlingarna vårdas och förtecknas på ordförandens ansvar.

Beredning och verkställighet m.m.

13 §.

För beredning och verkställighet av ärenden som ankomma på delegerade skola dessa utse ett arbetsutskott. För sådana uppgifter må delegerade dessutom utse en eller flera kommittéer.

Vad i 41 och 52 §§ landstingslagen säges om förvaltningsutskott äger motsvarande tillämpning på sammanläggningsdelegerades arbetsutskott.

Delegerade må även anlita nämnd eller beredning i landstingskommun för att bereda ärende i vilket delegerade skola fatta beslut och uppdraga åt nämnden eller beredningen att verkställa beslutet.

14 §.

Ledamöter och suppleanter i arbetsutskottet eller i kommitté väljas till det antal delegerade bestämma och för delegerades tjänstgöringstid. Antalet ledamöter i arbetsutskottet må icke understiga fem.

I fråga om valbarhet till ledamot eller suppleant i arbetsutskottet eller i kommitté, verkan av valbarhetens upphörande och rätt till avsägelse äga bestämmelserna i 8 § landstingslagen om landstingsman motsvarande tillämpning. Vid tillämpningen av 8 § första stycket landstingslagen avses med landstingskommunen alla landstingskommuner som beröras av indelningsändringen.

Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall bestämmas den ordning i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

15 §.

Delegerade utse bland ledamöterna i arbetsutskottet en ordförande och en vice ordförande.

Äro både ordföranden och vice ordföranden hindrade att inställa sig vid sammanträde med arbetsutskottet, utser utskottet annan ledamot att för tillfället föra ordet.

16 §.

Vad i 44 § andra stycket samt i 46—50 §§ landstingslagen säges om förvaltningsutskott skall äga motsvarande tillämpning på arbetsutskottet och på kommitté. Tillkännagivande som avses i 50 § tredje stycket skall ske på anslagstavlorna i de landstingskommuner som beröras av indelningsändringen.

Kostnader för sammanläggningsdelegerades verksamhet m.m.

17 §.

De landstingskommuner som beröras av indelningsändringen skola tillhandahålla medel för delegerades verksamhet med fördelning i förhållande till det antal skattekronor och skatteören som enligt lagen den 3 juni 1965 (nr 269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt skall ligga till grund för de berörda landstingskommunernas utdebitering för det år då förordnandet om indelningsändringen meddelas. Ingår endast del av berörd landstingskommun i landstingskommunen enligt den nya indelningen sker fördelningen i förhållande till antalet skattekronor och skatteören för den landstingskommundelen.

18 §.

Delegerade äga bestämma om ersättning till delegerad, ledamot i arbetsutskottet eller kommitté och suppleant. Därvid äga bestämmelserna i 39 § 1 mom. och 2 mom. första stycket landstingslagen motsvarande tillämpning.

Besvär

19 §.

Bestämmelserna i 78 § 1 och 2 mom. landstingslagen äga motsvarande tillämpning på talan mot beslut av delegerade, arbetsutskottet eller kommitté.

Rätt till talan tillkommer även landstingskommun som beröres av indelningsändringen.

Besvären skola ingivas till den länsstyrelse som Konungen bestämt vid meddelande av föreskrift enligt 1 § första stycket denna lag.

— — —

Denna lag träder i kraft den — — — —

Förslag till

Lag angående ändring i lagen den 15 april 1955 (nr 138) om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunalfullmäktige m.m.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 15 april 1955 om proportionellt valsätt vid val inom landsting, kommunalfullmäktige m.m. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1 §.	
Skall enligt gällande föreskrifter annat val inom landsting än riksdagsmannaval eller ock val inom kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige, municipalfullmäktige, kommunala sammanläggningsdelegerade eller kyrkofullmäktige eller å kyrkostämma vara proportionellt, skola därvid de i denna lag givna bestämmelserna lända till efterrättelse.	Skall enligt gällande föreskrifter annat val inom landsting än riksdagsmannaval eller ock val inom *landstingskommunala sammanläggningsdelegerade,* kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige, municipalfullmäktige, kommunala sammanläggningsdelegerade eller kyrkofullmäktige eller å kyrkostämma vara proportionellt, skola därvid de i denna lag givna bestämmelserna lända till efterrättelse.

— — —

Denna lag träder i kraft den — —

Förslag till

Lag om nedsättning av landstingsskatt i anledning av övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Har Kungl. Maj:t beslutat, att övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen skall för visst år utgå med avseende å del av nybildad landstingskommun, skall, vid utgörande av landstingsskatt som sägs i 6 kap. landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319), skattebetalare inom landstingskommundelen åtnjuta nedsättning i den beslutade utdebiteringen med det belopp för skattekrona, varmed övergångsbidraget utgår.

2 §.

Nedsättning i utdebiteringen må åtnjutas endast beträffande skatt, som skulle hava belöpt å landstingskommundelen, därest kommunalskattelagens

regler om fördelning av beskattningsobjekt mellan landstingskommuner tillämpats på landstingskommundelen i fråga.

3 §.

Kungl. Maj:t äger utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter till denna lag.

— — —

Denna lag träder i kraft den — — — —

Förslag till

Kungörelse om övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

I syfte att övergångsvis begränsa sådan utdebiteringshöjning för del av nybildad landstingskommun som föranledes av ändring i den landstingskommunala indelningen må den nybildade landstingskommunen efter prövning av Kungl. Maj:t erhålla statsbidrag (övergångsbidrag).

Övergångsbidrag utgår dock ej då stad, som icke tillhör landstingskommun, inträder i sådan kommun.

Beträffande övergångsbidragets verkan med avseende å utdebiteringen inom landstingskommundelen är stadgat i lagen den ..... om nedsättning av landstingsskatt i anledning av övergångsbidrag vid ändring i den landstingskommunala indelningen.

2 §.

För att övergångsbidrag skall utgå erfordras att den av indelningsändringen föranledda utdebiteringshöjningen för landstingskommundelen beräknas överstiga 25 öre för skattekrona.

Denna utdebiteringshöjning beräknas till skillnaden mellan medelutdebiteringen för de tre år som närmast föregår indelningsändringen för samtliga i den nya landstingskommunen ingående landstingskommuner och landstingskommundelar samt motsvarande medelutdebitering för landstingskommundelen i fråga.

3 §.

Övergångsbidraget för det första året skall fastställas att utgå med det belopp för skattekrona, varmed den enligt 2 § beräknade utdebiteringshöjningen för den äldre landstingskommunen överstiger 25 öre.

För ettvart av de närmast följande fyra åren skall övergångsbidraget ned-

sättas med en femtedel av det enligt första stycket fastställda beloppet, dock med minst 25 öre.

Om för visst år sålunda beräknat bidrag understiger 10 öre, skall bidrag dock icke utgå.

4 §.

För visst år beviljat övergångsbidrag utgår med föreskrivet belopp för skattekrona på grundval av det skatteunderlag inom landstingskommundelen efter vilket landstingsskatt för samma år utgår.

5 §.

Ansökan om övergångsbidrag skall före den 1 juli det år, som närmast föregår indelningsändringen, av styrelsen i den äldre landstingskommunen ingivas till Kungl. Maj:t.

6 §.

Beviljat övergångsbidrag skall av den länsstyrelse Kungl. Maj:t därtill förordnar utbetalas till den nya landstingskommunen. I fråga om utbetalningen skall i tillämpliga delar gälla vad i landstingslagen eller eljest stadgas om utbetalning av landstingsskatt.

— — —

Denna kungörelse träder i kraft den — — —

Sammanfattning

Utredningens allmänna synpunkter

Att den till sina huvuddrag drygt 300 år gamla länsindelningen nu blir föremål för en allmän översyn anser länsindelningsutredningen knappast kunna väcka någon gensaga. Snarare skulle det vara ägnat att förvåna om den länsindelning, som för Syd- och Mellansveriges del utformades i mitten av 1600-talet och för Norrlands vidkommande fick sin nuvarande form i början av 1800-talet, skulle vara utan vidare lämpad även för de uppgifter, som möter i dagens och morgondagens samhälle.

Förslag om en minskning av antalet län har också framförts vid ett flertal tillfällen. Från början var förslagen främst motiverade med önskemålet att åstadkomma besparingar inom den statliga länsförvaltningen. Då frågan aktualiserats under senare tid har motivet emellertid varit betydligt vidare. Man har nämligen betonat att de regionala enheter, som länen utgör, både befolkningsmässigt och näringsgeografiskt bör vara så utformade, att de kan tjäna som underlag för en effektiv samhällsplanering och en effektiv statlig och landstingskommunal förvaltningsapparat. Även om besparingssynpunkten självfallet alltjämt bör uppmärksammas är det ur denna vidare synpunkt som man enligt utredningens uppfattning framför allt nu bör bedöma länsindelningsfrågan.

Utredningen har under sitt arbete ibland mött den uppfattningen, att länsindelningsreformen nu borde begränsas till de områden, där behovet av ändringar kunde anses mest påtagligt, nämligen i storstadsregionerna och eventuellt i något eller några av de minsta länen. En sådan partiell reform skulle emellertid enligt utredningens mening kunna få föga önskvärda konsekvenser. Redan de ofrånkomliga följdverkningarna av en ändrad länsindelning i storstadsregionerna blir nämligen så omfattande att man är ganska nära en fullständig länsindelningsreform. För de områden, som eventuellt nu skulle kunna lämnas utanför revisionen skulle ett uppskov vidare knappast vara till gagn. Vid sidan av de områden, där en ny länsindelning genomförts och där man tillfullo kan utnyttja möjligheterna till en rationell framtidsplanering, skulle man ju i så fall under sannolikt lång tid få ett antal förvaltningsområden med sämre förutsättningar i fråga om planering och ekonomi. En sådan situation måste te sig särskilt betänklig just under en tidsperiod, då en stark omflyttning av befolkning och näringsliv pågår och det med hänsyn härtill är särskilt viktigt, att en sakligt riktig avvägning av de olika regionernas möjligheter och behov kommer till stånd. Utredning-

en utgår sålunda från att den översyn av länsindelningen som nu skall företas bör omfatta landet i dess helhet.

Det är enligt utredningen lätt att konstatera, att de genomgripande förändringar, som efter den egentliga industrialiseringens genombrott skett i samhällets tekniska, ekonomiska och sociala struktur, medfört att de administrativa enheterna — länen — och motsvarande näringsgeografiska regioner alltmer kommit att glida isär.

Med hänsyn till den utveckling som sker i samhället och som säkerligen ännu inte nått sin kulmen krävs det i dag en samhällsplanering av helt annat och mer genomgripande slag än som tidigare varit förutsatt. Samhällsplaneringens betydelse för en sund och balanserad utveckling inom länen har behandlats i länsförvaltningsutredningens betänkande. Det har där betonats att huvudmålet för en länsförvaltningsreform bör vara att skapa förutsättningar för en initiativkraftig och enhetlig ledning inom den översiktliga samhällsplaneringen och för bättre överblick, samverkan och samordning på detta område. Länsindelningsutredningen ansluter sig helt till dessa synpunkter. Den uttalar samtidigt att det, för att samhällsplaneringen skall kunna ge det resultat som medborgarna har rätt att kräva, fordras inte bara att de organ som skall handha dessa uppgifter på länsplanet är lämpligt konstruerade, utan också att deras geografiska arbetsområden är anpassade efter de föreliggande uppgifterna. Att så nu inte är fallet ligger enligt utredningen i öppen dag, framför allt inom storstadsregionerna och därtill angränsande områden men också i de minsta länen. Om en reform av länsförvaltningen skall ge avsett resultat måste den därför enligt utredningens uppfattning sammankopplas med en genomgripande reform av länsindelningen.

I detta sammanhang kommer utredningen in på den betydelse som länens utformning har vid avvägningen mellan regionalt och centralt inflytande på samhällsplaneringen. Ju mer länsindelningen avviker från de regionala enheter som samhällsplaneringen behöver arbeta med och ju större antalet län är, desto starkare blir också enligt utredningens mening behovet av en central ledning och dirigering av verksamheten. Är de regionala planeringsenheterna tillräckligt stora och väl utformade kan man omvänt begränsa behovet av en central planering. Om man vill att planeringen av utvecklingen inom en region i största möjliga utsträckning skall bli en regionens egen uppgift och utformas som ett uttryck för en balanserad bedömning av regionens egna behov och intressen måste man därför, anser utredningen, också se till att de regionala planeringsorganen får arbetsområden som möjliggör detta.

Ett stundom framfört argument mot ändrad länsindelning gäller de konsekvenser, som uppgåendet i en större enhet skulle kunna få för vissa mindre län. Det har därvid hävdats, att en sådan åtgärd skulle innebära risk för att befolkningsutvecklingen och utvecklingen av näringslivet över huvud taget i området ifråga skulle bli ogynnsammare än vad som skulle ha blivit fallet

om området fått bestå som självständigt län. Utredningen anser emellertid sådana farhågor överdrivna. Den erinrar om att syftet med den samhälleliga aktiviteten i fråga om näringslivets lokalisering inte kan vara att under alla förhållanden eller till varje pris motverka eventuella tendenser till befolkningsminskning i ett område eller arbeta för lokalisering av nya industrier i en trakt där överskott på arbetskraft uppstått. I stället gäller det ju att söka främja en ur hela samhällets synpunkt riktig utveckling och en effektiv användning av samhällsresurserna samt att härvid göra en avvägning mellan överväganden av generell natur, å ena, och mera lokala synpunkter och önskemål, å andra sidan. Enligt utredningens åsikt finns det inte någon rimlig anledning att befara att man inom en större region skulle ha sämre förutsättningar än inom en mindre att göra en sådan avvägning på ett riktigt sätt. Utredningen hävdar i stället att en omstrukturering av länen, som gör att dessa i högre grad än som nu ibland är fallet kommer att utgöra befolkningsmässigt och näringspolitiskt balanserade enheter, bör vara ägnad att underlätta en sakligt riktig bedömning av hithörande frågor. Om länsstyrelserna i enlighet med länsförvaltningsutredningens förslag får en lekmannaledning med stark förankring i länet bör det ju också vara en naturlig uppgift för dessa nya organ att tillse att ingen bygds berättigade intressen blir eftersatta.

I samma riktning som det nu anförda pekar enligt utredningen de synpunkter som kan anläggas på länens betydelse som underlag för landstingskommunal verksamhet. Det framhålles, att den landstingskommunala verksamheten numera nått en omfattning, som gör att den både ur ekonomisk och ur allmänt samhällelig synpunkt måste tillmätas en utomordentligt stor betydelse. Till belysande härav erinras om att de samlade utgifterna för landstingens verksamhet — inkl. motsvarande utgifter i de städer som står utanför landsting — för år 1967 torde uppgå till drygt 8 miljarder kronor.

Utredningen menar, att det måste vara ett angeläget samhälleligt krav att arbetsområdena för de organ, som handhar den omfattande och betydelsefulla landstingskommunala verksamheten är så utformade att denna verksamhet kan byggas upp på ett effektivt sätt. Den nuvarande länsindelningen, som tillkommit under helt andra förhållanden och för helt andra syften, kan enligt utredningen knappast sägas tillgodose detta krav. Det påpekas i detta sammanhang att åtskilliga landstingskommuner i dag befolkningsmässigt ligger under den nivå, som medicinalstyrelsen angett som önskvärd för en effektiv sjukhusorganisation. Med den utveckling som pågår på sjukvårdens område torde denna nivå enligt utredningens uppfattning snarare komma att stiga än sjunka. Vidare synes de nuvarande länsgränserna i åtskilliga fall ha lett till en lokalisering av sjukhus, vilken i dagens läge inte framstår som ändamålsenlig. En ändring av länsindelningen, som tar sikte på att skapa större och ur näringsgeografisk synpunkt bättre sammanhållna län, bör

därför enligt utredningens mening i och för sig ge landstingen möjlighet att planera och bedriva sin verksamhet på ett bättre sätt än vad som nu kan ske.

För bedömandet av hur länsindelningen bör utformas är det självfallet också av intresse vad som ur administrativ synpunkt kan anses som lämplig storlek för ett län. Vad länsstyrelserna angår konstaterar utredningen att en befolkning, motsvarande vad som nu finns i de större länen utanför storstadsregionerna, med länsstyrelsernas nuvarande organisationsform erfarenhetsmässigt utgör ett lämpligt underlag för uppbyggande av en förvaltningsapparat, där arbetsuppgifterna så långt rimligen kan begäras kunnat anpassas efter vederbörande befattningshavares kvalifikationer och där personaluppsättningen också haft sådan storlek, att tillfälliga svårigheter på grund av ledigheter och semestrar kunnat lösas inom verket på ett någorlunda tillfredsställande sätt. En ändring av organisationen enligt de linjer, som länsförvaltningsutredningen föreslår, skulle såvitt utredningen kan finna inte medföra någon ändring i detta förhållande utan snarare understryka de fördelar, som de större länen i dessa avseenden erbjuder framför de mindre. Utredningen erinrar också i detta sammanhang om de betydande personalminskningar som ett genomförande av landskontorsutredningens förslag skulle resultera i för länsstyrelserna och om att nämnda utredning ansett vissa av de nuvarande länen för små för att kunna utgöra arbetsområden för de planerade länsskatterätterna. Även vad gäller övriga länsorgan har utredningen fått den uppfattningen att en relativt kraftig reducering av antalet regionala enheter skulle göra det möjligt både att förenkla och förbilliga administrationen samt, framför allt, att på ett mer effektivt sätt sysselsätta den specialutbildade arbetskraften.

Enligt direktiven bör utredningen söka belysa vad som för en rationellt bedriven statlig och landstingskommunal verksamhet bör uppställas som riktpunkt i fråga om länens storlek, främst i fråga om det befolkningsmässiga underlaget. Utredningen ansluter sig — bland annat av de skäl som ovan anförts — rent allmänt till de synpunkter, som 1959 års länsindelningsutredning anlade på denna fråga. De förändringar i länsorganens arbete som kommer att bli en följd av bl.a. den nya kommunindelningsreformens förverkligande och som kommer att ske, om länsförvaltnings- och landskontorsutredningarnas förslag genomföres, gör dock att de av sagda utredning angivna befolkningstalen enligt länsindelningsutredningens mening bör höjas något. I detta sammanhang fäster utredningen också särskild vikt vid de synpunkter som medicinalstyrelsen anfört i fråga om sjukvårdsområdenas storlek.

Som ett grovt uttryck för det önskvärda lägsta befolkningsunderlaget i ett län anger utredningen därför en befolkning i nuläget i storleksordningen 300 000 invånare. Den betonar emellertid samtidigt, att det konkreta förslag

till ändrad länsindelning, som den framlägger, i ganska ringa grad är baserat på befolkningsmässiga normer av detta slag. I själva verket är det endast ifråga om de minsta länen som utredningen funnit en alltför liten folkmängd och — som en konsekvens därav — ett alltför svagt ekonomiskt underlag utgöra motiv för en sammanslagning. Och även beträffande dessa län har vid sidan av befolkningsfaktorn även andra omständigheter varit avgörande för utredningens ställningstagande. Dess mål har sålunda varit att skapa enheter som — förutom att de bör kunna medge en effektiv administration — skall vara lämpade som underlag för samhälleliga utvecklingsåtgärder på regional nivå. Vid sådant förhållande får man, säger utredningen, acceptera län som befolkningsmässigt ligger både över och under det angivna talet. Det kommer alltså enligt utredningens förslag även i fortsättningen att föreligga mycket betydande skillnader mellan de olika länen både i fråga om befolkningsmässigt underlag och i andra avseenden.

Förslaget till ny länsindelning

Utredningen framhåller att den är medveten om de svårigheter det erbjuder att finna en helt tillfredsställande lösning av länsindelningsfrågan. Delvis beror dessa på att man i flera avseenden är hänvisad till mer eller mindre väl grundade antaganden om den framtida utvecklingen. Vidare är i regel konsekvenserna av att länsindelningen ändras på det ena eller andra sättet svåra att belägga eller beräkna rent siffermässigt. Därjämte pekar de faktorer, som bör påverka länsindelningen, ingalunda alla i samma riktning, och man kan ha olika uppfattning om vilka av dessa faktorer som bör tillmätas den största betydelsen. Utifrån de allmänna synpunkter, för vilka redogjorts i korthet här ovan, kan man därför i vissa fall tänka sig olika lösningar av länsindelningsfrågan, innebärande mer eller mindre genomgripande förändringar. Utredningen har emellertid valt att framlägga endast ett indelningsförslag. I motiveringen för detta redovisas dock i viss utsträckning även en del andra av utredningen undersökta alternativ eller diskuterade dellösningar.

Enligt direktiven skall den indelning av landet i kommunblock, som fastställts i enlighet med riksdagens beslut år 1962, ligga till grund även för bl. a. länsindelningen. I enlighet härmed föreslår utredningen inte i något fall att delar av kommunblock skall föras till olika län. Den framhåller dock, att det enligt dess uppfattning i ett — visserligen mycket begränsat — antal fall kan finnas anledning att se över kommunblocksindelningen i anslutning till den nya länsindelningen eller senare. Inte heller har utredningen ansett sig böra ta upp frågor om gränsjusteringar av huvudsakligen teknisk karaktär utan har utgått från att Kungl. Maj:t liksom hittills kommer att kunna vidtaga sådana justeringar, när så befinnes önskvärt.

Utredningens förslag innebär att antalet län skall minskas från 24 (efter

sammanslagningen av Stockholms stad och län) till 15, på sätt framgår av följande uppställning. Indelningsförslaget framgår även av kartan, *bilaga 22.*

Den närmare motiveringen för förslaget återfinnes i kapitel 7 i betänkandet.

Föreslaget län Föreslagen residensstad	*Nuvarande län eller delar därav*
Stockholms län Stockholm	Stockholms stad
	Stockholms län
	Gotlands län
	Uppsala län utom Tierps och Skutskärs kommunblock
	Av Södermanlands län Strängnäs kommunblock och den del av länet som ingår i Södertälje kommunblock
	Av Västmanlands län Fjärdhundra kommun (ingår i Enköpings kommunblock)
Göteborgs län Göteborg	Göteborgs och Bohus län
	Hallands län utom Östra Karups församling (ingår i Båstads kommunblock)
	Av Älvsborgs län Färgelanda, Melleruds, Vänersborgs, Trollhättans, Surte, Lerums, Alingsås och Vårgårda kommunblock samt de delar av länet som ingår i Lilla Edets, Mölnlycke, Falkenbergs, Varbergs och Nossebro kommunblock
	Av Skaraborgs län Grästorps kommunblock och Essunga kommun (ingår i Nossebro kommunblock)
	Av Jönköpings län den del som ingår i Hyltebruks kommunblock
Skåne län Malmö	Malmöhus län
	Kristianstads län
	Av Blekinge län Sölvesborgs kommunblock
	Av Hallands län Östra Karups församling (ingår i Båstads kommunblock)

Växjö län Växjö	Kronobergs län Kalmar län utom dels Västerviks och Vimmerby kommunblock, dels de delar av länet som ingår i Åtvidabergs och Valdemarsviks kommunblock Blekinge län utom Sölvesborgs kommunblock Av Jönköpings län den del som ingår i Ljungby kommunblock
Jönköpings län Jönköping	Jönköpings län utom de delar som ingår i Hyltebruks och Ljungby kommunblock Av Skaraborgs län Habo kommunblock Av Östergötlands län Ydre kommun
Västergötlands län Borås	Av Älvsborgs län Herrljunga, Ulricehamns, Tranemo, Svenljunga, Kinna och Borås kommunblock samt den del av länet som ingår i Falköpings kommunblock Skaraborgs län utom dels Habo och Grästorps kommunblock, dels Essunga kommun (ingår i Nossebro kommunblock)
Östergötlands län Linköping	Östergötlands län utom Ydre kommun Av Kalmar län Västerviks och Vimmerby kommunblock samt de delar av länet som ingår i Åtvidabergs och Valdemarsviks kommunblock
Mälardalens län Västerås	Västmanlands län utom Fjärdhundra kommun (ingår i Enköpings kommunblock) Södermanlands län utom Strängnäs kommunblock och den del av länet som ingår i Södertälje kommunblock Av Örebro län Götlunda församling (ingår i Arboga kommunblock)
Värmlands län Karlstad	Värmlands län Av Älvsborgs län Åmåls och Bengtsfors kommunblock
Örebro län Örebro	Örebro län utom Götlunda församling (ingår i Arboga kommunblock)

Kopparbergs län Falun	Kopparbergs län
Gävleborgs län Gävle	Gävleborgs län Av Uppsala län Tierps och Skutskärs kommunblock
Västernorrlands länn Härnösand	Västernorrlands län Jämtlands län
Västerbottens län Umeå	Västerbottens län
Norrbottens län Luleå	Norrbottens län

Beträffande det föreslagna Växjö län har de i utredningen ingående särskilda sakkunniga (herrar Cassel, Hansson, Mellqvist och Ståhl) haft avvikande mening såtillvida att de ansett att Kalmar bör bli residensstad och att länet följaktligen bör kallas Kalmar län.

I utredningens uppdrag har inte ingått att behandla frågan om att sammanföra Stockholms stad och län. Beträffande denna fråga har Kungl. Maj:t — på grundval av förslag från en särskild utredning — i proposition till innevarande års riksdag föreslagit, att Stockholms stad och Stockholms län skall bilda ett län från och med ingången av år 1968.

Inte heller har det ingått i utredningens uppdrag att behandla frågan om de tre största städernas inträde i landstingskommun. Med anledning härav anför utredningen, att den beträffande Stockholm utgått från att frågan om stadens samgående med Stockholms läns landstingskommun kommer att lösas vid den tidpunkt, som förutsatts i det av parterna fattade principbeslutet härom. Beträffande Göteborg och Malmö understrykes, att ett sådant inträde enligt utredningens uppfattning utgör en förutsättning för att man i vederbörande region helt skall nå den effekt, som avses med de aktuella länsreformerna. Utredningen anser det därför angeläget att nämnda städer skall ha inträtt i respektive landstingskommuner senast vid den tidpunkt, då den nya länsindelningen träder i kraft.

Övriga av utredningen behandlade frågor

Frågan om en översyn av hela länsindelningen är enligt utredningen självfallet av beskaffenhet att skola underställas riksdagens prövning. Detta gäller också frågan om vilka orter som i framtiden skall vara residenssstäder.

Däremot anser utredningen det inte påkallat att länsindelningen skall regleras i lag. Sedan riksdagen fattat beslut i frågan får det alltså enligt utredningens mening ankomma på Kungl. Maj:t att i administrativ väg utfärda erforderliga föreskrifter rörande länens omfattning.

Vad härefter angår den rättsliga grunden för ändringar i den landstingskommunala indelningen anser utredningen det uppenbart, att sådana ändringar i anslutning till länsindelningsreformen inte kan göras frivilliga om man skall utgå från den i direktiven angivna principen att landstingsindelningen bör följa länsindelningen. Riksdagens beslut i länsindelningsfrågan bör därför även gälla landstingsområdena.

En ändring av den landstingskommunala indelningen medför, att ett stort antal frågor av ekonomisk natur uppkommer för de av ändringen berörda landstingskommunerna. Hur dessa frågor bör regleras behandlas översiktligt. Utredningen har härvid funnit att de bestämmelser, som gäller på detta område för primärkommunala indelningsändringar, är lämpade att — med vissa modifikationer — läggas till grund för reglering av landstingens ekonomiska mellanhavanden även vid den mera långtgående indelningsändring som nu är aktuell.

Utredningen har undersökt vilken effekt indelningsändringen skulle få på storleken av de till landstingskommunerna utgående skatteutjämningsbidragen samt i vad mån det kan vara befogat att lämna särskilda statliga övergångsbidrag för att dämpa sådana utdebiteringshöjningar, som indelningsändringen kan komma att medföra för invånarna i vissa länsdelar. Då syftet med den föreslagna indelningsändringen bl. a. är att skapa områden som är bättre lämpade än de nuvarande som underlag för den landstingskommunala verksamheten anser utredningen det inte finnas något skäl för att ändringen allmänt sett skulle föranleda ökade statliga bidrag åt landstingskommunerna. Endast en viss ändring av den s.k. garantiregeln i skatteutjämningsförordningen ifrågasättes.

Något annorlunda anser utredningen det ställa sig i det fall, då en överföring av ett visst område från ett län till ett annat skulle medföra en mera påtaglig höjning av utdebiteringen för områdets invånare. I detta hänseende föreslås regler motsvarande dem som gäller vid primärkommunala indelningsändringar.

Frågan om vilka organ som skall företräda landstingskommunerna under tiden mellan ett beslut om indelningsändring och ändringens ikraftträdande är inte reglerad i lag. Utredningen föreslår därför en lagstiftning om landstingskommunala sammanläggningsdelegerade. Förslaget överenstämmer i allt väsentligt med 1965 års lag om kommunala sammanläggningsdelegerade.

Med tanke på de ändringar, som länsindelningsreformen innebär för landstingskommunerna, anser utredningen det nödvändigt att reformen genom-

föres vid en tidpunkt då ny mandatperiod för landstingens ledamöter börjar. Detta sker nästa gång vid ingången av år 1971. Om riksdagens beslut i frågan kan fattas senast under våren 1969 bör det enligt utredningens uppfattning vara möjligt att före 1970 års slut medhinna det omfattande arbete, som erfordras för det praktiska genomförandet av reformen. Utredningen föreslår sålunda, att den nya länsindelningen träder i kraft vid årsskiftet 1970/71. Detta innebär att ledamöter i de nya landstingen bör väljas vid de allmänna valen i september 1970, vilket i sin tur förutsätter, att indelningen i valkretsar och det antal landstingsmän som skall utses för varje valkrets fastställs senast i början av år 1970.

I detta sammanhang erinras om att utredningen i skrivelse till departementschefen under hösten 1966 anmält, att den inte ansett sig böra behandla frågorna om ändringar i landstingslagens bestämmelser om antalet landstingsmän och valkretsarnas storlek utan hemställt om särskild utredning av dessa frågor.

Utredningen framhåller att ändringen av länsindelningen kommer att kräva omfattande organisatoriska åtgärder såväl inom den statliga som inom den landstingskommunala sektorn. Sådana åtgärder och de utredningar som kan erfordras för desamma bör enligt utredningen påbörjas så snart principbeslut i länsindelningsfrågan fattats.

Ett av utredningen skisserat tidsprogram för genomförande av länsindelningsreformen återfinns i kapitel 11.

BILAGOR

Bilaga 1

Samhällets strukturförändringar och länsindelningen

Av Professorn Sven Godlund

Befolkningsförändringarna och bebyggelseutvecklingen samt följderna härav på länsindelningen

Vår nuvarande form av länsindelning reglerades för första gången genom 1634 års regeringsform. Av källstatistiska skäl går det emellertid ej att följa *länens folkmängdsutveckling* längre bakåt än till mitten av 1700-talet. Som framgår av tabell 1 nedan var länen varandra länge ganska lika i avseende på folkmängdens storlek. År 1750 var det största länet (S + T) ungefär 7 gånger större än det minsta (I). Inget län översteg 175.000-invånarstrecket. Elva län låg i intervallet 50 000—100 000 och sex i gruppen 100 000—125 000. År 1810 hade genom uppdelning — vilket då tedde sig naturligt med hänsyn till de dåliga kommunikationerna och till avsaknaden av kommuner — de nuvarande 25 länen bildats.[1] Amplituden mellan de minsta och största hade nu minskat något. Inalles 18 län ligger samlade i det ungefärliga intervallet 75 000—150 000 medan tre kommer strax under och ett strax över dessa folkmängdstal.

År 1900 har industrialisering och urbanisering börjat göra sig tydligt gällande samtidigt som en del av länen, framför allt Norrlandslänen, fortsätter med sin kraftiga "naturliga" folkökning. Stockholms stad går om Stockholms län — förortsbildningen i länet hade ännu inte börjat på allvar — och Malmöhus län drar med sina kraftigt växande städer Malmö och Hälsingborg alltmer ifrån det alltjämt mer agrart betonade Kristianstadslänet.

Till år 1965 har amplituden mellan det största och minsta länet vuxit kraftigt. Spridningen i folkmängdstalen är större än någonsin — en ny anpassning mellan folkmängd och länsindelning behövs, men i motsatt riktning den som vidtogs i början av 1800-talet.

Folkmängdsförändringarna har, som ovan visats, i stora drag inneburit en successivt allt starkare tendens till ansamling i vissa, begränsade delar av landet. Denna förskjutning, som beror på ändrade tekniska och ekonomiska förhållanden och därmed höjda krav på inkomster, variationer i fråga om arbetsplatser och utbildningsmöjligheter etc. bedömes komma att i stora drag fortsätta i framtiden. En viss utjämning kan dock efter hand komma att ske som följd av lokaliseringspolitiken.

Utredningen har låtit utföra särskilda regionala befolkningsprognoser för åren 1980 och 1985, självfallet avstämda mot den förväntade utvecklingen

[1] Stockholms stad betraktas då såsom ett län.

Tab. 1. Folkmängden i tusental i Sveriges län vid slutet av vissa år 1750—1965[2]

Län	1750	1810	1850	1900	1930	1950	1960	1965
A	54	65	93	301	502	744	807	789
B	90	97	115	173	265	357	463	593
C	63	81	89	124	138	155	168	185
D	79	99	120	167	189	214	228	241
E	128	163	222	279	310	348	358	366
F	104	116	163	203	232	271	285	296
G	66	90	137	159	156	158	159	164
H	89	138	202	228	231	237	236	236
I	24	33	45	53	57	59	54	54
K	35	69	108	146	145	146	144	149
L	91	121	190	219	246	259	257	262
M	106	154	253	409	511	582	626	667
N	58	74	106	142	150	163	170	180
O	80	117	188	337	457	557	625	666
P	126	152	246	280	313	359	375	390
R	109	135	200	241	242	248	250	255
S	172	135	222	254	270	281	291	287
T		95	138	195	219	247	263	268
U	71	82	97	148	162	204	233	250
W	97	119	151	218	250	267	286	282
X	110	84	120	238	280	285	293	293
Y		61	100	232	279	284	286	277
Z		33	52	111	135	144	140	131
AC	36	34	68	144	204	232	240	234
BD		32	59	135	200	242	262	260
S:a	1 786	2 378	3 483	5 136	6 142	7 042	7 498	7 773

i hela riket.[3] "Byggstenarna" utgöres därvid av de olika kommunblocken vilket gör att materialet även kunnat begagnas vid bedömningen av de i utredningen föreslagna nya länen.

För de nuvarande länen — i deras regionala omfattning såsom s.k. kommunblockslän[4] — har beräkningarna resulterat i nedanstående värden, tabell 2.

Av uppgifterna i tabell 2, vilka givetvis endast anger vissa trender såsom de i dag kan tecknas, framgår bl. a. att Stockholms stad och län redan år

[2] Uppgifterna för åren 1750—1950 enligt Historisk statistik för Sverige, del I, samt för 1960 och 1965 enligt den årliga folkmängdsstatistiken. Korrigeringar för gränsändringar har endast delvis kunnat göras.

[3] Prognoserna har utförts av departementssekreteraren Bengt Thufvesson och redovisas mera detaljerat såsom bilaga 2.

[4] "Kommunblockslän" innebär att till resp. län förts *hela* de kommunblock vilkas huvudorter faller inom länet. Detta innebär att talen för de olika länen i tab. 1 och 2 avviker något från varandra.

Tab. 2. Den faktiska folkmängden i tusental i "kommunblockslänen" vid slutet av åren 1950, 1960 och 1965 samt den prognosticerade folkmängden i samma län åren 1980 och 1985.

Län	Faktisk folkmängd			Prognosticerad folkmängd	
	1950	1960	1965	1980	1985
A+B	1 110	1 277	1 385	1 760	1 885
C	167	179	195	248	265
D	198	213	227	268	280
E	352	362	369	390	395
F	274	289	299	325	331
G	151	153	159	176	180
H	240	239	239	239	237
I	59	54	54	52	51
K	146	144	149	163	167
L	254	252	258	278	284
M	589	631	673	813	865
N	158	164	173	202	210
O	563	631	674	814	856
P	348	364	379	412	420
R	251	253	258	272	276
S	281	291	287	277	270
T	248	263	269	292	298
U	201	230	248	303	320
W	267	286	282	268	260
X	285	293	293	295	293
Y	284	286	277	256	246
Z	144	140	131	108	98
AC	232	240	234	224	219
BD	242	262	260	258	255
S:a	7 042	7 498	7 773	8 693	8 961

1985 kan komma upp i folkmängdstal av bortåt 1,9 miljoner. I nuvarande Göteborgs och Bohus län blir enligt prognosen motsvarande värde nära 0,9 miljoner, liksom också för Malmöhus län. Tydligt positiva drag visar även sådana län som t. ex. Uppsala, Södermanlands och Hallands län varvid dock bör bemärkas att utvecklingen därstädes till inte oväsentlig del torde kunna härledas ur läget intill de båda storstadslänen. Härtill återkommes nedan.

För en rad av länen innebär de framräknade talen en mera måttlig utveckling, stagnation eller tillbakagång, beroende på näringslivets sammansättning och det geografiska läget. Givetvis kan, som redan påpekats, den nyligen inledda lokaliseringspolitiken härvid komma att innebära att prognostalen ej slår in men att denna politik skulle mera radikalt kunna ändra trenderna för de svaga länen förefaller mindre sannolikt.

Tänker man sig, som närmare utvecklas i utredningens huvudtext, att den undre gränsen för ett läns folkmängd bör ligga vid ungefär 300 000 in-

vånare är det i såväl 1965 som 1985 års folkmängdstal endast ett tiotal län som når eller ligger över denna nivå. Önskvärt vid en nyindelning är givetvis även att man, där så ske kan med hänsyn till geografiska förhållanden, erhåller län där folkmängdsutvecklingen inte alltför påfallande avviker negativt från motsvarande utveckling i hela landet.

Gjorda beräkningar och bedömningar har resulterat i att Sverige år 1980 skulle ha en *totalfolkmängd* av omkring 8,7 miljoner, år 1985 av ca 9 miljoner och år 2000 av i runt tal 10 miljoner mot knappt 7,8 miljoner årsskiftet 1965/66. (Se diagrammet fig. 1.) Detta innebär en tillväxt fram till 1985

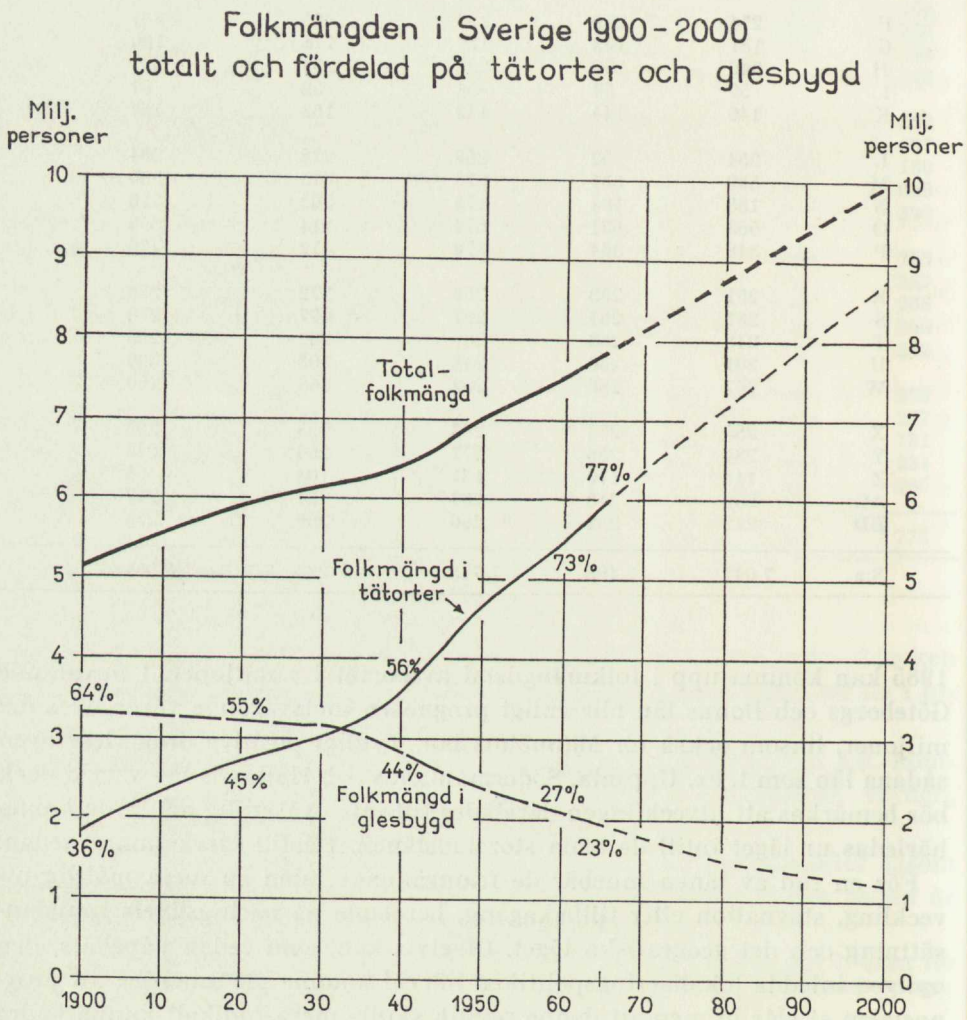

Figur 1. Folkmängden i Sverige 1900—2000, totalt och fördelad på tätorter och glesbygd. Prognostalen är givetvis mycket osäkra och är endast avsedda att ge en uppfattning om tendenserna såsom dessa idag kan tecknas.

av drygt 1 miljon invånare och fram till nästa sekelskifte av mellan 2 och 2,5 miljoner.

Den ovan givna framställningen har rört sig om länen och riket som helhet. För indelningsarbetet behövs emellertid också en mera *strukturellt präglad och regionalt differentierad diskussion av befolkningsförändringarna,* framför allt för att få en grund för avgränsningen av de s. k. storstadslänen.

Samtidigt som riksfolkmängden kommer att öka på sätt som nyss angivits har vi att emotse en fortsatt avfolkning eller åtminstone stagnation i landsbygdsområden, medan *tätortsbefolkningen* kommer att öka högst avsevärt; sannolikheten talar för att det totala tillskottet till urbaniseringen fram till 1985 blir av storleksordningen 1,5 miljoner och fram till 2000 av 2,5 à 3,5 miljoner invånare.

Det sagda innebär i sin tur att vi inom de närmaste 15 à 20 åren har att planera och bygga för en tätortsfolkmängd av ungefär samma storlek som hela Storstockholm har i dag. Fram till nästa sekelskifte måste vi — om de ovan nämnda tillväxttalen på 2,5 à 3,5 miljoner är realistiska — på samma sätt "ta hand om" minst ytterligare ett "Storstockholm". Samtidigt kommer problemen rörande *glesbygden* (och en del av de mindre tätorterna) att skärpas.

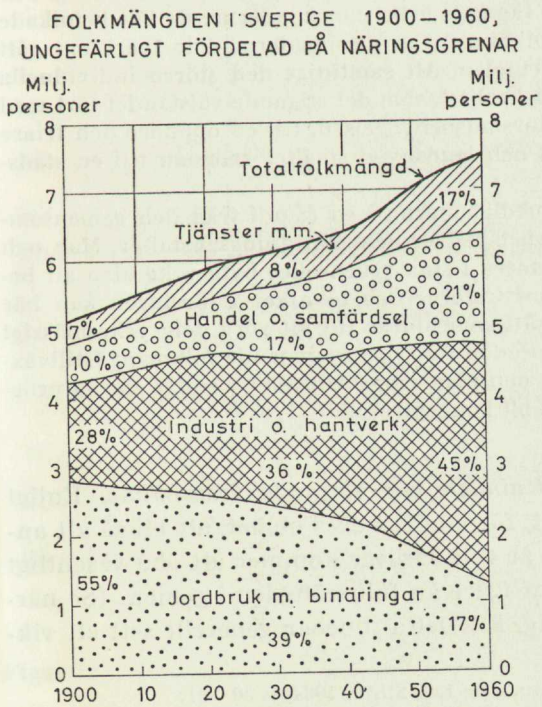

Figur 2. Totalfolkmängden i Sverige 1900—1960, ungefärligt fördelad på näringsgrenar. Räknat på enbart den *förvärvsarbetande* befolkningen var fördelningen år 1960 14 % jordbruk med binäringar, 45 % industri och hantverk, 21 % handel och samfärdsel samt 20 % tjänster m.m. — Sedan år 1960 torde sistnämnda jordbruksandel ha nedgått till under 10 %.

En viktig förklaringsgrund till urbaniseringen ligger i strukturförändringarna inom näringslivet (se fig. 2), vilka i sig orsakar en ansamling av arbetsplatser och andra nyttigheter och därmed också av människor och bostäder, som är bland det minst mobila i samhället, till ett relativt fåtal punkter, tätorterna.

Och när väl en ansamling fått en viss storlek och förutsättningarna i övrigt är gynnsamma, t.ex. ifråga om kommunikationer, börjar en alltmer förstärkt agglomerationstendens att göra sig gällande. Stordriftens och specialiseringens fördelar framträder allt tydligare, underlaget för en rad servicenäringar stiger, vilket i sin tur ger en spiraleffekt i riktning mot flera, större och mer välutrustade, attraktiva enheter.

I den nyligen utkomna boken "Stadsbyggnadsfrågor", vari en del utblickar göres mot framtiden, heter det bl.a.[5]:

"I de tidigt industrialiserade länderna förekommer, som känt, allmänt vad man kan kalla stadslandskap, d. v. s. storstadsregioner och konurbationer bestående av gruppbetonade eller sammanhängande tätbebyggda områden kring en eller flera kärntätorter, oftast upptagande stora arealer oberende av förekommande administrativa gränser samt funktionellt sammanhållna av ett allt intensivare dagligt arbetskraftutbyte. Liknande tendenser kan nu iakttagas i Sverige i ett femton-tjugotal områden, vilka med sina allmänt sett goda förtjänstmöjligheter och vanligen mångsidiga utrustning med arbetsplatser, utbildningsanstalter och andra serviceinrättningar erbjuder en valfrihet och standard för invånarna, som knappast förekommer i landets övriga delar.

Att denna valfrihet eller obundenhet inte leder till minskad storstadstillväxt är påfallande. Dragningen till de stora samlade arbetsmarknaderna, de tätt befolkade regionerna och den samtidiga avfolkningen av glesbygderna har tvärt om gått hand i hand med den ökande valfriheten. Att samtidigt den större individuella rörligheten och de ökade anspråk på kvalitet, som det stigande välståndet fört med sig, har lett till en utspridning av storstadsbebyggelsen, till en öppnare och friare gruppering, är lika uppenbart. Stad och landsbygd smälter samman till en stadsbygd.

Inom sådana regioner kan t. ex. medlemmarna i en familj från den gemensamma bostaden lätt nå en rad olika arbetsplatser och utbildningsanstalter. Man och hustru har goda möjligheter att avancera i sina yrken eller byta yrke utan att behöva byta bostad eller miljö. Administratörer och tekniker i företagen kan här hålla kontakt med varandra på ett sätt som bidrar till att göra dem yrkesmässigt väl informerade. Det är till dessa områden som den kommande folkmängdstillväxten — och därmed tätortsproblemen och planeringsbehoven — enligt gjorda prognoser i första hand torde komma att bli koncentrerad."

När det gäller *ålderssammansättningen* bör följande framhållas. Enligt prognoser för år 1980 kommer det, för landet i dess helhet, att bli så att antalet personer i åldersgruppen 65 år och däröver kommer att öka väsentligt mer än hittills och också vida kraftigare än folkmängden i gemen. (Se närmare överdelen av diagrammet fig. 3.) Detta innebär generellt sett ett vik-

[5] "Stadsbyggnadsfrågor", IVA-meddelande nr 139, Sthlm 1964, s. 30—31.

tigt observandum vid planeringen av och kostnadsbedömningarna för hälso-, sjuk- och åldringsvården.

Sett ur regional aspekt leder emellertid dessa strukturförskjutningar och den förut nämnda folkmängdsutvecklingen till att det kommer att råda alltmer märkbara skillnader mellan tätort och glesbygd när det gäller åldersfördelningen. Glesbygden (inkl. vissa småtätorter) kommer, som framgår av den schematiska redovisningen i figur 3, att "förgubbas" i avsevärt högre grad än tätorterna eller landet som helhet, eftersom det i huvudsak

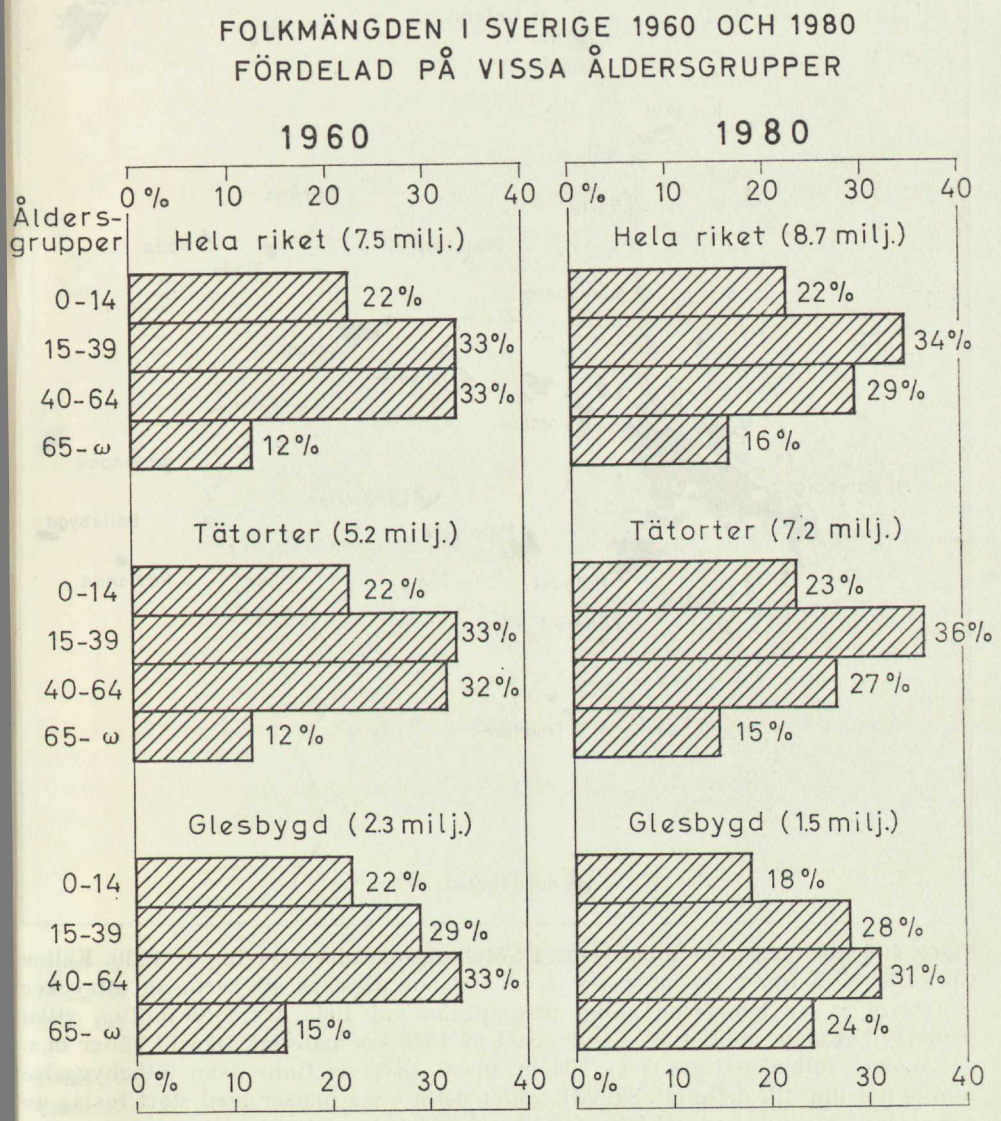

Figur 3. Folkmängden i Sverige åren 1960 och 1980, fördelad på vissa åldersgrupper avseende hela riket, tätorterna och glesbygden.

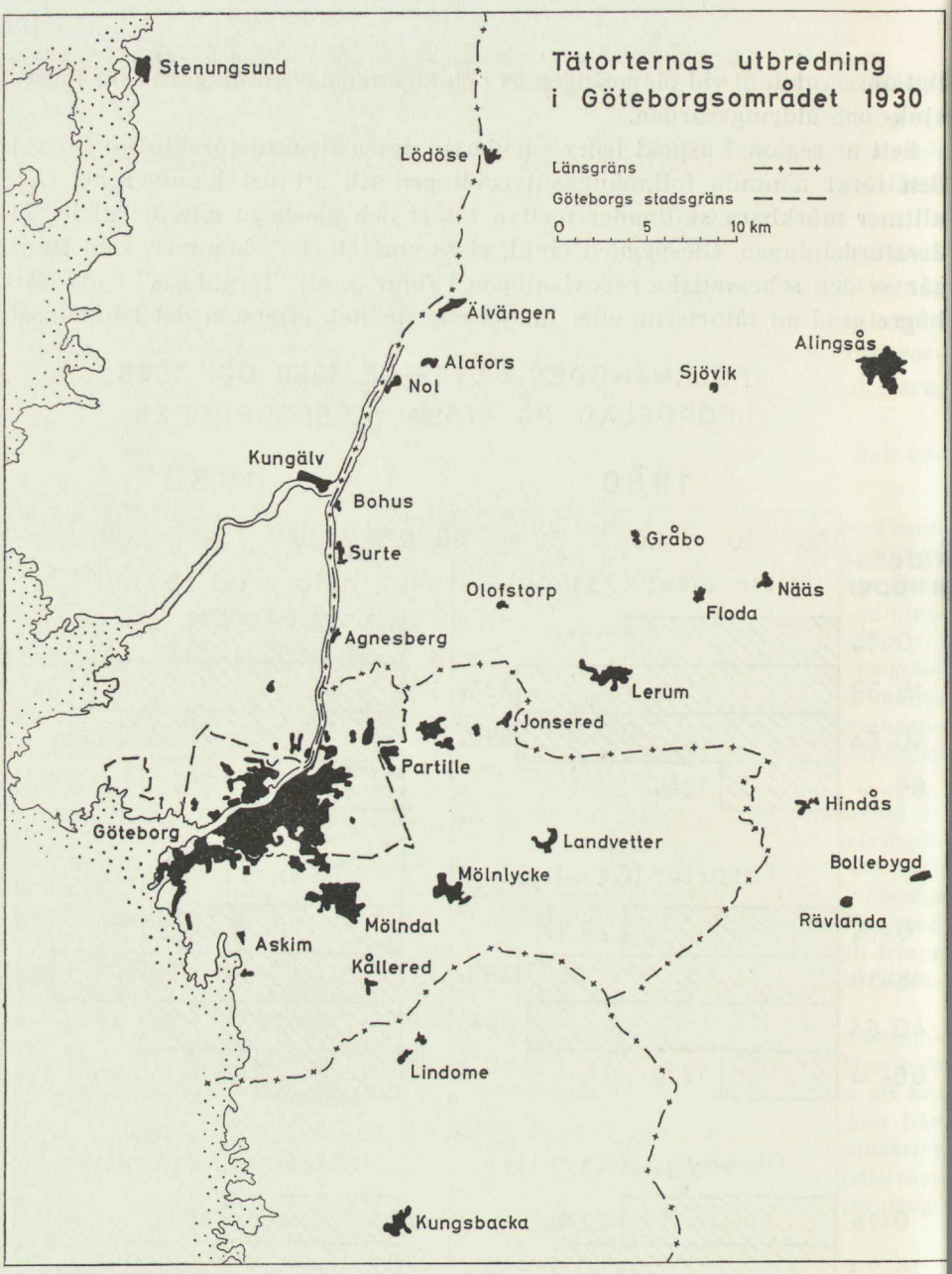

Figur 4. Tätbebyggelsens utbredning i Göteborgsområdet omkring år 1930. Källor till kartorna å fig. 4 och 5, se not 7. — Det bör påpekas att kartorna uttrycker omfattningen av tätorterna enligt principerna vid 1965 års folkräkning, vilka principer så långt möjligt även tillämpats på 1930 års material. Därvid gäller bl.a. en "nedre" folkmängdsgräns av 200 invånare. Givetvis finns även tätbebyggelse som ej når upp till detta tal. Särskilt gäller detta vissa platser med stort inslag av sommarvillor o.dyl. I en del fall har sådan fritidsbebyggelse, som fanns redan omkring år 1930 (t.ex. i Askim-Säröområdet och mellan Lerum och Alingsås) under senare år övergått till tätorter, enligt folkräkningens definitioner, genom ökad permanentbosättning eller bebyggelseförtätning.

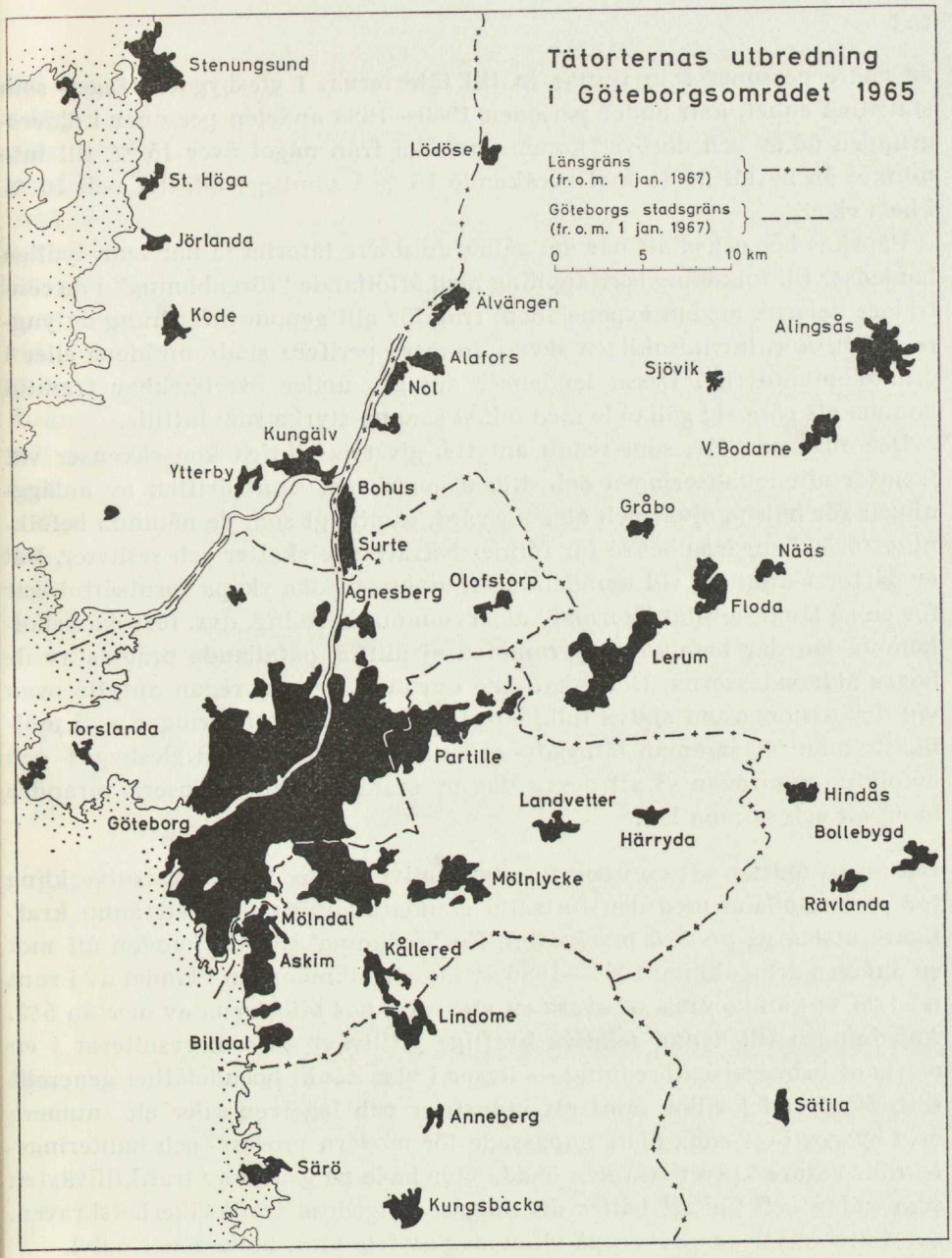

Figur 5. Tätbebyggelsens utbredning i Göteborsområdet år 1965 — Av redovisningen å fig. 4 och 5 samt tillgängliga eller beräkningsbara uppgifter om folkmängd och total landareal kan följande sammanställning av förändringarna 1930—1965 göras:

	1930	1965
Total folkmängd inom kartområdet	381 000	624 000
Tätortsfolkmängd inom kartområdet	295 000	569 000
Tätortsandel (urbaniseringsgrad)	77 %	91 %
Total landyta inom kartområdet	3 373 km²	3 373 km²
Tätortsyta inom kartområdet	56 km²	232 km²
Tätortsytans andel	2 %	7 %
Tätortsyta per tätortsinvånare	190 km²	410 m²

är yngre personer som flyttar in till tätorterna. I glesbygden, tagen som statistisk enhet, kan under perioden 1960—1980 andelen personer i åldersgruppen 65 år och däröver komma att öka från något över 15 % till inte mindre än bortåt 24 % mot beräknade 15 % i samtliga tätorter och 16 % i hela riket.

Påpekas bör också att när det gäller de större tätorterna har man tydliga tendenser till folkmängdsavtappning med åtföljande "förgubbning" i de centralare delarna medan expansionen, framför allt genom inflyttning av yngre människor, huvudsakligen sker i de mera perifera stadsområdena eller i grannkommunerna. Dessa tendenser antages under överblickbar framtid komma att göra sig gällande med minst samma styrka som hittills.

Det nu sagda får, som redan antytts, givetvis viktiga konsekvenser vid framför allt lokaliseringen och dimensioneringen samt driften av anläggningar för hälso-, sjuk- och åldringsvård, samtidigt som de nämnda befolkningsförändringarna också får följder beträffande skatter och resurser. Det är därför viktigt att vid nyindelningen av länen söka skapa förutsättningar för en så långt möjligt "normal" ålderssammansättning, dvs. försöka åstadkomma län där befolkningspyramiden ej alltför påfallande präglas av de högre åldersklasserna. Detta kan ske om man — som redan antytts ovan vid diskussionen om själva folkmängdsnumerärens förändringar — i möjligaste mån för samman tätbygds- och tillväxtområden med glesbygds- och avfolkningsområden så att dessa slag av områden kan balansera varandra inom ett och samma län.

Det är att märka, att en i och för sig relativt kraftig folkmängdsutveckling får — i samband med den fortsatta standardhöjningen — ett ännu kraftigare utslag på *yt- och marksidan*. En beräkning[6] ger vid handen att mot en antagen årlig ökning 1960—1980 av tätortsfolkmängden i landet av i runt tal 1,25 % kan komma att svara en yttillväxt hos tätorterna av mer än 5%. Anledningen till denna relativa kraftiga yttillväxt — som resulterar i en markant bebyggelseutbredning — ligger i bl.a. sänkt boendetäthet generellt sett, ökad andel villor samt att industrier och lagercentraler etc. numera ofta bygges i ett enda plan, anpassade för modern process- och hanteringsteknik. Vidare kräver trafiken ökade ytor både på grund av trafiktillväxten som sådan och för att bättre än tidigare tillgodose trafiksäkerhetskraven. Samtidigt växer anspråken på olika slag av fria ytor, bullerzoner o.dyl.

Exempel på hur landskapet urbaniserats ges i figurerna 4 och 5 avseende Göteborgsområdet. Det framgår därvid bl.a. hur tätbebyggelsen under årens lopp brett ut sig oberoende av Göteborgs stads gräns och av länsgränserna[7].

[6] Ökade ytbehov i stadsbygden, International Federation for Housing and Planning, Örebro 1965, s. 6.

[7] Kartorna är utarbetade med ledning av i första hand tätortsavgränsningarna vid 1965 års folkräkning. För år 1930 har i princip likartade avgränsningar gjorts på grundval av topografiska kartan, fotokartan samt olika bebyggelsekartor. Vid arbetet har fil. mag. Ragnar Olsson biträtt.

Det äldre samhället var uppbyggt på vad man kan kalla *den kortväga rörelseprincipen.* Arbetstagarna bodde nära arbetsplatsen och gick eller — efter hand — cyklade till denna plats. Son efterträdde fader i mer eller mindre traditionsbunden linje. Arbetstagarna och deras familjer var praktiskt taget helt beroende av hemortens företag. Exempel på det nu sagda har vi såväl i Bergslagens bruk och Norrlands sågverk som på Skånes gods. Efter hand har denna lokala bundenhet bostad—arbetsplats upphört och ersatts av en successivt ökad rörlighet. De moderna trafikmedlen och därvid främst bilarna har bokstavligen talat öppnat vägen för valfrihet när det gäller relationen bostad—arbetsplats inom rimliga pendlingsavstånd. Hur förändringarna inom trafikväsendet successivt utvidgat en orts räckvidd och därmed dess uppsamlings- eller dominansyta visas i principskissen, figur 6.

Pendlingen är helt oberoende av administrativa gränser men är oftast "upphängd" på ett större mera expansiv tätort i centrum. Den punktuella arbetsorten har ersatts av en arbetsregion. Exempel härpå visas i tabell 3 beträffande Stockholmsområdet samt i tabell 4 och på kartan figur 7 i vad avser Göteborg och vissa andra västsvenska orter.

SKISS UTVISANDE EFFEKTEN AV FÖRÄNDRINGAR INOM TRANSPORTVÄSENDET PÅ AVSTÅND OCH YTOR KRING EN CENTRAL PUNKT VID EN TÄNKT FÄRDTID AV EN TIMME TILL ELLER FRÅN DENNA PUNKT

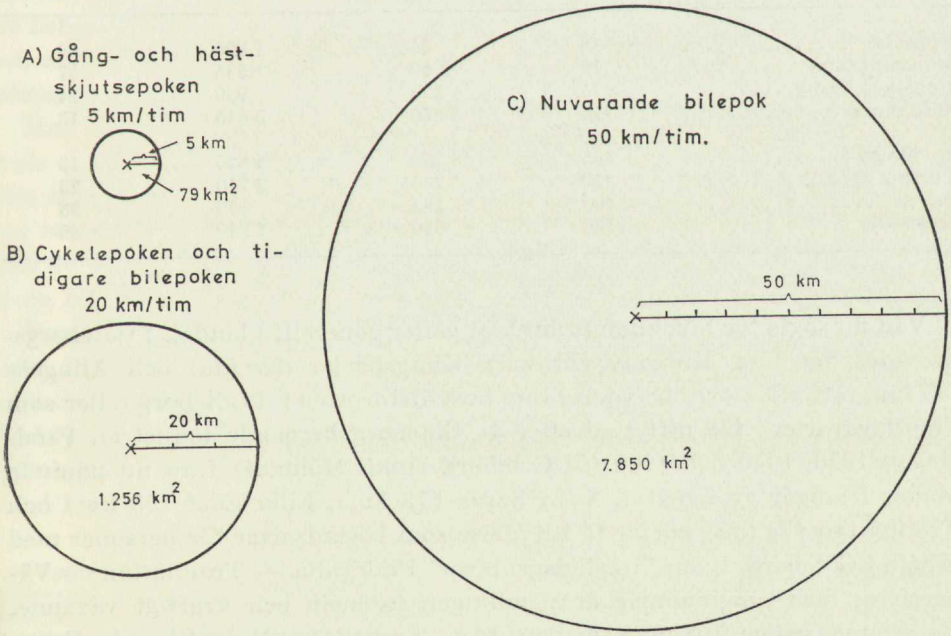

Figur 6

Hur Stockholmsregionen i nu nämnda avseende utvecklats så att man där erhållit en befolkningspåverkan (och därmed tätortstillväxt och tätortsbildningar) på allt längre avstånd från "kärnstaden" räknat illustreras således medelst uppgifterna i nämnda tabell över antalet pendlare per arbetsdag åren 1920, 1940 och 1960 till Stockholm från vissa kommuner längs järnvägen Uppsala—Stockholm—Södertälje.

För så relativt avlägsna orter som Uppsala, Märsta-Sigtuna, Upplands Väsby, Tumba, Salem och Södertälje torde det angivna antalet tågpendlare åren 1920 och 1940 (då knappast någon bilism förekom) ungefärligen teckna den totala pendlingens omfattning vid dessa tidpunkter. Ungefärlig jämförbarhet mellan dessa tal och folkräkningsuppgifterna för år 1960 bör därför föreligga. Detta innebär att pendlingen under den gångna 40-årsperioden 1920—1960 mellan t.ex. Uppsala och Stockholm 60 à 70-faldigats och mellan Södertälje och Stockholm ungefär 11-faldigats.

Tab. 3. Antalet pendlare per arbetsdag till Stockholms stad från vissa kommuner längs linjen Uppsala—Södertälje åren 1920, 1940 och 1960[8].

Från kommun (kommungrupp)	Beräknat antal pendlare med tåg (månadsbiljettresenärer) till Stockholm C och S samt Karlbergs stationer		Totala antalet pendlare till Stockholms stad enl. folkräkningen	Avstånd i km till Stockholm C
	1920	1940	1960	
Uppsala	15	35	1 025	66
Märsta-Sigtuna	15	50	585	37
Upplands-Väsby	75	225	935	24
Sollentuna	715	3 370	5 615	13
Huddinge	465	3 750	8 825	13
Tumba	250	745	2 210	23
Salem	100	195	330	28
Södertälje	120	520	1 340	35

Vad nu sagts för Stockholmsområdet gäller generellt i landet. I Göteborgsområdet har t.ex. Kungälv (20 km), Kungsbacka (28 km) och Alingsås (45 km) fått allt större betydelse som bostadsförorter till Göteborg (eller som "mottagarorter" för utflyttad eller av Göteborg beroende industri). Pendlingen 1920, 1940 och 1960 till Göteborg (inkl. Mölndal) från nu nämnda städer framgår av tabell 4. Även Borås (72 km), Lilla Edet (55 km) och Trollhättan (73 km) börjar få betydelse som bostadsorter för personer med arbete i Göteborg. Inom "trestadsgruppen" Uddevalla — Trollhättan — Vänersborg med omgivningar är pendlingen intensiv och kraftigt växande. Detsamma gäller i Skåne mellan bl.a. Trelleborg, Malmö-Lund, Eslöv, Landskrona och Hälsingborg och omgivande orter inbördes liksom också i

områdena Eskilstuna — Västerås — Köping — Arboga — Kungsör och Sandviken — Gävle — Skutskär etc. Även från utlandet finns talrika exempel på dylika, allt längre pendlingsavstånd.

Tab. 4. Antalet pendlare per arbetsdag till Göteborgs och Mölndals städer från vissa orter åren 1920, 1940 och 1960[8].

Från kommun	Beräknat antal pendlare med tåg (månadsbiljettresenärer) till Göteborg C, Olskroken, Almedal och Mölndals nedre stationer		Totala antalet pendlare till Göteborgs och Mölndals städer enl. folkräkningen	Avstånd i km till Göteborg C
	1920	1940	1960	
Kungälv	40 à 50 (1930)		685	20
Kungsbacka	35	155	470	28
Alingsås	40	60	285	45

Allt talar för att vi får en fortsatt tillväxt av storstadsområdena i form av ett mer eller mindre stjärnpräglat eller kransartat stadslandskap med en "kärnstad" i mitten och med ett antal satellitorter o.dyl., sammanlänkade med kärnstaden och sinsemellan funktionellt genom ett allt större dagligt arbetskraftutbyte och fysiskt medelst goda trafikmöjligheter. De kommande befolkningsförskjutningarna i landet kan därför, liksom hittills varit fallet, antagas komma att resultera i koncentration i stora drag med samtidig utspridning mera i detaljerna i tillväxtregionerna.

Med utgångspunkt från pendlingens växande omfattning och de förbättrade resmöjligheterna (varom mera nedan) samt med beaktande av utländska erfarenheter torde det relativt snart också i Sverige komma att utveckla sig regionlandskap av nyss nämnd typ, där avstånden mellan "kärnstaden" och de yttre satellitorterna av betydenhet kan uppgå till 70 à 80 km, kanske även 100 km.

Konkretiserat betyder detta att sådana orter runt Stockholm som Uppsala, Enköping, Norrtälje, Nynäshamn, Järna, Vagnhärad, Gnesta, Mariefred och Strängnäs (eller nya orter) eventuellt även Västerås, Eskilstuna och Nyköping bör i framtiden i högre grad än nu betraktas som tillhörande Stor-Stockholm. I Göteborgsområdet kan det t.ex. gälla Uddevalla — Trollhättan — Vänersborg, Herrljunga, Borås och Varberg samt i Skåne — med ut-

[8] Uppgifterna för åren 1920 och 1940 är beräknade med ledning av antalet månadsbiljettsresenärer såsom detta redovisas i årsstatistiken Statens Järnvägar. Talet för Kungälv, vilken ort saknar direkt järnvägsförbindelse, avser omkring år 1930 och är hämtat ur Irmgard Johansson, Kungälv, En stadsgeografisk studie, Gothia nr 1, Göteborg 1932, s. 18. 1960 års uppgifter härrör från folkräkningen detta år (del VIII). Samtliga tal är avrundade till närmaste femtal.

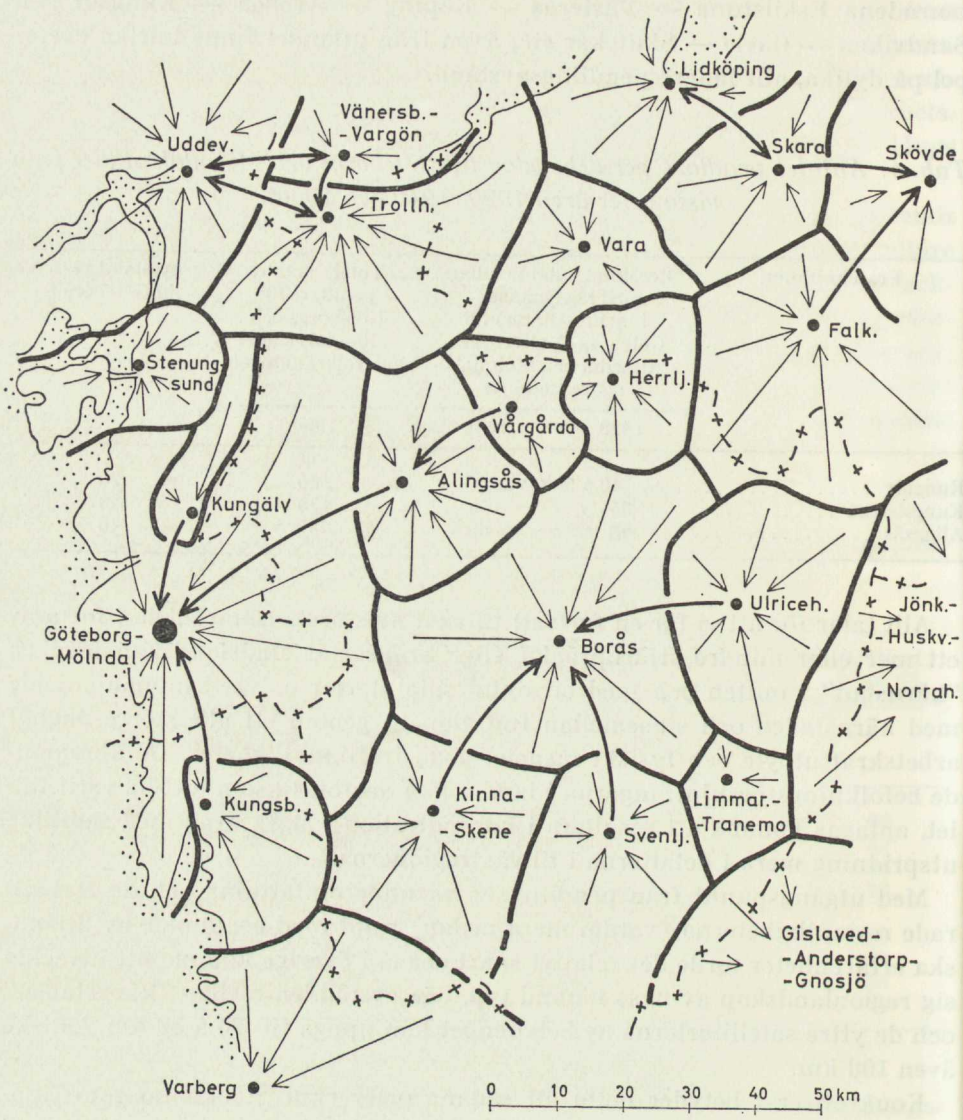

Figur 7. Kontaktriktningar och omland samt nuvarande länsgränser i en del av västra Sverige. Kartan bygger väsentligen på uppgifter om pendlingen enligt 1960 års folkräkning. Karteringsarbetet har i huvudsak utförts av fil. lic. Olle Örtenblad.

gångspunkt från framför allt Malmö-Lund-området och Hälsingborg — bl.a. Höganäs, Ängelholm, Höör, Hörby, Hässleholm, Kristianstad och Ystad. Även på andra håll i landet kan man naturligtvis mycket väl tänka sig sammanlänkningar och regionlandskap av i princip samma typ som ovan nämnts men med lägre folkmängdstal och mindre trafikmängder.

Såväl av ovannämnda ökade ytbehov, bebyggelseutspridning och markdispositionsskäl som av orsaker som sammanhänger med samhällsplaneringen i övrigt, med trafikapparatens uppbyggnad, med sjukvårdens organisation och lokalisering etc. torde det vara mest ändamålsenligt att i möjligaste mån söka få in alla delar i ett expansionsområde av ovan nämnd typ i ett och samma län eftersom problemen där är likartade och bör bedömas enhetligt och med ett samlat grepp.

Kommunikationsväsendets utveckling och effekterna härav på förvaltningsapparaten och den regionala indelningen

Även om vi genom informationstrafikmedlens utveckling — varom mera nedan — successivt kan nedbringa *behovet av resor* i vissa sektorer finns det i vad man kan kalla själva samhällsdynamiken en tydlig tendens till ökade resbehov i andra sektorer. Detta gäller t.ex. resor i samband med arbete, utbildning, vissa inköp och serviceärenden (t.ex. sjukvård) och fritid, dvs. i korthet sagt där det erfordras personlig närvaro eller personligt deltagande.

Genom de moderna trafikmedlen har, som redan berörts, den tidigare lokala bundenheten till bostadsorten — hemorten successivt upphävts och efterträtts av en ökad rörlighet med allt större aktionsradie kring bostaden för de enskilda invånarna och en allt större sådan radie också för utövarna av t.ex. tjänster och servicenäringar. De större centralorterna nås allt lättare och får därigenom allt större underlag. Härigenom har de blivit allt mångsidigare och med stigande per-capita-köpkraft och kvalitetskrav, kommit att uppfattas som allt fördelaktigare inköps- och serviceorter, i de flesta fall även som arbetsorter. Framhållas bör även, att reskostnaderna (liksom också godstransportkostnaderna) tenderar att stiga långsammare än andra kostnader, vilket i sin tur gör att transportväsendets tjänster ersätter andra, dyrare tjänster eller bidrar till att öka aktionsradien.

För närvarande finns i Sverige i runt tal 1 *personbil* på 4 invånare. I den senaste långtidsutredningen (SOU 1966: 1 och 1966: 69) räknade man självfallet med en fortsatt automobilisering. År 1980 har man, om utvecklingen får fortgå ostört, sannolikt en biltäthet på i runt tal 1: 2,5 och vid nästa sekelskifte uppskattningsvis 1: 1,5 à 1,6. Denna tillväxt betyder att man bör planera för det "fullständiga bilsamhället" (vilket dock kan betyda att ungefär 20 % av alla hushåll trots allt kommer att sakna egen bil, detta bl.a. av åldersskäl).

De successiva vägförbättringarna kan förväntas medföra allt högre medelhastigheter och allt mindre tröttande körningar samt fortsatt tendens till ökade färdlängder t.ex. mellan bostad och arbetsplats eller serviceställe.

Självfallet kan, som redan antytts, en dylik utveckling även bilda underlag för en kanske avsevärd utökning av t.ex. en länsstyrelses aktionsradie i sådana ärenden där personlig närvaro behövs. En rad ärenden där nu dylik närvaro erfordras förutsättes emellertid också kunna klaras av medelst den samtidigt utvecklade teletekniken. Härtill återkommes nedan.

Järnvägarna har under senare år kommit att i allt högre grad bli fjärrtransportleder eller, i vissa fall, mellanstadsleder. Expresståg har satts in på praktiskt taget samtliga huvudlinjer, innebärande möjligheter till effektiva, dagslånga vistelsetider i en del större städer. Självfallet gynnar dylika förändringar främst de orter där linjerna samt tågen rent tidtabellmässigt konvergerar, dvs. Stockholm, Göteborg och Malmö, men även orter på vägen där tågen stannar, t.ex. Närke-, Västgöta- och Östgötastäderna, drar självfallet nytta av dylika snabbförbindelser med de stora städerna i linjernas ändpunkter. På sådana mellanstadssträckor som t.ex. Uppsala—Stockholm och Malmö—Hälsingborg har snabbgående tåg anordnats, vilket bl.a. varit av betydelse för tillväxten av det dagliga arbetskraftutbytet.

Det svenska järnvägsnätet har under senare år varit föremål för betydande nedskärningar, dels innebärande totala nedläggningar, dels att person- och styckegodstrafiken inställts. Man torde böra betrakta det som realistiskt att ytterligare, längdmässigt betydande nedläggningar kommer till stånd under de närmaste årtiondena. Ett kvarvarande nät med persontrafik av kanske endast omkring halva nuvarande längden kan mycket väl bli för handen om 15 à 20 år. Det skulle i så fall praktiskt taget endast omfatta de nuvarande huvudlinjerna samt sidolinjer härifrån till vissa större orter. Genom en målmedveten teknisk och ekonomisk satsning på dessa "framtidsbanor", vilken redan påbörjats, kan man där höja hastighet och kapacitet.

Frånsett storstadsområdena, och då särskilt Stor-Stockholm, torde järnvägarnas mera lokala trafikuppgifter fortsätta att minska. Här kommer *bussarna* att få en allt större roll. Mycket möjligt är f.ö. att vi i Sverige, liksom t.ex. i Storbritannien, USA och Canada, kommer att få betydande direktbusstrafik av mellanstadskaraktär, t.ex. Norrtälje—Stockholm, Strängnäs—Stockholm, Västgötastäderna—Göteborg eller mellan Skånestäderna inbördes.

Sverige har f.n. 20 *flygfält* med inrikes linjetrafik för personbefordran, varav 18 (undantagen är Norrköping och Falun/Borlänge) med nuvarande tidtabeller och linjesträckning ger möjligheter till effektivt dagsbesök i Stockholm. En successiv utbyggnad av antalet flygfält, inkopplade i den reguljära trafiken, torde komma till stånd. Efter hand torde också antalet förbindelser i form av bl.a. "dubbelturer" på de olika linjerna komma att öka, vilket kommer att innebära utökade möjligheter till resor på morgonen från de största städerna till de mindre och återresa i motsatt riktning på eftermid-

dagen och inte — som hittills varit fallet på en del av linjerna — endast resor till den större staden på morgonen och från denna på eftermiddagen.

Mycket sannolikt är också att det egentliga linjeflyget på huvudlinjerna kommer att kompletteras av mer kortdistanta linjer, trafikerade med kort- resp. vertikalstartande plan (STOL, VTOL, helikoptrar etc.), vilka linjer dels skulle kunna tjänstgöra som matarlinjer till huvudlinjerna, dels också ha stor betydelse som rena mellanstadslinjer.

Samtidigt med att bilismen, järnvägstrafiken och det "traditionella" flyget fortsätter att utvecklas kommer vi sannolikt att efter hand få nya persontrafikmedel i form av elektronstyrda bussar för hastigheter upp till 150 km/tim., spårbundna trafikmedel för 250 km/tim. och, som redan antytts, vertikalstartande kortdistansflyg m.m. för 500 km/tim.[9] Dessa utvecklingsdrag kan bl.a. medföra att räckvidden räknat från en punkt (större ort, residensstad etc.) i framtiden blir avsevärt större än i dag men självfallet också tillåta eller medföra decentraliseringar. När det gäller effekten på storstadsregionerna, där dessa trafikmedel torde få sin största roll, får man nog räkna med att de nya trafikmedlen medverkar till en fortsatt utspridning av kontaktfälten m.m., dvs. att den tendens till regionlandskap som redan nu kan konstateras förstärkes genom utvecklingen av befintliga eller nya satellitstäder på förhållandevis långa avstånd från huvudagglomerationen såsom detta exemplifierats ovan.

Ur föreliggande utrednings synpunkt torde det vara av stort värde att diskutera särskilt *informationstrafikens* fortsatta utveckling eftersom både lokalisering och dimensionering av förvaltningslokaler och i ännu högre grad omfattningen av olika slag av förvaltningsregioner kan kraftigt påverkas av denna utveckling.

Inom *telefontrafiken* räknar man med att elektroniska automatstationer snart (omkring 1970) kommer att börja tas i bruk.[10] Denna typ av stationer kan erbjuda många fördelar i form av t.ex. snabbkoppling, transport- och vidarekoppling, automatisk återuppringning samt sifferöverföring.

Utvecklingen av *telex,* dvs. metoden att skriva meddelanden på elektrisk väg direkt till en eller flera (många) adressater, torde även fortsätta i snabb takt. F.n. användes telex praktiskt taget endast av kommersiella företag men mycket talar för att ett stort användningsområde även kan förefinnas inom den offentliga sektorn, t.ex. för kungörelser o.dyl., brådskande meddelanden eller uppgiftsinsamling m.m. från en länsstyrelse till alla länets kommuner eller vice versa på en och samma gång.

[9] Stig Nordqvist, Kommunikationerna och regionplaneringen. I "Regionplanering" utg. av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, Sthlm 1964, s. 24. — Olika framtida utvecklingsdrag inom persontrafikområdet tecknas vidare i SOU 1966: 69, s. 13—43, 151—156 och 161—162. Den ovan givna framställningen kan anses vara ett sammandrag härav.

[10] H. Sterky, Utvecklingen på det teletekniska området. Bil. till Sv. Handelsbankens Index 1965: 1, s. 5 f.

Vid sidan av en fortsatt utbyggnad av telefon-, telex-, radio- och televisionsförbindelserna räknar man även med att *dataöverföring* på telenätet skall få stor roll i framtiden. I televerkets prognos för tiden 1965—1980, avlämnad till 1965 års långtidsutredning heter det därvid bl.a.:

"För utvecklingen av såväl telefon- som telexverksamheten väntas även det ökande behovet av dataöverföring på telenätet få stor betydelse, vilket erfarenheterna från andra länder — speciellt USA — visar. Behov av förbindelser för faksimilöverföring av t.ex. tidningssidor för tryckning på annan ort samt andra behov av teleförbindelser, som successivt uppkommer genom den tekniska utvecklingen, kan även förutses. Det är emellertid svårt att i nämnda fall f. n. finna sådana styrande faktorer, som kan läggas till grund för meningsfyllda prognoser.

Hänsyn till uppskattat behov av förbindelser för speciellt dataöverföring har dock tagits i de beräkningar, som gjorts för utbyggnad av mellanortsnätet."

Nämnda utveckling talar för att en ganska annorlunda sammanträdesteknik kan komma efter hand. Man skulle kunna tänka sig att t.ex. ett byggnadsplaneärende klaras av via en dubbelverkande och kombinerad telefon—televisionsapparat genom samtidigt sammanträde på länsstyrelsen i residensstaden och på kommunalkontoret ute i länet — utan resor för någondera parten.

Efter hand kommer vi därhän, att inte bara människor kan skriva och tala med varandra utan även maskiner korresponderar sinsemellan.

"I framtidens integrerade databehandlingssystem kan man förvänta sig en hierarki av datamaskiner och terminaler kommunicerande med varandra över telefonledningar och andra former av direktförbindelser."[11]

Man skulle, säger Sterky[12] i sin ovan citerade uppsats,

"kunna minska totalkostnaderna för ett storföretag (läs här t. ex.länsstyrelse) med många tjänsteställen på olika platser (läs här t. ex. poliskontor eller kommunalkontor), om en centralt uppställd stor datamaskin kunde på elektrisk väg matas med information från flera kontor och dessa på samma sätt mottaga resultat."

Sådana innovationer som nu nämnts kan komma att medföra vittgående konsekvenser för t.ex. näringslivets lokalisering och specialisering; dessa drag kan komma att ytterligare främja storstadstillväxten men den kan också komma att bilda underlag för en mera spridd lokaliseringsbild där de skilda, specialiserade eller mindre enheterna kan stå i direkt kontakt med varandra utan personförflyttningar. En förändring på telesidan kan därför a priori också få följdverkningar beträffande bl.a. den regionala folkmängdsutvecklingen och på persontrafikområdet.

[11] T. E. Frisk, Processkontroll — utvecklingstakt och framtidsaspekter. Bil. till Index 1965: 9. Se även SOU 1966: 69, s. 117 o. 160, där en allmän diskussion föres över teleteknikens aktuella eller förmodade utvecklingsdrag och inverkan härav på andra samhällsområden.

[12] Sterky, o. a. a. s. 6.

Samhällsplaneringens behov av funktionella och tillräckligt stora regioner

Ett av de viktigaste skälen till en ny länsindelning är självfallet att söka åstadkomma en regional indelning som bättre än den nuvarande är anpassad till det moderna samhällets behov av en funktionellt organiserad planering av bebyggelse, arbetsmarknad, trafikleder, serviceanläggningar osv.

Ett annat viktigt skäl, som givetvis hänger intimt samman med det nu nämnda, är att få så pass stora länsenheter att befolkningsomflyttningar och andra strukturella förändringar i möjligaste mån balanseras inom länets gränser och att alltför kraftiga variationer inom länen och mellan länen om möjligt undvikes.

Beträffande det första skälet bör här genast påpekas att det givetvis inte går att åstadkomma en regional indelning som passar alla samhällslivets behov. Problem- och ansvarighetsområdena måste med nödvändighet variera allteftter det erforderliga eller önskvärda befolkningsunderlaget, graden av direkta eller indirekta kontakter, behovet av detalj- eller översiktsplanering osv. Olika beslutsnivåer och därmed olikstora regionala indelningar måste finnas. Emellertid förekommer det mellan å ena sidan den nödvändiga riksplaneringen (t.ex. den allmänna lokaliserings- och välfärdspolitiken eller planeringen av de viktigare kommunikationslederna) och det mera lokalt präglade verkställande arbetet ett behov av vad som sammanfattningsvis kan benämnas *regional* verksamhet. Detta gäller framför allt verksamhet av översiktlig, samordnande och tillsynskaraktär där det krävs på en gång tillräcklig överblick *och* medborgerligt engagemang i nära kontakt med kommuner och företag samt god lokalkännedom. Icke minst måste pekas på nödvändigheten av kombinationen lokal/regional *och* sektoriell planering och investeringskalkylering (av typen industrilokalisering-vägutbyggnad-miljövård eller befolkningsutveckling i en tätort med omland och utbyggnader av gator, va-anläggningar, skolor, sjukhus etc. i tätorten).

En dylik verksamhet måste, om den skall fungera, få arbeta i regionala enheter som är större och framför allt mera ändamålsenligt avgränsade än vad de nuvarande länen är. Men eftersom de olika samhällssektorerna a priori har olika krav (se figur 8) har här måst eftersträvas en slags minsta gemensamma nämnare, baserad på en sammanvägning av de olika behoven på regional nivå och de faktiska möjligheterna att här få enheter som någorlunda passar syftena.

Sett ur allmän planeringssynpunkt bör framhållas att stora län minskar antalet gränser och gränskilometer och därmed i princip avlägsnar irritationsmoment och barriärer för befolkningen och irrationella inslag för myndigheterna vid behandlingen av olika samhällsfrågor av regional innebörd. I ett stort län — funktionellt avgränsat så som närmare klarlägges i senare delen av denna bilaga — har man möjligheter att t.ex. få in samma befolknings bostads- och arbetsorter, vidare att arbeta med stora, organiskt och

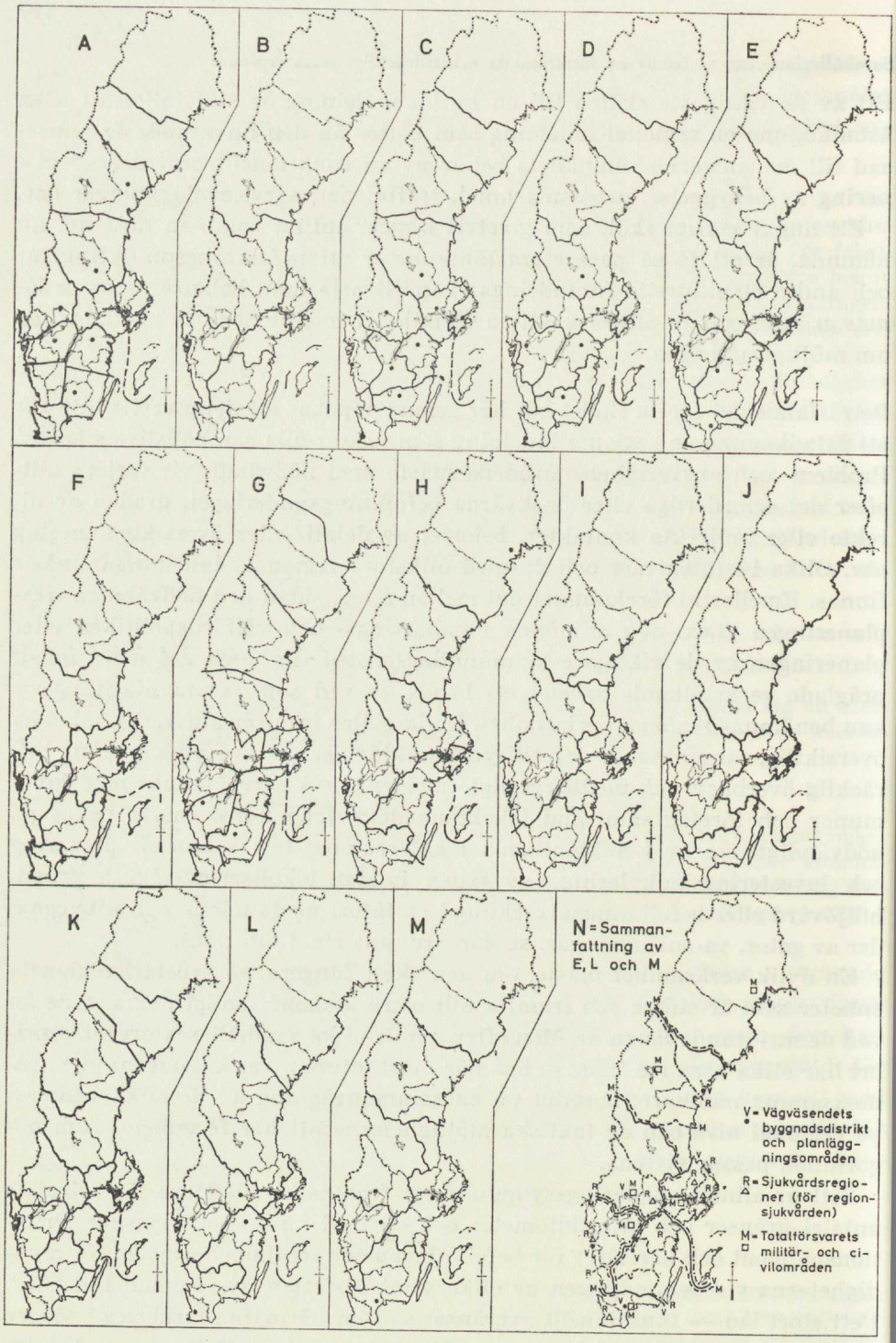

Figur 8. Ett antal nyare regionindelningar på landskaps-, länsgrupps-, landsdels- eller liknande nivå. Ang. kartinnehållet, se redovisningen å sid. 199—200.

A. Indelning i 12 vägdistrikt enligt "Betänkande med förslag till förstatligande av den allmänna väghållningen på landet", SOU 1941:12. Huvudorter: Stockholm, Linköping, Växjö, Malmö, Halmstad, Skara, Karlstad, Örebro, Falun, Sollefteå, Umeå och Luleå. Förslaget, som åtminstone delvis inrymde allmänna ekonomisk-geografiska hänsynstaganden, utgjorde kommitténs huvudalternativ. I betänkandet framfördes även att annat alternativ, enbart baserat på länen och residensstäderna med det undantaget att Gotlands län hänfördes till Stockholms län och Blekinge län sammanfördes med Kronobergs län. Riksdagsbeslutet år 1943 om vägväsendets förstatligande (år 1944) blev dock att samtliga 24 län vardera skulle utgöra ett vägdistrikt med egen vägförvaltning, förlagd till resp. residensstad.

B. Ekonomisk-geografisk regionindelning begagnad vid redovisningen av behovet och sträckningen av de nya riksvägarna m.m. i "Vägplan för Sverige", del 2, SOU 1958:2.

C. Indelning i 12 regioner för vägförvaltningen m.m. enligt "Vägväsendets distriktsorganisation", SOU 1962:46. Huvudorter: Stockholm, Linköping, Jönköping, Växjö, Malmö, Göteborg, Karlstad, Västerås, Falun, Härnösand, Umeå och Luleå. Detta förslag utgjorde huvudalternativet.

D. Dito helt länsanpassad indelning med Vänersborg i stället för Jönköping som huvudort. Förslagen enligt C och D har ej föranlett några direkta åtgärder utan får närmast ses som en etapp mellan den länsvisa anknytningen av det regionala vägväsendet enligt 1943 års riksdagsbeslut och den nya regionbildningen enligt E.

E. Vägväsendets indelning i 7 byggnadsdistrikt och planläggningsområden (sammanfallande) enligt beslut av riksdagen 1966 och 1967. Riktlinjerna härför uppdragna i ovannämnda SOU 1962:46 samt i "Statens vägverk", SOU 1965:47. Huvudorter för ledningen av byggnadsverksamheten m.m. var enligt det ursprungliga förslaget Stockholm, Jönköping, Malmö, Göteborg, Karlstad, Sundsvall och Luleå men ändrades senare till Storstockholmsområdet, Jönköping, Kristianstad, Göteborg, Karlstad, Härnösand och Luleå. Denna distriktsindelning innebär "uppflyttning" till en överordnad regionnivå av vissa funktioner från de 24 vägförvaltningarna. De sistnämnda svarar alltjämt för underhållsfunktionerna m.m.

F. Ekonomisk-geografisk regionindelning begagnad vid studiet av lastbilstrafiken av L. Kritz i dennes bok "Lastbilstransporter i Sverige 1950—1961", Sthlm 1963.

G. Statens järnvägars indelning i 11 ban- och driftdistrikt (sammanfallande) av år 1964 som då ersatte en äldre indelning på två nivåer nämligen 5 distrikt och 89 sektioner. Huvudorter: Stockholm, Norrköping, Växjö, Malmö, Göteborg, Borås, Örebro, Gävle, Sundsvall, Umeå och Luleå.

H. Postverkets indelning i 7 distrikt efter 1957 års justeringar. Huvudorter: Stockholm, Linköping, Malmö, Göteborg, Gävle, Sundsvall och Boden. Indelningen är f.n. föremål för omprövning i samband med omläggningen av Postverkets regionala verksamhet.

I. Telestyrelsens indelning i 4 distrikt enligt förslag av år 1966 vilket avses ersätta en äldre indelning med 6 distrikt. Huvudorter, Stockholm, Malmö, Göteborg och Sundsvall. Det norra teledistriktet är uppdelat i 2 radio-fjärrnätsområden med kontor i Sundsvall och Luleå. Gränsen mellan dessa områden följer ungefär Västerbottens läns sydgräns. På analogt sätt är västra distriktet uppdelat i ett nordligt och ett sydligt radio-fjärrnätsområde. Det förra, med kontor i Karlstad, omfattar ungefär Värmlands, Örebro och Kopparbergs län samt det senare, med kontor i Göteborg, resten av teledistriktet.

J. Försäkringskoncernen Skandias zonindelning med zonkontor i Stockholm, Malmö, Göteborg och Sundsvall, avsedd att tillämpas fr.o.m. 1968. För norra Sveriges del finnes även två regionkontor nämligen i Gävle och Skellefteå med Gävleborgs och Kopparbergs län resp. Västerbottens och Norrbottens län som huvudsakliga verksamhetsområden.

K. Förslag inom konsumentkooperationen av år 1967 — framlagt i betänkandet "Samverkan för framtiden" — till indelning i 11 regioner, avsedda att ersätta de nuvarande 24 distrikten som i huvudsak sammanfaller med länen. Såsom riksorter i förslaget anges Stockholm, Malmö och Göteborg medan övriga regioner saknar angiven huvudort. Såsom huvudorter i dessa torde de orter få betraktas till vilka Kooperativa Förbundets omkring 15 lagercentraler är eller kommer att bli förlagda.

L. Sjukvårdsregioner — 7 stycken — för den specialiserade sjukvården med regionsjukhus i Stockholm, Uppsala, Linköping, Malmö-Lund, Göteborg, Örebro och Umeå enligt principbeslut av 1960 års riksdag på grundval av utredningen om "Regionsjukvården", SOU 1958:26.

ekonomiskt betingade och betonade planeringsområden och byggnadsetapper etc. rörande bl.a. bebyggelse, vägar, flygplatser, sjukvårdsanstalter, vatten- och avloppsanläggningar, landskap- och miljövård samt fritidsanordningar o.dyl. Vill man sedan t.ex. beträffande sjukvården, göra en indelning i delregioner är en sådan uppdelning i ändamålsenliga områden självfallet mycket lättare att göra, om man har att arbeta med ett så pass stort län, att länets gränser inte genast utgör avskärmningslinjer och därmed planerings- och lokaliseringsproblem. Det nu nämnda är inte minst viktigt om man i framtiden vill göra om indelningen i t.ex. sjukvårdshänseende på grund av ändrade medicinska-tekniska förhållanden, befolkningsförskjutningar m.m. Vad nu sagts gäller i tillämpliga delar givetvis även beträffande skolväsende, polisorganisation, trafiktillståndsgivning etc.

I Stockholms- och Göteborgsområdena arbetar — överkorsande de nuvarande länsgränserna — sedan gammalt bl.a. de särskilda regionplaneförbunden. I Stockholmsområdet verkar, som känt, sedan den 1 januari 1967 ett kommunalt lokaltrafikföretag omfattande Stockholms stad och län. Diskussioner pågår om utvidgning av detta samarbete att jämväl omfatta en rad planeringsuppgifter och åtgärder beträffande bl.a. bebyggelsen. Enligt beslut av 1967 års riksdag skall Stockholms stad och län bilda ett enda län fr.o.m. år 1968. — Beträffande Uddevalla, Vänersborg och Trollhättan har en interkommunal samverkan på samhällsplaneringens område etablerats. — I Skåne arbetar ett regionplaneinstitut med båda landstingen och Malmö stad som intressenter. En enhetlig och samlad planering av hälso- och sjukvårdsresurserna för hela Skåne har också nyligen påbörjats.

De speciella förhållandena rörande vägplaneringens behov av större, funktionellt avgränsade enheter är väl kända. Diskussioner har därvid förts ända sedan 1940-talet med efterhand allt större och bättre arronderade områden (se delkartorna A—E i figur 8), utmynnande i en indelning av landet i sju byggnadsdistrikt/planläggningsområden genom kombinationer av län. Denna distriktsindelning är uppgjord efter näringsgeografiska grunder och så att större städers influensområden kommer inom ett och samma distrikt samt med beaktande av önskvärdheten att få så likstor arbetsbelastning som möjligt i distrikten. Den är avsedd att i fullständig form träda i kraft den 1 juli 1967. Det *östra* distriktet (med en ort i Storstockholm som centralort) består av Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Västmanlands och

---

M. Indelning i 6 militär- och civilområden (sammanfallande) för totalförsvarets ledning i högre regional instans enligt beslut av 1964 års riksdag på grundval av betänkandet "Totalförsvarets regionala ledning", SOU 1963: 65. Huvudorter: Strängnäs, Kristianstad, Skövde, Karlstad, Östersund och Boden. Beträffande Hallands län är indelningen provisorisk i det att gränserna här "bör om möjligt ansluta till en eventuellt kommande länsgräns". I det nämnda betänkandet diskuterades även tre- och fyraregionsalternativ.

N. Sammanställning av vägväsendets byggnadsdistrikt/planläggningsområden, sjukvårdsregionerna och militär/civilområdena.

Gotlands län, det *sydöstra* (med Jönköping som centralort) av Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län, det *södra* (med Kristianstad som centralort) av Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län, det *västra* (med Göteborg som centralort) av Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län, det *nordvästra* (med Karlstad som centralort) av Värmlands, Örebro och Kopparbergs län, det *nedre norra* (med Härnösand som centralort) av Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län samt det *övre norra* distriktet (med Luleå som centralort) av Västerbottens och Norrbottens län. — Erinras må också om indelningen i de sju regionsjukvårdsområdena (delkarta L i figur 8), centrerade kring Stockholm, Uppsala, Linköping, Malmö-Lund, Göteborg, Örebro och Umeå samt om den nyligen fastställda indelningen i sex militär- och civilområden (delkarta M i figur 8) med Strängnäs, Kristianstad, Skövde, Karlstad, Östersund och Boden som stabscentra.

I detta sammanhang bör också nämnas de under senare år genomförda indelningarna i ekonomiska planeringsregioner i Storbritannien (10 regioner, 1964) och Frankrike (21 regioner, 1960). I sistnämnda land, där systemet verkat längst, räknar man med att en dylik region bör ha minst en miljon invånare för att kunna ge ett tillfredsställande underlag för ekonomiska och kulturella aktiviteter på det regionala planet. Bl.a. bör varje region ha ett eget universitet. Inom varje region, som bildats genom sammanläggningar av departements, söker man målmedvetet satsa på en "regional huvudstad" såsom motvikt till framförallt Paris.[13]

Vad beträffar det andra, i inledningen till detta avsnitt nämnda skälet — att i möjligaste mån få en balanserad folkmängdsutveckling inom resp. län — kan följande framhållas.

Det råder som bekant en allmän strävan i länen att öka eller åtminstone vidmakthålla folkmängden. Detta är lättförståeligt av flera skäl. Minskat befolkningsunderlag följs ofta av vikande skatteunderlag och därmed osäkerhet i den ekonomiska planeringen. En förutsättning för att vi skall kunna ge medborgarna likvärdig service etc. oavsett bostadsort samt regionalt omsätta den fortsatta allmänna ekonomiska och sociala politiken i riktning mot ett allt bättre samhälle med avseende på arbets-, utbildnings- och sjukvårdsmöjligheter osv., är vidare att tillräckligt folkmängdsmässigt och ekonomiskt underlag finns för att nyttigheterna skall kunna fungera optimalt och motivera insatserna av kvalificerad personal, teknisk utrustning etc.

Viktigt att framhålla är, som ovan berörts i samband med presentationen

[13] Rörande dessa frågor, se närmare redovisningen med kommentarer av K. C. Edwards, Regional Planning in Britain, The East Midland Geographer, June 1965, och A. Aase, Sentralisering og desentralisering i Frankrike, Ymer 1966 samt artikeln "Revolution för den franska landsorten. Nya huvudstäder bryter Parisdiktatur", Sv. Dagbl. 9 april 1964. Se även den av ombudsmannen Per Langenfelt lämnade redogörelsen i bilaga 4 till detta betänkande.

av diagrammet figur 3, att ett län med stagnerande eller sjunkande folkmängd efter hand kommer i den situationen att den kvarboende befolkningen i allt högre grad hänför sig till de högre åldersgrupperna. En sådan "förgubbningsprocess", som flera län nu börjat få känning av men som med ledning av tillgänglig befolkningsstatistik torde bli verkligt kännbar i alla "problemlänen" först om 5 à 10 år, gör att belastningen på sjukvårdens område blir allt större genom den vida högre sjukdomsfrekvensen hos äldre än hos yngre personer samtidigt som skatteintäkterna från berörda befolkningsgrupper blir relativt begränsade.

Betraktar man den faktiska folkmängdsutvecklingen eller skatteunderlaget i ett relativt "smårutigt" mönster, t.ex. de cirka 900 olika kommunerna, får man, som känt, en mycket växlande bild. Detta beror på att vissa kommuner ökar, måhända kraftigt, medan andra, kanske närliggande, samtidigt står stilla eller minskar, kanske t.o.m. kraftigt. I vissa fall kan de starka differenserna bero på mer eller mindre tillfälliga eller lokala omständigheter såsom personliga initiativ, markresurser, ägandeförhållanden, historiskt präglade gränser, slumpartad industrilokalisering e.dyl.

Lägger man ihop de skilda kommunerna till större enheter, t.ex. de cirka 280 kommunblocken, blir de största differenserna utjämnade gentemot den "rena" kommunredovisningen. Bilden är dock alltjämt ganska splittrad med talrika "toppar" och "dalar".

Går man ytterligare ett steg uppåt, t.ex. till de 70 A-regionerna, utjämnas differenserna än mer. Den växande centralortskommunen har där lagts samman med omlandets stillastående eller bakåtgående kommuner. Vissa differenser kvarstår dock, vilka mellan ytterligheterna t.o.m. i samma län kan vara ganska betydande.

Nästa steg i en analys av detta slag kan vara att betrakta de nuvarande länen som statistiska enheter. Men även denna bild är ganska heterogen, så pass heterogen att den inte kan läggas till grund för en i egentlig mening förutsättningslös lokaliseringspolitik. Ty om en del av länen (såsom f.n.) är små eller stagnerande, är det risk för att man från ansvarigt håll i dessa län tillgriper en rad åtgärder, även klart olämpliga, för att få det egna länet att växa befolknings- och skatteunderlagsmässigt, eventuellt för att försöka "få upp" det till någon slags miniminivå med avseende på folkmängden, som passar till faktiska eller förmodade "bastal" för t.ex. landstingsverksamheten.

I en sådan strävan kan det — som erfarenheten visar — således komma in klart olämpliga ställningstaganden och förverkliganden, vilka sannolikt inte skulle ha kommit till stånd eller ens på allvar diskuterats, om man haft ett större län att arbeta med, eftersom ett sådant län a priori hade haft en mera positiv folkmängdsutveckling som följd av den ovan beskrivna utjämningseffekten gentemot ett mindre län. Sannolikt kan ett större län också erbjuda flera alternativ rörande lokaliseringsort eller industriell

branschinriktning, vilket är av vikt vid t.ex. en avvägning mellan å ena sidan önskemålet om skatteintäkter och å andra sidan miljövården.

Samtidigt får det antagas, att det ur såväl läns- och landstingsorganens som statens och enskildas intressen inte är önskvärt med vare sig stora ökningar eller minskningar i folkmängdshänseende, eftersom detta kan medföra problem beträffande bl.a. planering, personal, intäkter och kostnader. Vid kraftiga folkmängdsökningar löper man t.ex. risken att få köer eller att få vidtaga nödlösningar på grundval av dåligt genomarbetade planer samtidigt som personalläget förvärrar situationen och — detta gäller framför allt byggnads- och anläggningsverksamheten — fördyrar de nödvändiga nybyggnaderna. Det torde nämligen ofta vara en del mycket snabbt växande regioner som leder och därmed allmänt sett initierar de höga kostnaderna inom en rad verksamhetsområden.

Så långt möjligt borde det — åtminstone kan man arbeta med detta som en hypotes — vara så, att de olika landsdelarna (länen, planeringsområdena) genom en lämplig uppbyggnad så långt möjligt erhåller samma chans att öka i folkmängd som riket i dess helhet.

Det är emellertid självklart att enbart en sammanslagning — även om den ger betydande fördelar genom "bortrensning" av de mindre minskningslänen enligt tabell 1 och 2 ovan samt tillskapar större planeringsområden — *icke* löser hela grundproblemet nämligen att ernå en medelutvecklingsnivå eller chans därtill. Vad som de facto ligger bakom länens olika utvecklingsdrag är den olikartade struktur-, tätorts- och glesbygdsutveckling som ju inte i och för sig förändras genom dylika sammanläggningar.

Det nu förda resonemanget leder därhän, att man i varje län bör söka få in minst en större och ur arbets- och servicesynpunkt (bl.a. beträffande den högre utbildningen) tillräckligt mångsidig och utvecklingskraftig stad eller grupp av orter, så att den spontana tillväxten i denna ort eller dessa orter kompenserar den fortsatta avfolkningen i länets övriga delar, en avfolkning, som givetvis inte bör hindras eftersom den är ett tecken på effektivitetshöjning.

"Nutida ekonomiskt och socialt liv kräver otvivelaktigt för sin utveckling att människor kan föras ihop till samverkande grupper av inte alltför ringa storlek. Den spontana urbaniseringen har klart visat att det förhåller sig så. Det svenska huvudproblemet i regionalpolitiken är att finna en sådan balans mellan koncentration och spridning att den ekonomiska effektivitet och sociala trygghet som ligger i koncentration väl kan tillvaratas samtidigt som hela det nationella territoriet i rimlig utsträckning förblir befolkat." [14]

Som ett verksamt medel mot en utveckling i framtiden, där landet utanför de tre nuvarande storstadsområdena löper risk att sacka efter, har bl.a.

[14] T. Hägerstrand, Regionala utvecklingstendenser och problem. Urbaniseringen. App. B till Svensk ekonomi 1966—1970 med utblick mot 1980, SOU 1966: 1, s. 281.

Arpi[15] nyligen föreslagit skapandet av flera slagkraftiga stadsregioner med stor och mångsidig service och stor befolkningsmässig och ekonomisk tyngd. En sådan process är på gång men kan underlättas och förstärkas genom bl.a. utvecklingen av resmöjligheterna och televäsendet såsom förut sagts samt en målmedveten, samordnad lokalisering av högre undervisningsanstalter, regional förvaltning etc.

Samhället — här användes detta begrepp i dess vidaste bemärkelse — är, som redan berörts, av olika skäl uppbyggt hierarkiskt, dvs. arbetar på olika nivåer när det gäller kontakter, beslut och förverkliganden. Detta system är naturligtvis olika uppbyggt alltefter den historiska utvecklingen, befolkningsunderlaget, den tekniska insatsen osv. i resp. samhällssektor. Regionalt sett utmynnar emellertid de summerade effekterna av de olika sektorsbehoven och länkningarna i ett system av tätorter med influensområden, varvid självfallet de ur folkmängdssynpunkt mest "närbetonade" enheterna — t.ex. livsmedelsaffärer — återfinns i hela tätortsskalan, de mera specialiserade enheterna i enbart de större orterna och de mest specialiserade, som hänför sig till hela landet eller större delar därav, i tätortshierarkins topp. Hit hör bl.a. en rad ledningsfunktioner av administrativ, kapitalförvaltande och konsulterande art, likaså olika högre funktioner inom utbildningsväsende och kulturliv.

Ur arbetsmarknadssynpunkt gäller att de mindre orterna ofta endast kan erbjuda en odifferentierad arbetsmarknad med allt vad detta innebär av ensidighet och osäkerhet. Dessa drag minskar och försvinner ju större orten är. En industrinedläggning i en liten ort slår ju där mycket hårt medan den blir föga eller inte alls kännbar i större orter där arbetskraften lättare sugs upp av andra företag.

En sådan gruppering som nu i korthet presenterats undergår givetvis förändringar i tiden, sammanhängande med framför allt den tekniska utvecklingen och därvid särskilt kommunikationsväsendets. I huvudsak kan man säga, att dessa förändringar resulterat i en successiv höjning av underlaget i form av absolut eller relativt antal konsumenter, större krav på differentierade utbildningsmöjligheter etc., vilket i sin tur medfört problem för de mindre orterna, nota bene om dessa inte legat inom pendlingsavstånd från större, växande orter.

De nu nämnda spontana dragen, som torde komma att förstärkas i framtiden i takt med den fortsatta tekniska, sociala och ekonomiska utvecklingen och människornas allt större anspråk på bl.a. fullgoda och differentierade arbets- och utbildningsmöjligheter, bör man nog söka implicera i ett regionalt utvecklingsprogram.

Den nyligen påbörjade lokaliseringspolitiken, vars förverkligande på det regionala planet tillhör en av länsstyrelsens viktigaste uppgifter, kan i prin-

[15] G. Arpi, Stadsregionen som lokaliseringsgrundval, Svensk Sparbankstidskrift 1965: 4.

cip sägas knyta an till det synsätt som nu i korthet refererats. Mot bakgrund av de erfarenheter man gjort utomlands och de synpunkter som ovan meddelats kan man våga säga att det i och för sig kan vara riktigt att satsa på ett relativt utspritt system av orter men att man ur mera långsiktig aspekt samtidigt synes böra se till att ett visst antal av orterna blir i verklig mening *fullfjädrade,* dvs. centra för den mest kvalificerade arbetsmarknaden och servicen, och så mångsidiga och attraktiva att de inte endast uppfattas som de naturliga huvudorterna i resp. län eller landsdel utan också kan bli reella, spontana alternativ till de tre nuvarande storstadsområdena.

"Dessa medelstora städer är värda att satsa ett stort intresse på; de är livskraftiga och hör framtiden till, och de kan rätt planerade ge en god kombination av effektivitet, miljö och rimlig dimension. De duger bättre än andra orter att bygga upp till fullvärdiga stödpunkter i det vidsträckta skogsland, som vi inte har folk nog att hålla ens nödtorftigt servicebetjänat över större ytor." [16]

"Det finns också en ganska rikhaltig litteratur kring frågan om det kan tänkas existera en stadsstorlek som allsidigt sett kan betraktas som optimal. Än så länge är denna litteratur nog mera uppbygglig än klargörande. Om man betraktar storstaden enbart som ett ekonomiskt maskineri visar exempel i utlandet att en metropolregion kan äga samma folkmängd som hela Sverige och likväl fungera med stor effektivitet. Å andra sidan ligger vissa sociala nackdelar i öppen dag, även om det knappast är utrett i vad mån dessa beror på befolkningsanhopningen som sådan eller om bakgrunden finns att söka i sådana allmänna brister hos social organisation och fysisk planering som lämpligen avhjälps på annat sätt än genom storleksmaximering och decentralisering." [17]

Någon bestämd folkmängd bör man nog knappast därvid söka fixera, men åtskilliga indikatorer av skalekonomisk art (större anläggningar blir oftast mer "ekonomiska" än mindre) och av s.k. tröskelkaraktär (vissa samhällsfunktioner kräver t.ex. ett visst befolkningsunderlag och är ej delbara) pekar på invånarantal i orten plus dess närmaste omland av lägst 100 000, kanske 200 000 à 300 000.[18]

Tänker vi oss att vi i Sverige fram till omkring år 1985 vill söka "höja upp" 10 landsdelscentra från en nuvarande folkmängd av 50.000 à 100.000 invånare till låt säga det dubbla, 100.000 à 200.000 invånare, så åtgår för detta endast ungefär 0,5 à 1 miljon invånare av de prognosticerade omkring 1,5 miljon nya tätortsinvånarna, vilket innebär att det blir människor över även till en rad andra orter, större som mindre.

[16] G. Arpi, Medelstor stad — planering och miljö. Ymer 1966, s. 8.

[17] Hägerstrand, o. a. a. s. 283.

[18] Det kan förtjäna nämnas, att för att göra "de nya städerna" i Storbritannien mer ekonomiska och bättre balanserade m.m. har deras planfolkmängd successivt höjts från i flera fall 30 000 à 50 000 till 70 000 à 80 000 och från 80 000 till 130 000 à 150 000 (K. C. Edwards, The new towns of Britain, Geography, July 1964, s. 281, resp. P. J. Smith, Changing objektives in Scottish new towns policy, Annals of the Ass. of American Geographers, Sept. 1966, s. 500 ff). För Sovjetunionens del nämnes 100 000 à 300 000 invånare såsom lämplig tätortsstorlek (R. J. Osborn, How the Russians plan their cities, Ekistics, Febr. 1967, s. 77). Den maximala folkmängden i en tätort har, med utgångspunkt i att alltjämt ha rimliga arrangemang för biltrafiken, skattats till 700 000 (V. Gruen, The heart of our cities. The urban crisis, London 1965, s. 130). Såväl högre som lägre tal har emellertid också anförts i debatten.

Sträcker vi ut blickfältet till år 2000 och vill ha upp våra landsdelscentra till 200.000- à 300.000-personersnivån så innebär detta ett totalt åtgångstal, räknat från nuläget, av 1,5 à 2,3 miljoner, dvs. endast ungefär 2/3 av hela den emotsedda ökningen av tätortsfolkmängden på 2,5 à 3,5 miljoner.

"Skaffar vi oss ett sådant nät av små storstäder, bör vi ge dessa städer en annan roll än vi har varit vana vid. Vi har alltid tänkt i stads- och landskommuner, och motsättningen mellan stad och land har uppfyllt våra tankar och den politiska debatten. Nu är en ändring i detta betraktelsesätt på väg, men den kommer långsamt. Den lilla storstaden bör tilläggas ett område av omgivande landsbygd och mindre städer och tätorter, utgörande en enhet med sin storstad i administrativt och kommunalt avseende och så väl tilltaget att den lilla storstadens invånare kan få sitt behov av fritidsområden väl tillgodosett inom området. En symbios mellan de små storstäderna och omgivande landsbygd är någonting som på alla sätt bör eftersträvas. En stor del av landet skulle lämpligen kunna organiseras som sådana storstadsområden, varigenom en ännu mycket större del av Sveriges befolkning i bilens tidsålder skulle kunna få tillgång till all rimlig storstadsservice." [19]

Det har ibland sagts, att en dylik intensiv satsning på en viss ort eller ortsgrupp skulle innebära en stagnation eller tillbakagång för övriga orter i länet eller landsdelen ifråga. Detta kan naturligtvis i och för sig komma att gälla för de sämst belägna orterna, kanske under en övergångstid även för andra orter som kommer i skuggan av den "nya" orten. Men erfarenheten pekar på, att en kraftigt växande storstad efter hand medför en allmän stimulans på allt längre avstånd ,såväl ifråga om bostad—pendling som beträffande en rad industriella och servicebetonade företag, vilka arbetar med storstadsområdet som marknad men som t.ex. av utrymmesskäl föredrar att ligga kvar eller etablera sig i någon av de "gamla" grannstäderna.

Det synes vara angeläget att man, mot bakgrund av det ovan sagda, inte endast betraktar valet av residensstad och kärnsjukhusstad utifrån alltför snäva och av dagens förhållanden präglade aspekter utan söker föra in detta val i ett allmänt samhälleligt utvecklingsprogram på det regionala området, detta desto mer som läns- och landstingsorganen i sig själva — genom deras stora uppsättning av personal och behov av kvalificerad service — kan hjälpa till att skapa en utvecklingskraftig och även för andra organ och kategorier attraktiv miljö. Vi kan givetvis också betrakta förhållandena omvänt: För att få kvalificerad personal och service till läns- och landstingsorganen behövs en attraktiv miljö. Det bör i en sådan ömsesidig, spiralbetonad utveckling framför allt pekas på universitets- och högskoleutbyggnadernas stora roll.

Med en sådan "automatikbetonad" princip, som ovan skisserats, reducerar man behovet av eller risken för centrala statliga direktinsatser eller andra statliga åtgärder på länsområdet och kan överlåta dessa till de samtidigt förstärkta regionala länsorganen. De lokala planeringsproblemen är, som redan sagts, naturligtvis lika stora oavsett kommunernas länstillhörighet.

[19] S. Dahl, Länen som mål och medel. PLAN 1965: 1, s. 31.

Föränderlighetens samhälle talar helt enkelt för mycket stora län, inom vilka man sedan alltefter teknik, resurser, önskemål etc. kan arbeta med det slag och antal serviceregioner, som de olika omständigheterna talar för från en samhällssektor till en annan och från en tid till en annan. Endast sådana län — så långt möjligt fasta i ytterkonturerna men med möjligheter *inom* dem till ändamålsenliga och flexibla lösningar i lokaliserings- och indelningshänseende — torde ha chansen att på längre sikt förbli funktionsdugliga regionala och landstingskommunala enheter. Samtidigt får man inte blunda för att samhällsutvecklingen också i framtiden, liksom hittills, kan medföra behov av ännu större regionala verksamhetsområden än länen (jfr vad ovan sagts om "stordistriktsindelningen" inom vägväsendet och om regionsjukvården m.m. samt om den ekonomiska regionindelningen i bl.a. Storbritannien och Frankrike). Det är därför viktigt att en länsindelning göres så, att dylika större enheter alltefter behoven kan bildas genom blockbildningar av län utan nya gränsjusteringar.

Valet av residensstad samt metodiken vid länsindelningen och gränsdragningen

Till huvudsaklig del är *valet av de blivande residensstäderna* lätt eftersom vi under alla förhållanden har ett visst antal större städer med tillhörande förorter eller relativt närbelägna grannorter, vilka tillsammans med sina omgivningar är så pass folkrika att de, liksom hittills, måste vara länscentra och ha en kvalificerad hälso- och sjukvård m.m.

När det gäller valet av övriga länscentra, dvs. residensstäder i de nya länsbildningarna, bör i princip och i tillämpliga delar gälla vad som ovan sagts, dvs. man bör eftersträva att residensorten sammanfaller, blir identisk med eller ligger nära den största befolkningsagglomerationen eller den ort, som för invånarna verkligen uppfattas som "regional huvudstad". Vidare bör man se till att residensstaden ligger där trafiklederna konvergerar. Där valet står mellan olika orter bör den ort väljas till vilken det föreslagna länets befolkning har den lägsta summerade restiden. Viktigt torde också, med hänsyn till önskemålet att få tillräckligt kvalificerade befattningshavare, vara att orten inte endast är folkmängdsmässigt stor utan också har eller kan bedömas få en verkligt kvalificerad service i olika avseenden att erbjuda. Vidare tillkommer önskvärdheten av att knyta an lokaliseringen av länsorganen till den allmänna satsningen på vissa bestämda orter såsom förut framhållits. Utbildningsmöjligheterna — särskilt i form av universitet eller universitetsfilialer — torde, som redan sagts, böra tillmätas särskild betydelse. Men även sådana "yttre" omständigheter som tilltalande natur och bostadsmiljö samt direkta järnvägs- och flygförbindelser med huvudstaden etc. torde vara viktiga omständigheter att beakta.

Vad beträffar *gränsdragningen och arronderingen av länen* bör man eftersträva att söka föra samman sådana områden som s.a.s. hör ihop på grund av bebyggelsemässiga, arbetskraftsmässiga, trafikmässiga, kommersiella och andra funktionella eller historiska skäl. De större tätorterna med tillhörande influensområde beträffande handel och pendling m.m. bör vara "byggstenar" och i sin helhet ingå i ett och samma län. Av praktiska skäl blir byggstenarna de nuvarande kommunblocken eller kombinationer därav. Självfallet bör man också beakta vad man kan kalla tätortshierarkin och länkningen genom kontakter av olika slag och intensitet, dvs. hur befolkningen i en mindre ort (och dess omland) för mera kvalificerad service etc. vänder sig till något större orter och hur man från dessa sistnämnda orter i sin tur vänder sig till läns- eller provinscentra etc.

Av det nu sagda följer i sin tur att gränserna så långt möjligt bör förläggas i de svaghetszoner i fråga om arbetskraftsmässiga och kommersiella kontakter som vi har i landet, dvs. där kontakterna vänder sig åt olika håll. Ofta ligger dessa omslagszoner eller trafikdelare i relativt folkmängdsglesa områden, t.ex. i större skogsbygder, och har då i en del fall mycket gamla anor i form av bygde- och landskapsgränser, vars reella innebörd som kon-

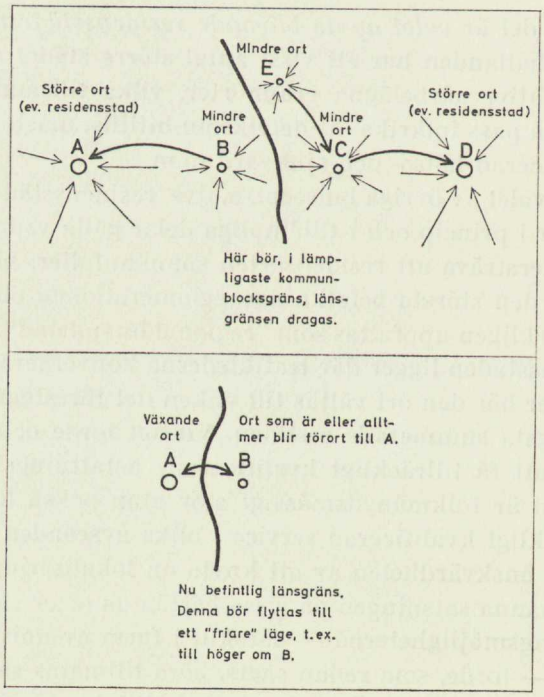

Figur 9. Några principskisser belysande indelningsmetodiken och gränsdragningen. Se även texten samt redovisningen av en faktisk situation enligt figur 7 ovan.

taktbarriärer alltjämt är levande. I dessa lägen "irriterar" de administrativa gränserna minst och man torde vidare genom en dylik metodik sannolikt skapa den bästa politiska och regionala förestående för utredningens förslag.

Omslagszonerna eller trafikdelarna kan, som benämningen anger, registreras genom pendlings- och andra trafikflöden, handels- och servicekontakter, tidningsspridningens regionala bild etc. I betydande utsträckning avspeglar sig dessa kontaktinriktningar och därmed områdesindelningen och gränserna också av näringslivets indelningar i marknadsförings- eller distributionsområden etc liksom också i de 70 s.k. A-regionerna vilka bl.a. begagnas vid frågor och redovisningar beträffande arbetsmarknad och lokaliseringspolitik[20].

Denna på en gång funktionella och emotionella men också praktiska syn gör att man så långt det är möjligt skall undvika länsgränser i sådana områden som utifrån allmänna synpunkter bör behandlas enhetligt och i ett svep. Storstadsområdena har härvid framhållits ovan. Synsättet gör vidare att man t.ex. bör låta så stora delar som möjligt av ett kustområde ingå i ett och samma län, framför allt med hänsyn till avvägningskomplexet fritidsverksamhet — industrilokalisering, samt att en industriregion eller annan näringsgeografisk region med viss enhetlighet eller ägandemässig samhörighet bör ingå i ett och samma län. Därjämte bör gränserna dragas så att man inte får för stora folkmängdstal i de från residensstaden längst bort i länet belägna områdena, detta dels för att minimera restider och reskostnader, dels för att undvika att, om en större stad ligger alldeles i utkanten, efter hand få ett förortsproblem vid en (kanske nyskapad) länsgräns. Runt varje större tätort som bedöms komma att utvecklas måste m.a.o. expansionsutrymme inom ett och samma län tillskapas.

På kartorna i figur 9 visas några principskisser beträffande indelningsmetodiken och gränsdragningen.

Slutligen måste så långt möjligt befolkningsförhållandena beaktas i syfte att få län som bättre än de nuvarande får förutsättningar till en spontan, positiv utveckling och som blir tillräckligt starka ur folkmängdsaspekt (i nuläget minst omkring 300 000 invånare) för att kunna fylla de alltmer krävande funktioner som åvilar och kommer att åvila länen och deras olika organ.

[20] Beträffande nämnda källmaterial och dess användning vid regionindelningar kan hänvisas till Arpi—Hall—Wirén, Region och marknad, Sthlm 1966. — Ur metodologisk synpunkt kan hänvisning vidare ske till "Regionsjukvården", SOU 1958: 26, särsk. s. 296—300, och "Principer för en ny kommunindelning", SOU 1961: 9, s. 134—147 o. 182—187.

Bilaga 2

Synpunkter på den framtida befolkningens storlek i länen

Av departementssekreteraren Bengt Thufvesson

1. *Allmänt.*

Förutsättningarna för att göra kvalificerade bedömningar ifråga om den framtida befolkningens storlek i olika län är för närvarande av skilda anledningar inte särskilt gynnsamma. I synnerhet inte om man i bedömningarna vill beakta inte enbart de demografiska förändringsfaktorerna utan även förändringarna inom näringslivet. Tillgången på källmaterial är t.ex. inte tillfredsställande. Informationen om befolkningens storlek, ålder, flyttningar etc. är visserligen god men data om näringslivet är otillräckliga. Tillgången på information av det senare slaget förbättras emellertid när resultaten av 1965 års folkräkning föreligger, vilket väntas ske under hösten 1967. Mera ambitiösa prognosarbeten måste anstå till efter denna tidpunkt. Det finns emellertid även andra skäl att inte nu påbörja något omfattande arbete med befolkningsprognoser för olika län. Inrikesdepartementet har utfärdat särskilda anvisningar om länsplanering, i vilka prognosarbete av olika slag ingår som väsentliga moment. Preliminära resultat av detta arbete kommer att föreligga i september månad 1967. Detta material kommer att ge underlag för bättre bedömningar av utvecklingsmöjligheterna än de som för närvarande kan göras. Dessutom arbetar en särskild arbetsgrupp tillsatt av den till inrikesdepartementet knutna "Expertgruppen för regional utredningsverksamhet" (ERU) med vidareutvecklingen av regionala prognoser av olika slag.

Med hänsyn till vad som ovan framhållits har det inte ansetts rimligt att utarbeta nya befolkningsprognoser som underlag för länsindelningsutredningens ställningstaganden. Det bästa har istället ansetts vara att analysera och omarbeta nu tillgängligt prognosmaterial samt redovisa resultatet härav. Önskvärt hade varit om man i detta arbete kunnat beakta såväl centralt utarbetade bedömningar (t.ex. långtidsutredningen) som regionalt upprättade prognoser. För närvarande saknas emellertid aktuella, efter enhetliga metoder regionalt upprättade bedömningar för hela landet. Av regionala myndigheter upprättade prognoser av sådant slag framställdes av länsstyrelserna i samband med kommunblocksplaneringen. Dessa prognoser tillkom emellertid i allmänhet redan omkring 1961 och byggde på förhållandevis enkla metoder, varför de i dag kan betraktas som föråldrade.

I och för sig vore det motiverat att ställningstaganden av det slag som skall göras av länsindelningsutredningen grundades inte på *prognoser* i be-

märkelsen neutrala framskrivningar av nuvarande utvecklingstendenser utan på ett slags *program* i vilka beaktades olika beslutande organs möjligheter att med lokaliseringspolitiska medel påverka den pågående utvecklingen i den ena eller andra riktningen.

För närvarande saknar vi emellertid ett enhetligt system för formulering av sådana program. Visserligen prövas ansatser till en sådan programformulering i länen. Men några resultat föreligger ännu inte. Det blir därför nödvändigt att det material som skall framställas som underlag för länsindelningsutredningens ställningstaganden får formen av ganska enkla bedömningar av, vilka de framtida effekterna av nuvarande utvecklingstendenser blir för befolkning och näringsliv i olika regioner.

En första utgångspunkt i detta arbete har varit det för närvarande mest aktuella prognosmaterialet med täckning för hela riket, nämligen statistiska centralbyråns befolkningsframräkning för kommunblocken som redovisades 1965. Denna prognos kan sägas vara en framskrivning av dödlighet och nativitet för 60-talets första år och av nettoflyttning för åren 1961—1963. Antagandena om flyttningarna bygger alltså på en förhållandevis kort observationsperiod. Första prognosår är 1965 (se Statistiska Meddelanden Ser. B 1965:20).

De analyser som i det följande skall redovisas har i huvudsak gjorts kommunblocksvis utom kring de största tätorterna där sammanslagningar av flera block har gjorts. Antalet kommunblock inklusive Stockholms stad uppgår till 282. I den här genomförda analysen utnyttjas 213 "regioner". Redovisningen sker emellertid utom i vissa delar av avsnitt 2 på s.k. kommunblockslän.

2.1. *Utfallet av SCB:s framräkning första prognosåret 1965.*

Statistiska centralbyråns befolkningsframräkning avviker för första "prognosåret" 1965 med mer än ± 1,5 % för 99 av de berörda områdena, som framgår av tabellerna 1—3. I 55 fall är värdena mer än 1,5 % för låga och i 44 fall mer än 1,5 % för höga.

Framräkningens regionala utfall framgår av fig. 1. Även om bilden kan synas något svårtolkad är det tydligt att det är vanligare i Norrland än i södra Sverige att prognosen redan i utgångsläget ligger för högt. Detta framgår än tydligare av nedanstående sammanfattning. Tydligt är också att prognosutfallet första prognosåret är bäst i Götaland och Svealand, klart sämre i Norrland.

Ett studium av prognosutfallet för olika stora "regioner" ger ingen entydig bild. (Tab. 3.) I de storleksgrupper där ett något så när stort antal regioner finns att bearbeta är det ungefär lika vanligt med såväl positiva som negativa avvikelser från den observerade folkmängden 1965. Klart är

Tabell 1.

Index	Antal områden
— 90,4	1
90,5 — 92,4	1
92,5 — 94,4	1
94,5 — 96,4	12
96,5 — 98,4	40
98,5 —101,4	114
101,5 —103,4	33
103,5 —105,4	9
105,5 —107,4	1
107,5 —	

Avvikelser mellan observerad och prognostiserad befolkning 1965 enligt SCB:s befolkningsframräkning. 100 anger överensstämmelse mellan de bägge värdena. Värden under 100 anger att den prognostiserade befolkningen är för låg, över 100 att den är för hög.

Tabell 2.

	För högt	± 1,5 %	För lågt	Summa
Götaland Antal	13	58	30	101
%	13	57	30	100
Svealand Antal	11	33	17	61
%	18	54	28	100
Norrland Antal	20	23	8	51
%	39	45	16	100
Summa Antal	44	114	55	213
%				

Antal områden med för höga och + värden samt för låga värden inom ± 1,5 % för prognosen i relation till den observerade folkmängden 1965.

Tabell 3.

Antal inv.	För lågt	± 1,5 %	För högt	Summa
— 4 999	1	—	—	1
5 000 — 6 999	6	5	—	11
7 000 — 9 999	13	26	13	52
10 000 —14 999	15	22	13	50
15 000 —19 999	8	10	7	25
20 000 —29 999	9	16	3	28
30 000 —49 999	—	14	4	18
50 000 —99 999	1	9	4	14
100 000 —	2	12	—	14
Summa	55	114	44	213

Utfallet av framräkningen i förhållande till den verkliga folkmängden 1965 för områden av olika storlek.

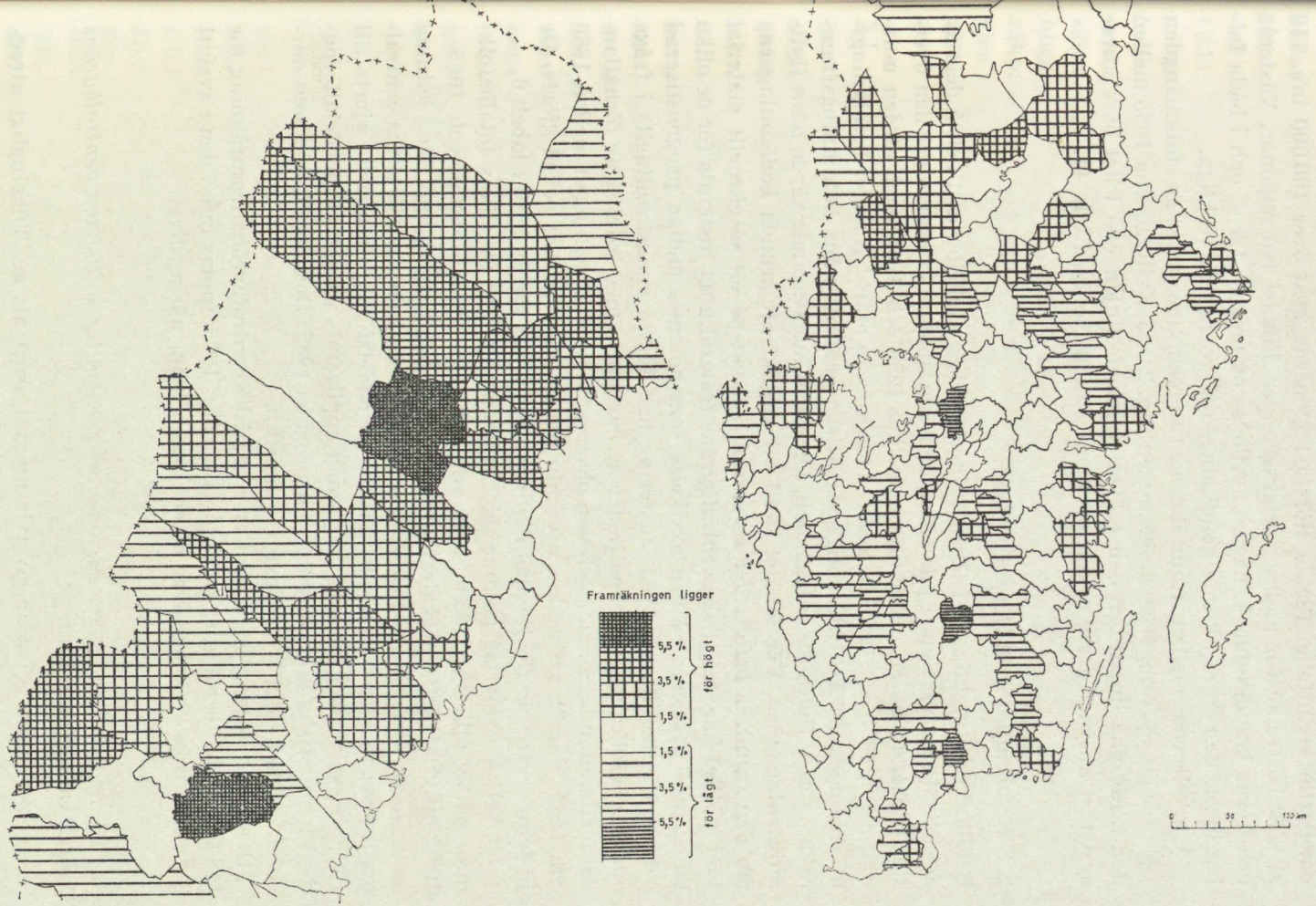

Fig. 1. Utfallet av statistiska centralbyråns befolkningsframräkning första prognosåret 1965.

emellertid att utfallet för de största regionerna med över 100 000 inv. (12 st.), är bättre än för andra storleksgrupper. Endast två regioner, Västerås och Borås kommunblock, har en avvikelse på mer än 1,5 % och i båda fallen ligger den framräknade befolkningen lägre än den verkliga.

Avvikelserna mellan framräkningarna och den verkliga folkmängden 1965 för länen framgår av diagrammen, fig. 2—13. Skillnaderna 1965 mellan den heldragna linjen och den grövre streckade linjen (A) i det övre kurvsystemet antyder dessa avvikelsers omfattning (se även tab. 4).

2.2. *Befolkningsutvecklingen i länen.*

Befolkningsutvecklingen i länen framgår dels av tabellerna 4 och 5 dels av det översta kurvsystemet i de olika länsdiagrammen. I dessa anger den översta heldragna linjen utvecklingen mellan 1950 och 1965 med värden noterade 1950, 1960 och 1965. Den streckade kurvan märkt A anger befolkningsutvecklingen 1965—1980 enligt statistiska centralbyråns befolkningsframräkning *med* flyttningsantaganden, kurvan B motsvarande värde *utan* flyttningsantaganden. För att det skall bli möjligt att grunda bedömningarna om den framtida befolkningens storlek i länen på ett så aktuellt material som möjligt har statistiska centralbyråns framräkning justerats för de olika länen med avseende på den avvikelse som noterats mellan prognostiserad och verklig befolkning 1965. Justering har därvid endast vidtagits i fråga om totalbefolkningen. Denna justering har gjorts med ledning av förhållandet mellan den beräknade och den observerade nettoflyttningen mellan 1960 och 1965. Försök att beakta utvecklingen under 1966 har också gjorts. De justerade värdena för totalbefolkningen redovisas för år 1980 i tabell 6.

I tabell 5 redovisas kommunblockslänens andelar av rikets totalbefolkning under olika år. 1950—1965 enligt kända befolkningstal, och 1965—1980 enligt statistiska centralbyråns befolkningsframräkning. Med ledning av dessa värden och den justering som för 1980 gjorts av statistiska centralbyråns prognos har en framskrivning av andelsförskjutningarna gjorts till 1985. Dessa värden för 1965 har sedan applicerats på det s.k. medelalternativet i statistiska centralbyråns riksprognos 1985. Den befolkning som därvid erhålles i olika län redovisas i tabell 6.

Den här berörda justeringen av statistiska centralbyråns framräkning för 1980 samt den beräkning som gjorts för året 1985 upptas inte i den i avsnitt 3 genomförda kalkylen över utvecklingen inom näringslivet.

3. *Vilken utveckling inom näringslivet förutsätter statistiska centralbyråns befolkningsframräkning?*

Svaret på denna fråga är givetvis mycket svårt att ge. Tillgängligt utredningsmaterial och den tid som stått till förfogande för detta arbete medger

endast att tämligen enkla räkneexempel, i huvudsak med utgångspunkt från vissa av långtidsutredningens antaganden i SOU 1966:1, göres.

Först göres en bedömning av arbetskraftstillgångarna i olika regioner (3.1) dels med och dels utan antaganden om flyttningsrörelser. Därefter göres en regionalt differentierad "prognos" för sysselsättningen inom jordbruket (3.2) som till slutresultat får värden som ganska nära sammanfaller med långtidsutredningens. Nästa moment har varit en bedömning av sysselsättningen inom servicenäringarna vid den totalbefolkning som framräkningen antyder (3.3) och slutligen redovisas genom skillnaden mellan beräknade arbetskraftstillgångar och sysselsättning inom jordbruk och service vilken utveckling inom industrin som denna framräkning synes förutsätta.

3.1. *Beräknade arbetskraftstillgångar.*

Beräkningen av arbetskraftstillgången har gjorts på så sätt att långtidsutredningens antaganden om yrkesverksamheten i olika åldersgrupper (SOU 1966:8) tillämpats på den framtida befolkningen enligt SCB:s framräkning för kommunblocken 1965, 1970, 1975 och 1980 samt dessutom på den för 1960 kända befolkningen. Eftersom framräkningen inte särredovisar gifta och ogifta kvinnor har en sammanvägning av långtidsutredningens antaganden måst göras, så att dessa avser samtliga kvinnor. Förändringen av arbetskraftstillgångarna 1960—1980 enligt dessa långtidsutredningens antaganden har därefter via ett index tillämpats på det verkliga antalet förvärvsarbetande 1960. Genom detta förfaringssätt erhålles en viss regional anpassning av långtidsutredningens antaganden.

Betydande svårigheter möter när det gäller att bedöma arbetskraftstillgångarna inom olika områden. Givetvis existerar ett inbördes samband mellan utbud av arbetskraft och efterfrågan på så sätt att det utbud som en viss befolkning ger upphov till t.ex. ökar med ökad efterfrågan och omvänt minskar vid minskad efterfrågan. Detta förhållande har man i regel hittills inte beaktat i regionala undersökningar och inte heller i denna.

Till dessa svagheter i det här tillämpade systemet kommer dessutom att den regionala anpassningen av yrkesverksamheten som göres inte innebär någon framtida utjämning mellan olika områden.

Arbetskraftstillgångarna i olika län enligt dessa förutsättningar redovisas i tabell 7 samt i de olika länsdiagrammen. Dels för de fall att in- resp. utflyttning kommer att ske från olika län (kurva C i diagrammen) och dels för det fall att ingen flyttning sker och befolkningen sålunda förändras enbart genom dödlighet och nativitet (kurva D). Arbetskraftstillgångarna enligt alternativet med flyttningar i vilket då också ingår inflyttningsvinster i förhållande till utlandet är av samma storleksordning som redovisas i långtidsutredningen. Som framgår av den efterföljande tabellen 8 skulle antalet

invånare per förvärvsarbetande enligt dessa beräkningar komma att variera kraftigt mellan olika län. Värdet ifråga skulle komma att ligga mycket lågt i de områden som redan nu har låga värden d.v.s. storstadsområdena och Älvsborgs län medan man även i framtiden skulle ha höga värden d.v.s. i regel lägre yrkesverksamhet främst i norrlandslänen. För vissa län antyder det höga värdet över antalet invånare per förvärvsarbetande en ogynnsam åldersfördelning d.v.s. en hög andel åldringar. Som jämförelse redovisas därför i tabell 9 andelen personer över 65 år 1950—1980.

Trenden i utvecklingen av antalet förvärvsarbetande 1960—1965 i dessa beräkningar stämmer ganska väl överens med utvecklingen av antalet yrkesverksamma inkomsttagare enligt den officiella statistiken (se "Skattetaxeringarna samt fördelningen av inkomst och förmögenhet" 1960—1964).

3.2 *Utvecklingen inom näringslivet.*

Den i det föregående berörda beräkningen av arbetskraftstillgångarna kan ses som ett slags regional utproportionering av långtidsutredningens resultat. Även de synpunkter som i det följande lämnas på sysselsättningen inom olika näringsgrenar bygger på denna förutsättning.

3.2.1. *Jordbruk, skogsbruk och fiske.*

Någon aktuell regional redovisning av den förväntade sysselsättningsutvecklingen finns f.n. inte. I avsaknad härav har vissa beräkningar gjorts för de naturliga jordbruksområdena.

Först gjordes en framskrivning av utvecklingstendenserna när det gäller åkerarealens fördelning på brukningsenheter av olika storlek mellan 1956 och 1961 för de naturliga jordbruksområdena. De erhållna värdena avstämdes mot de regionala bedömningar som redovisats i "Lantbrukets strukturutveckling" (SOU 1964:37).

På den sålunda erhållna arealen har tillämpats olika åtgångstal vad gäller arbetskraften vilka bygger på de s.k. räkenskapsresultaten 1960 med antagande om samma årliga minskning för framtiden som gäller för början av 60-talet. Den resulterande förändringen i arbetskraftsåtgången har via ett index applicerats på antalet förvärvsarbetande inom jordbruket 1960 varvid en anpassning av jordbruksområden till de inledningsvis berörda 213 områdena gjorts.

För skogsbruket och fisket har långtidsutredningens antaganden använts utan någon regional differentiering.

Den på detta sätt erhållna sysselsättningen inom jordbruk m.m. framgår av tabell 10. Värdena där är för 1970 av samma storleksordning som i långtidsutredningen medan de för 1980 ligger över långtidsutredningens värden. Långtidsutredningens värden bör här ses som de troligaste. Det material

som använts för de här redovisade beräkningarna har emellertid inte kunnat ge någon vägledning för hur en ytterligare nedgång i jordbruket skulle regionalt fördelas.

3.2.2 *Serviceverksamhet.*

I de här mycket översiktliga beräkningarna har serviceverksamheten bestämts på samma sätt som tillämpades i arbetsmarknadsstyrelsens prognoser 1963 (Meddelande från lokaliserings- och utredningsbyrån 1963:23). Andelen i service sysselsatta i olika områden har varje femårsperiod sålunda ökats med samma antal procentenheter som kan härledas ur långtidsutredningens resultat för hela riket. I och för sig kunde det vara motiverat att justera de i dessa beräkningar använda andelsförändringarna för olika län med hänsyn till utvecklingstendenserna mellan folkräkningsåren 1950 och 1960. Under denna period var emellertid servicetillväxten påfallande hög i vissa glesbygdslän. En del av dessa län uppvisade 1960 en mycket hög andel sysselsatta inom serviceverksamheterna. Högsta andelen sysselsatta finner vi nämligen förutom i storstadslänen och Uppsala län på Gotland och i vissa av norrlandslänen. För en del av de senare länen förefaller det inte troligt att den i förhållande till riksgenomsnittet mycket kraftiga ökningen av serviceverksamheten under 50-talet kommer att fortsätta under den period som här diskuterats. Det måste i stället betraktas som troligt att vissa förskjutningar ifråga om servicetillväxten under prognosperioden kommer att ske i förhållande till vad som skedde under 50-talet. Det måste anses sannolikt att en förhållandevis stor ökning kommer till stånd i sådana län som tidigare haft särskilt gynnsam utveckling inom industrin men som uppvisar relativt liten andel i sysselsatta inom servicenäringarna (detta gäller t.ex. Älvsborgs och Västmanlands län). Medan sådana län som haft en svag industriutveckling och redan har hög serviceandel kan väntas få en i förhållande till riksgenomsnittet lägre tillväxt inom serviceverksamheterna (hit hör t.ex. Jämtlands län och Norrbottens län). I de värden som redovisas i tabell 11 har hänsyn inte tagits till dessa förhållanden. Vissa ytterligare kommentarer lämnas dock i avsnitt 4.

Långtidsutredningens gränsdragning mellan service och industri överensstämmer inte helt med folkräkningens. Eftersom långtidsutredningens antaganden lägges till grund för dessa beräkningar och då folkräkningsuppgifterna i olika regioner har måst användas utan justering uppstår vissa avvikelser mellan de värden som anges i långtidsutredningen för service och industri och de som redovisas i tabellerna 11 och 12 för dessa näringsgrenar.

3.2.3. *Industri- och byggnadsverksamhet.*

Utvecklingen inom industrin har efter ovan redovisade bedömningar för ser-

Tab. 4. Befolkningsutvecklingen 1950—1965 samt befolkningsframräkning 1965—1980 för kommunblockslänen, med och utan flyttningsantaganden.

Län	Observerad befolkning			Befolkningsframräkning, 1 000-tal personer							
				1965		1970		1975		1980	
	1950	1960	1965	m. flytt.	u. flytt.	m. flytt.	u. flytt.	m. flytt	u. flytt.	m. flytt.	u. flytt.
A+B ...	1 109 642	1 277 029	1 384 792	1 400,8	1 316,6	1 535,4	1 350,3	1 675,2	1 378,5	1 810,6	1 400,1
C	166 863	178 847	194 952	193,9	185,0	210,6	191,0	227,9	196,8	244,5	202,2
D	198 076	212 939	226 898	224,5	219,3	236,3	226,6	248,3	234,0	259,0	240,5
E	352 321	361 524	369 282	371,2	372,6	381,0	384,5	390,5	396,5	398,6	407,2
F	274 476	288 530	299 215	295,8	297,8	302,7	307,6	309,3	317,8	315,2	327,2
G	150 961	153 214	158 965	156,9	156,3	160,6	160,1	164,5	164,4	168,3	168,5
H	239 716	238 635	238 763	238,3	244,3	237,6	251,0	236,5	258,1	234,5	264,5
I	58 993	54 322	53 742	53,7	55,7	53,1	57,4	52,6	59,4	51,8	61,5
K	146 135	144 468	149 321	149,5	148,2	154,3	152,7	158,6	157,3	162,3	161,3
L	253 707	252 238	258 399	257,1	257,6	262,1	263,6	266,5	270,6	270,8	277,0
M	588 650	631 046	672 978	674,9	650,6	720,9	670,1	767,8	688,6	813,4	704,6
N	158 351	164 253	172 908	172,3	168,5	180,1	175,0	187,7	180,7	195,2	186,1
O	563 427	631 037	674 319	676,5	655,1	723,1	676,8	770,0	696,6	814,3	714,2
P	347 835	364 103	378 926	374,2	375,3	382,9	386,7	390,6	397,7	397,1	407,4
R	251 309	252 764	257 598	257,6	258,7	262,4	265,4	267,2	272,5	271,7	279,2
S	281 458	291 085	287 276	289,2	298,7	287,0	306,5	284,6	314,2	281,6	321,0
T	247 737	263 138	268 824	266,5	270,5	270,3	278,5	274,1	286,5	276,8	293,3
U	201 094	230 311	247 580	241,5	240,0	253,7	249,8	266,3	259,5	278,4	268,6
W	267 134	285 859	282 446	284,5	293,9	282,3	302,6	279,5	311,6	275 ,9	320,0
X	284 985	293 070	293 272	294,7	301,3	295,6	310,2	295,8	319,1	294,7	326,9
Y	283 754	285 620	277 485	280,4	295,4	274,3	305,5	267,9	315,6	261,0	324,4
Z	143 983	139 800	130 963	131,9	143,5	124,3	148,1	117,2	152,9	110,4	157,3
AC	231 701	239 625	233 874	236,7	251,4	234,1	263,8	231,8	276,2	229,3	287,5
BD	241 731	261 672	259 824	266,4	278,4	270,9	296,7	275,5	315,7	279,3	333,9
S:a	7 044 039	7 495 129	7 772 662	7 789,0	7 734,6	8 095,6	7 980,2	8 405,9	8 220,9	8 695,6	8 434,5

viceverksamheterna och jordbruk m.m. tagits som skillnaden (i fortsättningen kallad residualen) mellan det beräknade utbudet av arbetskraft enligt befolkningsprognosen med flyttningsantaganden och den beräknade sysselsättningen inom dessa näringsgrenar (tab. 12).

Om man jämför den industriutveckling som residualen i kalkylen anger för tiden 1960—1965 med de utvecklingstendenser som kan erhållas från industristatistiken 1960—1964 (se Meddelande från arbetsmarknadsstyrelsens utredningsbyrå 1967:5) eller inkomststatistiken 1960—1964 (se Sveriges officiella statistik: "Skattetaxeringarna samt fördelningen av inkomst och förmögenhet") finner man för riket som helhet ungefär samma utvecklingsbild enligt samtliga källmaterial. Om man studerar enskilda län är förhållandena dock mindre entydiga vilket skall kommenteras något i avsnitt 4.

Tab. 5. Kommunblockslänens andel (%) av totalbefolkningen i riket 1950—1985.

Län	Observerad befolkning			SCB:s befolkningsprognos				Antagna värden
	1950	1960	1965	1965	1970	1975	1980	1985
A+B	15,8	17,0	17,9	18,0	19,0	19,9	20,8	21,1
C	2,4	2,4	2,5	2,5	2,6	2,7	2,8	3,0
D	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0	3,1
E	5,0	4,8	4,8	4,8	4,7	4,7	4,6	4,4
F	3,9	3,9	3,9	3,8	3,7	3,7	3,6	3,7
G	2,1	2,0	2,1	2,0	2,0	2,0	1,9	2,0
H	3,4	3,2	3,1	3,1	2,9	2,8	2,7	2,6
I	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6
K	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	1,9
L	3,6	3,4	3,3	3,3	3,2	3,2	3,1	3,2
M	8,4	8,4	8,7	8,7	8,9	9,1	9,4	9,7
N	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3
O	8,0	8,4	8,7	8,7	8,9	9,2	9,4	9,6
P	4,9	4,9	4,9	4,8	4,7	4,7	4,6	4,7
R	3,6	3,4	3,3	3,3	3,2	3,2	3,1	3,1
S	4,0	3,9	3,7	3,7	3,6	3,4	3,2	3,0
T	3,5	3,5	3,5	3,4	3,3	3,3	3,2	3,3
U	2,9	3,1	3,2	3,1	3,1	3,2	3,2	3,6
W	3,8	3,8	3,6	3,7	3,5	3,3	3,2	2,9
X	4,1	3,9	3,8	3,8	3,7	3,5	3,4	3,3
Y	4,0	3,8	3,6	3,6	3,4	3,2	3,0	2,7
Z	2,0	1,9	1,7	1,7	1,5	1,4	1,3	1,1
AC	3,3	3,2	3,0	3,0	2,9	2,8	2,6	2,4
BD	3,4	3,5	3,3	3,4	3,4	3,3	3,2	2,8
S:a	100,1	100,0	100,1	100,1	99,9	100,3	99,9	100,1

Tab. 6. Befolkning i kommunblockslän.

1980 efter justering av statistiska centralbyråns framräkning. 1985 förklaring se texten.

	1 000-tal invånare	
	1980	1985
A+B	1 760	1 885
C	248	265
D	268	280
E	390	395
F	325	331
G	176	180
H	239	237
I	52	51
K	163	167
L	278	284
M	813	865
N	202	210
O	814	856
P	412	420
R	272	276
S	277	270
T	292	298
U	303	320
W	268	260
X	295	293
Y	256	246
Z	108	98
AC	224	219
BD	258	255
S:a	8 693	8 961

Tab. 7. Arbetskraftstillgångar 1960—1980 i kommunblockslänen enligt i texten angivna förutsättningar.

	Förvärvs-arbetande 1960	Arbetskraftstillgången 1 000-tal personer							
		1965		1970		1975		1980	
		m. flytt.	u. flytt.	m. flytt.	u. flytt.	m. flytt.	u. flytt.	m. flytt.	u. flytt.
A+B	603 676	682,5	640,7	745,0	653,6	814,0	667,1	870,5	671,2
C	73 328	80,2	76,3	86,2	77,9	93,1	79,8	100,2	82,2
D	90 942	96,1	93,8	99,3	95,2	103,2	97,2	108,5	100,4
E	152 373	157,4	158,2	158,6	159,6	160,6	162,5	163,6	166,3
F	123 405	129,1	129,9	130,2	132,1	132,0	135,2	133,7	138,3
G	63 940	65,5	65,2	66,1	65,9	67,0	66,9	68,3	68,2
H	96 796	95,7	98,0	92,9	98,0	90,2	98,1	87,7	98,5
I	21 971	22,1	22,9	21,6	23,3	21,4	24,3	21,1	25,1
K	59 571	61,9	61,4	63,0	62,4	63,7	63,3	65,4	65,1
L	108 113	110,7	110,8	111,5	112,3	112,2	114,8	113,2	116,5
M	289 108	313,3	301,5	332,0	307,7	350,9	313,2	371,9	320,1
N	69 732	73,0	71,4	74,9	72,1	76,9	73,1	79,4	74,5
O	278 465	302,0	292,1	318,6	297,8	338,4	304,9	356,5	310,8
P	165 865	171,0	172,0	172,4	174,5	173,6	177,2	175,8	180,9
R	104 856	106,0	106,3	105,9	106,8	106,5	108,2	107,7	110,2
S	122 946	121,2	125,1	117,5	125,2	114,4	125,8	112,0	126,8
T	113 423	115,1	116,8	114,2	117,2	113,2	117,9	112,7	118,7
U	99 266	104,9	104,1	109,2	106,9	113,6	109,9	118,7	113,2
W	118 477	117,9	121,7	114,9	122,9	111,9	124,6	109,5	126,6
X	120 310	121,1	123,7	119,3	124,6	117,6	126,3	116,8	128,4
Y	115 900	113,7	119,7	109,4	121,4	105,4	123,5	102,2	125,5
Z	56 522	53,7	58,3	49,8	59,0	46,5	60,1	43,4	60,7
AC	93 917	93,0	98,2	89,8	100,1	89,3	104,4	87,8	106,8
BD	101 149	103,2	107,4	103,8	112,9	105,4	119,7	106,9	126,1
	3 244 054	3 410,7	3 375,6	3 505,8	3 429,5	3 621,2	3 497,9	3 733,4	3 561,0

Tab. 8. Antal invånare per förvärvsarbetande.
1950 och 1960 enligt folkräkningarna, 1965—1980 enligt tabellerna 4 och 7.

	1950	1960	1965	1970	1975	1980
A+B	2,05	2,12	2,05	2,06	2,06	2,08
C	2,37	2,44	2,42	2,44	2,45	2,44
D	2,33	2,34	2,34	2,38	2,41	2,39
E	2,31	2,37	2,35	2,40	2,43	2,44
F	2,30	2,34	2,29	2,32	2,34	2,36
G	2,35	2,40	2,40	2,43	2,45	2,46
H	2,44	2,47	2,49	2,56	2,62	2,67
I	2,42	2,47	2,43	2,46	2,45	2,45
K	2,49	2,43	2,41	2,45	2,49	2,49
L	2,40	2,33	2,32	2,35	2,38	2.39
M	2,17	2,18	2,15	2,17	2,19	2,19
N	2,29	2,36	2,36	2,40	2,44	2,46
O	2,16	2,27	2,24	2,27	2,28	2,28
P	2,16	2,20	2,19	2,22	2,25	2,26
R	2,33	2,41	2,43	2,48	2,51	2,52
S	2,29	2,37	2,39	2,44	2,49	2,52
T	2,29	2,32	2,32	2,37	2,42	2,46
U	2,31	2,32	2,29	2,32	2,35	2,34
W	2,31	2,41	2,41	2,46	2,50	2,52
X	2,37	2,44	2,43	2,48	2,52	2,52
Y	2,41	2,46	2,47	2,51	2,54	2,55
Z	2,38	2,47	2,46	2,50	2,52	2,54
AC	2,56	2,55	2,55	2,61	2,60	2,61
BD	2,62	2,59	2,58	2,61	2,61	2,61
S:a	2,27	2,31	2,28	2,31	2,32	2,33

Tab. 9. Andelen (%) invånare över 65 år.
1960 enligt folkräkningen, 1965—1980 enligt SCB:s befolkningsframräkning.

	1960	1965	1970	1975	1980
A+B	11	11	12	12	13
C	13	13	14	14	13
D	12	13	14	14	15
E	12	13	15	16	16
F	12	13	14	15	16
G	14	15	15	16	17
H	13	15	16	18	19
I	13	14	16	17	18
K	13	14	15	16	16
L	14	15	15	16	17
M	13	13	13	14	15
N	14	14	14	15	16
O	12	12	13	14	14
P	12	13	15	16	17
R	14	15	16	16	17
S	13	14	16	18	19
T	13	14	15	17	18
U	10	11	12	13	14
W	12	14	16	17	19
X	12	14	16	17	18
Y	12	14	16	18	19
Z	13	15	17	19	21
AC	9	11	13	15	17
BD	8	9	10	12	13
S:a	12	13	14	15	16

Tab. 10. Sysselsättningsförändring inom jordbruket.
Förvärvsarbetande i 1000-tal. Index 1960 = 100. Förklaring se texten.

	1960	1965		1970		1975		1980	
	Antal	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index
A+B	16,1	11,4	71	8,5	53	6,3	39	4,6	28
C	12,2	9,2	75	6,7	55	5,0	41	3,6	30
D	11,4	8,5	74	6,3	55	4,6	41	3,4	30
E	21,4	15,7	73	11,4	53	8,4	39	6,3	29
F	19,7	14,6	74	10,4	53	7,7	39	5,7	29
G	15,2	11,3	74	8,1	53	6,0	39	4,5	30
H	20,8	15,5	75	11,4	55	8,5	41	6,3	30
I	7,6	5,6	74	4,1	54	3,0	40	2,2	29
K	9,7	7,3	75	5,6	58	4,3	44	3,4	35
L	26,2	20,1	77	14,9	57	11,0	42	7,9	30
M	33,7	26,6	79	19,9	59	15,3	45	11,3	34
N	16,4	13,0	79	9,9	60	7,5	46	5,6	34
O	18,1	14,0	78	11,1	61	9,0	50	6,5	36
P	24,6	18,1	74	13,0	53	9,6	39	7,1	29
R	25,7	19,0	74	14,1	55	11,5	45	7,8	30
S	25,3	19,3	76	14,3	56	11,0	43	8,3	33
T	13,5	10,0	74	7,3	54	5,5	41	4,1	30
U	10,6	7,9	75	5,8	55	4,3	41	3,1	29
W	19,2	14,6	76	11,2	58	8,2	43	6,1	32
X	19,5	15,1	77	11,4	58	8,9	46	6,7	34
Y	19,5	14,8	76	11,1	57	8,5	44	6,4	33
Z	17,7	13,7	77	10,4	59	8,1	46	6,2	35
AC	24,0	18,5	77	14,0	58	10,8	45	8,2	34
BD	18,8	14,6	77	11,1	59	8,7	46	6,6	35
S:a	447,0	340,0	75	252,1	56	190,7	43	141,8	32

Tab. 11. Förvärvsarbetande inom serviceverksamheten 1950—1980.

asår för indexserien 1965—1980 är 1960. Serviceandelen 1960 anger sysselsatta i serviceverksamheter i procent av samtliga förvärvsarbetande. Förvärvsarbetande 1965—1980 anges i 1000-tal.

	1950	1960	1965		1970		1975		1980		Service-andel 1960
			Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	
+B	317 089	346 796	408,8	118	461,8	133	530,4	153	594,6	171	57,4
....	26 734	31 616	36,7	116	41,7	132	48,2	152	55,4	175	43,1
....	26 869	30 667	34,5	113	37,8	123	42,6	139	48,2	157	33,7
....	51 878	54 728	60,1	110	64,1	117	70,1	128	76,7	140	35,9
....	36 257	40 628	45,4	112	48,4	119	53,2	131	58,1	143	32,9
....	18 694	20 291	22,4	110	24,2	119	26,8	132	29,7	146	31,7
...	30 944	32 808	34,5	105	35,5	108	37,4	114	39,3	120	33,9
....	8 630	9 127	9,6	105	9,8	107	10,4	114	11,0	121	41,5
....	22 005	22 517	24,7	110	26,3	117	28,6	127	31,3	139	37,8
....	35 536	37 473	40,7	109	43,1	115	46,8	125	50,7	135	34,7
...	112 187	124 095	141,7	114	157,4	127	177,7	143	200,4	161	42,9
....	22 107	24 525	27,3	111	30,0	122	32,8	134	36,4	148	35,2
....	122 894	131 604	149,9	114	165,2	126	186,7	142	208,3	158	47,3
....	43 952	51 578	57,0	111	61,0	118	67,0	130	73,6	143	31,1
....	32 081	34 157	37,0	108	39,2	115	43,0	126	47,0	138	32,6
....	37 658	42 157	44,4	105	45,7	108	48,3	115	51,0	121	34,3
....	33 971	38 472	41,5	108	43,6	113	46,8	122	50,4	131	33,9
....	25 833	30 876	35,0	113	38,7	125	43,9	142	49,7	161	31,1
...	34 277	39 748	42,1	106	43,5	109	46,0	116	48,6	122	33,6
....	39 703	43 851	46,0	105	47,7	109	50,7	116	54,0	123	36,5
....	43 007	47 308	48,9	103	49,3	104	50,9	108	52,6	111	40,8
....	21 535	23 054	23,6	102	23,4	102	23,8	103	24,0	104	40,8
...	28 317	34 623	37,0	107	38,1	110	41,5	120	44,2	128	36,9
...	34 001	41 563	44,9	108	47,9	115	51,8	125	56,1	135	41,1
..	1 205 906	1 334 262	1 493,6	112	1 622,9	122	1 805,5	135	1 991,1	149	41,1

Tab. 12. Förvärvsarbetande inom industrin (Residual se texten). Index 1960 = 100.
Förvärvsarbetande 1965—1980 anges i 1000-tal.

			1965		1970		1975		1980	
	1950	1960	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Index	Antal	Inde
A+B	200 952	240 758	262,3	109	274,7	114	277,4	115	271,3	113
C	26 116	29 516	34,3	116	37,8	128	39,9	135	41,2	140
D	42 015	48 846	53,2	109	55,2	113	56,0	115	56,9	116
E	69 752	76 244	81,5	107	83,2	109	82,1	108	80,7	106
F	55 702	63 076	69,2	110	71,4	113	71,1	113	69,9	111
G	23 581	28 405	31,8	112	33,8	119	34,1	120	34,1	120
H	39 125	43 187	45,7	106	46,0	107	44,3	103	42,2	98
I	6 199	5 250	6,9	131	7,6	145	8,0	152	8,0	152
K	23 739	27 386	29,9	109	31,0	113	30,8	112	30,1	110
L	38 460	44 421	50,0	113	53,4	120	54,3	122	54,6	123
M	117 890	131 355	145,0	110	154,7	118	157,9	120	160,2	122
N	25 446	28 815	32,7	113	35,4	123	36,7	127	37,4	130
O	113 004	128 808	138,1	107	142,3	110	142,7	111	141,7	110
P	81 685	89 721	96,0	107	98,5	110	97,0	108	95,1	106
R	38 441	45 046	50,1	111	52,6	117	53,0	118	52,9	117
S	47 758	55 459	57,6	104	57,5	104	55,1	99	52,7	95
T	55 278	61 449	63,6	103	63,2	103	60,7	99	58,3	95
U	46 705	57 807	62,1	107	64,7	112	65,4	113	65,9	114
W	51 109	59 518	61,2	103	60,1	101	57,7	97	54,8	92
X	52 787	56 915	60,1	106	60,2	106	58,0	102	56,1	99
Y	44 805	49 090	50,0	102	49,0	100	46,0	94	43,3	88
Z	14 381	15 761	16,4	104	16,0	102	14,6	93	13,2	84
AC	24 675	35 293	37,5	106	37,7	107	37,0	105	35,3	100
BD	27 699	40 744	43,6	107	44,8	110	44,9	110	44,2	108
S:a	1 267 321	1 462 870	1 578,6	108	1 630,9	111	1 625,0	111	1 600,5	109

4. *Länsvisa kommentarer till befolkningsframräkning och näringslivskalkyl.*

Den kommentar som i det följande skall ges till framräkningsresultaten sådana de beskrives i avsnitt 2 och näringslivskalkylen sådan den framgår av avsnitt 3 måste med nödvändighet bli av mycket översiktlig karaktär. De avvikelser från framräkningsresultaten som i en del fall framhålles som troliga kommer inte att kunna siffermässigt anges. Vare sig analysmodell eller statistiktillgång medger detta. Resonemangen måste inskränkas till försök att utpeka de län där förändringsriskerna mätt i förhållande till nuvarande utvecklingstendenser synes vara störst, såväl i positiv som i negativ riktning. Dessa kommentarer får därför närmast karaktären av "kvalificerade gissningar" i vilka värderingar måste utnyttjas som inte alltid kunnat siffermässigt underbyggas.

När i det följande ord som tillväxt, minskning, förändring etc. användes avses i samtliga fall sysselsättningen även i de fall detta inte klart framgår av texten. Vid hänvisning till "kalkylen" avses de beräkningar som redovisats i tabellerna 7—12.

Stockholms stad och län.

Statistiska centralbyråns befolkningsframräkning ligger för 1965 drygt 1 % över den verkliga folkmängden. Om genomgående justering vidtages med hänsyn härtill skulle folkmängden komma att 1980 uppgå till ca 1,76 milj. invånare.

Enligt kalkylen (tabellerna 7—12) skulle arbetskraftstillgångarna vid den ovan beräknade befolkningen öka förhållandevis kraftigt. Eftersom emellertid residualen d.v.s. kalkylens mått på industrisysselsättningen synes ligga klart högre än den verkliga sysselsättningen 1965 enligt industristatistiken är det troligt att arbetskraftstillgångarna överskattats för detta år. Möjligen har tillgångarna överskattats även för efterföljande år.

Under 1950-talet följde utvecklingen inom jordbruket i området ungefär riksgenomsnittet medan den inom industrin låg klart över riksgenomsnittet och inom serviceverksamheterna något under. Under tiden 1960—1964 var utvecklingen inom industrin emellertid svagare än i riket i genomsnitt. Detta förhållande synes ha gällt för samtliga branscher. Långtidsutredningen räknar med att tillväxten inom industrin i riket under tiden 1965—1970 skall bli föga mer än hälften av ökningen 1960—1965. Om tillväxten inom det här området även i fortsättningen kommer att bli lägre än riksgenomsnittet betyder detta troligen att antalet industrisysselsatta skulle komma att öka mycket svagt och därmed knappast följa den tendens som anges i kalkylen (tabell 12).

Sysselsättningsökningen inom servicenäringarna låg på 1950-talet något

under riksgenomsnittet. Tillförlitliga uppgifter om utvecklingen efter 1960 saknas men det synes med utgångspunkt från inkomststatistiken rimligt anta att utvecklingen efter 1960 i varje fall inte legat under riksgenomsnittet. Enligt långtidsutredningen kommer under tiden fram till 1980 tillväxten inom servicenäringarna att bli mycket kraftig. Huvuddelen av tillväxten kommer att ske inom gruppen tjänster. Med vetskap om denna grupps fördelning inom landet förefaller det troligt att en förhållandevis stor del av ökningen kommer att ske i storstadsområdena och att det därför är möjligt att sysselsättningsökningen inom servicenäringarna fram till 1980 i dessa kan komma att ligga över riksgenomsnittet. Eftersom det finns risk för överskattning av arbetskraftstillgångarna i kalkylen finns det sannolikt inte utrymme inom ramen för den angivna totalbefolkningen för en sådan ökning av servicenäringarna även om utrymmet ökar något till följd av den svagare utveckling som kan förutses inom industrin. En kraftig ökning inom servicenäringarna synes därför kräva större inflyttning än som räknats med i den justerade befolkningsframräkningen (tabell 6). Avvikelser från där angivna värden skulle mot bakgrund av ovan fört resonemang troligare bli positiva än negativa. Samtidigt finns emellertid negativa förändringsrisker i så måtto att en del av den här för Stockholms stad och län tänkta utvecklingen kan komma att spontant "decentraliseras" till grannlänen.

Uppsala län.

Statistiska centralbyråns befolkningsframräkning och den observerade folkmängden stämmer för år 1965 så när som på 0,5 %. Med justering för denna avvikelse skulle befolkningen 1980 uppgå till ca 248 000 invånare. Under 1950-talet låg sysselsättningsutvecklingen inom jordbruket ungefär vid riksgenomsnittet, industrin låg under detta värde, medan servicenäringarna låg avsevärt över. Under 1960-talets första år synes utvecklingen inom industrin ha varit bättre än riksgenomsnittet dock icke fullt så kraftig som anges i kalkylen. Residualen är där något för stor, vilket med reservation för osäkerhet i beräkningarna av arbetskraftstillgångarna, troligen beror på en större tillväxt av servicenäringarna än som anges i tabell 11. Kalkylen ger utrymme för en mycket kraftig ökning av sysselsättningen inom industrin under hela prognosperioden. Med hänsyn till att överskattning skett i detta avseende för tiden 1960/65 kan detta troligen också komma att gälla för tiden efter 1965. Möjligen kan detta kompenseras av en större sysselsättning inom servicebranscherna än som beräknats; samtidigt bygger emellertid beräkningarna av arbetskraftstilgångarna på relativt låg yrkesverksamhet (de potentiella tillgångarna är större än vad som anges i kalkylen). Tillsammans gör detta att en eventuell avvikelse från den i tabell 6 angivna prognosen med större sannolikhet kan väntas bli negativ än positiv. Viss reservation

för denna bedömning måste emellertid göras med hänsyn till de synpunkter som angivits i kommentaren för Stockholms stad och län.

Södermanlands län.

Statistiska centralbyråns framräkning ligger för år 1965 ca 1 % lägre än den verkliga befolkningen. Om genomgående justering göres härför fram till prognosperiodens slut skulle det innebära en folkmängd om ca 270 000 personer 1980 d.v.s. ca 10 000 fler än som anges i statistiska centralbyråns framräkning.

I den kalkyl som redovisas i avsnitt 3 har industriutvecklingen om man jämför med utvecklingen enligt industristatistiken 1960—1964 sannolikt underskattats något. Troligen beroende på att arbetskraftsefterfrågan inom servicenäringarna varit lägre än vad som beräknats i kalkylen.

Under 1950-talet var nedgången inom jordbruket i länet i stort sett som i riket i genomsnitt medan tillväxten inom industrin var något större än riksgenomsnittet, samma förhållande gällde för servicenäringarna. Utvecklingen inom industrin efter 1960 synes enligt industristatistiken ha legat klart över riksgenomsnittet. 1964 sysselsattes ca 70 % av de sysselsatta inom verkstadsindustrin och gruppen järnverk. För verkstadsindustrin synes utvecklingen ganska väl ha följt riksgenomsnittet medan den för järnverken låg klart över. I kalkylen har i tabell 12 räknats med en relativt svag industritillväxt 1965 till 1980. Med hänsyn till långtidsutredningens bedömningar för de dominerande industribranscherna fram till 1970 och deras hittillsvarande utveckling i förhållande till riksgenomsnittet förefaller en sådan bedömning inte orimlig. Här måste emellertid vissa reservationer göras bl.a. med hänsyn till de synpunkter som angivits vid diskussionen av Stockholms stad och län, där ju framhölls som möjligt att en del av den utveckling som där beräknats skulle kunna tänkas komma till stånd i angränsande län. Detta gör att i tabell 6 angivna värden över befolkningen troligen måste ses som minimivärden samt att avvikelsen från dessa värden med större sannolikhet blir positiva än negativa.

Östergötlands län.

Den av statistiska centralbyrån gjorda framräkningen överskattar med ca 0,5 % antalet invånare i länet 1965. Justeras framräkningen under hela prognosperioden med hänsyn härtill skulle folkmängden i länet uppgå till ca 390 000 personer 1980 (tabell 6).

Även för Östergötlands län synes den kalkyl som redovisas i tabellerna 7—12 innebära en viss underskattning av industritillväxten 1960—1965. Sannolikt beroende på att arbetskraftstillgångarna varit något större än som angivits i kalkylen.

Under 1950-talet hade Östergötlands län en kraftigare nedgång av sysselsättningen inom jordbruket än riksgenomsnittet, samtidigt som tillväxten inom såväl serviceverksamheter som industri var lägre än för riket normalt. Detta betyder att den totala förändringen av antalet förvärvsarbetande också höll sig under riksgenomsnittet.

Kalkylen ger endast utrymme för en mycket svag industritillväxt 1965—1970; 1970—1980 skulle sysselsättningsminskning inträffa. Utvecklingen skulle bli sämre än riksgenomsnittet. En sådan utveckling inom industrin stämmer inte med nuvarande utvecklingstendenser eftersom utvecklingen 1960—1964 synes ha legat över riksgenomsnittet. Hur utvecklingen gestaltat sig efter 1960 inom servicenäringarna saknar vi egentligen information om. Med hänsyn till den ganska låga serviceandelen 1960 är det knappast troligt att tillväxten 1960—1965 skulle ha legat under riksgenomsnittet. Den beslutade utbyggnaden av den högre undervisningen i länet synes innebära att servicetillväxten även under den period som här beröres troligen kommer att ligga över riksgenomsnittet. Även om man räknar med att ett större arbetskraftsuttag skall bli möjligt än vad som anges i kalkylen förefaller det inte troligt att en industritillväxt som ungefär följer riksgenomsnittet och en serviceförändring som eventuellt ligger över detta värde skall kunna inrymmas inom ramen för den totalbefolkning som angetts i tabell 6. Det måste därför anses troligt att avvikelser från där angivna värden med större sannolikhet blir positiva än negativa.

Jönköpings län.

Statistiska centralbyråns befolkningsframräkning med flyttningsantaganden ligger drygt 1 % under det observerade befolkningen 1965. Om justering vidtages med hänsyn härtill beräknas befolkningen uppgå till ca 325 000 år 1980. För utvecklingen inom näringslivet under 1950-talet gällde för länet följande. Nedgången inom jordbruk med binäringar var något mindre än riksgenomsnittet, tillväxten inom industrin något lägre än detta värde medan ökningen inom serviceverksamheterna låg över riksgenomsnittet. Beträffande utvecklingen efter 1960 i de viktigaste industrigrenarna enligt industristatistiken: (verkstadsindustri, massaindustri, övrig träindustri, läder och gummiindustri) kan följande konstateras. För verkstadsindustrin följer utvecklingen ganska väl riksgenomsnittet, för gruppen övrig träindustri ligger utvecklingen över riksgenomsnittet medan den för massa ligger något under riksgenomsnittet och för läder- och gummi avsevärt över detta värde.

Om kalkylen justeras med hänsyn till befolkningsframräkningens avvikelser 1965 kommer residualens storlek, d.v.s. kalkylens mått på industriutvecklingen, och den observerade industritillväxten enligt industristatistiken att stämma ganska väl. Enligt kalkylen skulle industrin komma att

växa svagt efter 1965 och ha i stort sätt oförändrad sysselsättning 1970—1975 och därefter minska något till 1980. Detta innebär en något bättre utveckling än för riket i genomsnitt mellan 1965 och 1970 men motsvara ungefär riksgenomsnittet i kalkylen mellan 1970 och 1975. En sådan utveckling kan med hänsyn till hittillsvarande tendenser inom industrin inte betraktas som orealistisk.

F.n. synes andelen sysselsatta inom serviceverksamheten vara låg varför en framtida tillväxt inom dessa näringsgrenar som ligger över riksgenomsnittet måste anses trolig. En sådan utveckling synes dock möjlig inom ramen för den i tabell 6 beräknade totalbefolkningen.

Kronobergs län.

Även för Kronobergs län finns en avvikelse mellan den 1965 observerade befolkningen och den av statistiska centralbyrån prognostiserade med ca 1 %, med vederbörliga justeringar synes detta kunna innebära en befolkning 1980 om ca 176 000 personer.

Under 1950-talet var minskningen inom jordbruket i Kronobergs län något större än riksgenomsnittet, tillväxten inom industrin var klart över riksgenomsnittet medan förändringarna inom servicenäringarna låg något under detta värde. För viktigare industribranscher (verkstadsindustrin med ca 1/3 av de industrisysselsatta, jord- och stenindustri, massaindustri och gruppen övrig träindustri) var utvecklingen 1960—1964, inom verkstadsindustrin klart över riksgenomsnittet, inom gruppen jord- och stenindustri under detta värde, medan gruppen massaindustri och övrig träindustri ungefär följde riksgenomsnittet.

I kalkylen förutsättes 1965—1970 en kraftigare tillväxt inom industrin än riksgenomsnittet, vilket överensstämmer med nuvarande utvecklingstendenser, medan utvecklingen efter 1970 skulle komma att i stort sett följa riksgenomsnittet.

Andelen i service sysselsatta var 1960 förhållandevis låg, eller 32 %. Med utgångspunkt från kalkylen synes rimligt anta att tillväxten inom serviceverksamheterna 1961—1965 i stort sett följt riksgenomsnittet. Med hänsyn till den f.n. förhållandevis ringa andelen sysselsatta inom dessa verksamheter synes det rimligt anta att den framtida utvecklingen inom servicenäringarna skall komma att ligga över riksgenomsnittet. Eftersom yrkesverksamhetsgraden i kalkylen antagits bli förhållandevis låg synes en sådan utveckling möjlig inom ramen för den i tabell 6 angivna totalbefolkningen.

Kalmar län.

För Kalmar län överensstämmer statistiska centralbyråns befolkningsfram-

räkning för 1965 med den observerade befolkningen detta år. Detta motsvarar en folkmängd av ca 239 000 år 1980.

Under 1950-talet var tillbakagången inom jordbruket i länet mindre än riksgenomsnittet. Under samma tid låg tillväxten inom såväl industri som servicenäringar klart under detta värde. I kalkylen över utvecklingen för tiden efter 1960 synes en viss underskattning ha skett av industriutvecklingen. Residualen har blivit för liten troligen beroende på att ett större arbetskraftsuttag skett än som beräknats.

De dominerande industrigrupperna enligt industristatistiken synes 1960—1964 har utvecklats på följande sätt: verkstadsindustrin ungefär som riksgenomsnittet, övrig träindustri något svagare än riksgenomsnittet samt jord- och stenindustrin klart svagare än riksgenomsnittet. För industrin som helhet låg utvecklingen dock något över detta värde.

Enligt kalkylen skulle industritillväxten efter 1965 bli mycket blygsam och ligga klart under riksgenomsnittet. 1980 skulle sysselsättningen ligga under 1960 års värden. För närvarande finns det inga tecken som tyder på att man skulle behöva räkna med en sämre industriutveckling än för riket normalt. Tillväxten synes nu ligga över detta värde. På grund av den relativt låga yrkesverksamhetsgrad som antagits i beräkningarna för Kalmar län i kalkylen synes det emellertid rimligt anta att ett större arbetskraftsuttag skulle kunna ske utan ökning av befolkningsnumerären 1980, vilket skulle tillåta en gynnsammare utveckling inom industrin än som antagits i kalkylen.

Gotlands län.

För Gotlands län stämmer statistiska centralbyråns befolkningsframräkning med den observerade befolkningen för 1965. 1980 motsvarar detta en totalbefolkning om ca 52 000 invånare. Under 1950-talet var minskningen inom jordbruket på ön betydligt mindre än riksgenomsnittet. Tillväxten inom industrin var mycket under detta värde och även tillväxten inom servicenäringarna höll sig under riksgenomsnittet. Totalt betydde detta att antalet förvärvsarbetande på ön minskade.

Den kalkyl som gjorts över utvecklingen efter 1960 förefaller att stämma ganska väl med den utveckling som industristatistiken och inkomststatistiken anger.

Industritillväxten låg i början av 1960-talet över riksgenomsnittet. I kalkylen finns utrymme för en industritillväxt som ligger över det för riket normala åtminstone fram till 1975. För närvarande kan det synas något tveksamt om en sådan utveckling skall komma till stånd, med negativa förändringsrisker som följd. Avvikelser från den framräknade befolkningen 1980 synes därför med större sannolikhet bli negativa än positiva.

Blekinge län.

För Blekinge län stämmer statistiska centralbyråns befolkningsframräkning för 1965 väl med den observerade folkmängden samma år. För 1980 innebär denna framräkning ca 163 000 invånare.

Under 1950-talet hade Blekinge en mindre tillbakagång inom jordbruket än riksgenomsnittet medan förändringarna inom industrin ungefär följde riksgenomsnittet. Tillväxten inom servicenäringarna låg betydligt under riksgenomsnittet och var om Stockholms stad och län betraktas som en enhet lägst i riket. Även under tiden 1960—1964 synes utvecklingen för industrin i Blekinge som helhet ha legat mycket nära riksgenomsnittet. Detta förhållande återspeglas också i kalkylen. Beträffande de viktigaste industribranscherna kan konstateras att utvecklingen inom verkstadsindustrin och järnverk ligger något under riksgenomsnittet medan den inom livsmedelsindustrin ligger över riksgenomsnittet.

Enligt kalkylen skulle industriutvecklingen ganska väl komma att följa riksgenomsnittet fram till 1980. Detta följer ungefär nuvarande utvecklingstendenser.

Blekinge har f.n. i förhållande till många jämförbara län i södra Sverige en förhållandevis stor andel sysselsatta inom serviceverksamheterna. Med hänsyn härtill och på grund av dessa näringsgrenars nuvarande utveckling i länet finns det anledning anta att tillväxten inom serviceverksamheterna kommer att ligga under riksgenomsnittet fram till 1980. Om härtill lägges att i kalkylen sysselsättningen inom jordbruk med binäringar upptages till tämligen höga och därmed osäkra värden är det rimligt anta att avvikelserna i befolkningsutveckling från i tabell 6 angivna värden med större sannolikhet blir negativa än positiva.

Kristianstads län.

För 1965 ligger statistiska centralbyråns framräkning för Kristianstads län ca 0,5 % under den observerade folkmängden. Om i justeringen av framräkningen även förskjutningarna under 1966 beaktas skulle folkmängden 1980 uppgå till ca 278 000 invånare.

Under 1950-talet var nedgången inom jordbruket i Kristianstads län klart lägre än riksgenomsnittet. Minskningen var mindre än i något annat län i landet. Medan tillväxten inom industrin ungefär följde riksgenomsnittet och i servicenäringarna låg ganska klart under detta värde.

I kalkylen över utvecklingen 1960—1965 förefaller det som om industriutvecklingen har underskattats något. Enligt industristatistiken synes tillväxten ha varit större än vad residualen i kalkylen anger. Troligen beror detta på att minskningen inom jordbruket varit något större än som beräknats. Efter 1960 har industritillväxten legat över riksgenomsnittet. Detta

gäller såväl för verkstadsindustrin som livsmedels- och läder- och gummiindustrin. Kalkylen ger utrymme för tillväxt inom industrin under hela prognosperioden 1965—1980, vilket liksom hittills skulle innebära en något bättre utveckling än riksgenomsnittet.

Malmöhus län.

Statistiska centralbyråns befolkningsframräkning ligger för 1965 något för högt, men antalet invånare 1966 följer ganska väl den i framräkningen erhållna trenden mellan 1965 och 1970. 1980 motsvarar detta en befolkning av ca 813 000 personer.

Malmöhus läns näringsliv utvecklade sig under 1950-talet på i stort sett följande sätt: Jordbruket minskade klart mindre än riksgenomsnittet, och länet hade efter Kristianstads län den relativt minsta nedgången i riket för denna näringsgren. Utvecklingen inom industrin låg under riksgenomsnittet medan utvecklingen inom servicenäringarna ganska väl följde detta värde.

Kalkylen för 1965 stämmer ungefär med de tendenser som industristatistiken och inkomststatistiken anger. Industriutvecklingen synes under början av 60-talet totalt sett ungefär ha följt riksgenomsnittet. Av de viktigaste industribranscherna har verkstadsindustrin dock haft en utveckling som legat under riksgenomsnittet, medan livsmedelsindustrin legat mycket kraftigt över detta värde, liksom den kemiska industrin. I kalkylen för tiden efter 1965 finns utrymme för en utveckling inom industrin som ligger klart över riksgenomsnittet. I synnerhet gäller detta för tiden mellan 1965 och 1970. Efter 1970 skulle skillnaderna i förhållande till riksgenomsnittet bli mindre. Med hänsyn till nuvarande utvecklingstendenser och långtidsutredningens bedömningar för de dominerande industribranscherna är det möjligt att kalkylen i detta avseende innebär en överskattning. Å andra sidan är det troligt att sysselsättningsökningen inom serviceverksamheterna kan bli större än vad som beräknats.

Hallands län.

I befolkningsframräkningen för Hallands län underskattas befolkningen 1965 med ungefär 0,5 %. Om även förskjutningarna under 1966 beaktas skulle efter justering befolkningsframräkningen för 1980 stanna vid ca 202 000 personer.

Även i Hallands län var nedgången inom jordbruket på 50-talet mindre än riksgenomsnittet även om den var större än i Kristianstads och Malmöhus län. Inom industrin var tillväxten något svagare än riksgenomsnittet medan ökningen inom serviceverksamheterna låg över detta värde.

I den kalkyl som har gjorts över utvecklingen efter 1960 är det möjligt

att industritillväxten underskattats något. Detta även om kalkylen justeras med hänsyn till avvikelserna 1965 mellan prognostiserad och verklig befolkning. Att döma av förändringarna enligt inkomststatistiken beror denna underskattning framför allt på att arbetskraftsuttaget blivit något större än som beräknats i kalkylen.

Efter 1960 synes industritillväxten i länet ha legat klart över riksgenomsnittet. Detta gäller samtliga industrigrenar utom de som i industristatistiken betecknas som övrig träindustri. Kalkylen ger utrymme för en industriutveckling 1965—1980 som även den ligger klart över riksgenomsnittet. Om man beaktar att en del av den utveckling som i framräkningarna tillskrivits Göteborgs- och Bohuslän p.g.a. länens arrondering mycket väl kan komma att spontant decentraliseras till Hallands län är det troligt att avvikelser från den framräknade befolkningen med större sannolikhet blir positiva än negativa.

Göteborgs och Bohus län.

Statistiska centralbyråns befolkningsframräkning ligger för 1965 något för högt men denna avvikelse tar utvecklingen igen under 1966, därför synes någon justering av centralbyråns framräkning inte påkallad. Detta betyder en befolkning om ca 814 000 personer 1980. När det gäller näringslivets utveckling under 50-talet kan vi konstatera att tillväxten inom industrin och servicenäringarna låg under riksgenomsnittet samt att minskningen inom jordbruket var något mindre än detta värde. Den förhållandevis ogynnsamsa utvecklingen inom industrin kan hänföras till byggnadsverksamheten. I den kalkyl som gjorts över utvecklingen 1960—1965 är det troligt att industriutvecklingen underskattats något. Enligt kalkylen skulle tillväxten ha legat något under riksgenomsnittet, liksom under 50-talet, men enligt industristatistiken förefaller det som om den har legat något över detta värde.

Den klart dominerande branschen inom industrin är verkstadsindustrin som under början av 60-talet haft en utveckling som synes ha legat över riksgenomsnittet, samma är förhållandet med den kemiska industrin, medan tillväxten inom livsmedelsindustrin som är den andra industribranschen i storleksordning, legat något under riksgenomsnittet. I kalkylen anges en industriutveckling 1965—1980 som ganska väl skulle följa riksgenomsnittet, vilket i stort sett skulle överensstämma med nuvarande utvecklingstendenser.

På grund av den avgränsning som länet har och då expansionen och befolkningstillväxten är lokaliserad till den begränsade södra delen är länet är det rimligt anta att en del av den befolkningstillväxt som i framskrivningarna tillföres Göteborgs- och Bohus län kan komma att ske i nuvarande Hallands och Älvsborgs län.

Älvsborgs län.

Befolkningsframräkningen för Älvsborgs län ligger drygt 1 % för lågt i förhållande till den verkliga folkmängden 1965. Om förskjutningarna även under 1966 beaktas skulle den framskrivna folkmängden 1980 uppgå till ca 412 000 personer.

Under 1950-talet var nedgången inom jordbruket något större än för riket normalt, medan tillväxten inom industrin synes ha legat under riksgenomsnittet och ökningen inom serviceverksamheterna betydligt över detta värde. Trots den förhållandevis kraftiga tillväxten inom servicenäringarna var andelen sysselsatta inom dessa verksamheter 1960 endast något över 31 % vilket tillsammans med Västmanlands län var den lägsta serviceandelen i riket.

I den kalkyl som upprättats över utvecklingen efter 1960 kan konstateras god överensstämmelse både med inkomststatistiken och industristatistiken. Residualen d.v.s. kalkylens mått på industrisysselsättningen överensstämmer ungefär med förhållandena enligt industristatistiken.

Industriutvecklingen synes i början av 60-talet i stort sett ha följt riksgenomsnittet. I kalkylen ges emellertid inte utrymme för en sådan utveckling 1965—1980. På grund av den förhållandevis höga yrkesverksamhetsgrad som antagits i länet och på grund av att man knappast kan tänka sig att tillväxten inom serviceverksamheterna skulle komma att ligga under riksgenomsnittet bl.a. på grund av den låga serviceandel som nu finns, är det troligt att en fortsatt industriutveckling av den omfattning som skett i början av 60-talet skulle kräva en ökad befolkningsinflyttning. Med hänsyn till de bedömningar som långtidsutredningen gör för de viktigaste industribranscherna i länet förefaller emellertid inte den lägre tillväxttakt som avges i kalkylen orealistisk. Trots detta synes det sannolikt att avvikelserna sett på lång sikt från den framräknade befolkningen med större sannolikhet blir positiva än negativa, på grund av de förhållanden som berördes i kommentaren till Göteborgs och Bohus län.

Skaraborgs län.

För Skaraborgs län stämmer befolkningsframräkningen med den observerade befolkningen första prognosåret väl. Även utvecklingen under 1966 följer samma trend varför statistiska centralbyråns framräkning kan användas för 1980 utan justering, som mått på den framräknade totalbefolkningens storlek .

I Skaraborgs län var nedgången inom jordbruket något större än riksgenomsnittet under 1950-talet, inom industrin låg tillväxten över riksgenomsnittet medan den inom serviceverksamheterna låg under detta värde. Även i Skaraborgs län var andelen sysselsatta inom serviceverksamheterna förhållandevis låg 1960 eller ca 33 %.

I den kalkyl som redovisas i tabellerna 7—12 förefaller det som om industritillväxten 1960—1965 har underskattats. I kalkylen antages minskningen inom jordbruket komma att ligga under riksgenomsnittet även fortsättningsvis och eftersom utvecklingen inom serviceverksamheterna med hänsyn till den låga andelen sysselsatta 1960 knappast kan ha legat under riksgenomsnittet är det troligt att den brist i kalkylen som återspeglas i den för låga industritillväxten beror på att uttaget av arbetskraft blivit något större än som anges. Detta är troligt även på grund av den förhållandevis låga yrkesverksamhetsgrad som antagits i kalkylen.

Under början av 60-talet synes utvecklingen inom industrin ha legat något över riksgenomsnittet, detta gäller för nästan alla mera betydande industribranscher. Industriutvecklingen 1965—1980 skulle enligt kalkylen också komma att ligga något över riksgenomsnittet.

Värmlands län.

För Värmlands län ligger befolkningsframräkningen 1965 drygt 0,5 % för högt i förhållande till den observerade befolkningen samma år. Om även utvecklingen under 1966 beaktas bedömes den framräknade totalbefolkningen uppgå till ca 277 000 personer vilket alltså ligger något lägre än statistiska centralbyråns framräkning.

Under 50-talet var minskningen inom jordbruket större än riksgenomsnittet medan tillväxten inom industrin var kraftigare än riksgenomsnittet, vilket även gällde för servicenäringarna.

I kalkylen över utvecklingen efter 1960 synes tillväxten inom industrin ha överskattats, främst beroende på att arbetskraftsuttaget synes ha blivit något mindre än som anges i kalkylen.

Under 60-talets första år har utvecklingen inom industrin legat betydligt under riksgenomsnittet. Någon nettoökning av sysselsättningen skulle enligt industristatistiken knappast ha skett mellan 1960 och 1964. I samtliga de tre största industribranscherna i länet synes industritillväxten ha legat under riksgenomsnittet under denna period. Även i kalkylen efter 1965 skulle industriutvecklingen komma att ligga under riksgenomsnittet. I och för sig finns det med den yrkesverksamhetsgrad som antagits i beräkningarna av arbetskraftstillgångarna, inom ramen för den totalbefolkning som anges i befolkningsframräkningarna utrymme i kalkylen för större industritillväxt än den nuvarande.

Örebro län.

I Örebro län ligger befolkningsframräkningen för 1965 knappt 1,5 % för lågt i förhållande till den verkliga folkmängden detta år. Om hänsyn tages

till utvecklingen även under 1966 kan man uppskatta den framräknade totalbefolkningen 1980 till ca 292 000 personer.

Utvecklingen i jordbruket under 50-talet följde i Örebro län ungefär riksgenomsnittet, medan tillväxten inom industrin under samma tid låg under riksgenomsnittet och inom serviceverksamheterna över detta värde.

Kalkylen för utvecklingen 1960—1965 stämmer med de förhållanden som i olika avseenden kan belysas med hjälp av industristatistiken och inkomststatistiken. Industritillväxten under dessa år synes ha legat under riksgenomsnittet. Även för tiden efter 1965 skulle enligt kalkylen utvecklingen inom industrin komma att ligga under detta värde. I och för sig är det troligt att en viss höjning av arbetskraftsuttaget kan ske inom ramen för den totalbefolkning som angivits i kalkylen, men eftersom servicetillväxten bl.a. med hänsyn till de beslut som är fattade ifråga om utbyggnad av den högre undervisningen knappast kan komma att ligga under riksgenomsnittet, förefaller det troligt att en kraftigare industriutveckling än den som anges i kalkylen måste förutsätta ökad inflyttning till länet. För närvarande synes det inte finnas anledning att diskutera en justering av befolkningsframräkningarna i sådan riktning.

Västmanlands län.

Befolkningsframräkningen ligger för Västmanlands län mycket kraftigt under den observerade befolkningen 1965. Dessa avvikelser består även för 1966. Om framräkningen justeras med hänsyn härtill skulle befolkningen komma att uppgå till ca 303 000 personer 1980.

Jordbruket minskade sin sysselsättning något mindre än riksgenomsnittet under 50-talet, industrin växte till avsevärt kraftigare än vad som var normalt för riket, och inom serviceverksamheterna var tillväxten också större än riksgenomsnittet. Andelen sysselsatta inom servicenäringarna var dock 1960 fortfarande mycket låg (31 %).

I kalkylen för utvecklingen efter 1960 överskattas troligen utvecklingen inom industrin, vilket blir särskilt märkbart om man justerar kalkylen med hänsyn till avvikelsen i befolkningsframräkningen för 1965. Detta torde inte böra tolkas som tecken på ett mindre arbetskraftsuttag än det som anges i kalkylen, utan troligen som en kraftigare tillväxt inom servicenäringarna än som beräknats. Detta synes rimligt bl.a. med hänsyn till den förhållandevis ringa andelen sysselsatta som man 1960 hade inom servicenäringarna.

På grund av den stora inflyttning som tidigare skett och som förutsättes ske med åtföljande gynnsam åldersfördelning skulle de arbetskraftstillgångar som kan påräknas i länet ge utrymme för en kraftigare tillväxt inom industrin än riksgenomsnittet mellan 1965 och 1980. Detta skulle alltså vara en bättre utveckling än vad nuvarande utvecklingstendenser tyder på.

I början av prognosperioden kan man dock hålla för troligt att en del av detta utrymme liksom 1960—1965 kommer att tas i anspråk av en ökad tillväxt inom servicenäringarna som rimligen bör väntas växa kraftigare än riksgenomsnittet även under dessa år.

Kopparbergs län.

I Kopparbergs län ligger statistiska centralbyråns befolkningsframräkning 1965 drygt 0,5 % över den observerade befolkningen. Om utvecklingen även under 1966 beaktas och framräkningen justeras fram till 1980 skulle en totalbefolkning på ca 268 000 erhållas.

Under 1960-talet var nedgången inom jord- och skogsbruket betydligt kraftigare än riksgenomsnittet samtidigt var tillväxten inom industrin något över riksgenomsnittet och ökningen inom servicenäringarna betydligt över det för riket normala.

I den kalkyl som har gjorts för utvecklingen 1960—1965 skulle minskningen inom jord- och skogsbruk ungefär följa riksgenomsnittet, förändringen inom serviceverksamheterna skulle komma att ligga något under riksgenomsnittet, liksom inom industrin. Kalkylen stämmer i de avseenden den kan kontrolleras med hjälp av industri- och inkomststatistik. Utvecklingen inom industrin i länet i början av 60-talet har varit sämre än riksgenomsnittet. Detta synes ha gällt för samtliga de viktigaste branscherna nämligen verkstadsindustrin, järnverk, massaindustrin och gruppen övrig träindustri. Det är egentligen endast inom gruvbrytningen som utvecklingen synes ha varit bättre än genomsnittet för riket. Utvecklingen skulle i kalkylen komma att ligga under riksgenomsnittet även för resten av prognosperioden. Nuvarande utvecklingstendenser synes i huvudsak tämligen väl återspeglas i kalkylen, varför det inte finns anledning diskutera någon justering av befolkningsframräkningarna.

Gävleborgs län.

Även för Gävleborgs län är befolkningsframräkningen för 1965 ungefär 0,5 % högre än den observerade folkmängden. Denna avvikelse tar emellertid utvecklingen igen under 1966 och därför kan statistiska centralbyråns framräkning användas som lämpligt mått på den till 1980 framräknade totalbefolkningen, vilket innebär ca 295 000 invånare.

I Gävleborgs län följde utvecklingen inom jord- och skogsbruk ungefär riksgenomsnittet under 50-talet, medan tillväxten inom såväl industrin som serviceverksamheterna låg klart under detta värde. Enligt kalkylen skulle utvecklingen inom jord- och skogsbruk efter 1960 ha varit något bättre än riksgenomsnittet, medan den inom servicenäringarna skulle ha legat under detta värde, liksom beträffande industrin. Det förefaller av inkomststati-

stiken att döma som om minskningen inom jordbruket har underskattats medan kalkylen för övriga näringar synes stämma ganska väl. I början av 60-talet har utvecklingen inom de viktigaste industribranscherna d.v.s. verkstadsindustrin, järnverken och massaindustrin varit något olika. Inom verkstadsindustrin synes tillväxten ha varit lägre än riksgenomsnittet, detsamma gäller massa och pappersindustrin medan utvecklingen inom järnverken varit bättre än för riket normalt. Totalt betyder detta att utvecklingen inom industrin varit något svagare än riksgenomsnittet men relativt sett bättre än under 50-talet. I kalkylen för tiden efter 1965 skulle det inte finnas utrymme för någon ökning av sysselsättningen inom industrin, efter 1970 skulle t.o.m. en minskning behöva inträffa. P.g.a. de relativt låga värden över yrkesverksamhetsgraden som använts i kalkylen synes det dock möjligt att inom ramen för den totalbefolkning som angetts inrymma en bättre utveckling inom industrin än den som beräknats i kalkylen.

Västernorrlands län.

I Västernorrlands län ligger statistiska centralbyråns befolkningsframräkning drygt 1 % över den verkliga befolkningen 1965. Om utvecklingen under 1966 också beaktas skulle den framräknade befolkningen kunna uppskattas till ca 256 000 år 1980.

Under 1950-talet var minskningen inom jord- och skogsbruket klart kraftigare än riksgenomsnittet, tillväxten inom industrin låg under detta värde medan utvecklingen inom serviceverksamheterna ungefär följde riksgenomsnittet. Den kalkyl som gjorts för utvecklingen efter 1960 stämmer med avseende på de värden som med någon säkerhet kan kontrolleras, nämligen ifråga om utvecklingen inom industrin. Industriutvecklingen skulle alltså under början av 60-talet liksom under 50-talet ha legat under riksgenomsnittet, detta har också gällt för flera av de viktigaste industribranscherna t.ex. massaindustrin, den kemiska industrin och sågverksindustrin, medan utvecklingen inom verkstadsindustrin ungefär har följt riksgenomsnittet. Även i kalkylen efter 1965 skulle utrymmet för industrin bli sådant att utvecklingen skulle komma att ligga under riksgenomsnittet. Andelen förvärvsarbetande inom servicenäringarna var 1960 förhållandevis högt nämligen 41 %. Trots det har i kalkylen antagits samma andelsökning för sysselsättningen inom serviceverksamheterna i det här länet som i andra län i riket. Det måste betraktas som troligt att en viss överskattning av utvecklingen inom serviceverksamheterna har gjorts. I varje fall om hela prognosperioden tas i beaktande. Eftersom dessutom en förhållandevis låg yrkesverksamhetsgrad antagits i beräkningarna av antalet förvärvsarbetande innebär detta tillsammantaget att det finns utrymme i kalkylen för en bättre industriutveckling än som angivits.

Jämtlands län.

Även för Jämtlands län överskattas befolkningen 1965 i statistiska centralbyråns framräkning. Om justering göres med hänsyn härtill och utvecklingen under 1966 samtidigt beaktas synes den framräknade befolkningen 1980 kunna uppskattas till ca 108 000 invånare.

Under 1950-talet var nedgången av sysselsättningen inom jordbruket inte så kraftig som genomsnittligt för riket, utvecklingen inom såväl industri som servicenäringarna låg under samma tid under riksgenomsnittet. I kalkylen för utvecklingen 1960—1965 skulle minskningen inom jordbruket även under de första åren av 60-talet ha varit mindre än riksgenomsnittet och utvecklingen inom industri skulle ha legat något under det normala för riket. Om man emellertid studerar industristatistiken förefaller det troligt att industritillväxten under denna tid ungefär följt riksgenomsnittet. Detta innebär alltså en underskattning i kalkylen, troligen främst beroende på en större minskning av sysselsättningen inom jordbruket än som beräknats. Under åren 1960—1964 kan man säga att utvecklingen i flera av de viktigaste industribranscherna synes ha följt riksgenomsnittet t.ex. verkstadsindustrin, medan den i vissa branscher har legat under riksgenomsnittet t.ex. massaindustrin och vissa över som i livsmedelsindustrin. Totalt sett skulle industriutvecklingen under prognosperioden 1965—1980 bli sämre än riksgenomsnittet, vilket skulle innebära en avvikelse från nuvarande utvecklingstendenser. Sannolikt finns inom ramen för den totalbefolkning som anges för 1980 utrymme för en gynnsammare utveckling inom industrin än som beräknas i kalkylen, dels p.g.a. att minskningen inom jordbruket kan väntas bli större än som där anges och dels därför att tillväxten inom servicenäringarna av samma skäl som berördes under Västernorrlands län sannolikt har överskattats. Arbetskraftsuttaget kan också tänkas bli större.

Västerbottens län.

I Västerbottens län ligger statistiska centralbyråns befolkningsframräkning för 1965 ca 1 % för högt. En del av denna avvikelse tas igen av utvecklingen under 1966 men det synes likväl motiverat att justera befolkningsframräkningen till ca 224 000 invånare 1980.

Under 50-talet var minskningen inom jordbruket i länet betydligt kraftigare än riksgenomsnittet. Ökningen inom industrin låg mycket kraftigt över riksgenomsnittet liksom inom serviceverksamheterna. Enligt den kalkyl som gjorts över utvecklingen efter 1960 skulle minskningen inom jordbruket bli mindre än riksgenomsnittet, vilket knappast kan bedömas som realistiskt, i varje fall inte för hela prognosperioden fram till 1980, medan utvecklingen inom industrin 1960—1965 skulle ha varit något svagare än riksgenomsnittet. Detta senare synes även överensstämma med den utveck-

ling som kan noteras enligt industristatistiken. Av de viktigaste industribranscherna synes utvecklingen ha legat över riksgenomsnittet inom verkstadsindustrin och sågverken, under riksgenomsnittet inom massaindustrin och övrig träindustri. Kalkylen ger utrymme fram till 1970 för en svag ökning av industrisysselsättningen, därefter skulle en viss minskning ske, liksom förutsättes i kalkylen för hela riket. Detta innebär att utvecklingen skulle komma att ligga något under riksgenomsnittet, vilket dock inte kan betecknas som orimligt med hänsyn till nuvarande utvecklingstendenser och långtidsutredningens bedömningar för de viktigaste industribranscherna i länet. Sysselsättningen inom servicesektorn var i Västerbottens län lägre än i de övriga norrlandslänen (37 %) 1960 och eftersom en kraftig utbyggnad av den högre undervisningen i länet pågår, synes prognosen för serviceverksamheterna i varje fall inte ligga för högt. Eftersom tämligen låga värden för yrkesverksamheten antagits i kalkylen vid beräkningarna av arbetskraftstillgångarna synes inom ramen för den angivna totalbefolkningen en kraftigare tillväxt möjlig inom industrin och serviceverksamheterna, i synnerhet som minskningen inom jordbruket sannolikt dessutom troligen blir större än som beräknats.

Norrbottens län.

För Norrbottens län sker i statistiska centralbyråns framräkning en överskattning av befolkningen 1965 med ca 2,5 %. Även om utvecklingstendenserna ändrades under 1966 synes det motiverat justera befolkningsframräkningen till ca 258 000 invånare 1980.

Under 50-talet var minskningen inom jordbruket betydligt kraftigare än riksgenomsnittet, medan tillväxten inom såväl industrin som servicenäringarna låg betydligt över detta värde. Av inkomststatistiken att döma har nedgången inom jordbruket under början av 60-talet varit betydligt kraftigare än som anges i kalkylen. Eftersom utvecklingen inom industrin samtidigt synes ha överskattats och inom serviceverksamheterna troligen inte underskattats innebär det att arbetskraftsuttaget blivit mindre än som beräknats. Till en del förklaras detta av att beräkningarna av arbetskraftstillgångarna grundats på statistiska centralbyråns befolkningsframräkning, vilken ligger för högt för 1965.

Industriutvecklingen i början av 60-talet har enligt industristatistiken varit sämre än riksgenomsnittet. Av de viktigare industribranscherna är det egentligen endast gruppen järnverk som synes ha haft en bättre utveckling än riksgenomsnittet, verkstadsindustrin har utvecklats något sämre än riksgenomsnittet, medan utvecklingen inom gruvbrytningen ungefär följt utvecklingen i riket som helhet. I kalkylen finns utrymme för en utveckling som efter 1965 ganska väl skulle följa riksgenomsnittet. Hittillsvarande utvecklingstendenser tyder på att kalkylen i detta avseende kan vara för op-

timistisk. Eftersom samtidigt en överskattning med stor sannolikhet har skett i beräkningarna i fråga om jordbruket och möjligen även för servicenäringarna samt då i beräkningarna av arbetskraftstillgångarna förhållandevis låga värden använts för yrkesverksamheten, innebär dessa förhållanden tillsammantagna risk för arbetskraftsöverskott även inom ramen för den i tabell 6 framräknade totalbefolkningen, med negativa förändringsrisker som följd.

Förklaring till länsdiagrammen, fig. 2—13.

Den övre heldragna kurvan avser totalbefolkningens utveckling 1950—1965. Den streckade grova linjen, märkt A, motsvarar statistiska centralbyråens befolkningsframräkning med flyttningsantaganden och den streckade linjen, märkt B, motsvarande värden utan flyttningsantaganden. Det mellersta kurvsystemet avser totala antalet förvärvsarbetande, 1950—1960 enligt observerade förhållanden, och 1965—1980 enligt i texten angivna förutsättningar. Kurva C visar antalet förvärvsarbetande vid en framskriven totalbefolkning enligt kurva A, och kurva D motsvarande värden vid en framskriven totalbefolkning enligt kurva B. Kurvorna därunder, märkta J, I och S, avser utvecklingen inom jordbruk, skogsbruk och fiske (J), industri med byggnadsverksamhet (I) samt serviceverksamheter — handel, samfärdsel och tjänster — (S) vid en utveckling av totala antalet förvärvsarbetande enligt kurva C.

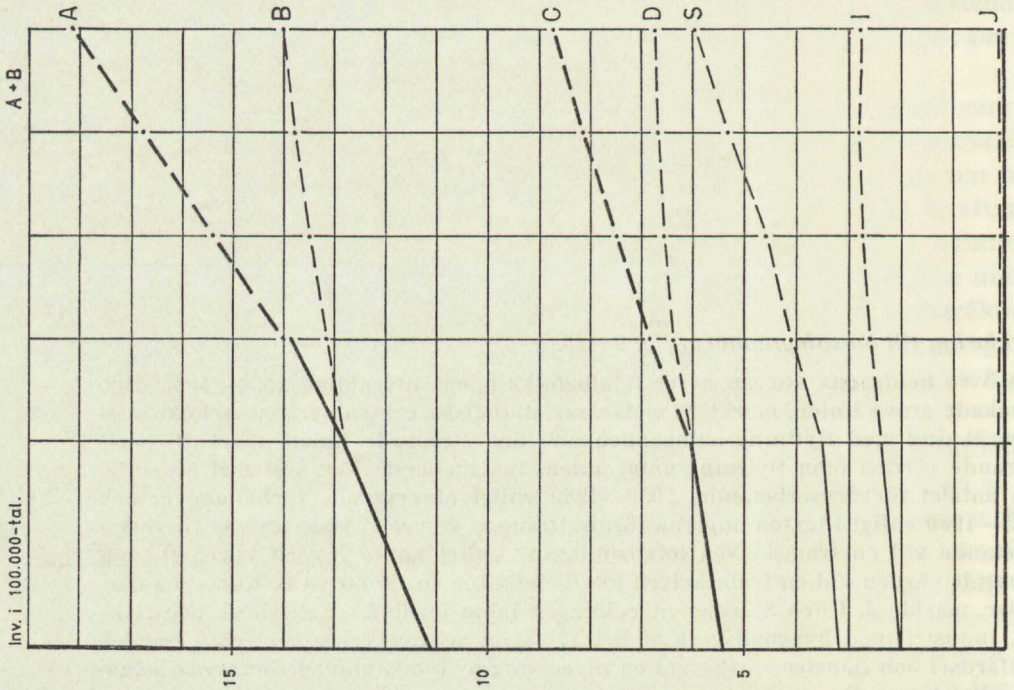
A + B
Inv. i 100.000-tal.
15
10
5
1950
60
65
70
75
80
A
B
C
D
S
I
J

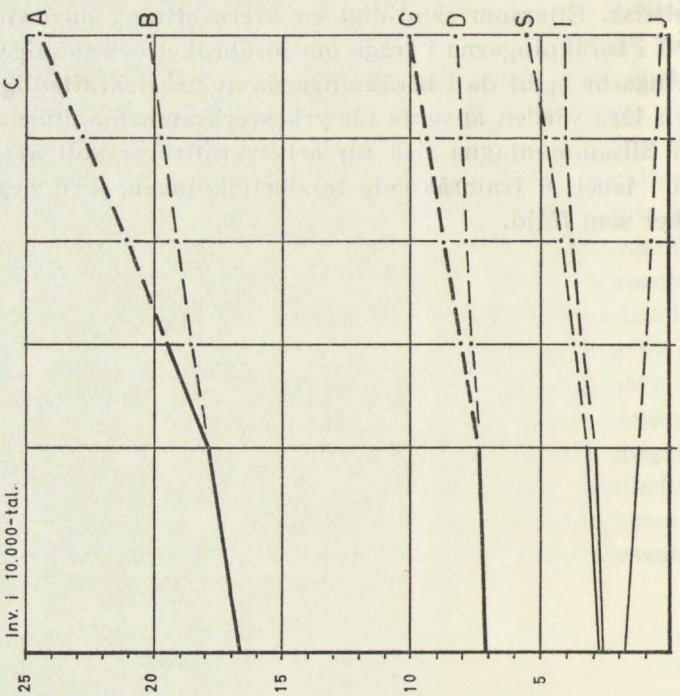
C
Inv. i 10.000-tal.
25
20
15
10
5
1950
60
65
70
75
80
A
B
C
D
S
I
J

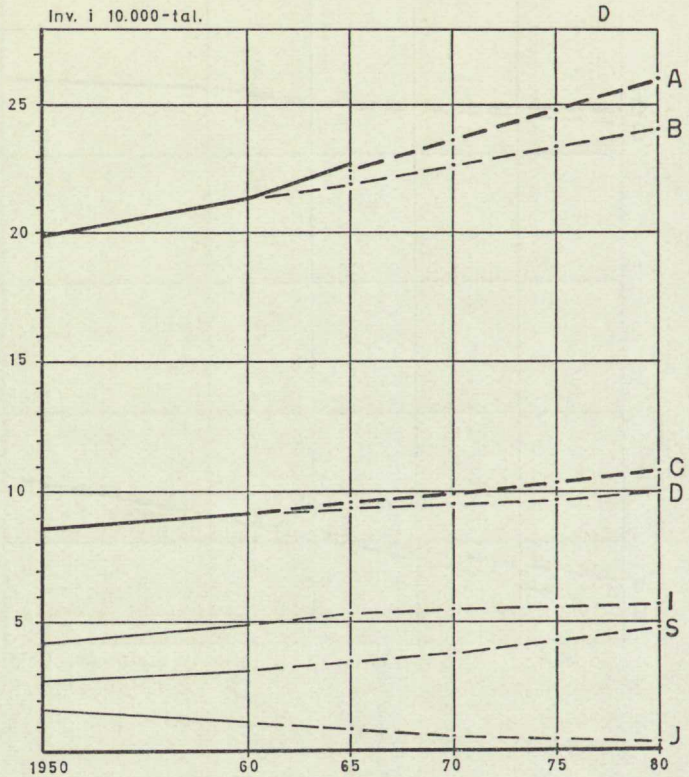

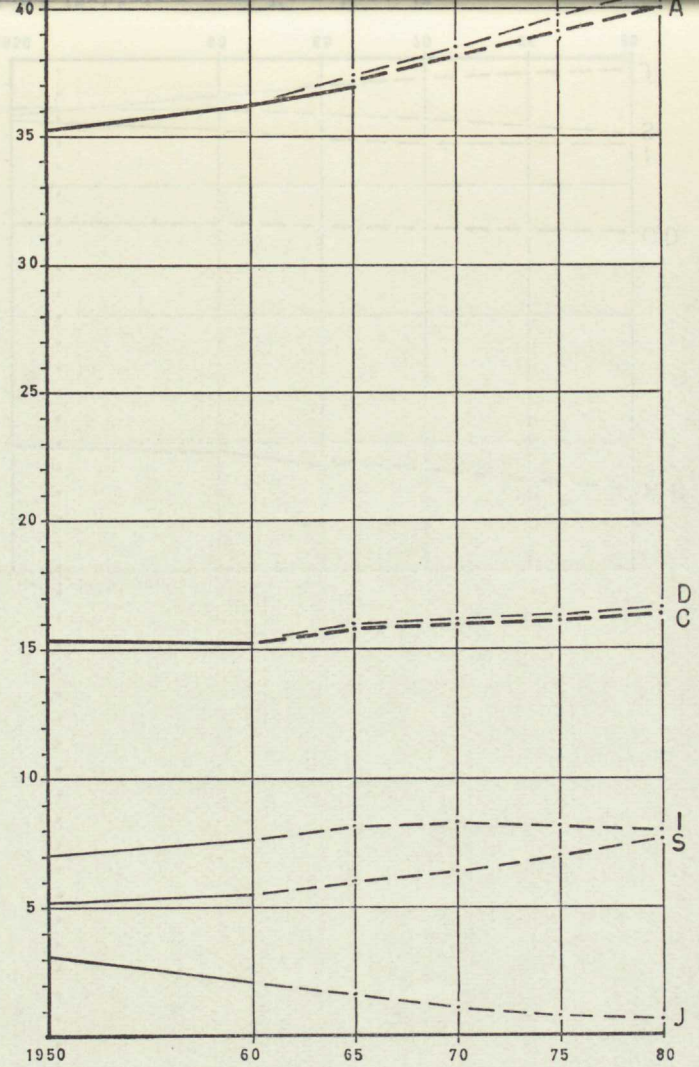

Fig. 3. Befolknings- och näringslivsutveckling i Södermanlands resp. Östergötlands län.

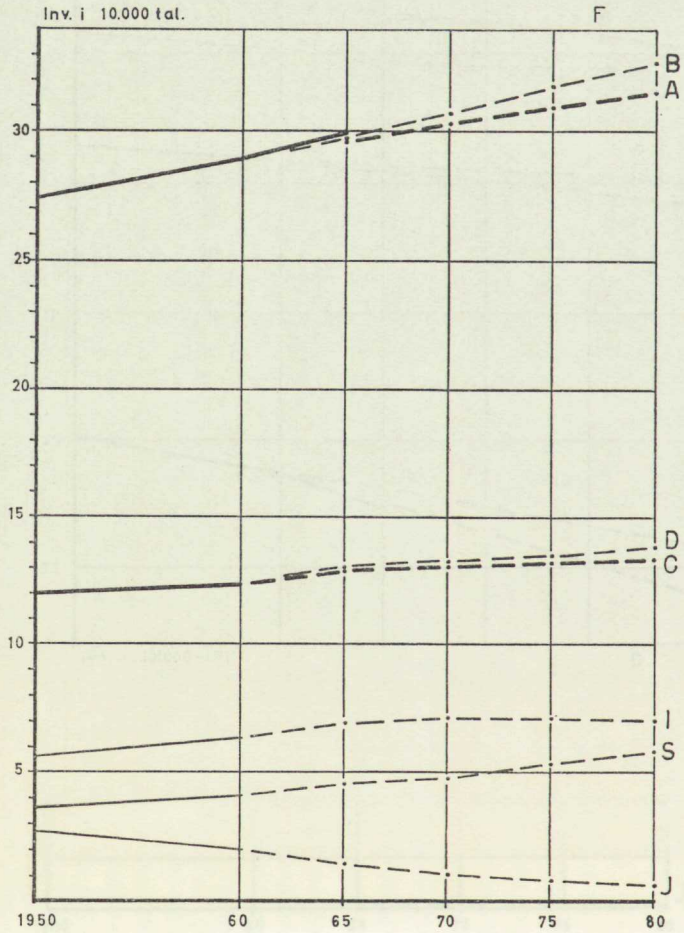

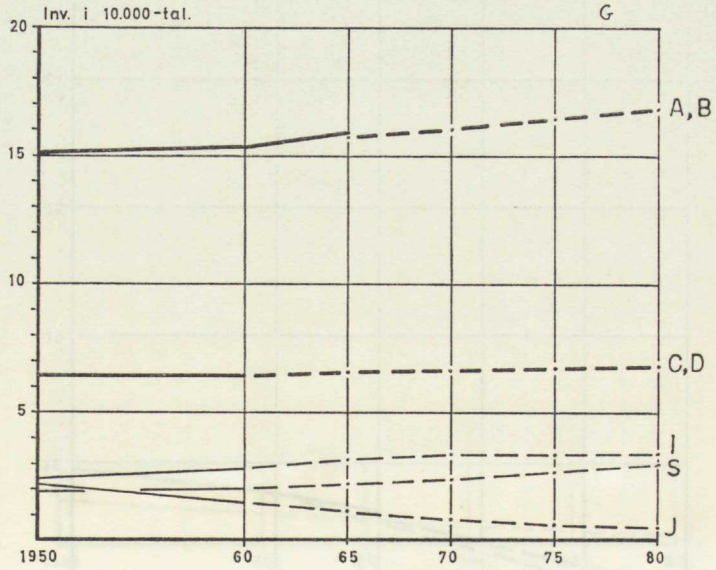

Fig. 4. Befolknings- och näringslivsutveckling i Länkönings resp. Kronobergs län

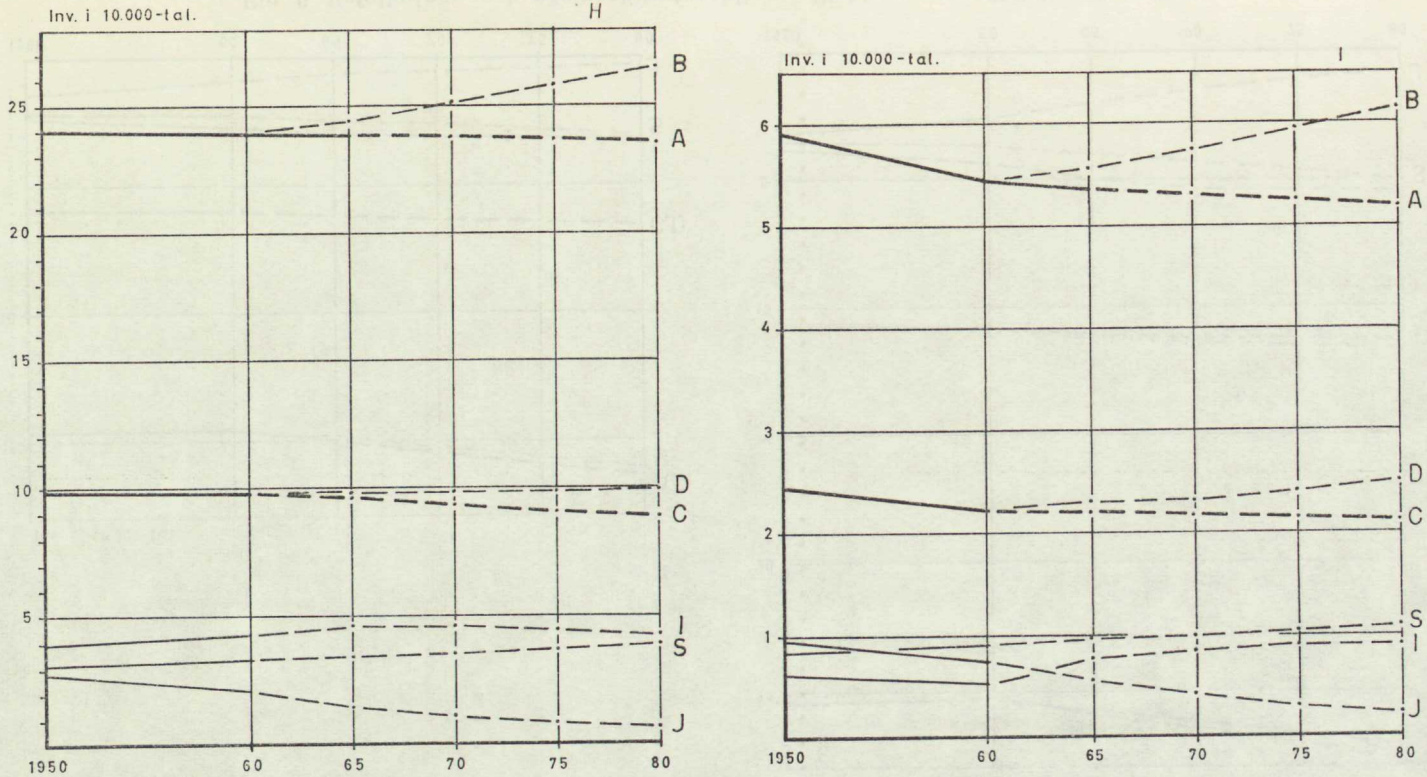

Fig. 5. Befolknings- och näringslivsutveckling i Kalmar resp. Gotlands län.

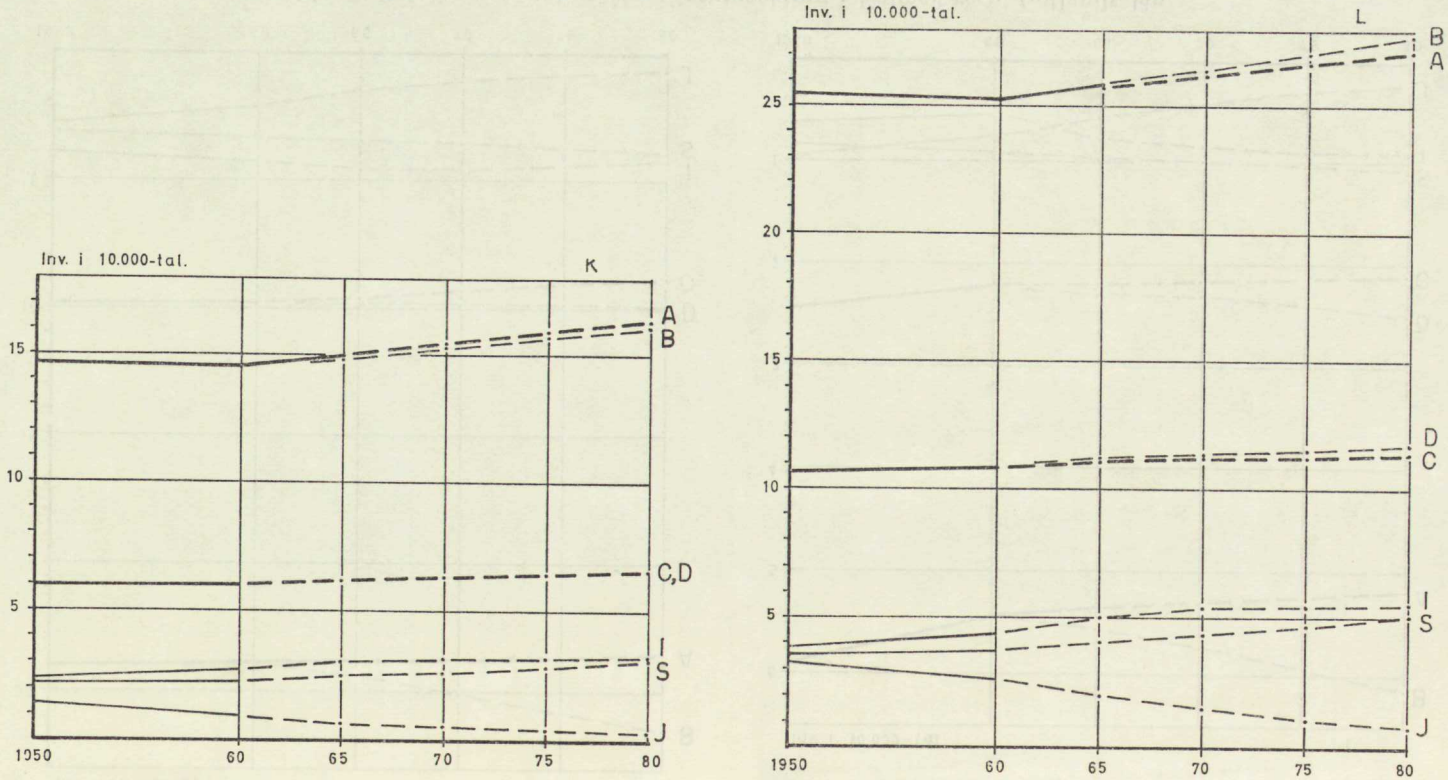

Fig. 6. Befolknings- och näringslivsutveckling i Blekinge resp. Kristianstads län.

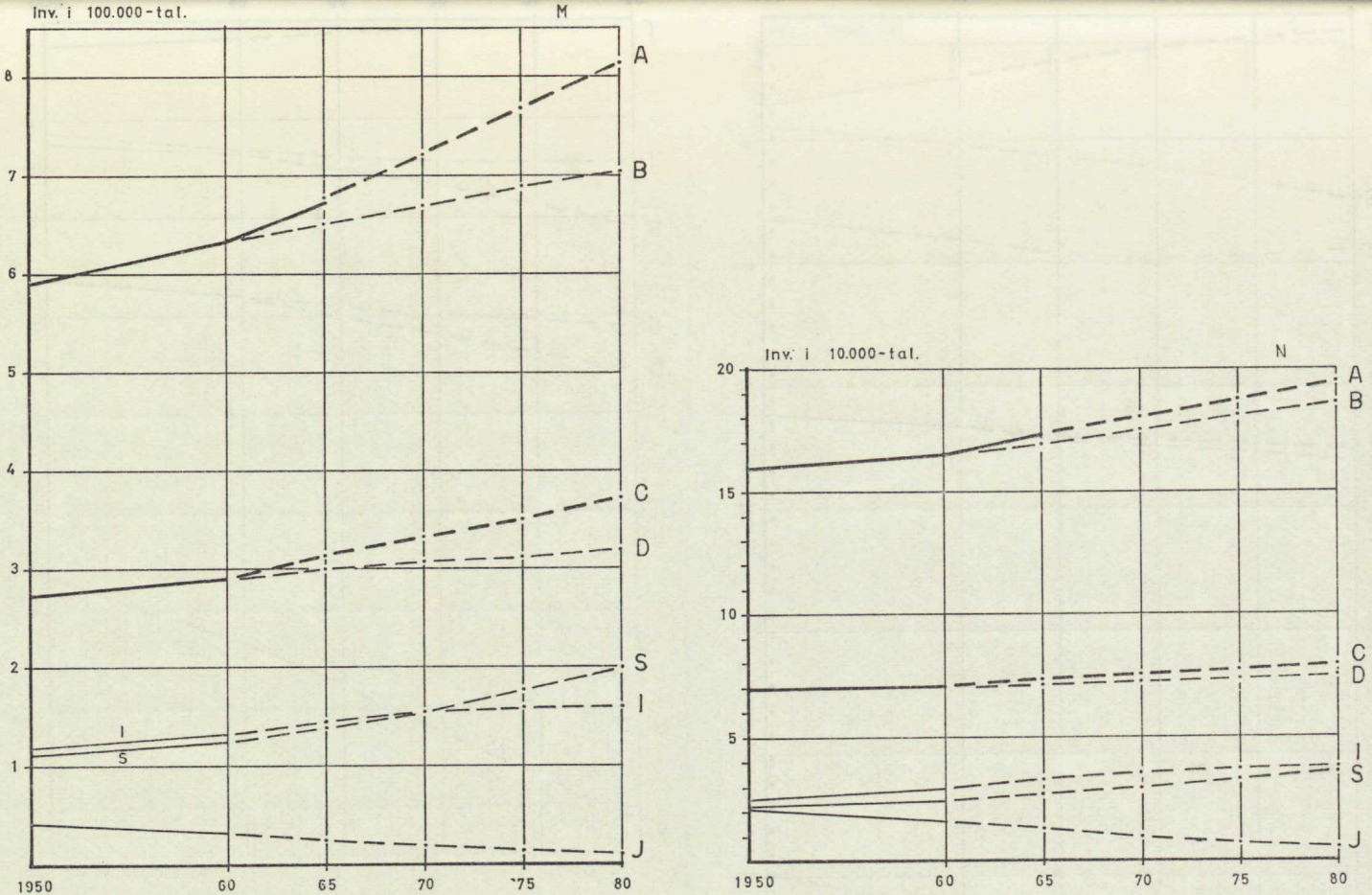

Fig. 7. Befolknings- och näringslivsutveckling i Malmöhus resp. Hallands län.

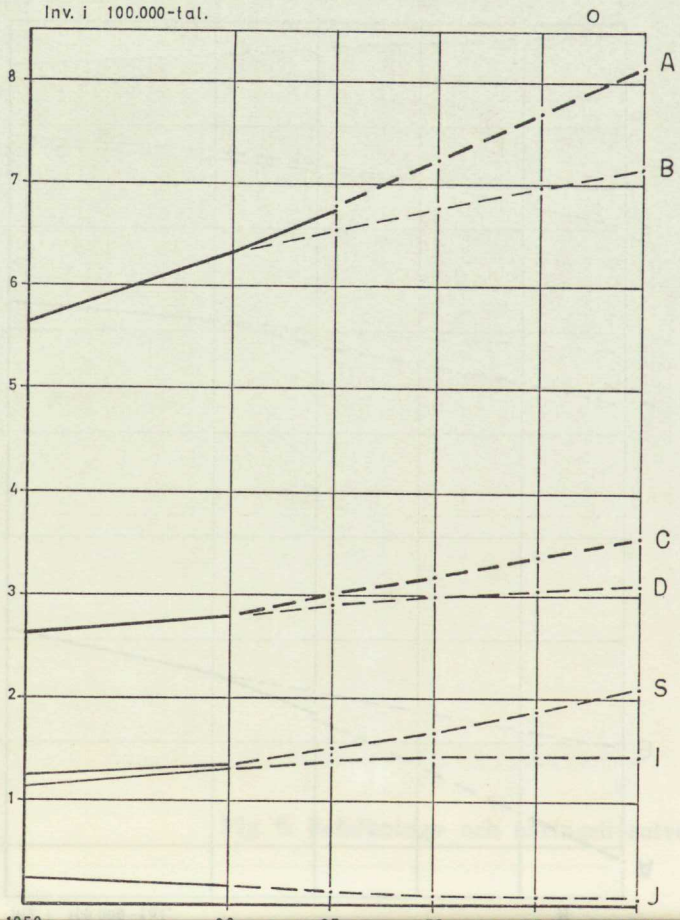
Inv. i 100.000-tal.
O
8
7
6
5
4
3
2
1
A
B
C
D
S
I
J

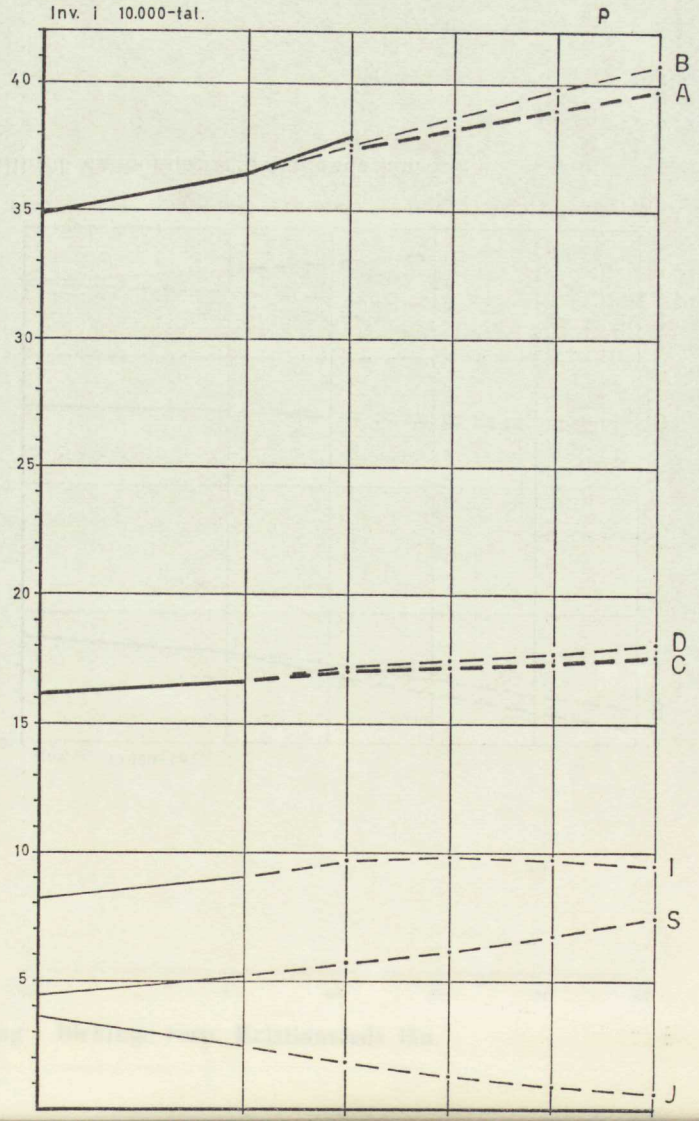
Inv. i 10.000-tal.
P
40
35
30
25
20
15
10
5
B
A
D
C
I
S
J

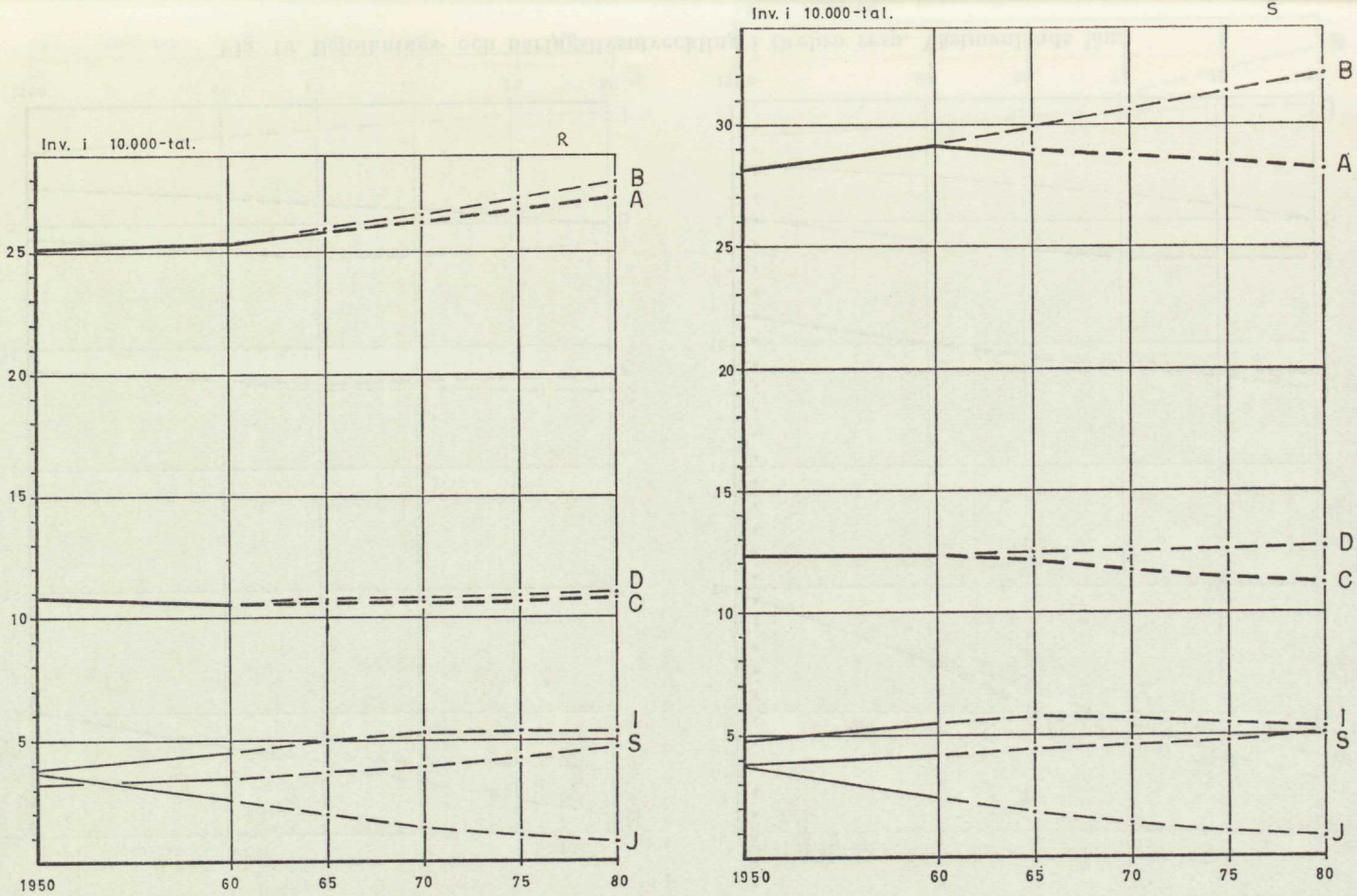

Fig. 9. Befolknings- och näringslivsutveckling i Skaraborgs resp. Värmlands län.

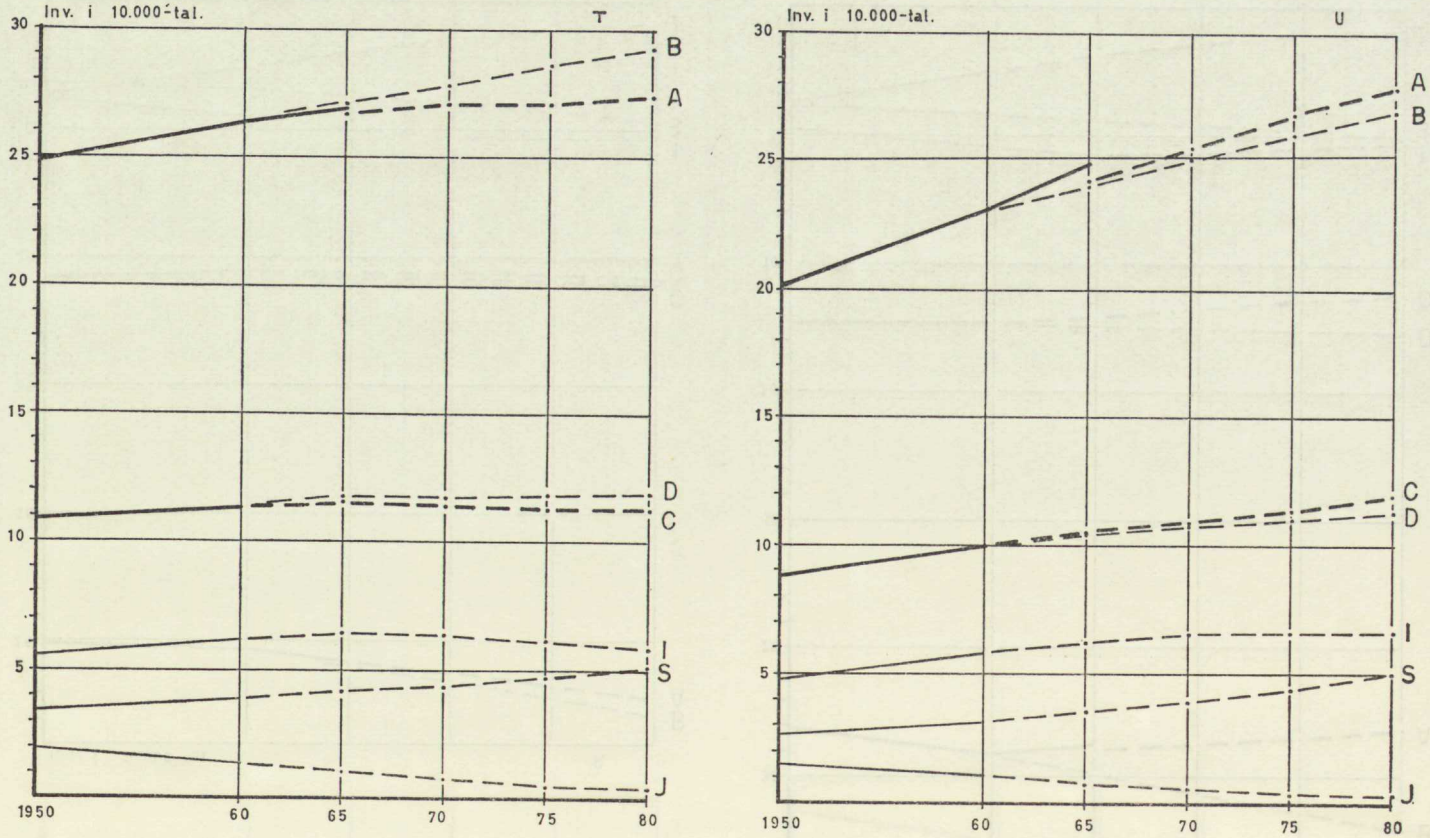

Fig. 10. Befolknings- och näringslivsutveckling i Örebro resp. Västmanlands län.

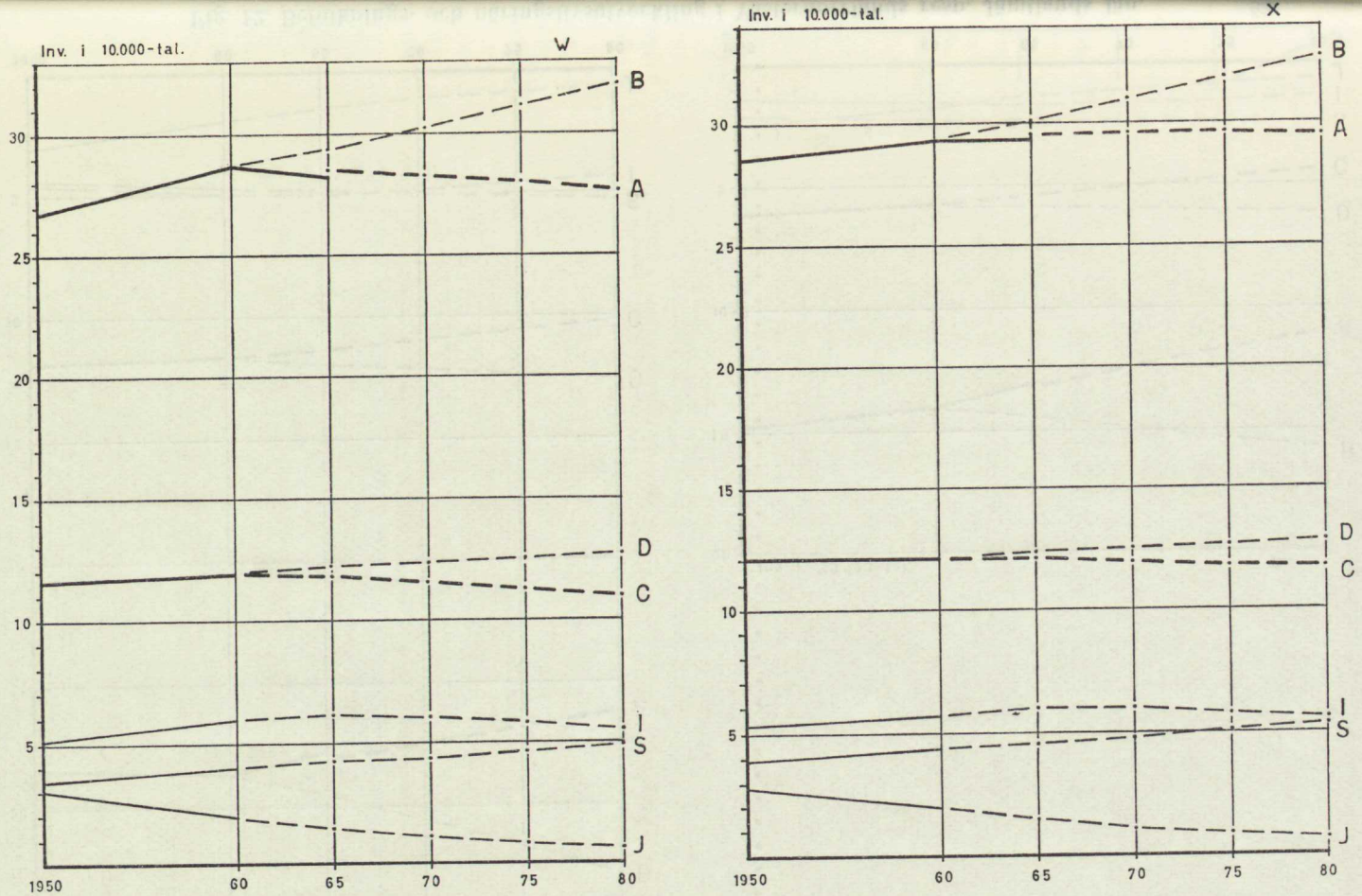

Fig. 11. Befolknings- och näringslivsutveckling i Kopparbergs resp. Gävleborgs län.

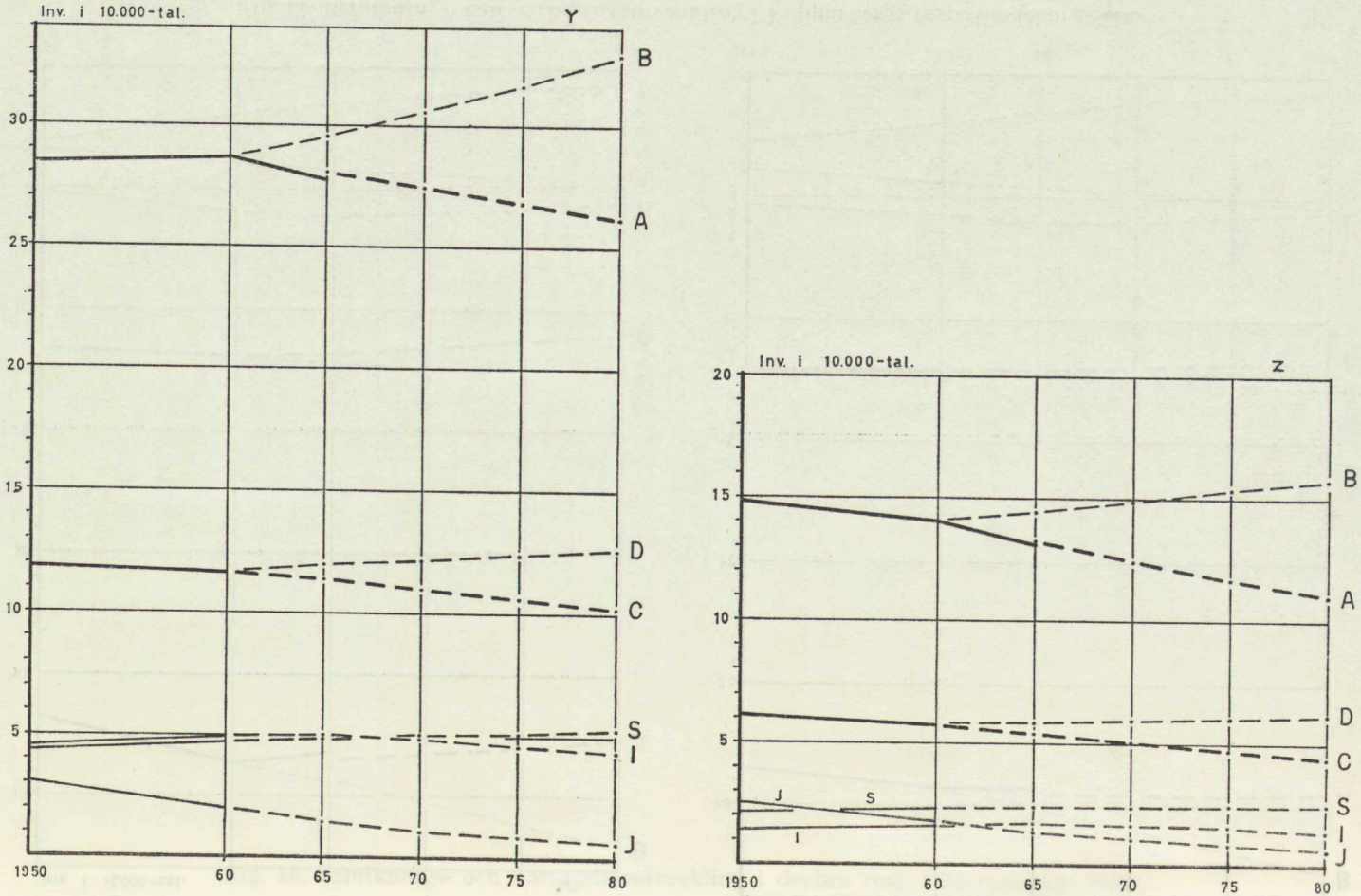

Fig. 12. Befolknings- och näringslivsutveckling i Västernorrlands resp. Jämtlands län.

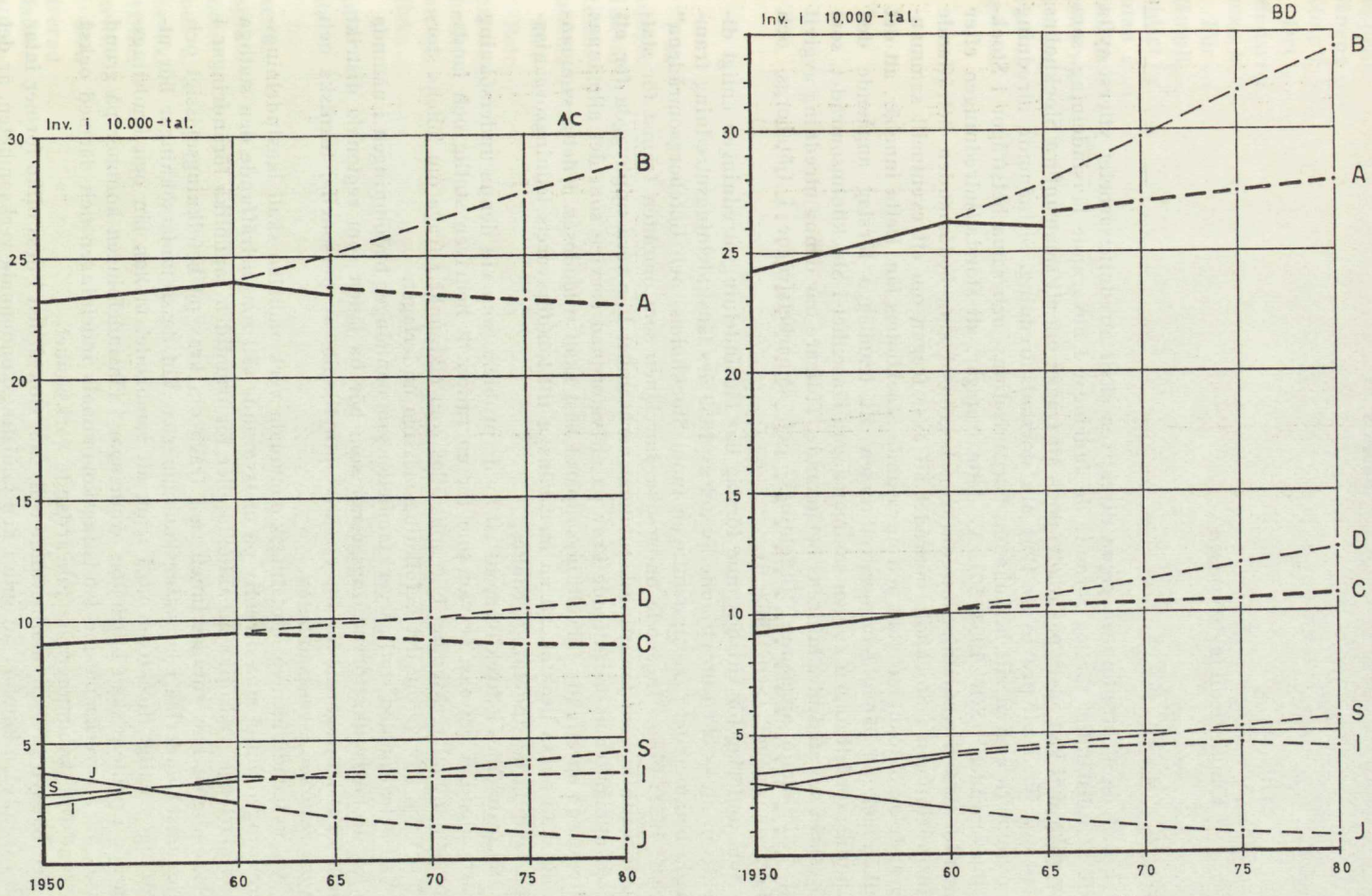

Fig. 13. Befolknings- och näringslivsutveckling i Västerbottens resp. Norrbottens län.

Bilaga 3

Till

Kungl. Medicinalstyrelsen

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Enligt de åt utredningen givna direktiven skall utredningsarbetet ytterst syfta till ett fullständigt förslag rörande de ändringar i nuvarande länsindelning, som av olika skäl kan anses påkallade, dock att frågan om att sammanföra Stockholms stad och län skall prövas av 1961 års storstadsutredning. Sistnämnda utredning har numera avgivit sitt betänkande "Organisations- och samarbetsfrågor i Stockholmsområdet" (SOU 1964: 56). Av detta framgår, att storstadsutredningen efter samråd med länsindelningsutredningen begränsat sina bedömanden beträffande länsindelningen i Stockholmsområdet att avse frågan om ett eventuellt sammanförande av Stockholms stad och nuvarande Stockholms län. Detta innebär, att det ankommer på länsindelningsutredningen att framlägga förslag angående den lämpliga omfattningen av den sammanslagna länsenhet i Stockholmsområdet, som föreslås i storstadsutredningens betänkande. Tidigare har denna utredning avgivit ett betänkande angående "Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena" (SOU 1963: 6).

Som underlag för sitt blivande förslag har länsindelningsutredningen enligt direktiven att — med utnyttjande av det av 1959 års länsindelningsutredning framlagda betänkandet "Länsindelningen inom Stockholms- och Göteborgsområdena" (SOU 1961: 40) — ingående undersöka, hur länen som områden främst för statlig förvaltning och landstingskommunal verksamhet bör vara uppbyggda för att såväl allmänhetens berättigade krav på en välordnad service som det allmännas intresse av en effektiv förvaltningsapparat bäst skall tillgodoses. I detta sammanhang skall också beaktas, att en med hänsyn till totalförsvarets ledningsorganisation lämplig länsindelning erhålles.

Det framhålles i direktiven, att ett av de problem, som vid denna undersökning måste allsidigt belysas, är vad som för en rationellt bedriven statlig och landstingskommunal verksamhet bör uppställas som riktpunkt i fråga om länens storlek, främst i fråga om det befolkningsmässiga underlaget.

Vad beträffar den statliga verksamheten sammanhänger bedömningen i nämnda avseende med vilka förvaltningsgrenar som bör ha länen som regionala distrikt samt förutsättningarna för ett effektivt utnyttjande av personella, tekniska och andra resurser i verksamheten.

Med avseende på den landstingskommunala verksamheten skall länsindelningsutredningen enligt sina direktiv på motsvarande sätt som beträffande den statliga söka klarlägga, vad olika nu aktuella eller för framtiden sannolika förändringar i verksamheten kan antagas innebära i fråga om krav på befolkningsmässigt och ekonomiskt underlag i landstingskommunerna. Vid dessa undersökningar bör utredningen enligt direktiven utgå från, att sambandet mellan län och landstingsområde i princip skall bibehållas. Ändringar i länsindelningen kommer på grund härav att återverka på den landstingskommunala indelningen och därmed också på landstingskommunernas sjukvårdande verksamhet.

Med hänsyn till den dominerande roll, som sjukvården i dess olika former intar och i framtiden kommer att inta i den landstingskommunala verksamheten, är det

uppenbart, att bedömningen av vad som bör uppställas som riktpunkt i fråga om länens storlek i mycket hög grad kommer att påverkas av vad som anses vara den lämpligaste storleken på sjukvårdsområdena.

Det nu anförda gäller främst de sjukvårdsområden, som icke beröres av storstadsregionerna. I dessa senare regioner torde det nämligen bli ofrånkomligt, att man bedömer indelningsfrågorna utifrån andra synpunkter än för landet i övrigt.

För att få de problem, som sammanhänger med frågan om sjukvårdsområdenas lämpligaste storlek i såväl storstadsrgeionerna som övriga delar av landet så allsidigt belysta som möjligt — icke endast ur planerings- och organisationssynpunkt utan även med hänsyn till personella och materiella resurser samt till allmänhetens krav på bästa möjliga sjukvård — vill länsindelningsutredningen härigenom vända sig till medicinalstyrelsen, som utövar högsta tillsynen över landstingskommunernas och de landstingsfria städernas sjukvårande verksamhet, med begäran om en redogörelse för hur medicinalstyrelsen ser på de sålunda angivna frågorna.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Till

Länsindelningsutredningen

I skrivelse till medicinalstyrelsen den 24 mars 1965 har länsindelningsutredningen anhållit om styrelsens yttrande om sjukvårdsområdenas lämpligaste storlek i såväl storstadsregionerna som övriga delar av landet ur planerings- och organisationssynpunkt samt med hänsyn till personella och materiella resurser och till allmänhetens krav på bästa möjliga sjukvård.

Med anledning härav får medicinalstyrelsen anföra följande.

Beträffande den slutna vården — såväl kropps- som mentalsjukvård — talar erfarenheterna från såväl Sverige som utlandet för att ett befolkningstal ej gärna understigande 250.000 à 300.000 är lämplig storlek för ett sjukvårdsområde samt att specialistvården av vissa mera sällsynta sjukdomar och mera ovanliga diagnostiska och terapeutiska ingrepp kräver ett befolkningstal av 1 miljon.

I fråga om den nuvarande sjukvårdsorganisationen kan man i vissa fall säga att utvecklingen fördröjts genom att några landstingskommuners befolkningstal understiger 250.000.

Landets uppdelning i sjukvårdsregioner enligt regionvårdsutredningen organiserades i slutet av 1950-talet och bygger på ett frivilligt samgående av ett flertal sjukvårdshuvudmän. Denna form av sjukvårdsorganisation vinner alltmer i betydelse i och med den fortlöpande specialiseringen och är föremål för stort intresse och aktivitet från sjukvårdshuvudmännens sida. Invånarantalet i regionerna har beräknats uppgå till högst 1.500.000 (Stockholmsregionen) och lägst 680.000 (Umeåregionen). I sistnämnda fall understiger befolkningsunderlaget sålunda väsentligt det önskvärda 1 miljon-strecket.

Den slutna kroppssjukvården inom varje landstingsområde är vanligen koncentrerad till ett centrallasarett, kring vilket ett varierande antal sjukhus av normallasaretts storlek grupperats. Vissa landsting med koncentration av befolkningen till flera tätortsområden eller markant demografisk-geografisk uppdelning av sjuk-

vårdsområdet har byggt två lasarett, som är eller förtjänar benämnas centrallasarett. Så är fallet i Älvsborgs, Västernorrlands och Skaraborgs läns landstingskommuner.

Med nuvarande länsindelning uppstår sjukvårdsorganisatoriska svårigheter framför allt i de fall, där länsgränserna kommit att på ett artificiellt sätt bryta naturliga kommunikationsleder. Befolkningen tvingas därvid resa långa sträckor inom det egna länet för att få sina sjukvårdsbehov tillgodosedda, trots att sjukvårdsinrättning finns på kortare avstånd utanför länsgränsen. Exempel härpå är norra Uppland samt nordvästra och sydöstra delen av Kristianstads län. Samma sak gäller de till de landstingsfria städerna gränsande befolkningsområdena, där befolkningen kan tvingas åka tvärs genom staden för att nå sin sjukvårdsinrättning.

På en del håll, där stora befolkningsenheter, skilda av länsgränser, ligger nära varandra, har flera landsting samordnat sjukvården över länsgränserna. Så har exempelvis skett inom triangeln Vänersborg—Uddevalla—Trollhättan. Ett komplicerat problem utgör särskilt sydöstra Småland, Kalmar läns södra landstingsområde och Blekinge, där även Kristianstads län är involverat.

Ur medicinsk synpunkt är det väsentligt att man vid en ny länsindelning får befolkningsenheter med ett invånarantal som ej understiger 250.000—300.000. Nästa enhet av betydelse för sjukvården bör sättas till 1.000.000, som då kan försörja alla specialiteter (jämför regionplanen). Väsentligt är vidare, att länsgränserna läggs så, att ett maximum av sjukvårdssökande får minsta avstånd till centrallasaretten. Man bör göra isokroner på samma sätt som regionvårdsutredningen men huvudsakligen räkna med individuella transportmedel. Detta gäller också andra centrala sjukvårdsinrättningar men naturligtvis ej i samma grad.

För organisationen av den öppna vården inklusive tandvården (folktandvården) torde den blivande länsindelningen sakna större betydelse.

Dock vill styrelsen härvid framhålla att enligt dess uppfattning det är önskvärt att invånarantalet inom läkardistrikten bör hålla sig omkring 25.000 utom i egentliga glesbygder. En kongruens med kommunblocken är med hänsyn till såväl den öppna vården som hälsovården i hög grad påkallad.

För länsläkarorganisationens del synes vara viktigast, att befolkningstalet i området ej understiger 250.000, då först vid denna storlek av ett län dess länsläkarorganiation visat sig behöva ha full stab och därmed också når full effektivitet. I län med högre invånarantal kan vissa eller vid mycket stora län samtliga av nuvarande länsläkarorganisations befattningshavare behöva dubbleras, vilket låter sig väl göras.

För den administrativa organisationen av vården av flertalet psykiskt efterblivna i enlighet med 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna har ett befolkningsunderlag av omkring 250.000 invånare visat sig fungera väl.

Beträffande vården av gravare psykiskt efterblivna (ca 25 % av hela klientelet) har mentalsjukvårdsberedningen den 10 mars 1965 avgivit ett förslag till regionindelning, vilket för närvarande är under remissbehandling. Denna vårdform liksom c.p.-vård m.m. kräver däremot stora befolkningsenheter.

Medicinalstyrelsen skulle för sin del gärna se landet indelat i sju administrativa områden motsvarande sjukvårdsregionerna enligt regionvårdsplanen — län — och inom dessa ett antal storkommuner, som ej bör understiga 250.000 à 300.000 invånare, men som utan olägenhet kan vara väsentligt större.

I sin allmänna sjuk- och hälsovårdsplanering har medicinalstyrelsen hittills rekommenderat följande befolkningsantal för respektive sjukvårdsenhet:

Distriktsvård	>	25.000
(hälsovård och öppen vård)		(motsvarar kommunblocksstorlek)
Normallasarett	>	60.000
Centrallasarett	>	250.000
Regionsjukhus	>	1.000.000

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bilaga 4

Regional indelning i vissa främmande länder

Av ombudsmannen, jur. kand. Per Langenfelt, Stockholm

En jämförelse med utländska förhållanden visar att frågor rörande ändrad indelning för de utländska motsvarigheterna till de svenska länen, d.v.s. de regionala statsmyndigheternas verksamhetsområden, är aktuella framför allt i våra nordiska grannländer Finland, Norge och Danmark. I Finland har sålunda två nya län bildats genom delning av äldre län så sent som i slutet på 1950-talet och en ytterligare uppdelning av ett län — Åbo-Björneborg — kan bli aktuell under de närmaste åren. I Norge har en statlig kommitté, som utrett frågan om ny fylkesindelning, avgivit ett betänkande i juli 1965 och i Danmark har likaledes en statlig kommitté i ett betänkande, som framlagts i maj 1966, föreslagit ändringar i bl.a. amtindelningen. Bortsett från dessa länder, där av nämnda utredningar att döma behov av ändrad länsindelning synes föreligga, har en statlig kommitté tillsatts i England under våren 1966, som fått i uppdrag att — förutom att utreda formerna för en genomgripande omdaning av den kommunala självstyrelsen — även söka föreslå lämplig regional områdesindelning ur såväl kommunal som statlig synpunkt. I Nederländerna liksom i Västtyskland och Österrike synes däremot några planer på en ändring av de befintliga regionala förvaltningsområdena inte vara för handen, medan man däremot i Frankrike ur planhushållnings- och regionplanesynpunkt skapat nya s.k. överregioner utöver den redan befintliga departementsindelningen.

Innan framställningen övergår till att behandla de olika ländernas individuella indelning, synes det vara av värde att här något beröra de regionala förvaltningsområdenas karaktär och uppgifter i allmänhet. I Sverige utgör länen områden som geografiskt avgränsar inte bara länsstyrelsens och andra länsorgans verksamhet utan även landstingens. Det förhållandet, att man inom samma område har dels statliga förvaltningsmyndigheter, och dels en landstingskommun, vars uppgifter är skarpt avgränsade från de statliga organens, är något som Sverige är ensamt om. I Finland är länet visserligen verksamhetsområde för länsstyrelsen på samma sätt som i Sverige, men där finns inget landsting. I Västtyskland har man statliga regionala förvaltningsområden (Regierungsbezirk), där den statliga regionalmyndigheten är till organisation och verksamhetssätt påfallande lik den svenska länsstyrelsen, men »bezirket» utgör inte, om man bortser från förhållandet i Schleswig-Holstein, samtidigt område för *en* sekundärkommun som i Sverige. I Österrike är bilden i stort sett lika med den i Västtyskland ur förvaltningssynpunkt, men med den skillnaden att Österrike saknar regionkommuner. I Danmark, Norge, Nederländerna och Frankrike möter man däremot det för-

hållandet, att det statliga regionala förvaltningsområdet också är område för en regionkommun, vars förvaltning emellertid är integrerad i den statliga regionala förvaltningsmyndigheten. Man kan påstå att i dessa länder — överfört till svenska förhållanden — länsstyrelsen och landstinget har sammanlagts med bibehållande av landstingets fullmäktigeförsamling såsom gemensamt beslutande organ, samtidigt som den sekundärkommunala kompetensen vidgats. Storbritannien skiljer sig slutligen från övriga länder, som berörs i denna översikt, såtillvida att någon regional statsförvaltningsmyndighet i likhet med våra länsstyrelser överhuvud taget inte finns.

De länder som berörs i denna översikt är, som redan inledningsvis antytts, Finland, Norge och Danmark, Västtyskland, Österrike och Nederländerna samt Frankrike och Storbritannien.

De nordiska länderna

Den *finska* länsindelningen är i stort sett oförändrad från den tidpunkt, då de gamla slottslänen skapades på 1500- och 1600-talen till omkring år 1930. Fram till 1809 utgjorde Finland en del av det svenska riket. Länens och länsstyrelsernas utveckling och verksamhetssätt var under denna tid i stort sett lika med motsvarande förhållanden inom andra delar av Sverige. Ännu i dag präglas den finska länsstyrelsen av den uppbyggnad och organisation, som den fick under den svenska tiden, och även därefter har utvecklingen i stort sett följt samma linjer som för länsstyrelserna i Sverige. Det synes därför ur länsindelningssynpunkt inte erforderligt att här närmare redogöra för den nuvarande finska länsstyrelsens arbetsformer.

De finska länen är i dag 12 till antalet och har en ytvidd och ett invånareantal som framgår av nedanstående sammanställning. Uppgifterna avser den 1 januari 1965.

Län	*Residensstad*	*Areal km²*	*Folkmängd*
Nyland	Helsingfors	9.868	920.000
Åbo-Björneborg	Åbo	22.014	672.000
Åland	Mariehamn	1.481	21.000
Tavastehus	Tavastehus	16.597	606.000
Kymmene	Kuovala	10.737	349.000
S:t Michel	S:t Michel	16.430	233.000
Norra Karelen	Joensuu	17.798	202.000
Kuopio	Kuopio	16.773	270.000
Mellersta Finland	Jyväskylä	15.759	248.000
Vasa	Vasa	27.243	450.000
Uleåborg	Uleåborg	56.559	421.000
Lapplands län	Rovaniemi	93.997	219.000
Hela landet		305.256	4.611.000

I början på 1930-talet skapades Lapplands län genom att dess nuvarande område avskildes från Uleåborgs län. I slutet av 1950-talet delades Kuopio län i två län genom utbrytning av Norra Karelens län. Även Mellersta Finlands län bildades på samma sätt genom delning av Vasa län. För dagen är en ändring mycket aktuell i fråga om Åbo-Björneborg län. En inom länet tillsatt kommitté med landshövdingen som ordförande har föreslagit, att det nuvarande länet skall uppdelas i två län med Björneborg och Tammerfors som residensstäder. Även i andra län har liknande synpunkter förts på tal. Man torde i Finland syfta till att skapa län med en utformning som är lämplig ur näringsgeografisk, kommunikationsmässig och administrativ synpunkt, samtidigt som det krävs att de utgör ur befolkningssynpunkt naturligt avgränsade områden.

Det kan nämnas, att man i Finland saknar motsvarighet till de svenska landstingen. Landstingens uppgifter utföres i Finland av kommunalförbund eller av primärkommuner, som vanligen träffar avtal med varandra om utförandet av t.ex. uppgifter inom sjukhusväsendet. Det bör också nämnas, att vid sidan av frågan om en ändrad länsindelning även förslag framlagts syftande till en ny kommunindelning, som framför allt berör de 478 landskommunerna. En statlig kommitté har föreslagit, att kommunerna bör ha minst

Fylke	*Areal km²*	*Folkmängd*
Østfold	4.180	209.000
Akershus	4.907	266.000
Oslo	453	483.000
Hedmark	27.545	177.000
Oppland	25.313	167.000
Buskerud	14.965	189.000
Vestfold	2.216	165.000
Telemark	15.312	154.000
Aust-Agder	9.215	78.000
Vest-Agder	7.280	114.000
Rogaland	9.141	249.000
Hordaland	15.586	236.000
Bergen	49	115.000
Sogn og Fjordane	18.530	101.000
Møre og Romsdal	15.076	217.000
Sør-Trøndelag	18.717	219.000
Nord-Trøndelag	22.463	117.000
Nordland	38.327	244.000
Troms	25.958	131.000
Finnmark	48.649	75.000
Hela landet	323.882	3.706.000

8.000 invånare och i inte något fall lägre än 4.000. Ett lagförslag innehållande principer för en ny kommunindelning kan inom kort väntas bli framlagt för riksdagen, men även efter det ett riksdagsbeslut fattats, torde det dröja lång tid, innan de nya gränserna för kommunerna kan fastställas.

Den *norska* motsvarigheten till våra län utgöres av fylker. Indelningen i fylker har i stort sett varit oförändrad sedan 1866, och de ändringar som därefter har skett har huvudsakligen bestått i att enstaka kommuner flyttats från ett fylke till ett annat. Den mest omfattande ändringen ägde rum 1948, då Akers kommun med 130.000 invånare bröts ur Akershus fylke och sammanlades med Oslo kommun. I Norge finns det 18 landsfylker och 2 byfylker. Byfylkerna, som utgöres av Oslo och Bergen, har inte egen fylkesorganisation i egentlig mening. De har sedan 1923 respektive 1907 haft gemensam fylkesman med grannfylkena Akershus och Hordaland.

Fylkenas areal och folkmängd framgår av vidstående sammanställning. Uppgifterna avser den 1 januari 1965.

Den nuvarande fylkesindelningen i Norge har helt nyligen varit föremål för utredning av en statlig kommitté, som i juli 1965 avlämnade ett betänkande benämnt »Instilling av revision av fylkesindelningen». Kommittén konstaterar i sitt betänkande att utvecklingen inom den offentliga förvaltningen har medfört att man måste ställa större krav än tidigare på fylkena, så att de kan utgöra rationella enheter både för den statliga förvaltningen och för det fylkeskommunala arbetet. Man är emellertid inom kommittén inte enig om att tidpunkten nu skulle vara lämplig för en omprövning av fylkesindelning. Majoriteten anser, att de ändringar som skett i den primärkommunala indelningen, städernas uppgående i respektive fylken och nytillkomna arbetsuppgifter för fylkena, gör det nödvändigt att fylkena får tid på sig att anpassa sig till de nya förhållandena, innan någon revision av gränserna göres. Kommittén har i sin helhet därför blott kunnat enas om att föreslå vissa smärre förändringar i fylkesindelningen. Alla kommittéledamöter utom en har vidare föreslagit, att fylkena Aust-Agder och Vest-Agder skall sammanslås till ett fylke. En minoritet inom kommittén har däremot framlagt ett principförslag till ny fylkesindelning, enligt vilket antalet fylken i första hand föreslås nedbringat från 20 till 7 och i andra hand till 12 för landet i sin helhet.

Det norska fylket har, som inledningsvis antytts, sedan gammalt en dubbel funktion, nämligen dels som verksamhetsområde för en statlig regional förvaltningsmyndighet och dels som en sekundärkommun för ombesörjandet av sådana uppgifter, som de inom fylket belägna kommunerna inte själva lämpligen kan lösa. Framför allt gäller det uppgifter inom skolväsendet, hälso- och sjukvården och vägväsendet. Tillsammans svarar dessa tre huvuduppgifter för över 80 % av fylkeskommunernas sammanlagda utgifter. Det kan nämnas, att städerna tidigare stod utanför fylkena och uppsiktsmässigt

löd direkt under inrikesdepartementet i Oslo. Från och med den 1 januari 1964 är emellertid städerna infogade i fylkena och fylkeskommunerna består nu av samtliga primärkommuner inom fylket.

I Norge har under senare tid genomförts en ganska omfattande kommunindelningsreform. Antalet landskommuner med lågt invånareantal var tidigare mycket stort. År 1950 fanns det 284 landskommuner av sammanlagt 680, som hade under 2.000 invånare. Från 1960 till 1965 har emellertid antalet landskommuner nedbringats till 419 och antalet städer till 47, vilket innebär att Norge i dag har sammanlagt 466 kommuner mot 744 år 1950.

I spetsen för den statliga regionala förvaltningsmyndigheten i fylket står fylkesmannen, motsvarigheten till vår landshövding, som är utsedd av regeringen och som i Norge kan tagas ur såväl de ledande politikernas krets som bland de högre ämbetsmännens. I sin egenskap av statlig ämbetsman har fylkesmannen uppgifter framför allt beträffande tillsynen över kommunerna, och han har som sådan skyldigheten att pröva vissa kommunala beslut samt att granska kommuernas budget och räkenskaper. I Norge utövar sålunda fylkesmannen en legalitetskontroll beträffande vissa kommunala beslut. Fylkesmannen har därutöver också uppgifter inom familjerättens område, i den mån parterna är ense om att fylkesmannen skall handlägga deras ärende. Genom den nya byggnadslagen av den 18 juni 1965 har fylkesmannen fått en starkare ställning än tidigare i fråga om kontrollen av kommunernas byggnadsverksamhet och planväsende.

Den beslutande myndigheten i fylkeskommunen utgöres av fylkestinget, vars ledamöter väljes för 4 år av fullmäktigeförsamlingarna i primärkommunerna. Fylkestinget sammanträder en gång om året och fastställer då fylkeskommunens budget samt förrättar erforderliga val m.m. Tidigare var fylkesmannen ordförande i såväl fylkestinget som i förvaltningsutskottet. År 1921 ändrades detta så att tinget självt utsåg ordförande bland sina ledamöter. År 1964 genomfördes den ändringen, att ordföranden skulle vara gemensam för såväl ting som förvaltningsutskott, vilket innebär, att fylkesmannen inte längre har säte i förvaltningsutskottet. Även om fylkesmannen sålunda har fått stiga tillbaka för en utveckling, som syftar till att stärka självstyrelsen och dess funktion, har dock fylkesmannen behållit sin ställning som ledande tjänsteman inom fylket, vars förvaltning han är ansvarig för.

Den primära och fylkeskommunala organisationen i Norge har under senare år undergått avsevärda förändringar. Man kan peka på den redan berörda kommunindelningsreformen, som nedbringat antalet primärkommuner med 1/3; vidare städernas ingående i fylkena och de olika lagstiftningsåtgärder, som inom många områden medfört decentralisering av statliga uppgifter till fylkeskommunen. Synpunkter har också förts fram på att fylkesmannens dubbelställning såsom statlig representant inom fylket och ledande tjänsteman för dess kommunala förvaltning i längden blir alltför be-

tungande, då arbetsuppgifterna på båda sidorna tenderar att öka. Det har föreslagits, att fylkesmannen snarare borde övergå till att enbart syssla med de statliga uppgifterna inom fylket samt att taga hand om det regionala, ekonomiska och lokaliseringsmässiga planerandet för fylket. Fylkesmannens administrativa uppgifter inom fylkeskommunen skulle kunna överflyttas på en ledande tjänsteman i kommunen. De nu nämnda spörsmålen befinner sig för närvarande under utredning.

Det regionala statsförvaltningsområdet i *Danmark* utgöres av amtet.

Av nedanstående sammanställning framgår areal och folkmängd i Köpenhamns kommun och amten, varvid även de städer och kommuner, som ej ingår i amtskommunerna, medräknats. Uppgifterna avser förhållandena den 1 juli 1965.

	Areal km²	*Folkmängd*
Köpenhamns kommun	84	682.000
Köpenhamns amt	493	767.000
Frederiksborgs amt	1.343	209.000
Holbaek	1.751	131.000
Sorø	1.478	135.000
Praestø	1.692	124.000
Bornholm	587	49.000
Maribo	1.797	129.000
Svendborg	1.666	149.000
Odense	1.814	276.000
Vejle	2.347	226.000
Skanderborg	1.719	142.000
Århus	804	234.000
Randers	2.465	178.000
Ålborg	2.914	248.000
Hjørring	2.865	183.000
Thisted	1.773	84.000
Viborg	3.049	167.000
Ringkøbing	4.659	219.000
Ribe	3.069	194.000
Haderslev	1.341	74.000
Åbenrå-Sønderborg	1.231	113.000
Tønder	1.390	43.000
Hela landet	42.331	4.756.000

Amtet är inte blott ett regionalt statsförvaltningsområde, det är också en regionkommun. Antalet amtskommuner, som regionkommunen benämns,

är dock 25, enär 3 av amten är delade i 2 amtrådskretsar. Den nuvarande amtsindelningen i Danmark går tillbaka till tidpunkten för tillkomsten av 1841 års kommunallag, som reglerade den kommunala självstyrelsen i landskommunerna. Man ansåg då på ungefär samma grunder som i Sverige vid tillkomsten av 1862 års kommunallagar, att de många små kommunerna skulle få problem att klara av vissa större regionala uppgifter såsom den slutna sjukvården, skolväsendet, vägunderhållet m.m. och man beslöt därför att inrätta en region- eller sekundärkommun för dessa uppgifter, amtskommunen. Indelningen i amtskommuner kom dock att grundas på den redan äldre befintliga indelningen i amt. De nuvarande amtsgränserna i Danmark kan därför sägas ha en lång historisk tradition. Liksom i Norge ansågs de mera stadsliknande samhällena böra tillerkännas en högre grad av självstyrelse och de s.k. köpstäderna undantogs därför från amtskommunens tillsyn.

Danmark har i dag ca 1.250 landskommuner (sognekommuner). Antalet landskommuner var emellertid tidigare mycket större, men genom frivilliga sammanläggningar, framför allt under de senaste 10 åren, har 398 kommuner sammanslagits till 118 nya kommuner. Det är då huvudsakligen landskommuner som sammanslagits eller uppgått i städer. Förutom de 1.250 landskommunerna finns i Danmark 88 städer eller bykommuner, varav 86 är köpstadskommuner.

Den historiskt betingade gränsdragningen för amtens områden har orsakat många problem framför allt under senare tid. Även i Danmark har man en kraftigt accentuerad befolkningsomflyttning från landsbygd till städer, vilket medfört att många amt fått se sin befolkning högst avsevärt reducerad. De nuvarande amtsområdena har också visat sig otidsenliga för en modern regionplanering. Framför allt har dessa svårigheter gjort sig märkbara beträffande sådana amt, som gränsar till städer. Ett flertal utredningar har sysslat med dessa frågor, både när det gäller landet i sin helhet och vissa delar därav, t.ex. den av kommunallagskommissionen verkställda Fynundersökningen 1963. I maj 1966 avgav samma kommitté ett betänkande »Kommuner og Kommunestyre». Kommitténs förslag i vad det gäller indelningsändringar kan sammanfattas på följande sätt.

Kommittén föreslår att även köpstäderna skall ingå i amten samtidigt som de nya amtens gränser skall bestämmas så att de tillgodoser kravet på en befolkningsmässig, näringsgeografisk och administrativ enhet. Framför allt bör därvid beaktas de speciella problem, som råder i storstadsområdena, där de nya amtskommunerna inte blott bör täcka den nuvarande stadsmässiga utbyggnaden utan även giva reservutrymme för en kommande utveckling. De nya amten skall överhuvud taget ges en sådan områdesbestämning, att de får ett tillräckligt ekonomiskt och befolkningsmässigt underlag för att kunna utföra sina framtida uppgifter. Det praktiska genomförandet av denna omfattande indelningsreform föreslås ske på ett sådant sätt att en ny speciell indelningsutredning tillsätts som bör avgiva sitt förslag före den 1

april 1969. Efter vederbörlig remiss- och riksdagsbehandling tänkes förslaget föras ut i verkligheten fr.o.m. den 1 april 1970.

I spetsen för amtet står amtmannen, den närmaste motsvarigheten till vår landshövding. Amtmannen utses av regeringen och tages företrädesvis bland de högre ämbetsmännen inom ministerierna i Köpenhamn, företrädesvis inrikesministeriet. Amtmannen har i Danmark liksom fylkesmannen i Norge en dubbel funktion, då han dels är den regionala statsförvaltningens ledare och dels ordförande i amtsrådet och verkställare av dess beslut. Amtmannens rent statliga förvaltningsuppgifter består främst i att utöva tillsyn över och rådgivning till landskommunerna inom amtet, men han har också liksom i Norge uppgifter inom familje- och civilrättens område. Amtskommunens beslutande organ är amtrådet, som består av amtmannen som självskriven ordförande samt 9—15 medlemmar, vilka väljes för fyra år samtidigt över hela landet. Amtsrådets verkställande organ utgöres av amtmannen, och det ankommer på honom att förbereda och verkställa amtrådets beslut.

Det kan tilläggas att de statliga centrala myndigheterna i Köpenhamn, bostadsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen o.dyl., har indelat Danmark i olika regioner med hänsyn till sina speciella arbetsuppgifter. Som regel avviker dessa regionindelningar betydligt från amtsindelningen och har vanligen karaktären av större regioner än vad de enskilda amten utgör.

Västtyskland och Österrike

De svenska länen motsvaras i Västtyskland närmast av de regionala statliga förvaltningsområdena, som benämns »Regierungsbezirk». Om man bortser från Bremen och Hamburg, vilka samtidigt som de är delstater i den västtyska förbundsrepubliken jämväl är städer eller kommuner, och även från de speciella förhållanden, som råder i Väst-Berlin, är 9 av förbundsstatens länder indelade i 33 »Regierungsbezirk» eller förvaltningsområden. Det 10:e landet Schleswig-Holstein har en speciell indelning, till vilken återkommes senare.

»Regierungsbezirk» är en (del-)statlig myndighet, vars chefstjänstemän tillsättes av landets regering. Det står under ledning av en »Regierungspräsident», som kan sägas motsvara vår landshövding. Han utses vanligen bland de högre förvaltningsämbetsmännen. »Regierungsbezirk» är helt en regional statsförvaltning och har som sådan uppgifter som mycket påminner om de svenska länsstyrelserna, framför allt när det gäller uppsikten över kommunerna. Det finns i Västtyskland ett mycket stort antal primärkommuner, ca 24.500, och de är sammanförda under 425 sekundär- eller regionkommuner (Landkreise), med undantag för de 171 största städerna, som är oberoende av regionkommunen och som kan jämställas med våra tidigare landstingsfria städer. Inom varje »Regierungsbezirk» kan det sålunda finnas dels

större städer, som är oberoende av sekundärkommunen, och dels sekundärkommuner, som inom sig har ett antal landskommuner eller mindre städer. Förhållandet illustreras om man väljer »Regierungsbezirk Köln» som exempel. Dess geografiska verksamhetsområde har en ytvidd av 4.000 km² med 2,4 milj. invånare, fördelade på 7 regionkommuner i storleksordningen mellan 100.000—220.000 invånare samt 2 »kreis»-fria städer, Köln med ca 800.000 och Bonn med ca 150.000. Det kan nämnas, att detta »Regierungsbezirk» har ca 900 anställda fördelade på sex huvudavdelningar.

Det västtyska »Regierungsbezirk» kan se tillbaka på en lång historisk tradition. Det tillkom närmast på initiativ av den berömde tyske administratören, friherre von Stein, i början på 1800-talet. Såvitt kunnat utrönas, har några väsentligare ändringar av »Regierungsbezirkens» områden inte skett under senare tid. De indelningsändringar, som är aktuella i Västtyskland, synes snarast taga sikte på att sammanlägga den stora mängden av små primärkommuner — framför allt landskommuner — något som dock hittills inte i någon större utsträckning kunnat ske på frivillighetens väg. Man söker också förmå sekundärkommunerna, kreisen, att gå samman till större enheter, men även här befinner sig frågan på utredningsstadiet.

Anledningen till att indelningen i »Regierungsbezirk» inte ändrats torde vara, att områdena i det stora flertalet fall sedan lång tid både befolkningsmässigt och geografiskt haft ett fullt betryggande underlag för sin verksamhet.

Av speciellt intresse är delstaten Schleswig-Holstein, som är indelad i 14 förvaltningsdistrikt. I detta land har man emellertid lagt samman den statliga regionala förvaltningsmyndigheten med sekundärkommunens förvaltning och uppgifter. Man har där sålunda en organisation på det regionala planet, som erinrar om den i Danmark och Norge samt i Österrikes »Statuar-Städten». De »kreis»-fria städerna lyder i Schleswig-Holstein direkt under inrikesdepartementet, en situation som påminner om köpstäderna i det närbelägna Danmark.

I de förbundsländer, som samtidigt också är städer, Bremen och Hamburg, är lands-, stads- och bezirksmyndigheten mer eller mindre klart integrerade i samma förvaltningsorganisation. Även i Väst-Berlin föreligger en dylik integrerad förvaltning, ehuru med speciella avvikelser.

I Förbundsrepubliken *Österrike* finns i vart och ett av de 9 länderna regionala statliga förvaltningsmyndigheter kallade »Verwaltungsbezirken». Deras organisation och arbetssätt påminner mycket inte bara om de västtyska »Regierungsbezirk» utan också om de svenska länsstyrelserna, dock med den skillnaden att de österrikiska bezirken mestadels är mindre både till geografisk omfattning och till antalet anställda. Den kan närmast beskrivas som en tämligen liten svensk länsstyrelse med 20—50 anställda. De 14 största av Österrikes städer har en speciell ställning som »Statuarstädten», vilket innebär, att de samtidigt som de är primärkommuner också är »Ver-

altungsbezirk», d.v.s. att de förutom de primärkommunala uppgifterna också ombesörjer bezirkets administrativa uppgifter i vad det berör staden. Huvudstaden Wien intar en särställning så till vida att den samtidigt är land, bezirk och kommun, allt integrerat i en förvaltning. Bezirks-områdena i Österrike har en lång historisk tradition. Det stora antalet små kommuner i Österrike — drygt 3.500 av förbundsrepublikens 4.000 kommuner har sålunda under 3.000 invånare — har accentuerat tanken på en kommunindelningsreform, syftande till att genom sammanläggningar av de mindre kommunerna skapa »storkommuner». Förslag har förts fram att låta varje bezirksområde bli en kommun under ledning av en sammanlagd bezirks- och självstyrelsemyndighet. Man skulle på detta sätt kunna skapa regionkommuner, som fick en områdesindelning utformad med tanke på dagens behov i fråga om regionplanering, och som skulle utgöra en lämplig enhet ur befolkningsmässig, näringsgeografisk och administrativ synpunkt. Den nuvarande kommunallagen lär ha getts en utformning med tanke på en på dylikt sätt uppbyggd kombination av bezirk och regionkommun, men hittills har planerna inte förverkligats. Skulle så ske torde Österrikes regionala statsförvaltningsmyndighet bäst kunna liknas vid den, som finns i Schleswig-Holstein och i Danmark eller Norge, för att nu nämna några exempel. I Wien har man inrättat regionala förvaltningsmyndigheter med förtroendemannainslag, men deras arbetsuppgifter är inte helt överensstämmande med dem, som åvilar bezirken i landet i övrigt.

Nederländerna

De svenska länens motsvarigheter i Nederländerna utgöres av de 11 provinserna. Provinsområdena har fått en utformning betingad av historiska traditioner, som söker sitt ursprung till den tid efter Karl den Stores död år

Provins	*Areal km²*	*Folkmängd*
Groningen	2.329	491.688
Friesland	3.432	490.976
Drenthe	2.645	329.992
Overijssel	3.811	846.944
Gelderland	5.555	1.359.527
Utrecht	1.329	720.595
Noord-Holland	2.687	2.145.059
Zuid-Holland	2.854	2.817.303
Zeeland	1.744	287.517
Noord-Brabant	4.929	1.605.864
Limburg	2.176	937.486
Hela landet	33.491	12.032.951

814, då det område, som nu omfattas av Nederländerna, Belgien och Luxemburg, kom att delas upp i ett antal hertigdömen och grevskap. Nederländerna har i dag ca 12 milj. invånare och en ytvidd av 36.000 km².

De nederländska provinsernas areal och folkmängd framgår av omstående sammanställning. Uppgifterna avser den 1 januari 1964.

Den nuvarande provinsindelningen är av gammalt datum, och dess gränser har inte ändrats på senare tid. I samband med de mycket omfattande torrläggningsföretag, som ägt rum i Nederländerna, har fråga tid efter annan uppkommit, om inte de nyvunna områdena skulle bilda egna provinser med tanke på de speciella förhållanden, som där var rådande. Hittills har detta förslag emellertid inte förts ut i verkligheten, utan de nyvunna områdena har efter hand lagts till de redan bestående kringliggande provinserna.

Den nederländska provinsen är inte blott ett område för regional statsförvaltning utan utgör också samtidigt en regionkommun. Den kan sägas vara ett mellanting mellan den svenska länsstyrelsen och landstinget. I spetsen för provinsen står sålunda en av regeringen utsedd »Commissaris der Koningin», närmast motsvarande vår landshövding, vilken utses av regeringen för obestämd tid. Som regel väljes han bland personer ur den högre administrativa karriären. Han är ordförande i provinsfullmäktigeförsamlingen, där han har yttranderätt och i förvaltningsutskottet, där han även har rösträtt. Dessutom är han provinsstyrelsens chefstjänsteman och administrative ledare och utövar provinsmyndighetens representativa funktioner. De indelningsändringar, som varit aktuella under senare år i Nederländerna, har huvudsakligen berört primärkommunerna, vars antal för närvarande är 980. Antalet var tidigare betydligt större, men allt sedan 1950-talet har sammanläggningar skett främst av de mindre kommunerna. Det bör tilläggas att den nederländska provinsen intar en mycket stark ställning i landets regionala förvaltning. Utvecklingen synes gå därhän, att man från statsmakternas sida i allt högre grad decentraliserar uppgifter till provinserna, som därigenom personalmässigt blivit av betydande omfång. Framför allt inom regionplaneringen och på lokaliseringspolitikens område har provinserna fått nya uppgifter av betydande storleksordning.

Frankrike

De franska departementen — motsvarigheten till de svenska länen — tillkom under revolutionen 1789 för att bli enheter för i första hand den statliga regionala förvaltningen och i andra hand för att fungera som en regionkommun med kommunala uppgifter. Genom att departementsgränserna fick annan sträckning än den, som inramade de tidigare historiskt betingade grevskapen eller furstendömena, kom departementen länge att leva ett konstlat liv, men de har därefter, allteftersom den departementala verksamheten

ökat, kommit att bli administrativa enheter av betydelse. Den lagstiftning från 1871, som alltjämt reglerar departementens verksamhet, tager liksom den som gäller kommunerna sikte på det förhållandet, att departementet liksom kommunen har en dubbel uppgift, nämligen dels som administrativt område för statsverksamhet och dels som område för en sekundärkommun, ett län och ett landstingsområde. Man kan säga att prefekten »le préfet», den av staten tillsatte landshövdingen, närmast representerar statsintresset och departementets fullmäktigeförsamling »le Conseil Général» det kommunala inslaget.

De indelningsändringar, som under senare tid gjort sig gällande i Frankrike, har inte i så hög grad berört de 90 departementen, utan fastmer de ca 38.000 primärkommunerna, varav det stora flertalet har en ytterst liten folkmängd. Visserligen har antalet nedgått från omkring 44.000 vid tidpunkten för franska revolutionen till ett antal strax under 38.000 i dag, men med de krav, som numera inte bara i Frankrike utan tämligen genomgående världen över ställts på kommunerna, är de för små för att ha tillräckliga resurser för sin verksamhet. Härtill kommer den utveckling, som präglar de flesta länder i Europa, nämligen flykten från landsbygden. I Frankrike har den tendensen gjort sig kännbar, att vissa regioner, t.ex. Paris-regionen, hotar att dra åt sig industrier och arbetskraft i sådan utsträckning att vissa andra delar av landet, som inte bedöms lika attraktiva ur lokaliseringssynpunkt, drabbas av en mycket långt gående avfolkning.

En lagstiftning från 1959 har berett de franska kommunerna större möjlighet än förr att inte bara bilda kommunalförbund för gemensamma uppgifter utan även att gå samman till större enheter. Framför allt gentemot landsbygdskommunerna bedriver myndigheterna en starkt uppmuntrande politik, både i fråga om statsbidrag och annan hjälp, i syfte att förmå dem att gå samman i större enheter. Lagstiftningen ger också möjlighet till tvångsåtgärder i de fall någon kommun i en lämplig blockbildning vill dra sig undan samarbetet. Hittills sker dock sammanläggningarna i huvudsak efter frivilliga linjer. I fråga om sådana regioner, som bildas av t.ex. en stad och dess kranskommuner, finns möjlighet att enligt samma lagstiftning gå samman i »district urbain», vilket tämligen nära motsvarar våra kommunblock och som syftar till att de i distriktet ingående kommunerna gemensamt skall planlägga och utföra regionala angelägenheter.

Även för departementets del ger lagstiftningen från 1959 möjlighet att handla regionalt på annat sätt än tidigare. Man kan nu — och har i viss utsträckning även prövat det i praktiken — skapa särskilda regionala organisationer för flera departement — överdepartement — som försetts med ett eget råd och som getts vittgående befogenheter framför allt på det ekonomiska planeringsområdet. Det kan också nämnas, att en särskild regionkommun skapats för Stor-Paris-området, som efter diverse motigheter i starten nu söker att samordna de regionala frågorna inom regionen. Man

kan sålunda i Frankrike, liksom i flertalet europeiska länder, finna ett påtagligt intresse för de regionala och lokaliseringsmässiga frågorna.

Det kan ha sitt intresse att nämna, att det i Frankrike även finns en statlig regional områdesindelning inom departementen, nämligen de 300 arrondissementen, som tjänar som mellanled mellan departementen och kommunerna. Chefen för arrondissementen är en ämbetsman, en underprefekt (sous-préfet), utsedd av prefekten, som har ett mindre kansli till hjälp. Han skall i första hand vara rådgivare åt kommunerna, framför allt beträffande sådana angelägenheter som är av lokalstatlig natur, men han har också övervakande funktioner t.ex. beträffande den kommunala budgeten och polisväsendet. Mellan arrondissementen och kommunerna finns ytterligare en regional indelning, kantonerna, som närmast kan sägas motsvara de tidigare svenska fögderierna. De är dessutom administrativa områden för mönstring av värnpliktiga och utgör även valdistrikt.

Storbritannien

De svenska länen har en dubbel funktion som områden för statlig regional förvaltningsverksamhet och för landstingens självstyrelse. Den engelska motsvarigheten — det bör framhållas att översikten begränsas till den del av Storbritannien, som utgöres av England och Wales — till de svenska länen utgöres av grevskapen (counties), men dessa har uteslutande till funktion att vara områden för kommunal självstyrelse. En regional statsförvaltning av den typ som representeras av våra länsstyrelser finns helt enkelt inte i Storbritannien. I England är statsstyrelsen i princip så inrättad, att besluten fattas hos vederbörande myndighet i London, sedan upplysningar inhämtats och undersökningar verkställts ute i landet. Det finns självfallet en mängd representanter för den centrala statsmakten stationerade runt om i landet, t.ex. skolinspektörer, väginspektörer, revisorer m.fl., men dessa har en tämligen ringa grad av självständighet och måste i alla väsentliga frågor inhämta beslut från sina överordnade i London.

Vad här sagts innebär dock inte att England skulle sakna administrativ indelning. Tvärtom kan det sägas att England har en — huvudsakligen ur självstyrelsesynpunkt — administrativ indelning, som är ytterst långtgående. Ur kommunal synpunkt är England och Wales indelat i 60 »administrative counties», på svenska närmast grevskap. Inom de olika grevskapen finns det sedan tillhopa 276 »Municipal or non-county boroughs» och som vanligen består av ur svenska förhållanden medelstora eller stora städer under 100.000 invånare. De 82 största städerna »County Boroughs» med över 100.000 invånare är självständiga enheter, som ej lyder under grevskapet. Vidare finns det inom de 60 grevskapen »urban districts», en motsvarighet till våra köpingar, och »rural districts» — landskommuner — till ett antal av 474. Inom landskommunerna har man sedan ytterligare en enhet, »parish»

— socken — varav det existerar ca 7.500, som har en egen fullmäktigeförsamling och ca 3.300 — de minsta med under 300 invånare — med bystämma (meetings). Till de nu nämnda enheterna skall också läggas »Greater London Council» — regionkommunen för Stor-London-området — och de 32 »Greater London Boroughs» samt »The City of London», vilka är de kommunala enheterna inom detta grevskap enligt den nya organisationen för Stor-London, som trätt i funktion från och med den 1 april 1965.

För att göra bilden klarare beträffande den kommunala indelningen synes det också nödvändigt att nämna några ord om den kommunala kompetensen och organisationen. I var och en av de ovannämnda kommuntyperna finns det sålunda en fullmäktigeförsamling, ett »council», som beslutande organ och under den ett stort antal nämnder och styrelser, »committees», samt naturligtvis tjänstemän till olika antal och slag beroende på kommunens storlek. Medan de svenska primärkommunerna enligt kommunallagen har samma kompetens är de engelska kommunernas kompetens sinsemellan varierande och beroende på parlamentsbeslut, antingen berörande kommuner av likartad typ eller speciella för blott en kommun. Generellt sett kan sägas, att grevskapen och de 82 största städerna har rätt att ombesörja alla kommunala angelägenheter som vanligen förekommer inom en kommun, de är s.k. »all purposes authorities». Ett grevskap har emellertid möjlighet att besluta om delegering av vissa uppgifter till de inom sitt område belägna andra kommuntyperna och de lägre kommuntypernas kompetens blir sålunda beroende på den delegationsrätt de fått och deras ekonomiska resurser och storlek över huvud taget.

Om man bortser från den nyligen genomförda indelningsreformen i Stor-London-området är praktiskt taget alla gränser för de ovan angivna olika slagen av kommunala enheter historiskt betingade och har förblivit i stort sett oförändrade sedan medeltiden. »Urban och Rural Districts» skapades visserligen genom »Local Government Act 1894» samtidigt som socknen i viss mån återupplivades, men gränserna följde dock tidigare existerande indelningar. I den nu gällande »Local Government Act 1958» finns dock i ett särskilt kapitel förutsättningar angivna för en översyn av den kommunala indelningen och det finns för närvarande kommittéer som granskar olika delar av England och Wales just ur den synpunkten. Några väsentliga ändringar, i vart fall när det gäller grevskapen, har dock inte hittills skett.

Det bör kanske framhållas att den ovan nämnda indelningen uteslutande berör de kommunala enheterna och att dessa, som nedan kommer att visas, ingalunda överensstämmer med de områden, som de statliga ämbetsverken och ministerierna tillämpar. Det finns dock en anknytning mellan grevskapen och statsmakten, nämligen institutionen »The Lord Lieutenant», som existerar som en monarkens representant i varje grevskap. Hans uppgifter är dock av övervägande ceremoniell och representativ natur, men han har också vissa smärre organisatoriska uppdrag inom civilförsvarets och rätts-

skipningens område, där han bl.a. äger föreslå kandidater till »fredsdomare» (»Justices of the Peace»).

Den regionala indelningen av England och Wales ur statsförvaltningssynpunkt utvisar en skiftesrik och brokig historia. De tidigaste exemplen återfinns på 1700-talet, när det dåvarande postverket utnämnde särskilda uppsyningsmän, som inom var sitt distrikt skulle kontrollera och inspektera de olika postanstalterna. Under 1800-talet tillskapades vidare distrikt för inspektörer, som hade till uppgift att kontrollera den kommunala fattigvårdens verksamhet inom de olika kommunerna. I stort sett kan dock sägas att Storbritannien ända fram till nuvarande tid ur statlig administrativ synpunkt styrs från »Whitehall», dvs. de centrala ministerierna och ämbetsverken i London, som har eller hade sitt huvudsakliga säte utmed Whitehall i London och vars läge konstituerade begreppet »Whitehall» som ett uttryck för central statsstyrelse. Redan under första världskriget visade det sig emellertid nödvändigt att indela landet i olika civilförsvarsområden och områden för rekrytering av soldater, och detta blev de första formerna av en regional statlig organisation i större skala. Efter det första världskriget fanns ett stort behov av att sanera den dåvarande slumbebyggelsen och skapa nya bostäder och det ministerium, som var ansvarigt för bostadsbyggandet, skapade regionala områden för sin verksamhet. Under 1920-talet blev det nödvändigt att inrätta särskilda regionala områden med förlikningsmän och arbetsförmedlingar i syfte att förebygga strejker och arbetslöshet och man upprättade då regioner, som var utformade med tanke på just den speciella verksamheten. Under andra världskriget indelades Storbritannien på nytt i civilförsvarsområden och efter kriget fanns återigen behov av regional planering inom de olika ministeriernas verksamhetsområden. Det visade sig emellertid ganska snart att de olika departementen eller ministerierna för sin verksamhet fann det naturligt att följa sinsemellan olikartade regioner, och man indelade England och Wales allt efter behov för den egna verksamheten.

Detta hade till följd att ett av de mer betydelsefulla ministerierna (The Treasury) tämligen omedelbart efter kriget indelade England i 10 »Standard Regions» och man uttryckte en förhoppning och en anmodan till andra departement och centrala myndigheter att följa den av The Treasury tillämpade distriktsindelningen. Så blev emellertid inte fallet. Om man ser på läget i dag, så finner man att hälsovårdsministeriet för sin del indelat England och Wales i 9 regioner ur ett avseende, 6 ur ett annat och 5 ur ett tredje, medan inrikesdepartementet funnit lämpligt att indela landet i 14 distrikt. Ur skolsynpunkt är landet indelat i 10 inspektionsdistrikt, och när det gäller tillsynen av vägar och trafikändamål är landet indelat i 8 respektive 9 distrikt. Lägger man därtill att postverket, järnvägarna, de nationaliserade sjukhusen, transportväsendet och arbetsmarknadsministeriet indelat England och Wales i sinsemellan olika områden, finner man en förvirrande

blandning av områdesbestämningar, låt vara att de i vissa fall av geografiskt betingade omständigheter sammanfaller. Man kan alltså konstatera, att de statliga centrala förvaltningsmyndigheterna vid sin indelning av landet i distrikt eller regionala områden genomgående följt den indelning, som varit mest praktisk ur respektive ministeriums eller ämbetsverks egen synpunkt och inte följt någon för generella ändamål fastställd indelning.

Den bristande överensstämmelsen mellan kommungränserna, framför allt när det gäller grevskapen och de statliga regionerna för olika administrativa ändamål liksom avsaknaden av regioner som kommunikationsmässigt, näringsgeografiskt och administrativt hör samman, har skapat många problem i Storbritannien. I synnerhet har dessa gjort sig gällande under de senaste åren, då det på grund av befolkningsomflyttningarna från de norra till de södra delarna av landet visat sig nödvändigt att vidta åtgärder av lokaliseringspolitiskt slag och stödåtgärder för industrin. Dåvarande ekonomiministern i labourregeringen, Mr. George Brown, framförde i ett anförande i underhuset den 10 december 1964 regeringens planer beträffande regionalism, som i stort sett innebar följande.

England — liksom Skottland och Wales — skall delas upp i stora regioner, som var och ett skall förses med dels ett ekonomiskt råd (Economic planning council) och dels ett arbetande organ, en styrelse med kansli (Economic planning boards). Rådets ledamöter utses av regeringen och skall bestå av ca 25 medlemmar, tagna från regionens kommuner, industrier, universitet och överhuvud taget representera olika delar av samhällslivet. De utnämns i sin egenskap av »duktigt folk» och inte som representanter för kommuner eller gruppintressen. Rådens uppgifter är att dra upp riktlinjerna för verksamheten och att bedöma hur regionens resurser bäst skall tillvaratagas. Rådet har inte några verkställande eller beslutande funktioner utan är av rådgivande karaktär. Rådets kansli eller arbetande utskott skall bestå av experter på regionplanering och andra med särskilda förutsättningar för att kunna vägleda rådets verksamhet och sköta sambandet med alla de statliga och kommunala myndigheter, som mer eller mindre arbetar inom samma verksamhetsfält.

Mr. Browns förslag har därefter genomförts och det finns för närvarande sex regioner upprättade, som har sina kanslier i Newcastle, Manchester, Leeds, Nottingham, Birmingham och Bristol, vilket i stort täcker hela England utom de ur industri- och befolkningssynpunkt attraktiva delarna runt London och utmed kanalkusten.

Från kommunal sida har kritik riktats mot denna form av arrangemang, då man hävdar att de kommunala myndigheterna ställts åt sidan och man har svårt att förstå, hur ett verkningsfullt samarbete skall kunna uppstå mellan alla de myndigheter, som finns i varje region. Det torde emellertid ännu vara för tidigt att dra några slutsatser beträffande de resultat, som dessa nya regionala råd kan åstadkomma.

Senare har regeringen funnit att den kommunala självstyrelsen i Storbritannien är i behov av genomgripande översyn, såväl i vad det gäller kommunindelning som i fråga om kommunernas kompetens och organisation. Regeringen har därför under våren 1966 tillsatt en ny statlig kommitté, som har fått mycket vittgående direktiv och som skall utreda dessa frågor och där bl.a. den regionala områdesindelningen skall beaktas ur såväl statlig som kommunal synpunkt.

Bilaga 5

öningskostnaderna (i 1 000-tal kr) under budgetåret 1965/66 för vissa länsorgan.[1])

	Länsstyrelserna Överståthållarämbetet	Länsarbetsnämnderna	Länsbostadsnämnderna	Länsskolnämnderna	Vägförvaltningarna	Länsarkitektkontoren	Länsingenjörskontoren	Länslantmäterikontoren	Länsnykterhetsnämnderna	Länsläkarorganisationen	Länsveterinärerna	Summa avlöningskostnader	Folkmängd 1/1 1966 (1 000-tal)	Avlöningskostnader per inv. i kr.
	13 952	2 335												
			795	451								36 417	1 382	26,35
	8 713	970			7 534	565	302	475	127	149	49			
	3 545	751	232	317	2 514	314	130	83	60	93	53	8 092	185	43,74
	4 051	575	319	240	2 893	219	155	131	87	147	59	8 876	241	36,83
	5 434	625	334	317	3 866	281	163	265	93	93	59	11 530	366	31,50
	4 599	619	359	329	3 509	286	190	215	92	147	59	10 404	296	35,15
	3 447	576	289	255	2 442	290	141	261	83	59	60	7 903	164	48,19
	4 462	681	304	384	2 741	247	170	260	63	113	59	9 484	236	40,19
	1 702	325	173	166	537	165	—	110	52	59	59	3 348	54	62,00
	3 453	542	263	243	2 752	231	137	131	60	93	60	7 965	149	53,46
	4 575	531	331	355	2 589	411	197	246	89	93	59	9 476	262	36,17
	9 165	1 014	499	413	3 228	551	233	346	161	147	59	15 816	667	23,71
	3 686	548	230	240	1 889	295	184	249	88	93	58	7 560	180	42,00
	10 393	1 693	560	383	3 582	695	338	416	89	113	59	18 321	666	27,51
	5 819	661	404	317	4 121	391	177	314	107	147	59	12 517	390	32,09
	4 261	618	291	375	2 479	220	200	257	88	93	59	8 941	255	35,06
	4 807	692	356	403	3 824	258	161	372	95	147	59	11 174	287	38,93
	4 534	591	345	330	3 183	289	162	235	82	93	59	9 903	268	36,95
	4 220	701	329	364	2 536	271	154	201	80	93	59	9 008	250	36,03
	4 764	671	343	324	3 176	286	187	541	81	147	59	10 579	282	37,51
	4 758	780	362	364	2 750	249	198	441	89	147	59	10 197	293	34,80
	5 321	727	453	332	4 985	371	163	476	92	148	44	13 112	277	47,34
	3 721	749	379	314	3 458	225	159	240	81	95	60	9 481	131	72,37
C	4 784	957	439	381	4 816	331	199	372	94	148	60	12 581	234	53,76
D	5 726	1 150	501	530	6 449	337	208	481	103	149	62	15 696	260	60,37
a	133 892	20 082	8 890	8 127	81 853	7 778	4 308	7 118	2 136	2 806	1 391	278 381	7 773	35,81

ammanställningen gjord med ledning av uppgifter från riksrevisionsverket och resp. centrala myndigheter. Från styrelsernas avlöningsanslag har därvid avräknats arvoden till civilbefälhavare och beräknade löner till befattgshavare på dessas kanslier, löner till militärassistenter — samtliga ej avlönade från detta anslag — samt erningar till civilförsvarschefer och vägtrafikombud.

Bilaga 6

Avlöningskostnader per invånare i de olika länen för budgetåret 1965/66
(länen i ordning efter kostnaden per invånare)

Undersökta länsorgan			Endast länsstyrelserna		
Län	Folkmängd i 1 000-tal inv.	Avlönings-kostn. per inv. i kr.	Län	Folkmängd i 1 000-tal inv.	Avlönings-kostn. per inv. i kr.
M	667	23,71	M	667	13,74
A+B	1 382	26,35	B	593	14,69
O	666	27,51	E	366	14,85
E	366	31,50	P	390	14,92
P	390	32,09	F	296	15,54
X	293	34,80	O	666	15,61
R	255	35,06	X	293	16,24
F	296	35,15	R	255	16,71
U	250	36,03	S	287	16,75
L	262	36,17	D	241	16,81
D	241	36,83	U	250	16,88
T	268	36,95	W	282	16,89
W	282	37,51	T	268	16,92
S	287	38,93	L	262	17,46
H	236	40,19	A	789	17,68
N	180	42,00	H	236	18,91
C	185	43,74	C	185	19,16
Y	277	47,34	Y	277	19,21
G	164	48,19	AC	234	20,44
K	149	53,46	N	180	20,48
AC	234	53,76	G	164	21,02
BD	260	60,37	BD	260	22,02
I	54	62,00	K	149	23,17
Z	131	72,37	Z	131	28,40
			I	54	31,52
Hela riket	7 773	35,81	Hela riket	7 773	17,23

Antalet anställda 30/6 1966 vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna[1])

Län	Länsstyrelsen utom landskontoret						Landskontoret					
	Antal löneplansanställda i lönegrad				Antal övriga anställda	Summa antal anställda	Antal löneplansanställda i lönegrad				Antal övriga anställda	Summa antal anställda
	B1—8	A21—27	A15—20	A1—14			B1—8	A21—27	A15—20	A1—14		
A	11	33	31	161	24	260	18	80	70	184	16	368
B	8	27	12	105	95	247	8	39	33	199	33	312
C	5	13	11	49	12	90	5	11	18	66	5	105
D	5	13	16	62	6	102	5	14	23	63	5	110
E	6	17	19	62	9	113	6	25	43	93	2	169
F	5	16	12	57	1	91	6	17	28	94	1	146
G	5	12	14	44	3	78	5	14	24	52	1	96
H	5	14	14	57	3	93	6	16	35	81	3	141
I	3	7	3	18	1	32	4	4	7	32	—	47
K	5	13	9	36	—	63	5	13	24	56	—	98
L	5	15	13	58	3	94	6	18	38	78	2	142
M	9	27	28	128	13	205	8	42	70	165	6	291
N	5	15	10	42	2	74	5	16	26	69	2	118
O	8	26	29	149	8	220	8	45	79	180	5	317
P	5	13	18	62	22	120	6	26	46	79	48	205
R	5	12	13	52	7	89	6	22	22	49	17	116
S	5	11	16	47	28	107	6	17	34	81	10	148
T	5	12	13	58	5	93	6	17	36	84	3	146
U	5	12	13	58	8	96	5	15	27	71	4	122
W	5	15	16	57	8	101	6	14	39	85	11	155
X	5	13	17	62	5	102	6	19	38	84	5	152
Y	6	16	17	71	1	111	6	23	33	92	1	155
Z	6	12	11	41	—	70	5	14	27	62	—	108
AC	6	13	18	50	10	97	6	18	35	72	6	137
BD	8	16	18	56	6	104	6	17	36	117	3	179
S:a	146	393	391	1 642	280	2 852	159	556	891	2 288	189	4 083

[1]) Sammanställningen gjord med ledning av uppgifter från ÖÄ och länsstyrelserna.

Bilaga 8

Antalet anställda 30/6 1966 vid
länsarbetsnämnderna, länsbostadsnämnderna, lantbruksnämnderna, skogsvårdsstyrelserna, länsskolnämnderna, vägförvaltningarna, länsarkitektskontoren, länsingenjörskontoren, länslantmäterikontoren, länsnykterhetsnämnderna, socialvårdskonsulentorganisationen, länsläkarorganisationen och länsveterinärorganisationen[1])

Län	Antal löneplansanställda i lönegrad				Antal övriga anställda	Summa antal anställda
	B1—5	A21—27	A15—20	A1—14		
A+B	23	106	167	313	12	621
C	13	42	72	117	4	248
D	14	37	82	115	4	252
E	15	44	87	189	2	337
F	18	48	84	174	6	330
G	13	43	62	122	3	243
H	16	38	84	127	4	269
I	9	19	16	47	2	93
K	13	33	72	105	3	226
L	16	46	53	124	3	242
M	16	60	99	163	3	341
N	13	37	66	86	5	207
O	22	65	91	184	6	368
P	20	60	105	200	2	387
R	15	50	70	131	2	268
S	19	49	105	184	6	363
T	15	43	76	159	4	297
U	14	46	65	122	3	250
W	17	56	95	177	8	353
X	17	51	80	165	7	320
Y	18	57	135	190	6	406
Z	14	48	99	160	4	325
AC	18	62	140	215	9	444
BD	18	71	172	265	13	539
Hela riket	386	1 211	2 177	3 834	121	7 729

[1]) Sammanställningen gjord med ledning av uppgifter från resp. centrala myndigheter.

Bilaga 9

Sammanställning över antal befattningar vid landstingens kanslier[1])

(Lönegraderna jämförbara med motsvarande statliga före 1/7 1966)

Landsting	Lönegrad				Övriga anställda	Summa antal anställda
	B1—8	A21—27	A15—20	A1—14		
B	21	72	40	110	—	243
C	2	12	10	33	—	57
D	5	15	6	22	—	48
E	7	22	10	37	—	76
F	5	10	7	33	—	55
G	3	14	7	18	—	42
Hn	2	6	3	15	—	26
Hs	2	13	5	15	—	35
I	2	2	4	8	—	16
K	3	16	5	27	—	51
L	4	15	11	24	—	54
M	9	40	22	69	8	148
N	2	6	6	14	—	28
O	4	8	6	20	—	38
P	7	19	9	39	—	74
R	5	20	12	27	—	64
S	4	11	9	21	—	45
T	10	26	24	49	13	122
U	3	16	4	14	—	37
W	2	12	10	21	—	45
X	4	15	9	33	1	62
Y	5	22	12	50	—	89
Z	3	11	6	22	—	42
AC	7	11	13	28	—	59
BD	2	12	15	28	—	57
Samtliga landsting	123	426	265	777	22	1 613

[1]) Upprättad inom Svenska landstingsförbundet med ledning av förvaltningsutskottens statförslag för år 1967.

Bilaga 10

Landstingskommunernas totala ekonomiska omslutning enligt budget för år 1967 (drift- och kapitalbudget) samt antalet landstingsanställda samma år jämte motsvarande uppgifter för de landstingsfria städerna (allt i avrundade tal).[1])

Landsting	Omslutning i milj. kr.[2])	Antal anställda
Stockholms läns	680	7 500
Uppsala läns	170	6 000
Södermanlands läns	250	4 500
Östergötlands läns	390	6 500
Jönköpings läns	260	5 500
Kronobergs läns	140	3 500
Kalmar läns norra	100	2 000
Kalmar läns södra	130	2 000
Gotlands läns	70	1 000
Blekinge läns	140	3 000
Kristianstads läns	260	4 000
Malmöhus läns	580	11 000
Hallands läns	140	2 500
Göteborgs och Bohus läns	230	4 500
Älvsborgs läns	360	8 500
Skaraborgs läns	200	4 000
Värmlands läns	230	5 000
Örebro läns	310	6 000
Västmanlands läns	240	4 000
Kopparbergs läns	240	5 000
Gävleborgs läns	280	5 000
Västernorrlands läns	350	5 500
Jämtlands läns	130	2 500
Västerbottens läns	290	5 000
Norrbottens läns	280	5 500
Samtliga landsting	6 450	119 500
Stockholms stad	1 120	18 500
Göteborgs stad	540	9 500
Malmö stad	270	6 000
Hela riket	8 380	153 500

[1]) Uppgifterna betr. landstingen har sammanställts inom Svenska landstingsförbundet. Betr. Stockholm, Göteborg och Malmö har motsvarande uppgifter inhämtats från resp. stad.

[2]) Inkl. interna betalningar för vårdprestationer m. m.

Bilaga 11

Sammanställning över samarbetet mellan landsting samt mellan landsting och städer utanför landsting

Upprättad inom Svenska landstingsförbundet med ledning av landstingens tryckta handlingar och protokoll samt rättad och kompletterad i enlighet med svar på förfrågan hos landstingen våren 1966.

A. Samarbete i kommunalförbundsform (SFS 1957:281, ändr. 64:45)

Deltagande landsting	*Ändamål*	*Anstalt*
Göteborgs och Bohus läns landsting och Göteborgs stad	Central yrkesskoleundervisning	Göteborg
Stockholms läns landsting och Stockholms stad	Kollektiva trafiksystemet	

B. Gemensamma anstalter

Huvudmän	*Anstalt*
Lasarett	
Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs läns landsting för patienter från nedre delen av Götaälvdalskommunerna i Älvsborgs län	Kungälvs lasarett
Sanatorier	
Kalmar läns norra och södra landsting	Målilla sjukhus
Undervisnings- och vårdanstalter för psykiskt efterblivna	
Jönköpings och Kronobergs läns samt Kalmar läns norra och södra landsting	Nannylunds skolhem, Eksjö (samarbetet kommer ev. att upphöra)
Kalmar läns norra och södra landsting	Målilla sjukhus, E-paviljongen
Göteborgs och Bohus läns landsting och Göteborgs stad	Stretereds särskola och yrkeshem, Kållered. Stretereds vård- och arbetshem, Kållered. Sagåsens vårdhem, Kållered. Sagåsens centrala yrkesskola, Kållered. Vårdhemmet Gläborg, Gläborg. Styrsö vårdhem, Styrsö

Huvudmän	*Anstalt*
Älvsborgs och Skaraborgs läns landsting	Johannesbergs skol-, yrkes- och vårdhem, Mariestad
	Johannesbergshemmet, Alingsås
	Kroppefjällshemmet, Dals Rostock
Örebro och Västmanlands läns landsting	Gersillaskolan, Kungsör

Centrala verkstadsskolor

Kalmar läns norra och södra landsting	Oskarshamns centrala verkstadsskola

Sjuksköterskeskolor

Östergötlands läns och Kalmar läns norra landsting	Birgitta sjuksköterskeskola, Linköping
Kronobergs och Hallands läns landsting	Kronobergs-Hallands sjuksköterskeskola, Växjö
Kalmar läns södra och Blekinge läns landsting	Sydöstra Sveriges sjuksköterskeskola, Kalmar
Göteborgs och Bohus och Älvsborgs läns landsting	Västra Sveriges sjuksköterskeskola, Borås (samarbetet avvecklas successivt)

Arbetsträningsverkstäder

Jönköpings och Kronobergs läns landsting samt Kalmar läns norra och södra landsting	Arbetsträningsinstitutet, Jönköping. (Förhandlingar skall upptagas angående frågan om att överföra arbetsträningsinstitutet i Jönköpings läns landstings ägo.)

Vårdhem för alkoholmissbrukare

Jönköpings och Kronobergs läns samt Kalmar läns norra och södra landsting	Hässlebogårdens vårdhem, Mariannelund

C. Platsupplåtelser enligt avtal

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
	Lasarett och motsvarande	
Stockholms läns landsting	Karolinska sjukhuset Serafimerlasarettet Akademiska sjukhuset Kronprinsessan Lovisas vårdanstalt Allmänna barnbördshuset	s.k. länsplatser
Uppsala läns landsting		
patienter från vissa kommuner i norra Uppland, huvudsakligen Älvkarleby kommun	Gävleborgs läns landsting	Gävle lasarett
patienter från Bro härad och Håbo-Tibble socken	Stockholms läns landsting	Löwenströmska lasarettet
Södermanlands läns landsting		
patienter från Enhörna samt BB-fall även från Hölö och del av Vagnhärads kommun	Stockholms läns landsting	Södertälje lasarett
Östergötlands läns landsting		
patienter från Skedevi församling	Södermanlands läns landsting	Kullbergska sjukhuset, Katrineholm
patienter från Ydre	Jönköpings läns landsting	Eksjö lasarett Tranås sjukstuga
Kronobergs läns landsting		
patienter från Lidhult	Jönköpings läns landsting	S. Unnaryds sjukstuga
Kalmar läns norra landsting		
ortopediska m.fl. fall, patienter till barnpsykiatriska kliniken	Östergötlands läns landsting	Linköpings lasarett
patienter från Södra Vi	D:o	Kisa lasarett
patienter från Virserum (avtal skall träffas)	Jönköpings läns landsting	Vetlanda lasarett

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
patienter från Mörlunda	Kalmar läns södra landsting	Oskarshamns lasarett
Blekinge läns landsting		
gynekologiska fall och förlossningsfall från västra länsdelen	Kristianstads läns landsting	Kristianstads lasarett
Malmöhus läns landsting		
patienter från norra länsdelen	Kristianstads läns landsting	Ängelholms lasarett
Göteborgs stad	Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs läns landsting	Kungälvs lasarett
Älvsborgs läns landsting		
vissa specialistfall enligt regionvårdsavtal	Göteborgs stad	Sahlgrenska sjukhuset Renströmska sjukhuset Göteborgs barnsjukhus
thoraxkirurgiska fall enligt regionvårdsavtal	Malmöhus läns landsting	Lunds lasarett
patienter från Högsäters, Färgelanda och Ödeborgs kommuner	Göteborgs och Bohus läns landsting	Uddevalla lasarett
patienter med hud- och könssjukdomar från norra Älvsborgs län	D:o	D:o
patienter med ortopediska sjukdomar och infektionssjukdomar	D:o	D:o
patienter från norra länsdelen	D:o	D:o (Eventuellt blivande rehabiliteringsklinik)
patienter från Högvads, Kindaholms, Kungsäters och Horreds kommuner samt Älekulla församling av Svansjö kommun	Hallands läns landsting	Lasaretten i Hallands län (främst Varbergs lasarett)

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
patienter från delar av Redvågs och Gäsene kommuner samt Kärråkra församling	Skaraborgs läns landsting	Falköpings lasarett
kvinnor och barn från länet	D:o	D:o
patienter från gränskommunerna intill Värmland	Värmlands läns landsting	Säffle lasarett
patienter från Vårviks församling och del av Torrskogs församling av Lelångs kommun	D:o	Årjängs lasarett
Skaraborgs läns landsting		
patienter från Habo kommun	Jönköpings läns landsting	Jönköpings lasarett (förslag till 1966 års landsting)
Örebro läns landsting		
förlossningsfall från Hällefors-regionen	Värmlands läns landsting	Filipstads lasarett
invånare i Ljusnarsbergs kommun boende inom Ludvika riktnummerområde	Kopparbergs läns landsting	Ludvika lasarett
Västmanlands läns landsting		
befolkningen i Bjurfors inom Norbergs köping	Kopparbergs läns landsting	Avesta lasarett
Kopparbergs läns landsting		
befolkningen i Vad och Viksberg inom Söderbärke kommun	Västmanlands läns landsting	Fagersta lasarett
Gävleborgs läns landsting		
patienter från Svabensverks kapellförsamling	Kopparbergs läns landsting	Falu lasarett
patienter från delar av Los kommun	Jämtlands läns landsting	Svegs lasarett

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
Västernorrlands läns landsting		
patienter från Haverö kommun	Jämtlands läns landsting	Östersunds lasarett
Jämtlands läns landsting		
patienter från delar av Ytterhogdals kommun	Gävleborgs läns landsting	Ljusdals lasarett
patienter från Fors kommun	Västernorrlands läns landsting	Sollefteå lasarett
	Tuberkulossjukvård	
Kronobergs läns landsting	Kalmar läns norra och södra landsting	Målilla sjukhus
D:o	Blekinge läns landsting	Furs sanatorium, Saleboda
D:o	Kristianstads läns landsting	Brobysjukhuset
Östergötlands läns landsting	Jönköpings läns landsting	Eksjö lasaretts lungklinik
Malmö stad	Malmöhus läns landsting	Orupssanatoriet
Göteborgs och Bohus läns landsting		
patienter från södra länsdelen	Älvsborgs läns landsting	Lungklinikerna vid Västeråsens sjukhus och Sjö-Gunnarsbo sanatorium Lungkliniken i Vänersborg (principbeslut)
	Epidemisjukvård	
Kalmar läns norra och södra samt Blekinge läns landsting		
poliopatienter	Kronobergs läns landsting	Behandlingscentral vid Växjö epidemisjukhus

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
Kristianstads läns landsting		
patienter från västra länsdelen	Malmöhus läns landsting	Hälsingborgs epidemisjukhus (infektionsklinik)
Göteborgs och Bohus läns landsting		
patienter från södra länsdelen	Göteborgs stad	Infektionssjukhuset i Göteborg
Älvsborgs läns landsting		
patienter som i anledning av polio eller andra orsaker kräver högspecialiserad andningsvård	Göteborgs stad	Göteborgs epidemisjukhus
patienter från norra länsdelen	Göteborgs och Bohus läns landsting	Uddevalla lasarett (infektionskliniken)
	Långtidsvård	
Göteborgs och Bohus läns landsting		
patienter i första hand från Hjertrums församling i Inlands Torpe kommun	Älvsborgs läns landsting	Trollhättans sjukhem
Älvsborgs läns landsting		
patienter från Högvads kommun	Hallands läns landsting	Fagereds sjukhem
patienter i första hand från Götaälvdalskommunerna	Göteborgs och Bohus läns landsting	Kungälvs sjukhem
	Spastikervård	
Stockholms läns landsting	Stockholms stad	CP-externatet i Fredhäll
Kalmar läns norra landsting	Östergötlands läns landsting	Blivande specialskola för CP-barn m.fl. i Linköping[1]
Kalmar läns södra landsting		

[1] Principförslag till organisationsplan för CP-vården som underlag för det kommande samarbetet godkändes år 1965.

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
	Astmatikervård	
Stockholms stad Uppsala läns landsting	Stockholms läns landsting	Solstickegården, Täby
	Undervisning och vård av psykiskt efterblivna	
Stockholms läns landsting Uppsala läns landsting Östergötlands läns landsting Örebro läns landsting Västmanlands läns landsting	Södermanlands läns landsting	Yrkeshem vid Nävertorpskolan, Katrineholm
Stockholms läns landsting	Gotlands läns landsting	Klintehemmet, Klintehamn
Jönköpings läns landsting Kronobergs läns landsting Kalmar läns norra landsting Kalmar läns södra landsting Skaraborgs läns landsting Göteborgs och Bohus läns landsting Göteborgs stad	Älvsborgs läns landsting	Yrkessärskola i Borås (planerad)
Kalmar läns södra landsting	Kalmar läns norra landsting	Verkebäcks vårdhem
Blekinge läns landsting Malmöhus läns landsting Hallands läns landsting Malmö stad	Kristianstads läns landsting	Yrkeshem i Hässleholm (färdigt 1967)
Kristianstads läns landsting	Malmöhus läns landsting	Möllevångshemmet i Lund, förskoleavdelning
Hallands läns landsting	Malmöhus läns landsting	Rönneholmshemmet
Gävleborgs läns landsting Jämtlands läns landsting Västerbottens läns landsting Norrbottens läns landsting	Västernorrlands läns landsting	Provisoriskt vårdhem i Sollefteå

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
	Hörselvård	
Södermanlands läns landsting	Östergötlands läns landsting	Hörselskolan, Linköping
Jönköpings läns landsting		
Kalmar läns norra landsting		
Kronobergs läns landsting	Blekinge läns landsting	Hörselskolan, Karlskrona
Kalmar läns södra landsting		
Kristianstads läns landsting		
Kristianstads läns landsting	Malmöhus läns landsting	Hörselskolan, Lund
Hallands läns landsting		
Södermanlands läns landsting	Örebro läns landsting	Hörselskolan, Örebro
Västmanlands läns landsting		
	Barnavård	
	Särskilda överenskommelser enligt planer.	
Stockholms läns landsting	Uppsala läns landsting	Baptisternas pojkhem i Kungsängen
D:o	Gotlands läns landsting	Spädbarnshemmet, Visby
Kronobergs läns landsting	Malmöhus läns landsting	Upptagningshem, Ystad
Blekinge läns landsting		
Kristianstads läns landsting		
Hallands läns landsting		
Gotlands läns landsting	Stockholms läns landsting	Skogsbo mödrahem, Boo
Kristianstads läns landsting	Malmöhus läns landsting	Mödrahemmet, Hälsingborg
Hallands läns landsting		
Malmöhus läns landsting	Malmö stad	Upptagningshem, Malmö
Malmö stad	Malmöhus läns landsting	Mödrahemmet, Lund
		Upptagningshem, Trelleborg
Värmlands läns landsting	Örebro läns landsting	Fjugesta spädbarnshem
Örebro läns landsting	Värmlands läns landsting	Hynboholms mödrahem

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Anstalt*
Kopparbergs läns landsting	Gävleborgs läns landsting	Mödrahemmet, Wockatsgården, Hagaström
Västernorrlands läns landsting	Jämtlands läns landsting	Storsjölidens mödrahem, Östersund
Jämtlands läns landsting	Västernorrlands läns landsting	Härnösands barnhem (provisorium), Tomtebo pojkhem, Sollefteå
	Eventuellt samarbete enligt planer.	
Stockholms läns landsting	Uppsala läns landsting	Upptagningshem
Uppsala läns landsting	Stockholms läns landsting	Upptagningshem
Värmlands läns landsting	annan landstingskommun	Upptagningshem
Kopparbergs läns landsting	Gävleborgs läns landsting	Upptagningshem
Västernorrlands läns landsting	Jämtlands läns landsting	Upptagningshem och specialhem
Jämtlands läns landsting	Västernorrlands läns landsting	
	Sjuksköterskeutbildning	
Gotlands läns landsting	Stockholms läns landsting	Kevinge, Danderyd
	Yrkesutbildning	
Hallands läns landsting	Göteborgs och Bohus läns landsting	Centrala verkstadsskolan, Mölndal
Älvsborgs läns landsting		
Västmanlands läns landsting	Södermanlands läns landsting	Centrala verkstadsskolan, Eskilstuna
Östergötlands läns landsting	Kalmar läns norra landsting	Lantbruks- och lanthushållsskolor
Kalmar läns norra landsting	Östergötlands läns landsting	Lantbruks- och lanthushållsskolor

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Inrättning*
Kronobergs läns landsting Kalmar läns norra landsting Kalmar läns södra landsting	Jönköpings läns landsting	Utbildning av yrkeschaufförer
Jönköpings läns landsting Kalmar läns södra landsting	Östergötlands läns landsting	Laborantutbildning
Kalmar läns norra landsting Kalmar läns södra landsting	Jönköpings läns landsting	Utbildning av operations- och röntgenassistenter
Malmöhus läns landsting Hallands läns landsting Kronobergs läns landsting Blekinge läns landsting Malmö stad	Kristianstads läns landsting	Viss utbildning inom sjukvård och åldringsvård
Malmöhus läns landsting	Malmö stad	Yrkesskola, Malmö
Malmöhus läns landsting Kristianstads läns landsting	Kristianstads läns landsting Malmöhus läns landsting	Clearingavtal

D. Samarbete enligt avtal rörande öppen vård

Disponerande huvudman	*Upplåtande huvudman*	*Inrättning*
	Folktandvård	
Södermanlands läns landsting för patienter från Enhörna kommun	Stockholms läns landsting	Distriktstandpol., Södertälje
Jönköpings läns landsting för patienter från Ökna och Karlstorps förs.	Kalmar läns norra landsting	Distriktstandpol., Järnforsen
Kronobergs läns landsting för patienter från Hälleberga, Algutsboda och Långasjö	Kalmar läns södra landsting	Distriktstandpol., Emmaboda, Nybro och Vissefjärda

Sjukhusägare	*Landsting*	*Regionsjukhus*
Stockholms läns landsting		
skolbarn	Uppsala läns landsting	Distriktstandpol., Uppsala
	Dispensärvård	
Östergötlands läns landsting	Jönköpings läns landsting	Centraldisp., Eksjö
	Provinsialläkarväsende	
Jönköpings läns landsting		
patienter från Hjälmseryd	Kronobergs läns landsting	Lammhults provinsialläkardistrikt
Kronobergs läns landsting		
patienter från Lidhult	Jönköpings läns landsting	S. Unnaryds provinsialläkardistrikt
patienter från vissa delar av Algutsboda kommun samt Långasjö socken av Almeboda kommun	Kalmar läns södra landsting	Emmaboda provinsialläkardistrikt
Kalmar läns norra landsting		
patienter från Gärdserums resp. Hannäs socken av Uknadalens kommun	Östergötlands läns landsting	Åtvidabergs och Valdemarsviks provinsialläkardistrikt

E. Samplanering

I. *Enligt avtal om samarbete beträffande regionsjukvård*

Stockholms stad	Södermanlands läns (Nyköpings las. upptagningsområde) Gotlands läns	
Staten	Uppsala läns Västmanlands läns (utom Köpingsomr.) Kopparbergs läns	Akademiska sjukhuset

Sjukhusägare	*Landsting*	*Regionsjukhus*
	Gävleborgs läns	
	Västernorrlands läns (utom Ångermanland)	
	Jämtlands läns	
Östergötlands läns landsting	Jönköpings läns	Regionsjukhuset i Linköping
	Kalmar läns norra	
	Kalmar läns södra	
Malmöhus läns landsting	Kronobergs läns	Lunds lasarett
	Blekinge läns	
	Kristianstads läns	
	Hallands läns (södra delen)	
	Malmö stad	
	samt under en övergångstid	
	Jönköpings läns	
	Kalmar läns norra	
	Kalmar läns södra	
	Älvsborgs läns	
Göteborgs stad	Hallands läns (norra delen)	Göteborgs stads sjukhus
	Göteborgs och Bohus läns	
	Älvsborgs läns	
	Skaraborgs läns	
Örebro läns landsting	Södermanlands läns (Eskilstuna och Katrineholms las. upptagningsomr.)	Regionsjukhuset i Örebro
	Värmlands läns	
	Västmanlands läns (Köpings las. upptagningsomr.)	
Västerbottens läns landsting	Västernorrlands läns (utom Medelpad)	Umeå lasarett
	Norrbottens läns	

II. *Enligt författning*

Undervisning och vård av psykiskt efterblivna

Gemensamma planer och gemensamma anstalter. (Plan enligt SFS 1954: 483 § 2.)

1. Göteborgs och Bohus läns landsting samt Göteborgs stad
2. Jönköpings och Kronobergs läns samt Kalmar läns norra och södra landsting (samarbetet skall upphöra)
3. Älvsborgs och Skaraborgs läns landsting
4. Örebro och Västmanlands läns landsting

Barnhemsvård

Regionsamverkan enligt planer. (Plan enligt SFS 1960:97 § 56.)

1. Södermanlands, Örebro och Västmanlands läns landsting
2. Östergötlands läns samt Kalmar läns norra och södra landsting
3. Kronobergs, Blekinge, Kristianstads och Hallands läns landsting
4. Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs läns landsting
5. Värmlands, Kopparbergs och Gävleborgs läns landsting (överläggningar pågår)

III. *Frivillig*

Sjukvård i allmänhet

1. Stockholms läns landsting och Stockholms stad har avtalat att gemensamt uppdraga riktlinjer för ombesörjandet av på dem ankommande anstaltsvård enligt sjukvårdslagen och att i den mån så finnes möjligt träffa särskilda avtal om genomförandet av gemensamma sjukvårdsåtgärder. Följande avtal har träffats:
   Avtal mellan Stockholms stad och Stockholms läns landsting om samordning av sjuksköterskeutbildningen i Stockholms stad och län.
   Avtal mellan staten, Stockholms stad och Stockholms läns landsting angående provisoriskt anordnande av läkarutbildning.
   Avtal om samordning av barnsbörds- och gynekologivården i Stockholms stad och län samt om upplåtelse till staden av vissa länets vårdplatser för långvarigt sjuka.
   Samordningsavtal mellan Stockholms stad och Stockholms läns landsting angående barnsjukvården.
2. Göteborgs och Bohus läns landsting har träffat avtal om samarbete mellan Göteborgs stad och landstinget i sjukvårdsfrågor. Hallands och Älvsborgs läns landsting har beträffande sina andelar i regionen ställt sig positiva till medverkan i utredningen åtminstone vad beträffar centrallasarettsspecialiteter.

F. Sammanställning av avtal rörande samverkan mellan landstingskommuner till förmån för befolkning i gränsområden

Disponerande landsting/ upplåtande landsting	*För befolkningen i*	*Vårdform och anstalt*
Stockholms läns/Staten (direktionen för Akademiska sjukhuset)	Gränskommunerna mot Uppsala (Knivsta, Almunge m.fl.)	Akademiska sjukhuset, Uppsala
Uppsala läns/Stockholms läns landsting	Bro härad och Håbo-Tibble socken	Löwenströmska lasarettet
Stockholms läns/Uppsala läns landsting	Skolbarn från Stockholms län med skolgång i Uppsala län	Folktandvården, Uppsala
Uppsala läns/Gävleborgs läns landsting	Vissa kommuner i norra Uppland, huvudsakligen Älvkarleby kommun	Gävle lasarett
Södermanlands läns/Stockholms läns landsting	Enhörna kommun samt BB-fall även från Hölö kommun och del av Vagnhärads kommun	Södertälje lasarett
D:o	Enhörna kommun	Sjukhem i Södertälje Folktandvården, Södertälje
Östergötlands läns/Södermanlands läns landsting	Skedevi församling av Hävla kommun	Kullbergska sjukhuset, Katrineholm
Östergötlands läns/Jönköpings läns landsting	Ydre kommun	Eksjö lasarett Tranås sjukstuga Eksjö lasaretts lungklinik Centraldispensären, Eksjö
Jönköpings läns/Kronobergs läns landsting	Hjälmseryd	Lammhults provinsialläkardistrikt
Jönköpings läns/Kalmar läns norra landsting	Ökna och Karlstorps församlingar av Alseda kommun	Folktandvården, Järnforsen
Kronobergs läns/Jönköpings läns landsting	Lidhult	S. Unnaryds sjukstuga S. Unnaryds provinsialläkardistrikt

Disponerande landsting/ upplåtande landsting	*För befolkningen i*	*Vårdform och anstalt*
Kronobergs läns/Kalmar läns södra landsting	Vissa delar av Algutsboda kommun samt Långasjö församling av Älmeboda kommun	Emmaboda provinsialläkardistrikt
Kronobergs läns/Kalmar läns södra landsting	Hälleberga och Algutsboda kommuner, Långasjö församling av Älmeboda kommun	Folktandvården, Emmaboda, Nybro och Vissefjärda
Kalmar läns norra/Östergötlands läns landsting	Södra Vi kommun Gärdserums resp. Hannäs församling av Uknadalens kommun	Kisa lasarett Åtvidabergs och Valdemarsviks provinsialläkardistrikt
Kalmar läns norra/Jönköpings läns landsting	Virserums kommun (avtalet ej klart ännu)	Vetlanda lasarett
Kalmar läns norra/Kalmar läns södra landsting	Mörlunda kommun	Oskarshamns lasarett
Blekinge läns/Kristianstads läns landsting	Gynekologfall och förlossningsfall från västra delen av länet	Kristianstads lasarett
Kristianstads läns/Malmöhus läns landsting	Epidemifall från västra länsdelen	Epidemisjukhuset, Hälsingborg
Malmöhus läns/Kristianstads läns landsting	Norra länsdelen	Ängelholms lasarett
Göteborgs och Bohus läns/ Älvsborgs läns landsting	Södra länsdelen	Lungklinikerna vid Västeråsens sjukhus och Sjö-Gunnarsbo sanatorium Lungklinik i Vänersborg
D:o	Från Hjertrums församling i Inlands Torpe kommun i första hand	Trollhättans sjukhem
Älvsborgs läns/Göteborgs och Bohus läns landsting	Ödeborgs, Färgelanda och Högsäters kommuner	Uddevalla lasarett
D:o	Norra länsdelen	D:o
D:o	Götaälvdalskommunerna i första hand	Kungälvs sjukhem

Disponerande landsting/ upplåtande landsting	*För befolkningen i*	*Vårdform och anstalt*
Älvsborgs läns/Skaraborgs läns landsting	Delar av Gäsene och Redvägs kommuner, Kärråkra församling av Hökerums kommun	Falköpings lasarett
Älvsborgs läns/Värmlands läns landsting	Vårviks och del av Torrskogs församling av Lelångs kommun	Årjängs lasarett
D:o	Gränskommunerna intill Värmland	Säffle lasarett
Älvsborgs läns/Hallands läns landsting	Horreds och Kungsäters kommuner, Älekulla församling av Svansjö kommun samt Högvads och Kindaholms kommuner	Lasaretten i Hallands län främst Varbergs lasarett
D:o	Högvads kommun	Fagereds sjukhem
Skaraborgs läns/Jönköpings läns landsting	Habo kommun	Jönköpings lasarett
Örebro läns/Värmlands läns landsting	Hällefors-regionen	Filipstads lasarett
Örebro läns/Kopparbergs läns landsting	Ljusnarsbergs kommun	Ludvika lasarett
Västmanlands läns/Kopparbergs läns landsting	Bjurfors inom Norbergs köping	Avesta lasarett
Kopparbergs läns/Västmanlands läns landsting	Vad och Viksberg inom Söderbärke kommun	Fagersta lasarett
Gävleborgs läns/Kopparbergs läns landsting	Svabensverks kapellförsamling av Alfta kommun	Falu lasarett
Gävleborgs läns/Jämtlands läns landsting	Delar av Los kommun	Svegs lasarett
Västernorrlands läns/Jämtlands läns landsting	Haverö kommun	Östersunds lasarett
Jämtlands läns/Gävleborgs läns landsting	Ytterhogdals kommun	Ljusdals lasarett
Jämtlands läns/Västernorrlands läns landsting	Fors kommun	Sollefteå lasarett

Bilaga 12

Skatteunderlag, skattekraft, utdebitering och skatteutjämningsbidrag för landsting och städer utom landsting vid nuvarande indelning

Landstingskommun Landstingsfri stad	Folkmängd 1.1. 1966	Skatteunderlag enligt 1966 års taxering: Enligt taxeringsnämndernas beslut 1 000 skr	Tillskott av skatteunderlag: 1 000 skr	Tillskott av skatteunderlag: i %[1]	Totalt (kol 3 + kol 4) 1 000 skr	Skattekraft: Skattekronor[2] per inv. den 1.1. 1966	Skattekraft: Dito i % av medelskattekraften[3]	Utdebiterat belopp[4] enl. beslut år 1966 (= s:a landstingsskatt och skatteutj.-bidrag): 1 000 kr (=kol 6. × kol 11)	kr per inv. den 1.1. 1966	kr/skr (=fastställd utdeb.-sats)	Skatteutjämningsbidrag år 1967: 1 000 kr (=kol 4 × kol 11)	kr per inv. den 1.1. 1966	kr per skattekr[5] (= kol 12:kol 3)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Stockholms läns	594 769	55 442	892	1,6	56 334	93,22	121,1	371 804	625	6,60	5 886	10	0,11
Uppsala läns	183 751	13 658	824	6,0	14 483	74,33	96,6	94 138	512	6,50	5 358	29	0,39
Södermanlands läns	240 940	17 591	1 155	6,6	18 746	73,01	94,9	112 479	467	6,00	6 930	29	0,39
Östergötlands läns	366 072	25 964	1 520	5,9	27 484	70,93	92,2	186 894	511	6,80	10 337	28	0,40
Jönköpings läns	295 999	19 678	1 965	10,0	21 644	66,48	86,4	140 685	475	6,50	12 775	43	0,65
Kronobergs läns	164 433	10 259	1 765	17,2	12 023	62,39	81,1	78 152	475	6,50	11 471	70	1,12
Kalmar läns norra	87 728	5 018	1 397	27,8	6 415	57,20	74,3	48 110	548	7,50	10 476	119	2,09
Kalmar läns södra	147 901	8 835	1 980	22,4	10 814	59,73	77,6	67 590	457	6,25	12 374	84	1,40
Gotlands läns	53 742	2 841	1 089	38,3	3 930	52,86	68,7	29 080	541	7,40	8 058	150	2,84
Blekinge läns	149 321	9 442	1 476	15,6	10 918	63,23	82,1	79 158	530	7,25	10 702	72	1,13
Kristianstads läns	262 002	16 624	2 533	15,2	19 158	63,45	82,4	128 356	490	6,70	16 973	65	1,02
Malmöhus läns	419 126	31 429	2 143	6,8	33 572	74,99	97,4	251 789	601	7,50	16 069	38	0,51
Hallands läns	179 942	11 468	1 690	14,7	13 158	63,73	82,8	90 129	501	6,85	11 574	64	1,01
Göteborgs och Bohus läns	244 321	16 635	1 229	7,4	17 865	68,09	88,5	116 121	475	6,50	7 990	33	0,48
Älvsborgs läns	390 122	26 085	2 440	9,4	28 526	66,86	86,9	199 680	512	7,00	17 083	44	0,65
Skaraborgs läns	254 949	16 095	2 547	15,8	18 642	63,13	82,0	112 783	442	6,05	15 411	60	0,96

Kopparbergs läns													
Gävleborgs läns	293 272	18 744	2 700	14,4	21 444	63,91	83,0	160 833	548	7,50	20 253	69	1,08
Västernorrlands läns	277 485	18 572	5 004	26,9	23 576	66,93	87,0	188 608	680	8,00	40 034	144	2,16
Jämtlands läns	130 963	7 699	3 414	44,3	11 113	58,78	76,4	75 568	577	6,80	23 217	177	3,02
Västerbottens läns	233 874	14 824	5 619	37,9	20 443	63,38	82,3	143 099	612	7,00	39 334	168	2,65
Norrbottens läns	259 824	19 091	5 908	30,9	24 998	73,47	95,5	187 487	722	7,50	44 309	171	2,32
Samtliga landsting	6 318 049	440 920	56 675	12,9	497 595	69,79	90,7	3 368 130	533	6,77	391 950	62	0,89
Stockholm	783 643	94 427	—	—	94 427	120,50	156,6	(547 679)	(699)	(5,80)	—	—	—
Göteborg	421 809	39 571	—	—	39 571	93,81	121,9	(224 370)	(532)	(5,67)	—	—	—
Malmö	249 161	23 093	—	—	23 093	92,68	120,4	(123 083)	(494)	(5,33)	—	—	—
Hela riket	7 772 662	598 012	56 675	9,5	654 687	76,94	100,0	(4 263 262)	(548)	(6,51)	391 950	50	0,66

Anm. Uppgifterna är preliminära med undantag av folkmängdsuppgifterna. Hänsyn har tagits till att Norrköpings stad har införlivats med landstinget. Däremot har icke hänsyn tagits till övriga indelningsförändringar som träder i kraft den 1.1. 1967.

[1] Kol. 4 i procent av kol. 3. — [2] Härmed avses skatteunderlaget enligt taxeringsnämndernas beslut dvs. kol. 3 : kol. 2. — [3] Enligt kol. 7 är den genomsnittliga skattekraften i riket 76,94 skattekronor per invånare. Här har emellertid räknats med den av statistiska centralbyrån uträknade medelskattekraften på 76,97 skattekronor per invånare som ligger till grund för länstyrelssernas beräkningar av tillskott av skatteunderlag. Denna skattekraft grundar sig på mera preliminära skatteunderlagsuppgifter än de som redovisas i kol. 3. — [4] För de tre städerna utom landsting har antagits att en tredjedel av den totala utdebiteringen har varit erforderlig för att bestrida den verksamhet som normalt ankommer på ett landsting. — [5] Beloppen anger hur mycket utdebiteringen skulle behöva höjas om skatteutjämningsbidragen slopades och i stället fick utdebiteras på skatteunderlaget som framkommer vid taxeringen.

Bilaga 13

Skatteunderlag, skattekraft, utdebitering och skatteutjämningsbidrag för landsting vid föreslagen indelning

Landstingskommun	Folkmängd 1.1. 1966	Skatteunderlag enligt 1966 års taxering: Enligt taxeringsnämndernas beslut 1 000 skr	Tillskott av skatteunderlag: 1 000 skr	Tillskott av skatteunderlag: i %[1]	Totalt (kol 3 + kol 4) 1 000 skr	Skattekraft: Skattekronor[2] per inv. den 1.1. 1966	Skattekraft: Dito i % av medelskattekraften[3]	Utdebiterat belopp (= s:a landstingsskatt och skatteutjämningsbidrag): 1 000 kr[4]	Utdebiterat belopp: kr per inv. den 1.1. 1966	Utdebiterat belopp: kr/skr (= beräknad utdeb. sats)[5]	Skatteutjämningsbidrag: 1 000 kr (= kol 4 .kol 11)	Skatteutjämningsbidrag: kr per inv. den 1.1. 1966	Skatteutjämningsbidrag: kr per skattekr[6] (= kol 12: kol 3
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Alt. 1. Landstingen garanteras ett tillskjutet skatteunderlag som ej understiger det för år 1965 tillskjutna skatteunderlaget													
Stockholms läns	1 626 081	167 125	2 151	1,3	169 276	102,78	133,5	1 046 109	643	6,18	13 294	8	0,08
Mälardalens läns	454 359	34 026	2 133	6,3	36 158	74,89	97,3	205 932	453	5,70	12 156	27	0,36
Östergötlands läns	423 843	29 351	1 926	6,6	31 277	69,25	90,0	218 760	516	6,99	13 465	32	0,46
Jönköpings läns	302 279	20 075	2 028	10,1	22 103	66,41	86,3	143 533	475	6,49	13 159	44	0,66
Växjö läns	472 915	29 064	5 516	19,0	34 580	61,46	79,8	231 280	489	6,69	36 902	78	1,27
Skåne läns	946 071	72 100	3 762	5,2	75 862	76,21	99,0	511 562	541	6,74	25 356	27	0,35
Göteborgs läns	1 037 740	80 234	3 293	4,1	83 527	77,32	100,5	527 667	508	6,32	20 810	20	0,26
Västergötlands läns	415 940	27 382	3 032	11,1	30 414	65,83	85,5	196 795	473	6,47	19 618	47	0,72
Värmlands läns	319 222	20 078	3 264	16,3	23 342	62,90	81,7	147 637	462	6,32	20 628	65	1,03
Örebro läns	268 824	19 346	1 338	6,9	20 684	71,96	93,5	144 505	538	6,99	9 354	35	0,48
Kopparbergs läns	282 446	18 544	2 109	11,4	20 653	65,66	85,3	119 786	424	5,80	12 229	43	0,66
Gävleborgs läns	320 796	20 501	2 956	14,4	23 457	63,91	83,0	174 933	545	7,46	22 050	69	1,08
Västernorrlands läns	408 448	26 270	8 419	32,0	34 689	64,32	83,6	264 175	647	7,62	64 150	157	2,44
Västerbottens läns	233 874	14 824	5 619	37,9	20 443	63,38	82,3	143 099	612	7,00	39 334	168	2,65
Norrbottens läns	259 824	19 091	5 908	30,9	24 998	73,47	95,5	187 487	722	7,50	44 309	171	2,32
Hela riket	7 772 662	598 012	53 453	8,9	651 464	76,94	100,0	4 263 262	548	6,54	366 814	47	0,61

Stockholms läns	1 626 081	167 125	2 862	1,7	169 986	102,78	133,5	1 046 109	643	6,15	17 599	11	0,11
Östergötlands läns	423 843	29 351	2 497	8,5	31 848	69,25	90,0	218 760	516	6,87	17 157	40	0,58
Skåne läns	946 071	72 100	4 831	6,7	76 932	76,21	99,0	511 562	541	6,65	32 128	33	0,44
Göteborgs läns	1 037 740	80 234	4 161	5,2	84 395	77,32	100,5	527 667	508	6,25	26 005	25	0,32
Västergötlands läns	415 940	27 382	3 468	12,7	30 850	65,83	85,5	196 795	473	6,38	22 124	53	0,81
Örebro läns	268 824	19 346	1 346	7,0	20 691	71,96	93,5	144 505	538	6,98	9 392	35	0,49
Hela riket	7 772 662	598 012	57 114	9,6	655 126	76,94	100,0	4 263 262	548	6,51	389 322	50	0,65

Anm. Liksom i tab. 1 är uppgifterna preliminära med undantag av folkmängdsuppgifterna. Under alt. 2 har endast redovisats de landsting för vilka alternativet medför en förändring vid jämförelse med alt. 1.

[1] Kol. 4 i procent av kol. 3. — [2] Härmed avses skatteunderlaget enligt taxeringsnämndernas beslut dvs. kol. 3 : kol. 2. — [3] Enligt kol. 7 är den genomsnittliga skattekraften i riket 76,94 skattekronor per invånare. Här har emellertid räknats med den av statistiska centralbyrån uträknade medelskattekraften på 76,97 skattekronor per invånare som ligger till grund för länsstyrelsernas beräkningar av tillskott av skatteunderlag. Denna skattekraft grundar sig på mera preliminära skatteunderlagsuppgifter än de som redovisas i kol. 3. — [4] För de tre landstingsfria städerna har antagits att en tredjedel av den totala utdebiteringen har varit erforderlig för att bestrida den verksamhet som normalt ankommer på ett landsting. — [5] Kol. 9 : kol. 6. — [6] Beloppen anger hur mycket utdebiteringen skulle behöva höjas om skatteutjämningsbidragen slopades och i stället fick utdebiteras på skatteunderlaget som framkommer vid taxeringen.

Bilaga 14

Förändringen av landstingens utdebitering vid föreslagen indelningsändring

Landstingskommun enligt: föreslagen indelning nuvarande indelning	Folkmängd den 1.1.1966	Ökn. (+) eller minskn. (—) av utdebiteringen enligt	
		alt. 1 kr/skr	alt. 2 kr/skr
Stockholms läns	1 626 081		
Stockholms stad	783 643	(+0,38)	(+0,35)
Stockholms läns	594 769	—0,42	—0,45
Gotlands läns	53 742	—1,22	—1,25
Uppsala läns, del av	156 227	—0,32	—0,35
Södermanlands läns, del av	34 161	+0,18	+0,15
Västmanlands läns, del av	3 539	+0,68	+0,65
Mälardalens läns	454 359		
Södermanlands läns, del av	206 779	—0,30	—0,30
Västmanlands läns, del av	246 096	+0,20	+0,20
Örebro läns, del av	1 484	—1,30	—1,30
Östergötlands läns	423 843		
Östergötlands läns, del av	361 193	+0,19	+0,07
Kalmar läns norra, del av	62 650	—0,51	—0,63
Jönköpings läns	302 279		
Jönköpings läns, del av	288 020	—0,01	—0,01
Östergötlands läns, del av	4 879	—0,31	—0,31
Skaraborgs läns, del av	9 380	+0,44	+0,44
Växjö läns	472 915		
Kronobergs läns	164 433	+0,19	+0,19
Kalmar läns södra	147 901	+0,44	+0,44
Blekinge läns, del av	134 627	—0,56	—0,56
Kalmar läns norra, del av	25 078	—0,81	—0,81
Jönköpings län, del av	876	+0,19	+0,19
Skåne läns	946 071		
Malmö stad	249 161	(+1,41)	(+1,32)
Malmöhus läns	419 126	—0,76	—0,85
Kristianstads läns	262 002	+0,04	—0,05
Blekinge läns, del av	14 694	—0,51	—0,60
Hallands läns, del av	1 088	—0,11	—0,20

Bilaga 14 (forts.)

Landstingskommun enligt: föreslagen indelning nuvarande indelning	Folkmängd den 1.1. 1966	Ökn. (+) eller minskn. (—) av utdebiteringen enligt alt. 1 kr/skr	alt. 2 kr/skr
Göteborgs läns	1 037 740		
Göteborgs stad	421 809	(+0,65)	(+0,58)
Göteborgs och Bohus läns	244 321	—0,18	—0,25
Hallands läns, del av	178 854	—0,53	—0,60
Älvsborgs läns, del av	174 001	—0,68	—0,75
Skaraborgs läns, del av	11 652	+0,27	+0,20
Jönköpings läns, del av	7 103	—0,18	—0,25
Västergötlands läns	415 940		
Älvsborgs läns, del av	184 175	—0,53	—0,62
Skaraborgs läns, del av	231 765	+0,42	+0,33
Värmlands läns	319 222		
Värmlands läns	287 276	+0,07	+0,07
Älvsborgs läns, del av	31 946	—0,68	—0,68
Örebro läns	268 824		
Örebro läns, del av	266 672	—0,01	—0,02
Skaraborgs läns, del av	2 152	+0,94	+0,93
Kopparbergs läns	282 446	—	—
Gävleborgs läns	320 796		
Gävleborgs läns	293 272	—0,04	—0,04
Uppsala läns, del av	27 524	+0,96	+0,96
Västernorrlands läns	408 448	—	—
Västernorrlands läns	277 485	—0,38	—0,38
Jämtlands läns	130 963	+0,82	+0,82
Västerbottens läns	233 874	—	—
Norrbottens läns	259 824	—	—

Bilaga 15

Landstingens skatteutjämningsbidrag vid föreslagen indelning

Landstingskommun	Skatteutjämningsbidrag		
	år 1967 1000 kr	enligt alt. 1 1000 kr	enligt alt. 2 1000 kr
Stockholms läns	19 571	13 294	17 599
Mälardalens läns	12 236	12 156	12 156
Östergötlands läns	17 681	13 465	17 157
Jönköpings läns	13 135	13 159	13 159
Växjö läns	36 526	36 902	36 902
Skåne läns	34 165	25 356	32 128
Göteborgs läns	28 125	20 810	26 005
Västergötlands län	22 074	19 618	22 124
Värmlands läns	18 858	20 628	20 628
Örebro läns	9 398	9 354	9 392
Kopparbergs läns	12 229	12 229	12 229
Gävleborgs läns	21 056	22 050	22 050
Västernorrlands län	63 252	64 150	64 150
Västerbottens läns	39 334	39 334	39 334
Norrbottens läns	44 309	44 309	44 309
Hela riket	391 950	366 814	389 322

Anm. Som jämförelse har medtagits skatteutjämningsbidragen år 1967 dvs. enligt nuvarande indelning. Då den föreslagna indelningen medför delning av nu existerande landsting har skatteutjämningsbidraget fördelats i förhållande till invånarantalet i landstingsdelarna.

Bilaga 16

Vissa indelningar inom länen

	Län	Folkmängd i 1 000-tal 1/1 1966	Antal						
			kommuner (kommunblock)	polisdistrikt	åklagardistrikt	kronofogdedistrikt	civilförsvarsområden	fögderier	domkretsar (enligt domstolskommitténs förslag, SOU 1967:4)
A	Stockholms stad	789	1	1	1	1	4	1	1
B	Stockholms län	593	24	12	8	8		11	8
C	Uppsala län	185	7	3	3	1	3	3	2
D	Södermanlands län	241	7	4	3	3	4	4	3
E	Östergötlands län	366	12	4	3	3	3	4	3
F	Jönköpings län	296	12	4	3	3	4	6	3
G	Kronobergs län	164	8	3	1	1	3	2	2
H	Kalmar län	236	12	4	3	3	4	5	3
I	Gotlands län	54	1	1	1	1	1	1	1
K	Blekinge län	149	5	3	2	2	3	3	2
L	Kristianstads län	262	13	4	4	3	4	5	3
M	Malmöhus län	667	17	7	7	7	6	7	7
N	Hallands län	180	5	4	2	2	2	4	2
O	Göteborgs och Bohus län	666	15	5	4	2	3	6	4
P	Älvsborgs län	390	17	7	4	4	6	8	4
R	Skaraborgs län	255	16	6	5	4	5	6	4
S	Värmlands län	287	18	6	4	4	5	7	5
T	Örebro län	268	12	4	4	4	4	4	4
U	Västmanlands län	250	11	4	4	2	4	4	3
W	Kopparbergs län	282	15	7	5	5	6	5	4
X	Gävleborgs län	293	10	6	5	4	6	6	4
Y	Västernorrlands län	277	9	5	4	4	5	5	4
Z	Jämtlands län	131	9	2	1	1	3	3	2
AC	Västerbottens län	234	12	5	3	3	5	4	3
BD	Norrbottens län	260	14	8	6	6	7	8	5
	Hela riket	7 773	282	119	90	81	100	122	86

Kommunblock eller domkrets, som omfattar områden från flera län, har hänförts till det län där den förutsatta centralorten resp. kansliorten är belägen.

Bilaga 17

Folkmängd, areal, befolkningstäthet och vissa vägavstånd enl. nuvarande länsindeln (kommunblocksanpassad)

Nuvarande län	Folkmängd i 1 000-tal år		Land-areal i 1 000-tal km²	Befolk-nings-täthet inv./km² 1966	Folkmängden 1966 fördelad i % efter vägavstånd från kommunblocks centralort till residensstaden					Längs vägavst från kommunblo centralo residen staden (Gotlan km
	Faktisk 1966	Enligt prognos för 1985[1]			0-50 km	51-100 km	101-150 km	151-200 km	201- km	
Stockholms stad o. län	1 385	1 885	8	173	95	4	1			126
Uppsala	195	265	6	33	83	17				94
Södermanlands	227	280	5	45	34	66				89
Östergötlands	369	395	11	34	85	15				88
Jönköpings	299	331	11	27	51	45	4			120
Kronobergs	159	180	8	20	68	32				102
Kalmar	239	237	11	22	48	19	33			145
Gotlands	54	51	3	18	100					—
Blekinge	149	167	3	50	59	41				85
Kristianstads	258	284	6	43	57	40	3			104
Malmöhus	673	865	5	135	75	25				81
Hallands	173	210	4	43	67	21	12			118
Göteborgs o. Bohus	674	856	5	135	82	10	7	1		184
Älvsborgs	379	420	11	34	27	27	43	3		156
Skaraborgs	258	276	8	32	47	50	3			113
Värmlands	287	270	18	16	47	45	7	1		184
Örebro	269	298	8	34	81	19				83
Västmanlands	248	320	6	41	73	27				73
Kopparbergs	282	260	28	10	47	41	7	5		151
Gävleborgs	293	293	18	16	43	19	26	12		168
Västernorrlands	277	246	24	12	29	39	22	10		162
Jämtlands	131	98	48	3	52	32	7	11		189
Västerbottens	234	219	55	4	32	11	37	10	10	267
Norrbottens	260	255	99	3	31	22	7	11	29	344
Hela riket	7 773	8 961	411	19	65	24	8	2	1	—

[1] Se bil. 1 (tab. 2) och bil. 2 (tab. 6).

Bilaga 18

lkmängd, areal, befolkningstäthet och vissa vägavstånd enl. föreslagen länsindelning

öreslaget län	Folkmängd i 1 000-tal år		Land-areal i 1 000-tal km²	Befolk-nings-täthet inv./km² 1966	Folkmängden 1966 fördelad i % efter vägavstånd från kommunblocks centralort till residensstaden					Längsta vägavstånd från kom-munblocks centralort till residens-staden (exkl. Gotland) km
	Faktisk 1966	Enligt prognos för 1985[4]			0-50 km	51-100 km	101-150 km	151-200 km	201- km	
holm	1 626	2 195	17	96	82	13	5[3]			126
org	1 038	1 277	15	69	61	19	17	3		184
e	946	1 165	11	86	54	39	7			129
ö[1]	473	512	19	25	23	32	45			141
öpings	302	333	11	27	54	46				96
rgötlands[2]	416	458	12	35	44	12	32	12		191
götlands	424	448	13	33	74	16	10			105
rdalens	454	577	11	41	59	26	15			130
lands	319	299	20	16	42	45	12	1		184
ro	269	298	8	34	81	19				83
arbergs	282	260	28	10	47	41	7	5		151
eborgs	321	321	20	16	41	23	24	12		168
rnorrlands	408	345	72	6	20	26	15	12	27	332
rbottens	234	219	55	4	32	11	37	10	10	267
bottens	260	255	99	3	31	22	7	11	29	344
riket	7 773	8 962	411	19	56	24	14	3	3	—

d *Kalmar* som residensstad i stället för Växjö skulle länets folkmängd fördelas i % efter vägavståndet från munblocks centralort till residensstaden på följande sätt: 25 % (0—50 km), 27 % (51—100 km), 35 % —150 km), 11 % (151—200 km), 2 % (201— km). Längsta vägavstånd från kommunblocks centralort till ensstaden skulle bli 218 km.

d *Skövde* som residensstad i stället för Borås skulle länets folkmängd fördelas i % efter vägavståndet från munblocks centralort till residensstaden på följande sätt: 50 % (0—50 km), 13 % (51—100 km), 37 % —150 km). Längsta vägavstånd från kommunblocks centralort till residensstaden skulle bli 143 km.

% härav utgörs av Gotlands befolkning.

förd av författaren till bil. 2.

Bilaga 19

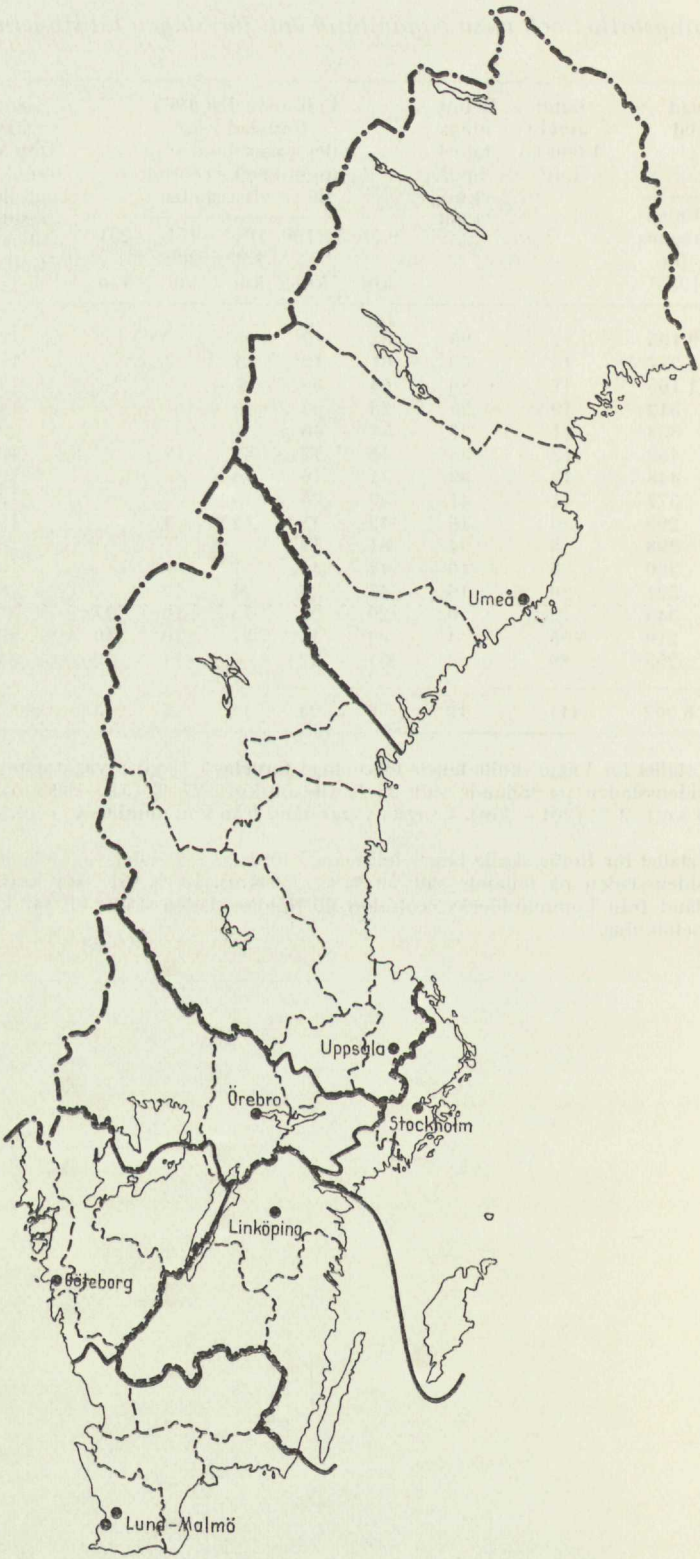

Indelningen i sjukvårdsregioner (SOU 1958:26 och prop. 1960:159).

Bilaga 20

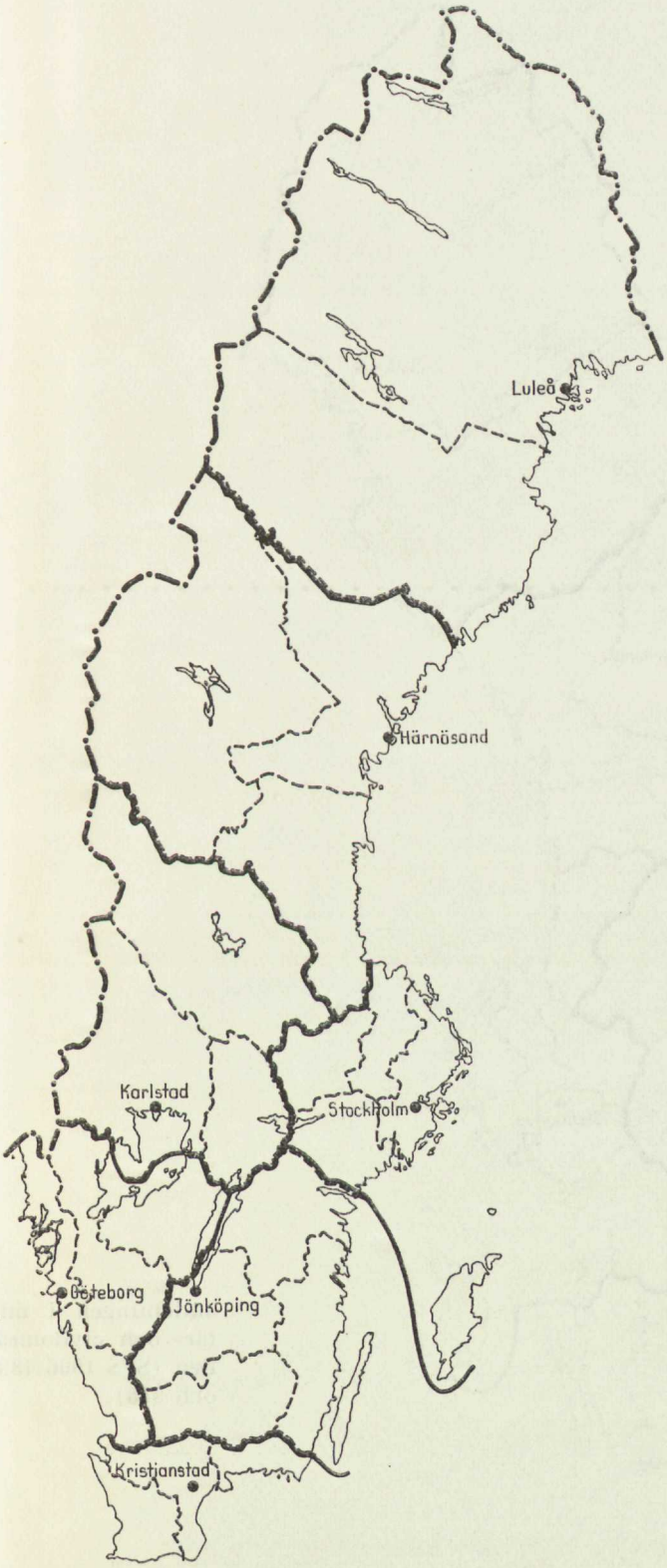

Indelningen i byggnadsdistrikt/planläggningsområden för statens vägverk (prop. 1966:129, SU 152, rskr 361 samt prop. 1967:44).

Bilaga 21

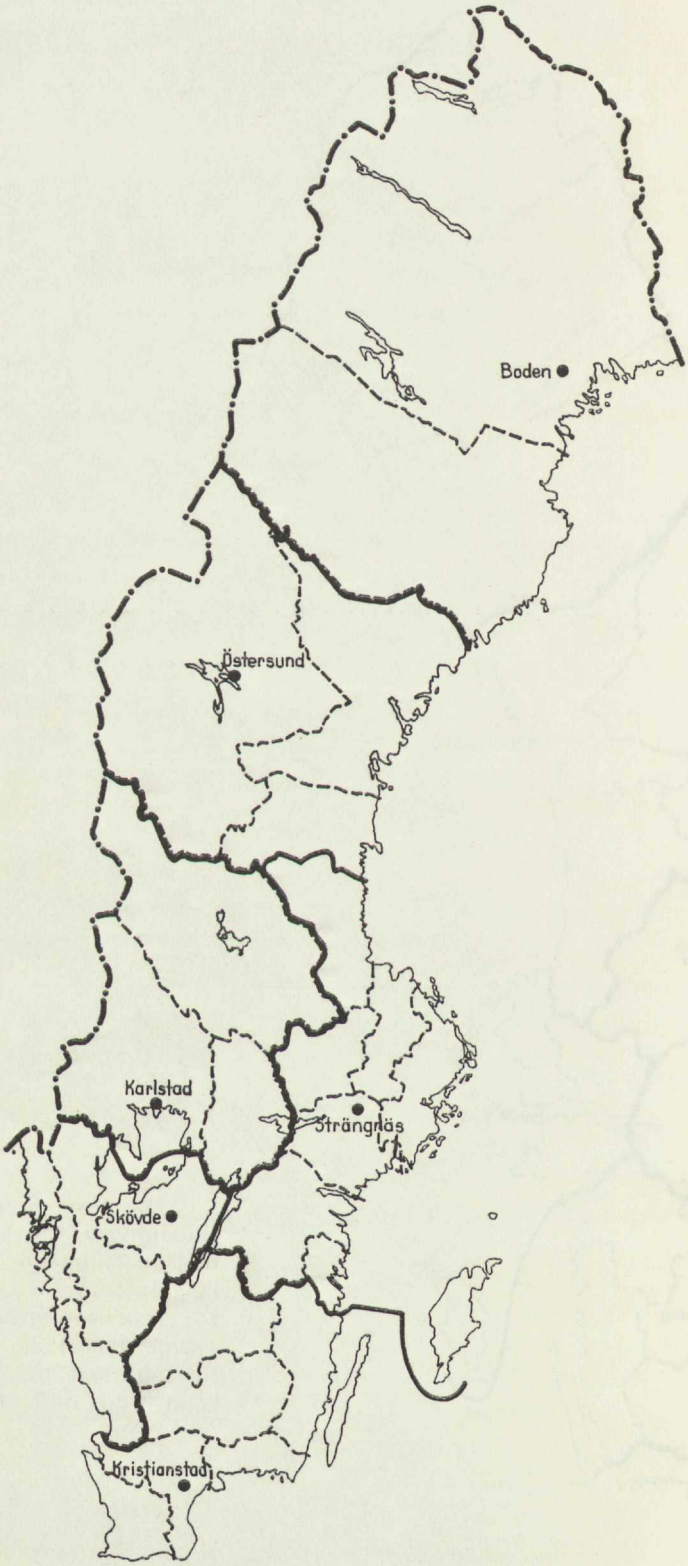

Indelningen i militär- och civilområden (SFS 1966:483 och 515).

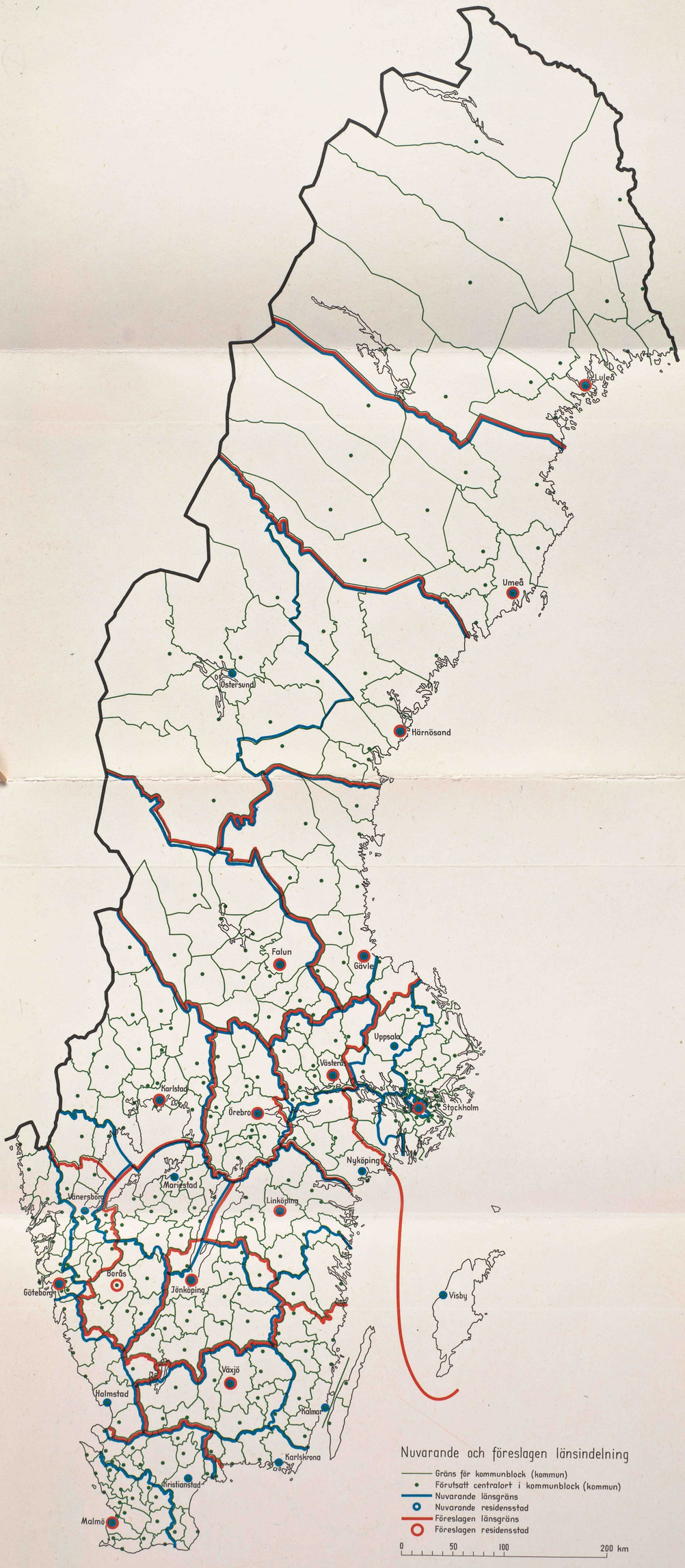
Luleå
Umeå
Östersund
Härnösand
Falun
Gävle
Uppsala
Västerås
Karlstad
Örebro
Stockholm
Nyköping
Mariestad
Vänersborg
Linköping
Borås
Göteborg
Jönköping
Visby
Växjö
Halmstad
Kalmar
Karlskrona
Kristianstad
Malmö
Nuvarande och föreslagen länsindelning
Gräns för kommunblock (kommun)
Förutsatt centralort i kommunblock (kommun)
Nuvarande länsgräns
Nuvarande residensstad
Föreslagen länsgräns
Föreslagen residensstad
0
50
100
200 km

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1967

1. Nordiskt institut för samhällsplanering
2. Nordiskt samarbete inom forskningens och den högre undervisningens område
4. Internordisk verkställighet med anledning av beslut rörande vårdnad om barn m. m.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Allmänna arvsfonden. [2]
Utsökningsrätt VI. [3]
Ny domkretsindelning för underrätterna. [4]

Försvarsdepartementet

Tjänsteställning inom krigsmakten. Esselte. [15]

Socialdepartementet

Barnstugor. Barnavårdsmannaskap. Barnolycksfall. [8]

Kommunikationsdepartementet

Länsförvaltningsutredningen. 1. Den statliga länsförvaltningen. I. [20] 2. Den statliga länsförvaltningen. II. Bilagor. [21]
Skatteförvaltningen. [22]
Ny länsindelning. [23]

Finansdepartementet

Statlig publicering. [5]
Finansiella långtidsperspektiv. [6]
Statskontorets programbudgetutredning. 1. Programbudgetering. Del I. [11] 2. Programbudgetering. Del II — Studier och försök. [12] 3. Programbudgetering. Del III — En sammanfattning. [13]

Ecklesiastikdepartementet

Rikskonserter. [9]
Linköpings högskola. Del I. [10]
Skolans arbetstider. [14]
1958 års utredning kyrka—stat: VII. Folkbokföringen. [16] VIII. De teologiska fakulteterna. [17]
1962 års ungdomsutredning. Statens stöd till ungdomsverksamhet V. [19]

Jordbruksdepartementet

Den framtida jordbrukspolitiken. [7]

Inrikesdepartementet

Kommunal bostadsförmedling. [1]
Invandringen. [18]

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI AB, STOCKHOLM 1967

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM